

u. 1-13, 14/15, 16/17,
18/19, 20/21, 22/23, 24.

07

Leder.

Жива

Ki

часопись посв'ячена справам суспільним
і церковним.

Виходить два рази на місяць.

Під редакцією :

о. Дра Дм. Яремка

і

о. Он. Волянського.

Том V-ий.

У ЛЬВОВІ

Наказом Редакції „ЖИВІ“.

1908.

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

Львівська державна
наукова бібліотека

№ 11 3988

І. Виказ авторів і їх праць.

- о. А. Встаньмо зі сну! ст. 33—5.
о. В. Антон. Всправі організації церковних півців. 23—6.
Ол. Бачинська: Звіт тов. Вакац. Осель ст. 773—5.
о. Йос. Боцян: Св. Йоан Золотоустий а наші часи. 4—7.
" Із церковної штуки. 56—8.
" Соціяльне образованє. 121—3.
" З ювілейного року. 316—9.
" Рік культурного житя. 596—9.
" Бібліографія (Theol. bibl., Uvod do pisma,
" Enchiridion symbolorum). 599—601.
" Бібліографія (Катальоги наших старинно-
" стий). 648—54.
В. В. До послїдного посланя наших Владик. 350—1.
о. Йос. Вигнанський: Голоси з кругів духовенства в спра-
ві популяр. видавництва. 566—9.
о. Он. Волянський (св'ященик з Ниви): Катол. дебата в
 віденьскім парляменті. 8—20.
" З апольогетики. 26—7.
" Дорогосказ до храму науки. 35—42.
" Поза кулїсами т. з. вільної науки. 58—60.
" В справі сецесийного фонду. 92—3.
" Засадничє відношенє природописних наук до
" віри в Бога. 97—103, 180—3.
" Полове питанє зі становища т. з. научної е-
" тики і догматики. 106—110.
" William Thomson льорд Кельвін. 124.
" Начерк християнсько-католицкого свїтогля-
" ду. 129—136.
" Торжество в честь св. Йоана Золотоустого
" в Римі. 154—7.
" Про ересь модернізму. 161—171, 193—9.

- о. Он. Воляньский: Про відношене штуки до релігії. 200—4.
- " Про філософічно-історичний поступ в біблійних науках. 230—6.
- " Літ. Наук. Вістник в своїм відношеню до християн. сьвітогляду. 253—6.
- " Про синоптичний проблем в евангелиях. 267—279.
- " Літ. Наук. Вістник а модернізм. 282—5.
- " Генеза евангельских текстів і історичність їх фактів. 295—301, 339—342, 369—371. 402—7.
- " ← Голоси з кругів духовенства. (Про послане в справі убиства Намісника). 329—334.
- " Про пятикнижје Мойсея. 446—457, 499—510.
- " Убиство Намісника, Митрополита проповідь а Літ. Наук. Вістник. 471—3.
- " ↗ Партійне становище сьвященника. 481—4.
- " Енцикліка Пія Х. против модернізму а проф. Ергард. 514—520.
- " Релігія для товпи. 520—2.
- " Москвофільські погляди на катол. Церков. 527—531.
- " В справі напасти Діла на Митрополита. 531—7.
- " Почаївско-київске паломництво, наша сархія а Діло. 537—8.
- " Становище Діла насупротив Станіславівського Владики. 542—4.
- " Чорносотенна Сотеріяда. 545—7.
- " ↗ Сьвященники а соціялізм. 595—6.
- " Критичні замітки до шематизму Львів. Архієпархії за 1908. р. 601 3.
- " Релігійність Поляків. 604—5.
- " З нашої преси. 605—6, 607—8.
- " В справі протесту соборчиків. 606—7.
- " Нива, яка повинна бути, а яка вона є. 609—614.
- " Ювілейні торжества в Інсбруці. 643—4.
- " Історично-статистичні замітки про інсбруцкый теол факультет і конвікт. 645—7.
- " Ухвали соборчика Ходорівського деканату. 657—661.
- " ↗ Народне Слово і Галичанин. 666—9.
- " Ісус і Марія. 670—1.
- " Corrīgenda. 671—2.
- " Апольог.-соціяльна діяльність рус, душпастиря 1—14.
- " Руске духовенство а ювілей Св. Отця Пія Х. 682—7.
- " „Наше становище“. 687—691.
- " Становище Епископів до москвоф. і українъ. табору. 691—4

- о. Он. Волянський: Соціальна акція руского духовенства. 701—2.
- „ Церковні справи в нашій пресі. 715—724.
- „ Всячина. 724—9, 764—8.
- „ Ще з нашої преси. 729—731.
- „ До руского Духовенства. 736—7.
- „ Проект виборчої реформи зі становища церковних і суспільних інтересів. 739—741.
- „ Клерикали і радикали в нашій пресі. 756—764.
- „ Від Редакції. 769—770
- „ Св'ященик з „Діла“ має голос! 770—3.
- о. О. Г. Наша доля. 248—253.
- о. Он. Гадзевич: Єще про відносини парохів до сотрудників. 281—2.
- о. Ю. Гіряк: В справі постів. 215—6.
- о. Йос. Грицай: Лист (польско-панська релігійність). 669—670.
- С. Герусіньський: Звіт тов. Вак. Осель. 773 сл.
- Ю. Д. Про новітні напасти на Прсв. Григорія. 478—480.
- о. Анат. Долинський: Протокол ухвал загальних зборів вдовичо-сиротинського фонда. 703—710.
- о. прал. Ісидор Дольницький: Брацтво Введеня Пр.Богородиці. 735—6.
- о. др. Дион. Дорожинський: Замітки до рецензії „Празничних Картин“. 733—5.
- о. Мих. Дороцький: Фільософія і християнство о народности. 48—53, 77—82.
- „ З аграрного руху в Бельгії. 82—6, 110—5.
- „ Організація і засади доброчинности в первіснім християнстві. 301—5, 343—350.
- „ Голос природи. 614—625, 713—5.
- о. Др. Йос. Жук: Пояснення до нового декрету супружеского „Ne temere“. 212—4, 244—8, 279—280.
- Ів. Заверуха: Радуй ся Золотоусте! (поема). 1—3.
- Пет. Задворняк: Руска колегія в Римі. 641—2.
- К. Ювилят — Пій Х. 673—682.
- о. прал. Йос. Кобилянський: Св'ященство а противцерковні напрями в нашій суспільности. 663—5.
- о. А. Коренець: Педагогічно-католический курс в Відні. 225—230.
- о. Корн. Кузик: Пісні. 91.
- о. Й. Кр. До організації. 151—4.
- о. Кос. Курилло: Дещо про вихованє дітей. 457—471.
- Ф. Латк. Борба о глаголицу Службу Божу. 95—6.
- Вол. Лиско: Афера Вармунда. 216—220.
- „ Про дальші подвиги проф. Вармунда. 474—7.
- о. Яр. Левицкий: На тему клерикалізму. 256—266.
- „ Легковажена квестія. 288—295.
- „ Де корінь лиха? 321—9.
- А. М. Голос чужинця про наші церковні відносини. 569—573.

В. М. Єще про відносини між парохами а сотрудниками. 87—8.

В. М. Бібліографія (Мати Марія). 380—2.

о. Ів. Мазепинець: *Ad maiorem Poloniae laetitiam*. 547—566.

о. Йоан Йос. Мельницький: Де сидить схізма? 103—6.

Прсв. Сотер Ортинський: Довго виживав я.. (пастирський лист). 141—151.

о. Йос. Охримович: Чистота, порядок і опрятність храму Божого. 311—6.

І. П. Наука а гіпотеза. 65—72.

І. П. У правдивих християн а у нас. 319—320.

І. П. Про реколції для сьвящеників в Станіславові. 413—4.

о. Вол. Петрівський: Лист з Америки. 184—7, 376—380.

о. Ст. Петрушевич: Дух віри Христової в науці школи народної в загалі, о науці релігії в особенності. 72—7.

о. Радик Пізнати дерево по єго плодах. 723—4.

о. І. Рудович: Спомини з педагогічно-катихитичного курсу у Відни. 334 8, 399—402, 441—6, 510—4.

І. С. Розумові основи християнства. 175—180.

о. Ілярій С. Чи дійсно там корінь лиха? 710—2, 752—6.

Йос. Савіцький: Ще про санаторію для сьвящеників. 287—8.

о. М. Садовський: На тему відносин між парохами а сотрудниками. 522 7.

о. Н. Садовський: Синтеза світоглядів. 694—700, 741—6.

о. Кир. Селецький: В справі школи жіночого господарства. 28—9.

Протест против напасти Діла. 603—4.

о. Ник. Стисловський: Чужі гріхи, 42—5.

о. Ник. Стрільбицький: Дім гал.-рус. сьвященика в І. половині минувшого століття. 115—121.

В. Т. О службі за усопших. 223—4.

о. І. Урбан: Що катол. богослови моглиби і повинні зробити зглядом російської Церкви? 574—593.

о. Впр. Пл. Філяс: Причинки до історії рускої Церкви в Канаді. 747—752.

о. Пав. Штокалко: Кілька уваг в справі учебників релігії в народних школах. 45—8.

Як оживити наші брацтва? 735.

Е. Ц. Про опалюванє церков на зиму. 54—6.

о. Теод. Цегельський: Протокол вдов.-сир. фонда. 703 сл.

о. Мик. Щепанюк: З Товариства св. Ап. Павла. 220—3.

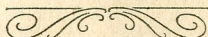
„ Щоденне св. Причастіє а св. Отець Пій Х. 306—311, 372—5, 407—9.

„ В справі видавництва Товариства св. Апостола Павла. 353—8.

„ Іще в справі видавництва Тов. св. Апостола Павла. 417—427.

„ Не убий. 626—640.

- Др. Вас. Щурат: Св. Іван Золотоустий на Руси. 136—141,
171—5.
„ Поезиз в пророка Ісаїї. 204—211, 237—243.
„ Із студий над почаївським Богогласником. 359
—368, 389—398, 427—441, 484—498.
Д. Я. З чужих журналів (церк. Вѣстникъ, Живая Мисль).
89—90.
о. Др. Дм. Яремко: Празничні картини о. Дра Дион. Доро-
жинського. 654—7.
„ Від рецензанта „Картинъ“. 768—9.

II. Безіменні дописи і оповіщення.

- Академія Француска ст. 29—30.
Американська Русь: 60—3, 478, 538—542.
Візитация Еп. Сотера 126—7.
Буля Ea semper 160.
Америк.-руск. Єпископ 256.
Андрея св. Товариство 127—8, 352.
Атаназія інтернат в Станіславові 477—8.
Вдів і сиріт по сьвященниках заосмотрене 128.
Вдовичо-сиротинського фонда протокол. 703 сл.
Вибори 187—190.
Гімназія приватна жіноча Василянко 382—3, 544.
Золотоустий Йоан св.
Пій Х. про Него 28.
Ювілей у Львові 94. 159.
Ювілей в Римі 95.
Академія в Любляні 127.
Відозва з нагоди ювілею 157—8.
Катихити народних шкіл 385 - 9.
Конгрегації та їх реформа 478, 593—5.
Консисторія Митрополіча 737.
Люрд — паломництво 224.
Митрополіча проповідь про убійство 285—7.
Непорочного Зачатя інститут 483.
Ольги св. інститут 480.
Павла св. Товариство 30—1, 125, 192, 256, 477, 604, 738.
Педагог.-катих. курс 93—4.
Педагогічне Товариство 190—1, 411—3.
Петра св. Товариство 125.
Подруже, проєкт єго реформи 30.
Ne temere 224.
Просьвіта 738.

Рафаїла св. Товариство 383—4, 738.

Редакція Ниви 672, 738.

Релігія в гімназії 409—411.

Руска оселя 351—2.

Рускі послы юдофілі 384.

Руска преса :

Свобода 63—4.

Справа Недільної 416.

Галичанин 414—6.

Руских съвящеників товариство 91.

Санаторія для съвящеників 29.

Соборчики, їх протести :

1. белзкий 603 сл.

2. городецкий 604.

3. ходорівский 657.

4. стріліський 661—2.

5. калуский 662.

6. войнилівський 662—3.

7. пістинський 731.

8. Заліщицкий 731—2.

9. станіславівський 732 3.

10. гусятинський 733.

11. тухляньський і скільський 768.

12. борщівський 768.

Сотрудники а парохи 20—3.

Ческий журнал Nowý věk 31—2.

Ческе духовенство 32

Шематизм Станіслав. Епархії 191.

Ясна Гора, богомолє 319.

ІІІ. Додаток.

о. Евг. Гузар :	Наука на Різдво Христове ст.	1—2
	Собор Пр. Діви	2—5.
	св. Стефана	5—7.
	Неділя по Різдві	7—9.
	Новий Рік	9—11.
	Богоявлене	12—3.
	30. неділя	14—6.
	31. „	17—19.
	32. „	19—22.
	Трех Сьвятителів	22—4.
	Стрітенс	25—7.
	О Митари і Фарисею	27—30.
	О блуднім сині	30—3.
	Мясопустна неділя	33—6.
	Розважання о терпіннях І Хр.	37—126
о. А. Коренець :	О самоутвердженю	1—8.
І. Л.	Проповідь на Воскресенс	9—16.
о. Евг. Гузар :	О добрих ділах і змаганю ся в чеснотах	1—54.
„	Науки о христ. чеснотах	1—96.

ИП 22658
1808

Ч. 1.

Львів, 1. січня 1908.

Рік V.

Передплата
річна 8 коп.
піврічна 4 „
Поодинокі
число 40 сот.

Адрес
редакції і
адміністрації
Львів, уляця
Коперника ч. 36.

ЧАСПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ

Виходить 1-го і 15-го кожного місяця.

ЗМІСТ: Радуй ся Золотоусте! — Св. Йоан Золотоустий, а наші часи. —
Католицька дебата в віденським парламенті. — Єще дещо про відно-
сини між парохами а сотрудниками. — В справі організації церков-
них півців. — З апологетики. — Всячина.

Радуй ся, Золотоусте!

З нагоди 1500-их роковин смерти св. Йоана Золотоустого.

*Радуй ся, Золотоусте!
Радуй ся, Мученику за Христа,
Радуй ся, земский Серафиме,
Радуй ся, Церкви славо золота!*

*Давно Тебе не стало mezi нами —
Стсе минуло тысяч-пятьсот літ,
Та уст Твоіх слова лунають доси
На весь далекий і широкий свѣт.*

*І всі народи, що їх окропила
Ісуса-Анця непобинна кров,
Славять Твою процвину в терню ревність
І Богу в жертві аложену любов. — —*

Шаліла буря, рокотіли громи;
 А страшно, темно стало довкруги...
 На Тебе злоби дбинуло ся море:
 Твоєї смерти хочуть вороги.

Евдоксія, грішна Іродіяда,
 Наважилась на голову Твою...
 Тебе віддасть цар воїнам у руки
 І мов злочинця прожене з краю.

Ти на скалі Христовій став спокійно,
 Глядаєш сміло в розшалілу даль...
 — Скажи, Святий, Ти мести не боїш ся?
 На смерть підеш — Тобі життя не жаль?

„Що смерть? Що життя? Чи той з Христом не
 [всюди,

Що зріс в погорді смерти і життя?...
 Чи страннику на вигнане йти страшно?
 Дебуть живеш — не Божа-ж то земля?

Акі богацтва возьмеш жебракوبي?
 Акі хто скарби видре бідакам? —
 З Христом ніхто мене вже не розлучить,
 А молитвами все я близький вам.

Нехай кипить лють ворогів завзятих!
 — Спокійна в Госі все душа моя;
 Не жаль — молитву в небо тихо шлю я:
 Отче! Най воля дієть ся Твоя!“*) — —

Кроваво сонце поринало в море,
 Як Ти покинув паству й Царгород;
 Тріах тріумф тирани правнубали;
 Мов сирота ридав з жалю народ...

*) Із слів пращальних св. Йоана пенид його заспанем.

А Ти пішов на заслани далеко,
І много трудів, знущань, мук зазнав...
Всьо за Христа перетерпів спокійно
І в руки Цому душу передав...

Вще в останне в храмі Василіска
Небесним хлібом серце поживив,
Як мученик приніс останню жертву,
Останній віддих Богу посвятив!

Звершилось... Уста золоті замовили
За словом: „Слава Господу за все“...
Замучена велика ревність загасла,
Що так огнем горіла все а все.

Утихла буря. Сумовитий місяць
Тен зпонад моря ніжне світло слаб
На Царгород... А дух Твій, мов той голуб,
Із заслання — у вітчину вертав.

У вітчину вертав, щоб на престолі,
На патріяршому засісти: та не ту,
Де крб і сльози, де гордість, гнів і зависть,
— А там, де все стрічаєм Доброту.

В своїм житю Ти не шукав нічого —
Лише Христа, над всьо любив Христа,
І день і ніч Ти жив Єго любовю,
Не знаючи, що слави тїнь пуста.

Твое жите — жите посвяти, жертви!..
А там — дабно терпіням всім кінець:
А Ти — витязь, між боями на небі,
На голові Твоїй горить вінець...

Небесная Цариця за страждання
Повіди пальму подала Тобі,
Небесний Цар вінчав героя свого
І славою і чест'ю по борбі.

Ів. ЗАВЕРУХА

Свв. Йоан Золотоустий, а наші часи.

Не квітє ми, як сватї мірови
їмєть сдїти? 1 Кор. 6, 2.

Кождий вік і кождий чоловік мусить мати перед собою великі цілі і великі взори мужів. Інакше, его сили знидють, як у того магнета, що довгий час є відвернений від свого фокуса. І наш вік має свої ідеали. Але і не треба бути пессимістом, щоби не бачити, як всі змагання нашої доби випружені в напрямі лишенє материяльної сторони житя. Для неї працює нинішня духовна, технічна і економічна культура. Вона запанувала над силами природи, на поли науки дійшла до небувалих результатів, облегчила житєву працю, а навіть здобула і більше вигод житєвих.

Однак не слідно, щоби з сею зверхною культурою рівним темпом поступала і внутрена культура чоловіка. Запанованє над добрами і силами природи, почутє власної сили в області науки, не пішло у нинішнього чоловіка руку в руку з тим сильнїйшим підпорядкованєм себе під надприродний лад. Нетерпелива праця і поспїх модерного житя не дає чоловікови часу скупити своїх думок і подумати над собою, над своїми внутрєними, душевними потребами. Є се признакою кождої чисто свїцької культури, що вона люцкі думки і змагання зводить на другорядні річи. Ми стоїмо нинї на вижинї такої свїцької культури. Нинї не говорить ся про суть, вартість і надприродні закони житя, але зато всі думки і сили чоловіка випружені на се, щоби собі на землі рай збудувати. І так в погонї за сретствами до житя нинішний «культурний» чоловік стратив з очий саму его цїль. А без висших цїлій і сама цивілізация не має сил житєвих. І се є протє великим житєвим питанєм нашого віку, чи він найде у собі силу, підпорядкувати свою материяльну цивілізацию під культуру душі — чи може цїле его знанє і сила є без ратунку на се призначене, щоби лишєнь бути на услуги материяльному вирафінованю, а тимсамим і моральному звирідненю..

Все то більше або меньше дає ся відчувати і тому щораз частїйше підносять ся голоси за реформу. До сеї реформи, до сеї коректури модерного свїтогляду невмовкаючим голосом від давна накликає християнська, католицка церква. А як чоловік має понимати, як реалїзувати своє завданє житєве, вона учить на взорах свьятих.

Ідеали і змагання модерного чоловіка — а подвиги свьятотої християнської церкви, які то, на жаль, далекі від себе свїтогляди! Добудьте нинішньому чоловікови з під землі переднотопового мамута, а він вам про него по цїлому свїті буде трубити. Буде тїшити ся як его мясо, як его шкіра, навіть як его шерсть знаменито заховала ся. Запитайте лиш одним словом про его давний вік, а він вам розповість цїлу історію землі і замулених звірят...

А поставте нашому культурному чоловікові перед очі св. Йоана Золотоустого, він... він... крім може імені, яке відбиває ся о его уши нічо більше про него не знає. А по щож і єму знати? Прейнь в історії культури про святих не говорить ся... А однак святі є найчистішими і найпіднеслішими представителями правдивих ідеалів лючкості!

Вони є »соль земли«.

Кілько разів земля занедужає, а дух її починає розкладати ся, рука божа посилає святих, яко своє орудє. Вони у свому житю і слові стають протестом проти блудів і звиріднення часу, своїм ублагороднюючим поривом ведуть до ідеалів; пригадують світови его завданє і випроваджують его »зъ земти работы и дому неволи«. Із сего становища треба брати і розуміти тих святих, яких жите йде в розріз з типічним духом часу. Розуміти, як дібраний лік, що его дає »Лікар душ і тіл« для недужої лючкості.

Таким чином набирають властивого освітлення всі ті особливші про яви в житю святих, з якими так не може погодити ся короткозорий дух світовий. Де розпаношило ся було вирафіноване роскошованє і переворотна цивілізація, там повставали пророки простоти і »єдиного на потребу«. Може бути, що вони часами за рїско виступали. Але для чоловіка погруженого в низькі екстрєми і отупілого треба і рїшучого слова і остро зарисованого взору — інакше не потрясе его душі.

Нинішній наш вік тупим кругом глядить лишень на землю. Для великого свого божого завдання він не має чутя ані одушевлення. Лиси плотскої премудрости мають цілий лабіринт стежок і нор, птиці пустоти і легкодушности теплі гнізда; лиш для Христа, нашого Пана, нема місця на нашій землі.

І хтож тут в силі зарадити? Тут можуть помочи лишень святі, тут треба сили житя і слова Золотоустого! І хоть би се можна уважати за особливший допуст Божий для нашого часу, що нині мовчать святі, що Бог забрав від нас тих великих, пориваючих своїм приміром подвижників, — однак не можна сказати, що Бог опустил свій нарід. Бог не опускає чоловіка ані народа, доки его дорога єще не скінчила ся.

Созда бо сн҃аи҃тельны бытіѧ міра (Прем. 1, 14.).

Богу дякувати, святі не вмирають. Вони безсмертні. Вони, що за житя були »солию землі«, стають ся по смерти цілим єї покладом, з якого черпає ся здоровлє і удержанє духа народів. І в тому є особливша рука Божа, коли на теперішну хвилю наша католицка церква ставить на ювілейний пєдєсталь всемірний світильник, »великого вселєньского учителя і святи҃теля«, святи҃го Йоана Золотоустого.

Его треба нам, нашим часам. Як не счезли з помежи нас, але єще змогли ся духи, з яким він боров ся, так треба нам і его самого, его великої личности, его потрясаючого слова. Треба его духа, щоби був нам »свѣтъ міру« і »соль земли«.

Стискає ся серце, коли мусить глядіти на остуджене релігійного духа, упадок віри, непризнаване поваги церкви. На се не порадять свічки средтва: »трость вѣтромъ колеблема« прихильности народа, дорого оплачувана опіка свічкої влади, вислугуване ся публичній опінії, примилуване ся до духа часу. Не тут спасене. Сего світ для себе бажає, тому він і нам сего дораджує. Одиноке, чого світ боїть ся, се »соль земли«: вона його пече, від неї він корчить ся. Він боїть ся сего непохитного привязання ся до релігії, віри і церкви, сеї внутренної карности духа, сеї неумолимої ревности, яка торує дорогу для надприродного так як у вірі, так і в житю.

Світ боїть ся духа Золотоустого!

А однак він є ліком для его хорої душі!

Тло, на якому відіграла ся трагедія єго жита нині у нас то саме, яке було за его часів. Змінили ся може декорації, сценерія, актори, — але роля, яку вони грали, трагічний завязок полишив ся той сам.

Нині проти дівичої любови непорочної церкви витягає затиснені кулаки не один Юліян Відступник, але цілі полки відступників, поган і жиців. У нутрі церкви християнської завзяті сектарі, новомодні гностики всякої масти, арияни, маніхейці, сіють зерна розкладу. Мертві, світлові, по імени лишень, християни, з холодною обоятностію приглядають ся, як хитрі софісти ножицями надуживаної науки тнуть ті узли, які в'яжуть чоловіка з Богом. Серед того боєвого крику треба нам сего, що сильним голосом накликавав під заєдно побідну хоругов католицької церкви, непохитний камінь Петрової віри, того, що сам непохитно і невідступно стояв на становищі нікейско-царгородького богослов'я і був переданий авторітетови Римського престолу. Серед грізних хмар суспільної нужди і гураганів національних пристрастей нині люцкість може уратувати лишень морально перетворююча сила євангелія, само-відречене, справедливисть, християнська любов — якої живим олицетворенем був святий Йоан. А проти підмулючої і замулючої повині неморальности, яка грозить zalивом всім основам публичного порядку, домашної карности, виховання, віри, церковного жита є лише одна одинока гребля, за якою є ратунок — то святи і.

Святих нам треба і то великих, переконуючих, пориваючих, щоби з нас зробили нових людей, нових християн, правдивих, внутренних, довершених християн. Ту силу має і дає нам святий Учитель. Він нині стає перед нами яко висланник з засвіта, щоби піднести і скріпити наші душі. І ті вдячні, добром налиті душі починають співати ему пісні хвали і слави.

Ні, не слави Золотоустий бажає від нас. Єго свята славу вже святи і свята церква проголосили. Він не шукав слави за жита, не шукає єї і по смерті тут на землі, коли має єї на небі, чисту, вічну. Він нині має до нас одно бажане:

Ділю же васъ, подобни мнѣ бывайте, ꙗкоже ѿъхъ Христъ.

Поставлене світоча на світильник, щоби єго подивляти і величати, а не мати бажання і волі єго наслідувати, се збільшає ли-

шень відвічальність. А наша любов і привязане до Золотоустого учителя лишень тоді буде его гідна, коли буде мала той сам жар, то жите, ту апостольску ревність, якою горіло его серце.

ІЩЕ ЛЮБИТЕ МЯ ЗАПОВѢДИ МОЯ СООБЛЮДИТЕ.

Се є пробний камінь чийоїсь любови, як вона захове чиюсь волю, дорожить чиемось заповітом. Святий Учитель переказав нам велику спадщину. Неперебрані бисери і жемчуги скарбниці свого великого духа, чистіші від хрустали і дорозші від альмазу — чистіші і дорозші, бо перетошлені наперед в огни любови его горючого серця і апостольскої ревности — відказав він нам яко великі поклади «соли землі», яко негасаючий огонь. Нині, коли ми по п'ятнайцяти віках маєм то щасте, бути призваними до празнованя его ювілею, ми нині маєм найліпше свідощтво, чи ми гідні сего ювілею, у тім, якъ ми шануєм, як ми бережем, як ми кормим своє і народа серце, его апостольским серцем, его апостольскою правдою?

Де на наших хатах, де на наших столах, де на наших проповідницях святий Йоан Золотоустий? І який же нам ювілей? Вдармо ся в груди!

Бути може, що ми забули ся, серед наших незгодин житевих. Але ми сини вітців, що виховали ся, цілі віки годували себе і своїх дітий золотими зернами его святаї науки. Ті, у котрих настільними книгами і одинокими жерелами просвіти були: Златоустий, Марґарити, Ісмаґди, Торжественники, Соборники, Прологи, Золоті цїпи, Єванґелія учительні — ті повними пригорщами черпали зі скарбниці его духа. Іхні серця, образовані его теплом, заховали і переказали нам любов і привязане до него. А наша свята церква, вірна прадідівському переданю, свою безкровну жертву за его посередництвом заносить перед небесний Престол. Вона привязала нас невідлучно до нашого святаго Йоана Золотоустого. І ми гідні, ми можем святкувати его ювілей! Ми відчитуєм у ньому картину з нашої минувшини. Наше чорне, козацьке море перше застогло і заплакало, коли він на его березі свої очі замкнув. Наш руський нарід і наша земля освячені его живою памятию. Наші народні легенди оповідають, як Христос в товаристві св. Йоана Єванґелиста, апостола любови і св. Йоана Золотоустого, правдивого друга убогих і нещасливих, зійшов на нашу руську землю, ходив і ходить по нїй і просвічає єї своїм світлом правди і любови.

Хтож заспокоїть у нашого народа горяче бажане бачити і чути сего невідступного друга Христового? Хто в ювілейнім році дасть нашим амвонам і нашим хатам его духовну потїху? Вонаж написана для сего щирого, нещасливого, простого народа, якого Золотоустий так горячо любив, для якого він переказав свої великі ідеали!

О. Боцян.

Католицька дебата в віденському парламенті*).

(Причинки до історії сучасної культури).

Жидівсько-ліберальна буржуазія, що була колись найважливішим чинником в політичному житті Австрії, стратила тепер, головню наслідком нових виборів, багато на своїм політичному значінню. Але капіталами і підкупленою ними пресою, все ще дуже могутчо впливає на культуральне жите, головню науку, штуку, літературу, які бють поклони перед золотим телятем і співвають гимни в его честь, в честь его світогляду. Втрата політичного впливу, хотяй і болюча, не дала ся лібералізмowi відчути дуже діймаючо. Властивою ціллю того напряду є усунути християнський, головню католицький, світогляд зі всіх областей публичного жита, а заступити світоглядом противхристиянського, юдофільського лібералізму; політична організація і політичний вплив, се лише средство до тої цілі, средство важне, але не найважливіше, а тим менше одинокe.

В зрості католицького почування в широких масах, полученого ще і з політичним освідомлюванем, видить той жидівський лібералізм свого смертельного ворога, якому власними силами не годен опирати ся. І тому оглядає ся за союзниками, яких знаходить в політичних організаціях соціальної демократії і радикальних націоналістів.

Правда, ті три групи взаємно собі ворожі, їх ділить не лиш тактика, але і засади на економічній, політичній і соціальной області. Але при тім мають вони щось спільного, одну почву, на якій стоять разом, а є нею: негативно: венависть до католицизму, християнізму, надприродної релігії, а позитивно: натуралістичний, туземський, індивідуалістичний і релятивістичний принцип їх світогляду. На тім ідейнім підкладі всі вони сходять ся, той ідейний підклад творить суть їх т. з. новочасного („modern“) світогляду, засадничо противного християнсько-католицькому т. з. середньовічному**). І если ходить о заса-

*) Гл. Kathol. Kirchenzeitung, Salzburg, XLVII., 1907, Nr. 92, S. 749, Nr. 94, S. 765, Nr. 95, S. 769—773. Reichspost, Wien, Wochenausgabe, II., 1907, Nr. 49, S. 1—7, 9. Діло, XXVII., 1907, ч. 262, ст. 2, ч. 263, ст. 2.

**) Для виминення можливих непорозумінь належить замітити: Під середніми і новочасними віками розуміємо хронологічний период часу людської історії. Розуміємо дальше засадничі чинники або ідеї, які витиснули свое знамя на обох тих хронологічних периодах. Ті ідеї суть иньші в середніх, а иньші в новочасних віках. Можнаб їх поділити на дві великі громади, іменно на ідеї викликаючі материяльну (технічну) та моральну (релігійну, філософічну, научну) культуру. Материяльна кутьтура є безо-

дичу борбу, о борбу світоглядів т. з. новочасного, в найзагальнішій значіно ліберального з католицьким, тоді забувають всі три табори на свої домашні рахунки і збитою лавою виступають против католицької церкви*). Гарні фрази, дипломатичний сприт, преса і капітали жидівського лібералізму вміють zorganizувати під жидівського командою поступовий блок до „культуркампу“. А вихиснуєсь до того кожду обставину.

На католицьким вічу в Відні, виголосив др. Карло Люгер дня 17. падолиста бесіду, в якій сконстатував факт, що на австрійських університетах витворила ся жидівсько-ліберальна кліка, яка не допускає до катедр людей з католицькими пересвідченнями, що університети ширять явно і публично ненависть до католиц. світогляду і то в імя „науки“, що ліберальні студенти тероризують під оком університетських властей своїх католич. товаришів. Ту перевагу жидів, непропорціонально велику до числа жидівського населення і витворену штучними а несправедливими способами, треба зломити. Католики мусять собі вибороти рівноправність на університетах. Треба витиснути з університетів противцерковного ліберального жидівського духа.

рівняння висша в нових часах, і ніхто не може бажати повороту слабшої материяльної культури середних віків. Моральна культура, а спеціально її стислі (позитивні) науки (природописні і історичні) стоять висше в нових часах. І се річ зовсім природна. Філософічна сфера, на яку нераз сучасне людство так зарозуміле, стоїть висше від середовічної філософії що до багатства проблемів, але стоїть низше від методології і суцільности середовічної філософії (схоластику). А вже без порівняння низше стоять новочасні віки від середних що до релігійних і стисло моральних засад. Сучасна хитка, змінчива, неозначена релігія і етика з своїми діаметрально противними системами, виглядає в порівнянню з системою католицької церкви, як розбурхані філії, розбиваючі ся о непохитну, в облаки сягаючу, скалу. Абсолютність і авторитет надприродно обявленої Богом правди, загально признаної середними віками, є засадничим противставленем до еволюціонізму, субективізму і натуралізму нових часів. На тій точці Церков мусить бути перенята т. з. середовічним духом, а рішучо мусить осуджувати т. з. новочасного духа. Если що лиш вичислені прикмети нових часів суть чимсь їх сущним, конечним, есенціональным,—а то отворене, покищо нерішене питанє, — то між католич. церквою а т. з. сучасною культурою нема, не може бути згоди. Можнаби що найбільше ті засади толерувати для пошанованія людської вільної волі, але ніколи не сьмілоби ся їх позитивно апробувати. Річ природна, що з такого ідейного противставлення церкви і культури, не можнаби вже тимсамим вносити на ворожечу церкви до материяльної новочасної культури, яка не стоїть в ніякій конечно-причиновій звязи з згаданими ідейними чинниками. Скільки що до теми на відношенє „середовічної“ католицької Церкви до „новочасної“ культури.

*) Інші, позитивно християнські, церкви, поділяють судьбу католич. церкви о стільки, о скільки мають в собі ті самі засади, що і католицька церковь.

криючого ся під фірмою „вільних“ дослідів, а впровадити духа християнського.

Такі суть менше більше гадки, висказані Люгером на вічу з 17. падолиста, доповнені підчас дебати в парламенті 5. грудня. З того засадничого становища взяла бесіду ціла некаатолицька, головно жидівсько-ліберальна преса, з своїм органом „Neue freie Presse“ на чолі.

Закиди Люгера, то не голословні твердження, то факти. В найновішій часі іменовано, на одного католика сім жидів професорами на університеті. Йодль в Відні, Масарик в Празі, Вармунд в Інсбруці, Гумильович в Грацу ширять на університеті і поза ним ворожі церкви тенденції. Ліберальні студенти в Празі, Грацу, Інсбруці тероризують католицьких^а у Львові виступають против теологічного відділу. Одного знаменитого медика запитав високий урядник, що мігби зробити для его научної кар'єри. Подумайте собі, що я обрізаний, та поступайте після того, відповів запитаний. Вчений лікар-професор, Більрот, відслонив трохи і несміло в своїй брошурі ту заслону, що закриває жидівсько ліберальну господарку на австрійських університетах. Его збойкотовано, окричано недоуком. Коли неприємні для кліки місця в своїй публікації вичеркнув, тоді вернено єму авреолу вчености. Знаменитий лікар-професор Гиртль, виголосив яко ректор віденського університету інавгураційну бесіду, в який з признанем висказав ся про християнський світогляд. І сейчас стратив авреолу вченого!

„Neue freie Presse“ пізнала сейчас, що бесіда Люгера звертає ся против жидівсько ліберального режиму в інтересі католицького світогляду і попала в нечуваний переполох. Жидівсько-ліберальний табор пізнав, що по страті політичного впливу, грозить єму ще конкуренція на області науки, взагалі культури, пізнав, що при помочи сильної, політичної партії християнських соціялів, католицьке відроджене може стати небезпечне, передовсім для самого жидівського лібералізму, а дальше і для цілого противхристиянського руху. З подиву гідною віртуозністю зумів жидівський лібералізм закрити безпосередню ціль бесіди Люгера, іменно виказане факту жидівського режиму на університетах, та представити для ширшої публіки виступ Люгера, яко замах на свободу науки, яко змагання до клерикалізованя університетів, яко стремлене до загарбання університетів під вплив політичної партії християнських соціялів. Нап'ятоване Люгером тенденційного, церкви ворожого духа нинішніх університетів представила „N. F. P.“ яко ворожнечу до науки, а ідею Люгера, щоби здобути університети для католицького світогляду яко реакцію, поворот до варварства середніх віків.

І заворушило ся всюди. Богато наївних професорів настрашило ся небезпеченьства грозячого свободі науки зі сторони політичного клерикалізму, а знаючи зміст бесіди Люгера лиш

з інтерпретації „N. fr. Pr.“, оголосили свій протест. Богато філістрів, які знають добуток науки хіба з заголовків книжок, знайдених в каталогах, в яких шукали за „інтересними“ романами, скоро лиш почули відозву до інтелігенції, щоби стала в обороні загроженої науки, почули ся нараз компетентними до висказання свого голосу про науку. Богато знайшло ся і таких, яким обоятна і наука і справа ліберального світогляду, але які почули ся покликаними до протестів тому, щоби заявити свою ненависть до політичного противника, зн. християнсько-соціальної партії, яка буцім то задумує скріпити свій політичний вплив здобутом університетів. Інші, як соціальні демократи та радикальні націоналісти, звернули свою увагу на дальшу ціль бесіди Люгера, вони зрозуміли, що виступ Люгера зміряє остаточно до християнізації університетів, а то як раз їм не миле. Прочі, а до них належать, „*beati possidentes*“ протеговані жидівською ліберальною клікою, зрозуміли, що їх егзистенція загрожена, і вони головно викликали цілу аферу.

З поручення табору, згуртованого докола „N. fr. Pr.“, вніс професор праского університету, Чех Масарик, в дни 3. грудня нагле внесення формально в справі усунення університетів з під політичного впливу християнського соціальної партії, а фактично в тій цілі і тим замірі, щоби заховати і на дальше жидівсько ліберальний режим на університетах, щоби і на дальше заховати нетерпимість до католицьких професорів і студентів, щоби і на дальше університети були розсадником противцерковного лібералізму. Що така була фактично ціль Масарикова наглого внесення, доказом є звісна дотеперішня діяльність Масарика на університеті, его агітація в інтересі масонських резолюцій, ухвалюваних на вільнодумних конгресах, доказом є генеза афери вище наведена, доказом є тенденційна, плітка, повна історичних ложий бесіда з 3. грудня, вислухана серед оплесків соціальних демократів і всіляких радикалів та лібералів.

Бесіда Масарика є повна пустих, до безконечности перемолочуваних фраз, а звертає ся остро против католицької церкви, з якою правдива наука не дасть ся погодити. Докладнійше не буду тої бесіди наводити, бо зміст її докладно звісний читачам „Діла“. З великим совокупленем і з глибокою вірою вислухали бесіди Масарика его приклонники з поміж всіх націй і суспільних верств, вислухали без слова критики навіть і ті, які три рази розбирають слово національно-політичного противника, щоби остаточно то слово признати за неправдиве.

Масарик перечив історичне існуванє св. Івана з Непомук. Богато хронік, багато істориків (Паляцки) згадує про того мученика, існують его листи, існують документальні згадки про его урядову діяльність яко генерального вікарія праского архієпископа, існує его власноручний підпис стверджений нота-

ряльно. Ректор віденського університету, Тома Ебendorfer, в XV. ст. в своїм „liber regalis“ згадує за св. Івана Непомука, що зістав через короля утоплений за заховане тайни сповіді. А однак для Масарика св. Іван Н. не існує, а канонізація сеї фікційної особистості має бути лиш доказом на нецтво католицької церкви. Закид неісторичности св. Івана збивав др. Стоян, Чех.

До такого — скажім просто — засліплення спосібні крім Масарика хіба „вчені“ з соціально-демократичного табору, які перечать історичне існуванє Христа в творі п. з. Н. Tannenberg und B. Sauberlich-Sommer Die Bibel... nach den neuesten weltkultur-sprachgeschichtl. Forschungen, Berlin, 1894.

Доказ на брак інтелігенції в церкві взятий Масариком з афери Таксилья (Гавр. Жога) супонує, що само належанє до катол. церкви виключує можливість помилок. З того, що багато легковірних католиків дало ся ошукати обманцєви Таксильєви, який обіцяв сензаційні ревелюції з масонського табору, вносить Масарик на брак інтелігенції катол. церкви. Що сама катол. Köln. Volkszeitung, єзуїт Грубер і антимасонський конгрес в Триденті здемакував обманщика, сего Масарик не знає. Герой інтелігенції! Закид Масарика з афери Таксилья збивав Гентілі, Італієнець.

Влучно, хотяй як звичайно тривіально, збивав виводи Масарика гр. Штернберг, який сконстатував, що ціла бесіда Масарика то лиш витяг з поодиноких примірників „N. fr. Pт.“ та масонсько-агітаційних брошур Бахєра і Бенедикта. Ще в липни с. р. твердив Масарик, що не ма суперечности між наукою а католицизмом, а в грудни дійшов до зовсім противного погляду. Університецькі профєсори танцюють докола редакції на Fichtegasse (редакция „N. fr. Presse“). Бесідник є за нагльчостію Масарикового внесенє, але в тій цілі, щоби університети увільнити від жидівско-ліберального режіму.

Дня 4. грудня продовжує ся дебата над нагльчим внесенєм Масарика в справі університетів. Сьвітло боронили катол. церкви др. Маєр і Словінець др. Крек, а з фанатичною ненавистію против неї виступив против неї соціальний демократ, Пернершторфер, домагаючи ся ще і знесенє теологічних виділів на університетах. Християнські бесідники заявляють ся за нагльчостію внесенє Масарика в тім змислі, що і гр. Штернберг.

Ще більше засадничого становища набрала дебата в дни 5. грудня. Той день зачав ся цілєм рядом фактичних спростовань над Масариковим внесенєм.

Бельоглявек протестує против того, що Масарик на порученє жидівського орґану з нагоди поза парламентом відбувшого ся факту (бесіди Люґєра) дорогою наглого внесенє виступає яко речник матеріялізму і агностицизму против християнської етики. Свободолюбивий Масарик просить правительство, щоби воно в обороні юдаїзму гнобило християнізм. Пятнує бесідник

і то, що Масарик, припертий до стіни бесідою Кркеа, викручує ся тим, будім то він не виступає против церкви, але против політичної партії християнських соціялів.

Одноголосно прийнято наглість Масарикового внесення, але з иньшого мотиву і в иньшій цілі голосували за ним християнські, як нехристиянські послі. Зачала ся дебата над *meritum* самої справи.

Др. Люгер обговорює свою бесіду на католицькій вічу і доповнює її.

Кульмінаційною точкою цілої дебати і похальним моментом була бесіда о. дра Дрекслея з Форальбергу. Зробила вона нечуване вражінє навіть і на противниках, а оден з визначних парламентаристів признав, що так майстерскої бесіди від десятків літ не було в австрійському парламенті. Бесіда подає світогляд християнсько-соціальної партії і є світлою апологією культурального значіння католицької церкви. Та бесіда поставила формально університетську дебат у засадничім становищі, вставила її в зв'язь з цілим комплексом засад християнського світогляду, який ладить ся до борби з нехристиянським. Тому і подаю докладно її зміст, а то тим більше, що в „Ділі“ подана вона побіжно і сухо.

Наперед зазначає бесідник становище християнської партії до світогляду католицької церкви і до иньших партій. Християнсько-соціальна партія не єсть ані клерикальною ані конфесійною партією. Вона є партією політичною, а за її промахи і похибки не можна звальювати вини на католицьку церкву ані на ідейний світогляд самої партії. Яко політична партія хоче хр. соц. фракція отворити доступ до скарбів новочасної культури і поступу всім верствам суспільности в можливо рівній мірі. Але ту свою політично-соціальну програму мусить партія оперти о непохитні етичні засади, свою політично-соціальну програму мусить вложити в рамки якогось світогляду, мусить дати їй якийсь суспільний ідейний підклад. Тим світоглядом є для партії субстракт, сама суть світогляду католицької церкви. Католицькі засади, вже віками випробовані а непохибні, дають партії стійнішу основу, чим противцерковний лібералізм, який до тепер не має суспільної системи.

Тепер переходить бесідник до апології катол. Церкви і збиває поодинокі закиди роблені попередніми бесідниками в парламенті, головнo самим Масариком.

Силабус і індекс катол. церкви мають бути доказом на ворожнечу церкви до культури! Алеж в силабусі осудив Пій IX. систему лібералізму, систему, яка неподільно панувала в царині думки і діла перед 25 літами, а до якої нині мало хто признає ся, якої відпекує ся сам Масарик*). Осудом силабуса

*) Де говорю про лібералізм від себе, понимаю его дуже широко і іменно яко комплекс всіх тих поглядів, які противлять ся засадам катол. церкви.

упередив папа ціле покоління і осудив то, що нині загально аж по 25. літах осуджує ся. В тім видко акт Божого провидіння. Если церков осуджує системи певного часу, яко ложні, то має рацию, а будучність найлучше то викаже. Если церков осуджує з дня на день змінючі ся системи, і то лиш такі з них що противлять ся обявленій правді, то має право і обовязок до того. Если обявлена правда є абсолютною, а є такою для віруючого християнина, то всьо їй противне мусить бути ложне. А той, хто не стоїть на становищі христ. віри, не має права рішати о ній, а по друге, такий, консеквентно до свого релятивізму і еволюціонізму, повинен признати, що церков осуджує лиш его особисті погляди, які на разі на теперішнім ступени розвою, видають ся бути правдивими. Але яким правом такий може твердити, що церков осуджує добутки новочасної науки?

Не можна дорікати церкві за індекс. Кожда родина і держава має свій індекс заказаних творів, а тим більше повинна індексом послуговати ся церков. Церков заказує читання тих книжок, які з огляду на мале знанє читача легко можуть відвернути его від церкви, або книжки, які з огляду на хвиливі обставини можуть причинити ся до великого замішання умів і до ослаблення віри і моралі. Релігія і мораль то не суть річи, які можна виставляти на поталу нестійних гіпотез. Експерименти добрі в музиці і штуці, але не в релігії.

Закидають католикам, що вони стоять низше під культурним взглядом від некатоліків. Так, се правда, але чому? Ото по перше тому, що католики не стремлять до витворення матеріяльної культури коштом етичних засад, вони перебирають в средствах і відкидають морально злі. По друге, католики за недбали витворити свою питому пресу, яка давала би їм средство до виявлюваня перед світом своєї духової сили і духових добутків. Некатолицька преса збуває або злобною критикою хотайби і найвидатнійші твори католицького духа. Але прийшов час опамятання. Тепер католики встають, організують ся, стають до ревалізації з противниками на всіх полях публичної діяльності, хочуть осягнути такий вплив в культурі, якуй противники вже давно осягнули і хочуть всюди маніфестовати свої засади. З ворогом катол. світлогляду безпощадна борба, але зглядом одиниць доброї волі, хотайби і некатол. пересвідчень, найдальше ідуча толеранція.

Інтересний однак обяв, що ліберали закидають католикам низшість що до культури, але коли католики стають до ревалізації на якій небудь області, а стають в душі катол. засад, сейчас підносить ся крик про клерикальний хрестоносний похід. Не дбати про культуру, се нездарність дбати про неї в катол. душі, се клерикалізація і назадицтво, отже чого властиво хочуть ліберали? Хиба випреченя ся катол. духа і працювати в ліберальнім душі!

Дальше зазначає бесідник становище католицької моралі до краніотомії (вбійства дитини в утробі матери для ратования матери), за яке зроблено церкві закид зі становища медицини. Але дефінітивно церков ще того питання не порішила, а між моралістами панує на тій точці спір, підчас коли сама конгрегація перехилює ся на сторону того погляду, що вбійством дитини не можна ратувати життя матери, бо не знати, чи дитину в лоні матери можна вважати за напастника. Перед рішенням тої поєлідної, до теперь спірної обставини, годі зіступати зі становища пятої заповіді. Краніотомія не є лише питанням лікарським, але і моральними, а яко таке належить до компетенції церкви.

Закинено церковній теології, що вона скостеніла в кайдаках догми. Алеж не кождій науці призначено винайти щось зовсім нового. То можливо в музиці, але не в математиці. Математика має певне число формулок і аксіомів здоровому розумови очевидних і ними оперує. Математика може винайти новий спосіб доказу, нове поясненє, але не винайде якоїсь нової правди. А мимо того є правдивою наукою, стислійшою від прочих, які стремлять до винайденя чогось нового і доходять до найбільших нісенітниць і фантазій. Як математика так і теологія має певне число догматів — не так то дуже і велике — яких не нарушує, але які старає ся все в новий спосіб доказати, пояснити, поставити їх все в відповідну позицію до виринаючих проблемів дня. А то праця, яка займе віки!

Закинено в парламенті, що церков мехавічно втолює в діти готові питання з катехизму. Алеж, чи пістельтній дитині можна полишати до довільного вибору так тяжкі, а рівночасно необхідні в житю проблеми як Бога, початок і призначенє світа? Таж досвід віків, традиція церкви то суть чинники, які певно подають здорові погляди дитині, яку треба виховувати і учити на готових взорах і примірах. Педагогічна система Руса, якої здає ся тримати Масарик, скривлена: бо дитини не можна полишати самій природі. Дитина не сьміє бути предметом, на якимби можна робити експерименти педагогічних теорій Пестальцоа, Гербарта і прочих. Що до методу, в який уділяти дітям науки релігії, панує тепер горяча дискусія в катол. церкві, але годі нової непевної теорії уживати сейчас, кидаючи випробовану давну. Як яка педагогічна і психологічна теория перейде зі сфери правдоподібности в сферу правдивости, то церков перша єї прийме до катихитичного методу.

Сповідь дітей, сказано одним з бесідників, є шкідлива, бо сповідники нераз більше зіпсують, чим направлять. Але чи то так певна і доказана річ, то зіпсуете дітей з вини сповідника? Чи для евентуальних похибок сповідників треба вже зносити сповідь? Єсли так, то требаби знести суди і медицину, бо суди і лікарі часто роблять похибки. Лиш хто не знає людської душі може виступати против сповіди.

Хоче дехто на місце теперішньої школи заложити нову безконфесійну. Але чи не бачите, що і в Америці заховано релі-

гійно-моральне вихованє в школі. А навіть і в Франції зачинають вже говорити про Бога, хотяй не ясно і боять ся ще назвати Ёго по імени. Знаний се факт, що університетський професор з Ціріху, др. Ферштер безвірний, член міжнародного, безрелігійного етичного союзу, по довгих дослідах на полі педагогії і психології, приходить до заключеня, що нема етики ані педагогії без Бога. А як часто називає ся віру в Бога клерикалізмом?

Дав ся ту чути голос про завеликий вплив катихитів в школі, про великий вплив духовенства. Таке твердженє є доказом крайного незнання відносин. Чи ж ті тисячі ліберальних учителів поступають після команди катихитів? Чи ж ті мільйони лібералів дають ся водити сьвященникам? Деж той великий вплив духовенства? А если мимо загального упередженя і щонайменше антипатії до духовенства, знайдуть ся численні родичі, навіть з дуже вільнодумними поглядами, що віддають свої діти на вихованє до монастирів, то се є лиш доказ животности катол. педагогії, яка зуміла знайти собі признанє мимо загального упередженя до катол. церкви.

Закинув Масарик, що церковь лиш до XII. ст. дбала про культуру. А чи-ж то не XIII. столітє дало початок університетам, чи-ж та universitas nationum et litterarum не вийшла з катол. духа XIII. ст.? Нині менше католиків на університетах, чим некатоликів, а причини не лежать лиш в вині католиків, факт існуваня університетів завдячувати треба лиш катол. церкві. Чи ж не середні віки видали св. Тому і Данта, катедри в Відні і Кольоні? Середновічна наука і культура зачинає зискувати собі признаня зі сторони людей, що вмють вийти в тодішний час і не мірять єго новочасними шаблонами. Если возьмемо під розвагу, то, що середні віки зробили для культури, то зробили вони без порівняння меншими средствами, чим нові часи і серед тяжких обставин, то треба признати, що згладно зробили вони більше, чим нові часи. Ідеалізмом, запалом, посьвяченєм ся стоять середні віки визше, чим нові. А св. Франц з Асизу, клясичний тип середновіччини, так нині нераз поруганий, чи то не він дав новий напрям своєму часови, чи то не він кинув зерно демократичної ідеї, яка в наших часах виросла в велике дерево? Ми не живемо християньскою культурою середних віків, на ній опираємо ся, хоть часто того відпекуємо ся.

Твердить ся, що католицизм упадає, а доказом того апостазії. Алеж причини, що викликають апостазії, не доказують внутрішньої слабости католицизму. Одна книжка, оден товариш, одна покуса, оточенє, упередженє, власна слабість і пристрасть то суть чинники апостазії. Тверда мораль церкви, то вимагає посьвяченя ся, не притягає до себе слабих характерів. Часто і тому встидають ся, головно молоді люди, церкви, що бачать єї переслідувану, понижену. Але наша партия хоче виробити цер-

кві такий вплив і поважанє, щоби вона сьміло могла показати ся людям.

Закикадають, що катол. пересьвідченє відбиває ся некорисно на напрямі нації. Алежь сьуть науки, які з пересьвідченєм не мають нічо спільного, от як хемія, фізика. Иньша вже річ з історією. Ту пересьвідченє автора витискають своє знамя. Певний субективізм мусить ту бути. Інакше вибирає жерела, вихіснює їх, розуміє і викладає соціяліст, ліберал, інакше католик. Але чому лиш католикам має ся уважати за недозволене то, що иньшим дозволене? І на увіверзитеті хочемо бути католиками там, де то в науці допускаєме, а така ривалізація певно не вийде на шкоду науки. Возьмім примір. До тепер дуже ложно оцінювано характер папи Юлія II. Аж прийшов Пастор, взяв ся до студий жерел і виказав, що дотеперішні погляди на Юлія II. не були правдиві, що без Юлія II. не було би Михайла Ангела. Ту корінну зміну в історичних поглядах на Юлія II. викликав Пастор завдяки своїм катол. пересьвідченням, які казали єму з скептицизмом відносити ся до дослідів.

Наша партія хоче опирати свою політику о християнську етику, яка хоть тверда, є тим для душі, чим строга диєта для тіла. Тої етики не виключають християнські соціяли в жидівськім питаню. Але раса арийска і семітка не дасть ся погодити. Спритний, витрєвалий жид, що єще і не перебирає в средствах, все був і буде небезпечним соперником для християнина. Самозаховавчий інстинкт християнського населєня визначив в середних віках жидам осібні дільниці в містах, поза якими їм не дозволено було торговати. Боронити ся треба, а жида нехай собі приписують вину, если не мають в широких масах християнського населєня симпатії.

Взагалі хто вміє відріжнити засади від їх скривленя людскою слабостию, той мусить признати рацию биту католицькій церкві мусить єї поважати, хотяйби і не годив ся на єї погляди.

Кілько то поглядів принятих церквою, видавало ся ложними, а однак були слухними, о чім пізнійше переконувано ся. В 70. роках атеїстичний дарвінізм уходив за доказ інтелігенції, церковна віра в Бога за забобон, а однак нині як то змінили ся погляди. Сам Масарик відпекує ся атеїзму. Церков все поборювала двобій, сьвіт тим гіршив ся, уважаючи се за трусливість, а нині загально уважає ся двобій за щось неморального. Церков все наказувала повздержність, сьвіт уважав се за сьмішний аскетизм, нині повздержність стала засадою гігієни.

Отже маємо багато доказів, що засади катол. сьвітогляду, хоть старі але випробовані хоть тверді, але придатні в житю. Не одна з них може видавати ся невідповідною, але приїде час, що викаже єї стійність. Так вже часто бувало. Засади материялістичного сьвітогляду не устояли ся перед форум науки. Нині материялізм закинєно в науці. Поки-що материялізм задержав своє значінє яко політичний чинник завдяки могутній

організації соціально-демократичної партії. Але і з політики мусить він счезнути, як счез з науки, а соціальні демократи або счезнуть, або зближать ся до християнського світогляду, який одинокий пережив всякі філософічні системи.

При кінці ставить бесідник внесенє на модифікацію наглого внесення Масарика в тім дусі, що університети мають бути вільні не лиш від впливів християнсько-соціальної, але також від всякої політичної партії.

Масарик згодив ся на ту модифікацію, а змодифіковану резолюцію одноголосно прийнято. Блазеньску резолюцію Пернерштофера, щоби викинути теологічні виділи з університету відкинено. За нею були лиш соціальні демократи і кількох радикалів Ліберальний молодотех Челянски осудив внесенє Пернерштофера за занадто реакційне, щоби з ним числити ся.

Бесіда Дрекслея має епохальне значінє в історії австрійського парламентаризму, є триумфом християнської ідеї і партії.

Ціла дебата, викликана бесідою Люгера і інсценізована жидівським лібералізмом, переходила інтересні стадії. Люгер, яко речник католицького відродження в Австрії, виходить з планом зломання жидівсько-ліберального режиму на університетах, здобути їх для католицького світогляду при помочи свідомого катол. населення, між иньшим і через вплив політичної християнсько-соціальної партії. Грозяче небезпеченяство зрозумів жидівський лібералізм, зрозумів цілий противцерковний, противкатолицький, противхристиянський табор і устами Масарика вніс нагле внесенє в справі усунення впливу хр. соц. партії на університети. За Масариком стала ціла нехристиянська половина парламенту, о поваленню внесення нема що і думати. І християнські посольські групи, хотяй видять, що внесенє Масарика звертає ся передовім против христ. духа на університетах, а доперва відтак против політичній хр. соц. партії, мусять прийняти наглість внесення, але рівночасно звертають его вістре против нехристиянських елементів. Наглість ухвалює ціла палата, але оба табори в своїй інтерпеляції і для інтересу свого світогляду. Ідуть бесіди, фактичні спростованя, а з них оказує ся, як плиткими аргументами воюють „поступові“. Дрібна справа про університети виростає поступенно до значіня засадничої дебати двох великих світоглядів. Приходить дебата над *meritum* внесення і речник христ. соціальної партії в великих нарисах малює свою партію і голосить світлу апологію її ідейного світогляду зн. католицької церкви. Палата почула, що то є катол. церков, яка єї культуральна сила, як мізерні противні їй світогляди. Католич. церков здобула собі право на місце в парламенті, право, яке ворожі її засади до тепер неподільно посідали. Се великий крок наперед. Під вражінєм світлої бесіди трактує парламент християнську партію на рівні з иньшими і ухвалює, що не самої христ. соц. партії, але всякої політичної партії впливи треба усувати з університетів. І то велика перемога хри-

християнської партії. Парламент висказався проти жидівсько-ліберального режиму на університеті. Стріла пущена жидівсько-ліберальною рукою в згорону християнської партії, вернула ся і зранила того, від кого вийшла.

То зробив парламент. А чого ще не зробив? Не осудив впливу жидівського лібералізму, який обявляє ся на університетах в формі неполітичної організації, не осудив противцерковного напряду на університетах, який виступає в формі „вільної“ науки, не признав парламент, що університети мають бути пересякнені християнським духом, виключив парламент средство політичної організації в цілі введення християнського духа на університети. Стілько що до самого парламенту, який остаточно в теперішнім своїм складі і не міг зробити того, чого вимагає інтерес християнського світогляду з тої причини, що часть населення не є християнська, а так само велика часть парламенту.

Зі становища християнського світогляду, виходячого з засади, що Боже обявлене, поміщене в католицькій церкві, є одиноким правдиве, а все єму противне є тимсамим ложне, слідує, що наука і університети не можуть бути вільні. Подібно як одиниця, родина, держава, людство, всі думки, слова і діла людини, всі її почування і пожадання, таксамо і наука і університети мусять числитися з фактом Божого обявлення, зложеного в католицькій церкві. Основ того обявлення не сьміє ся нарушувати, перед авторитетом обявлення кінчить ся свобода науки, наука не сьміє кидати ся на обявлене. Не досить на тим. То лиш негативна сторона, яка висказує, чого наука і університети не повинні робити. Але наука і університети вийшли від Бога — поза ним нічо не існує — отже мусять зі своєї сторони і до него стреміти. А як? Так, що будуть слідити і шукати правди в Божих творах, в історії і природі, і то самої лиш правди. Проте погляд про абсолютну незалежність науки і університетів є зі становища християнізму лиш фразою. То таке ясне, розуміє ся для того, хто стоїть на становищі христ. світогляду і консеквентно думає. Погляд про абсолютну свободу науки, то лиш одна галузка на великім пни еманіпації людства від Бога і єго надприродного обявлення, зложеного в катол. церкві. Для кого Бог і то такий, яким єго представляє катол. догма, не існує, той не може признати засади залежності науки і університетів. Але хотайби таких людей було багато, хотайби такими були і всі, то однак становище християнізму не могло би дозволити, щоби їм признати право на університеті для ширення тих ідей, які противні субстрактowi обявленої католицької догми і етики. Догматична толеранція не дозволена, вона є гріхом!

Такий фактичний стан річи, в яким би вся суспільність і всі університети були „вільні“, значить не числили би ся з постулатами обявленої церкви, є можливий навіть є і правдоподібний, а єго поборювати неморальними средствами не можнаби.

Взглядом такого стану можнаби заховати лиш т. з. цивільну толеранцію, значить его толерувати, але не апробувати, уважати его за конечне зло, а не за стан маючий рацію бити, за стан против якого треба виступати рішучо і непохитно, але без уживання средств, наказаних християнською етикою.

Возьмім конкретно. В сучаснім світі прийнято погляд, що наука і університети не потребують числити ся з догматично-моральними основами католицької церкви, але можуть іти там, де їм ся подобає. Ті погляди зреалізовані і на австрійських університетах. Консеквентний католик не сьміє тих поглядів поділяти, може їх лиш не толерувати, не толеранцією догматичною, а лиш т. з. цивільною. Повинен відтак стреміти до того, щоби свої погляди ширити, але без насильства і фанатизму, оскільки се єму можливе, повинен католик старати ся завести такий ідеальний стан, в яким всі університети числилиб ся з Богом і катол. церквою, і не виступали против них. Чи то дасть ся осягнути? Ні, то морально неможливе, если возьмемо під увагу вільну волю людий і їх зіпсуту природу. То по що стреміти до того, що не дасть ся осягнути? Тому, що після христ. науки, Бог не дивить ся лиш на діла, але і на інтенцію, дальше і тому, що ми не знаємо, де лежать границі можливости, отже повиннісьмо стреміти хотьби до найвисшого ідеалу, полишаючи думку про его зреалізоване Богу.

В університецкій афері веказав Люгер той ідеал, до якого консеквентний християнин католик повинен стреміти, а християнсько-соціальна партія зробила те, що серед даних обставин могла зробити. Але стати на тім не сьміє, лиш іти безвинно наперед. А ми є за нею! Если придержуване ся Бога, обявлення, засад катол. церкви і консеквентне стремленє до їх реалізованя є фанатизмом і реакцією, то будьмо фанатиками і реакціонерами!

О. В.

Еще дещо про відносини між парохами а сотрудниками.

В 4. ч. „Ниви“ порушив оден священник дуже болючу справу про відносини між парохами а сотрудниками і зазначив, що в тих відносинах панує повна анархія. Здавало ся, що на сю тему посилять ся численні дописи, бо дійсно більшої анархії що до відносин між властію а підчиненими нема в жаднім иньшій становиску. Тимчасом все мовчить і не знати, чи сю мов-

чанку приписовати байдужности чи якійсь неоправданій боязни. Чей виміна гадок і роз'яснене справл причинять ся лишень до скоршого усуненя сеї анархії... Хочу висказати кілька гадок и тій справі, навести найважнійші кривди, яких зазнають сотрудники та подати спосіб, як би зарадити тим кривдам.

Великою кривдою, якої в першій мірі зазнають сотрудники, се сотрудницькі помешканя. Маю на увазі передовсім помешканя приватних сотрудників по селах. Перед ними дрожить здоровий організм, а щож говорити о слабших конструкціях або о женьщинах. Се правдиві нори: підлоги в хаті нема, віконця маленькі, ледви лучі сонця дістануть ся крізь них, в зимі лять ся зі стін... Вистарчить короткий час помешкати в такій норі, щоби набавити ся ревматизму або иньшої хвороби. Старі, на пів спорохнявілі дяківки призначе ся звичайно на помешканя для сотрудника. Але часом нема і такого помешканя. Густо часто сотрудник приїхавши на посаду мусить доверва сам ходити по селі та шукати собі за помешканем. Щоби се не виглядало на пересаду, наведу примір. Мій товариш о. К. діставши посаду сотрудника і то системизовану щей до того в містечку вибрав ся на ню з женою, меблями та довідав ся на своє здивованє від пароха, що нема помешканя. Парох додав з усмишкою, що се дурниця, бо тепер літо, можна мешкати і в шпихлірі. І мусів дійсно зложити меблі в шпихлірі, а сам цілий тиждень шукав за помешканем та лиш завдяки милосердію одної побожної родини дістав скупє примішенє. Сю кривду можна легко усунути. Нехай би парох, старающий ся о сотрудника був з'обовязаний дати Ординаріатови письмєнне приреченє, що має для сотрудника здоровє помешканє складаюче ся з кухні і бодай двох комват. Помешканє о одні комнатїй не вистарчає для інтелігентної людини. Ми жонаті, маємо діти, службу, годі помістити ся в одній комнаті. Впрочім треба часом усунути ся від родинного гамору, щоби дещо прочитати, виробити проповідь, відмовити молитвослов, а се в помешканю о одній комнаті, яка часто єсть заразом і кухнею, майже не можливе.

Дальша кривда, якої зазнають сотрудники, походить відси, що нема точного означеня прав і обовязків в відносинах між парохами а сотрудниками. Львівський Собор опреділяє права і обовязки сотрудників надто загально: „Сотрудник має парохови свому заявляти послушенство і бути всегда готовим к заступленю місця пароха“. Се і використовують деяки парохі та жадають сліпого послушенства навіть в справах, які не стоять зовсім в звязи з церквою, уважають сотрудників за своїх наймитів, що позбавлені всяких прав. Раз питав я одного сотрудника, чому переносить ся на иньшу посаду, коли его сотрудництво несе понад 80 зр. місячно! Відповів, що сидів би на місци аж до парохії, наколи би его парох обходив ся з ним бодай так, як з своїм наймитом. Повний молодечого заналу для Христової спра-

ви ідеш по висвяченню на посаду — се приватне сотрудицтво на селі. Душа рветь се до праці. І все було би добре; та тут старший брат во Христї — твій парох гасить сей запал зараз на початку. Хочеш правити що дня Службу Божу, парехови не подобає ся се; каже, що у него нема вина і просфори на будні, лиш на неділю. Купиш своє вино, спечеш сам просфору, парох не дає ключів від церкви. Всякі просьби не помагають. Се не видумка, але правдиві факти. Підеш на проповідницю, проповідь оброблена та виголошена добре; парох повідає: не фанатизуйте мені людий або я потребую більше патріотичних проповідей, і на другу неділю посилає тебе на проповідницю з приказом говорити дослівно з Бартошевского. Засідаєш до сповідальниці, сповідаєш совістно і парох звертає увагу, що не треба так довго мучити пенітентів. В селі ширить ся радикалізм, кузнецю его читальня, бо ніколи не була там нога священника. Хотів бишь епинимати сей радикалізм, бо того вимагає справа Христа і народний патріотизм; парох наказує тобі вступ до читальні, наче би тим підривало ся его повагу. І якже в таких і тим подібних случаях має поступити собі сотрудинок, щоби не зразив свого шефа? Нехай би духовна власть опреділила точно обовязки і права сотрудинок так взглядом пароха як і парохії; приміром: чи має сотрудинок право до ключів церковних, коли хоче правити Службу Божу, чи церковна каса обовязана поносити видатки на вино і просфору також для сотрудника, чи сотрудинок може довільно на даний парохом темат проповідати і катехизувати і т. п. Таке точне опреділенє прав і обовязків сотрудника усунуло би в многих случаях непорозуміння і повстаючи з того соблазни.

Анархія в відносинах між парохами а сотрудинками панує також тому, що нема точного опреділеня що-до розділу праці і доходів. Вправді Львівскій Собор пригадує парохам, щоби не складали всего тягару на плечі оотрудинок, щоби давали своїм сотрудинкам третю часть доходів вспільно зібраних, но се сказано надто загально. В практиці двигає сотрудинок на своїх плечах весь тягар праці; до него належать утрени, вечерні, проповіді, Служби Божі в неділю, крестини, виводи, похорони, школа. Се не є загальне правило, але то більший части так буває. За ту працю належить ся сотрудинкови третя часть доходів вспільно зібраних. Нехай би і так було, коби хоч справедливо діляв ся парох! Декотрі парохы резервують собі канцелярійні доходи, всі шлюби, всі співані Служби Божі, а коли зваять ся, що на селі дають люде звичайно лиш на співані Служби Божі і що з них та з шлюбів найкрасший дохід, то сотрудинок дістає в дійстности лиш маленькі округини доходів. Чиж се справедливий розділ доходів? Сотрудинок міг би також працювати в парохіяльній канцелярії та набирати вправи в парохіяльнім діловодстві! Впрочім декотрі парохы звальють і так на сотрудинка головну роботу в канцелярії, кажуть робити кварталні витяги до староства, місячні витяги померших до суду, метричальні копії до Консисторії. Яке право уповажнє парохів ре-

вервовати собі шлюби, співані Служби Божі? Інші парохы відступають виравді сотрудникам співані Служби Божі, але жадають від них поділу і то $\frac{2}{3}$ доходу та забирають собі парастаси, бо твердять, що за натуралія оплачують податок. Так само жадають поділу від акафістів. З сего виходить таке, що опісля пише „Monitor“, że proboszcz i wikary robili się na drodze za parastasy... Знаю пароха, який вернувши з двомісячної відпустки, казав сотрудникови предложити собі спис всіх Служб Божих і заплатити солоно за парастаси, які були в его неприсутности. На селі суть часто Служби Божі, по яких жадають сьвященника до хати на водосьвятіє або парастас. Як має поступити собі сотрудник, отримавши на таку Службу Божу? Парохы не позволяють сотрудникам іти з водосьвятієм до хати парохіянина, бо то знов до них належить. Нехай би і так було, однакож точний припис і в тім случаю не пошкодив би. Словом точне определене розділу праці і доходів усунуло би також в значній часті непорозуміння між парохами а сотрудниками; сотрудники при величезній праці не вичерповали би ся, а при яких-такых доходах не знеохочовали би ся до свого стану. Зачувати, що много сотрудників задумує іти працювати на вільну, американську землю. Щож змушує їх до сего, як не ся анархія, яка панує у нас в відносинах між парохами а сотрудниками, як не велика матеріальна нужда?..

Сотрудник.

В справі організації церковних півців.

Нераз порушувалася і обговорувалась в „Ниві“ справа нашого духовенства організації, однак еще ніхто не натякнув на одну важну річ, що стоїть в звязи з тою справою — а то справа дяківської організації. В сій важній для церкви справі сьмію отсим забрати публично голос тимбільше, що она була вже нераз предметом дискусії наших соборчиків деканальних. Заки однак приступлю до властивої річи, хочу коротко тут навести, яке значіне в нашій церкві і суспільности мав дяківський стан в давнійших часах, а яке тепер.

Як звісно з історії нашої церкви, стан дяківський був все в великій почеси у нашого народа. Звісно, що з сього стану, заки наше священство мусіло мати університетські студія, священником на Руси міг стати в ряди — годи і дьяк, що нераз особливо в XVI.—XVIII. віці трафлялось (Історія Руси України Грушевского т. V. стор. 274)

Красне і поважне становище в нашій суспільности занимали до недавна дяко-учителі, що тішилися справді великою повагою у нашого народа. Тепер часи змінились — вкриті соломою і зубом часу згорблені школи — дяківки, що звичайно стояли і тепер еще декуди стоять на первісно ерекціональних огородах, уступили місця каменцям школам, місцеже дякоучителів заняли учителі з новітнім образованием. На жаль однак хоть в нашім краю обіймила керму в народній школі Рада шкільна, нераз можна почути серед нашого народа голоси, що таки давнійше наші селяни раднійше посиляли свої діти до школи, хоть там вчили „неучені“ дяки, чим тепер. Справді если де тепер фреквенція дітей на селі є правильна, то се належить завдячити шкільному примусови. І не дивниця, бо теперішня особливо сільська школа часто-густо не приносить бажаних успіхів, яких навіть годі нераз вимагати, наколи нерідко має ся до діла з запомороченим вшехпольскою дурійкою учителем, що будучи з засади ворогом рускости, нерадо і нещиро працює над дитворою, відданою его опіці.

Недивно отже, що нарід наш мило нераз згадує часи, коли то в школі учили дяки не тільки читати і писати, но також дещо з історії Руси, співу церковного і катехізму.

Та не досить на тім — з часом як усунено із школи дяківський стан, ба навіть суть найновіші з'усили з боку ворогів церкви, щоб і духовенство викинути із школи (*freie Schule*) — тимсамим і становище дяків потерпіло на значнію і повазі в очах народа, а що найважнійше зменшилися доходи, які церковні півці, яко учителі, титулом нагороди за науку дітей побирали; що більше дійшло до того, що навіть т. з. роківщину з трудом і упокоренем приходять ся дякам видерти у парохіян. До недавних часів деякі громади вставляли рікрічно в громадський бюджет певну квоту на удержане дяків — та се тільки спорадичні случаи — тай на се треба potwierдження Виділу повітового, котрий на сю справу дивить ся кривим оком а по більший часті перечеркує рубрику на удержане дяка.

Ще яко таке зносиме материяльне положенє церковного півця може бути там, де суть більші парохії і богаті парохіяни. В такім случаю півець маючи більше занятя, тимсамим має більше доходу за треби. Менше нарікань з сторони півців можна рівнож почути там, де пр. дяк є в місци замешкалий а притім має власний свій маєток господарку. Наколи еще зважити, що добрий півець повинен мати дяківську школу і іспит получений з практичними для несеня в народ культури відомостями (пр. дяківська школа у Львові, де кандидати на дяків попри фахове образование вчать ся рахунковости, садівництва, а укінченє такої школи немало коштує) то і нема чого дивувати ся, що майже всюди між дяками суть наріканя і то оправдані на нужденне положенє. Неоден з священників радби мати в своїй парохії яко тако образованого дяка, котрий потрафивби і хор завести і крамницю провадити і помагати в просвітній роботі—

розписує ся навіть в тій цілі конкурс на посаду дяка, та хоть на оголошене в часописи знайде ся кандидат з потрібними кваліфікаціями, не може довше дякувати в селі, бо по prostu немає з чого вижити особливо, если має при собі родину. Недавно роблено вправді заходи в соймі, щоби якимсь способом забезпечити долю церковних півчів і органістів, особливож цілою душею займався сею справою бл. п. о. Танякевич — всі ті однак старання скінчили ся хіба тільки на добрій волі, а дяківський стан не досягнув нічого реального. Правда, що між самими півцями неслідно майже жадної організації — а если яка є, то організація ся має на цілі виеманциповати ся з під впливу властей церкви (Дяківський глас). — однак годі і сего заперечити, що і священники мало або зовсім не дбають про поправу долі півчів. Если так є, то годі дивувати ся, що деякі дяки не маючи помочи і поради з боку священників, часто удають ся з прошенем о поміч до людей ворожих церкви. Знаю случаї, де агітатори — радикали в часі сегорічних виборів до парламенту, хочаби зискати довіре а тимсамим і голоси для своїх кандидатів на послів, на вічах між иньшими справами, підносячи з завистію в очах народа добробит духовенства, рівночасно вказували на нуждений матеріальний стан дяків і паламарів. Наслідком такої агітації многі дяки і паламарі мимо супротивлення ся священників віддавали свої голоси на ворожих церкві і духовенству кандидатів.

Незбитим отже фактом є, що житеві умовини церковних півчів суть по більшій часті нужденні, а тимсамим їх труд для добра церкви і народа задля щораз більшої утрати поваги в нашій суспільности безхосенний, з другого боку зовсім оправдані вимоги священства що до образования дяків суть досить великі а навіть конечні. Що значить в парохії дяк маючий в народі повагу і з відповідаючим єго становиску образованием, се кождий з нас священників, здає ся, повинен відчувати. Чи прийде ся в громаді заложити читальню, чи яку касу, в таким благороднім ділі удаєм ся звичайно о поміч в першій мірі до півця (не виключаючи учителя, если є до таких річий охочий). Як в нинішних часах діяльність священника-душпастиря не може і не сьміє обмежувати ся єдино тільки на відправленю Богослуження, так і діяльність дяка в парохії мусить бути така, щоб в очах народа підносила єго повагу, а тимсамим щоб дяк був дійсно в християнській громаді першою особою по священнику. Півець церк. має бути інформатором священника не тільки при обнятю парохії, но має бути єго дорадником все і всюди, особливо, если ходить о викорінене загніздивших ся в парохії пороків. Щоб се дійсно наступило, мусимо передовсім з'єднати собі в дяківскім стані довіре; переконане, що дяк є слугою священника мусить уступити, бо тим не тільки зражує ся півців, але і підкопує ся в народі їх повагу, через що нераз і наша повага дізнає пониження, бо звичайно діє ся, що дяк немаючи довіря до священника, буде вправді єму в очі сьвітити, а поза очі ворогує. Та не досить на тім — ми сьвященники, наколи хочемо иати на

будуче в дяківському стані сильного сопомочника в нашій душпастирській праці а тимсамим удержати і на дальше повагу того так давнійше високо почитаного в нашій суспільности стану, повинні старати ся о вихованє і образованє дяківського стану, відповідаюче їх званю. Провід в тім вихованю мають мати священники, а ніколи люди без відповідних кваліфікацій, як то доси діяло ся пр. в дяківській школі в Станиславові, де то ціле образованє дяків кінчило ся виключно на недокладнім виученю „гласів“ і слабім читаню часослова, а питомці навіть не учили ся св. правд віри (о релігійно-моральнім вихованю нема бесіди).

Основою жизнєности всіх станів є забезпечене житєвої егзистєнції. Стан дяківський є безперечно чинником, без котрого церков обійти ся не може. Если так є, то ми священники в першій мірі повинні прийти з помічю занедбаному дяківському станови, стараючи ся о поліпшенє его долі. Нє ждїм, аж наші вороги стануть заступниками дяків — пролетарів пр. в будучім соймі, но вже тепер дяківска квестія нехай буде на дневнім порядку наших деканальних соборчиків а передовсім єпархіяльних синодів. Збирали ми недавно підписи для осягненія підвисненія нам дотації, чому не можемо і то чимскорше спонукати до сего діла церковних півців і враз з ними старати ся в будучім соймі о поліпшенє їх долі. Справа ся тим лекше моглаби удати ся, еслиби до неї прилучили ся орґаністи. Та тут треба сильної орґанізації півців церковних — в котрій то справі не сьмілиб і ми відмовити їм помічи і поради, не забуваючи о тім, що квестія нашої орґанізації є тісно звязана з справою орґанізації півців церковних. В який спосіб в загалі малаби ся орґанізація наступити, про се малиб рішати дяківські стоваришеня всіх 3 єпархій. Дописи в орґанізаційних справах а спеціально в справі поліпшенія долі дяків з певністю радо поміщувалиби наші християнські часописи „Основа“ і „По лавник“, котрі то часописи старанєм священників повинні знаходити ся в руках кожного півця.

о. В. Антон.

3 аполоґетики.

Bonifatius-Korrespondenz, apologetische Mitteilungen für den hochw. Klerus und gebildete Laien, ein Zeitenwächter. herausgegeben vom Aktionskomitee der österreichischen Bonifatiusvereine durch P. Augustin Galen O. s. Ben., Prag. Abtei Emaus, I. Jahrgang, 1907, St. 384, zweimal monatlich, 3 Kronen jährlich.

На католицькім вічу в Ратібоні 1840 р., піддав Делінґер гадку заложєня товариства для морального і материяльного спомоганя католиків, які живуть в розсіянню, в т. з. діаспорах. Гр. Штольберг здійснив ту ідею і заложив т. з. Bonifatius-Verein. Орґаном товариства є Bonifatiusblatt місячник, річно 0.90 К. но-

ва серія від р. 1900! в Падерборні. Напря́м апологетичний церковно-політичний.

Згадане товариство має свою філію в Австро-Угорщині, а її органом є на самім початку подана Bonifatius-Korrespondenz (для Чехів виходить св Войтїх по чеськи). Часопись призначена до ширеня між широкі маси, головнo там, де грозить агітація лібералізму та соціалізму. Коло церкви роздає ся безплатно поодинокі примірники, а на покритє видатків дає ся якусь суму, полишену до волі одиниці, що займає ся ширенем часописі. Передпаата для тих, що бажають мати часопись до свого ужитку, стоїть 3. кор. на рік. Хто замавляє бодай 10 примірник в під одною адресою, платить річно лишь 2 кор. Студенти висших заукових заведень (університетів, семинарів) платять річно 1.50 кор, если замавляють бодай 10. примірників на одну адресу.

Зміст часописі дуже інтересний, багатий, ріжнородний. Передові статі виходять з під пера професорів університету, як інсбрукского Керна (про папство у св. Матея) та Доната (про Гекля загадки світа) віденського Сайдля (про Нітшого і християнство), праского Вільмана, фрабурско-брисгівського Гайнера і прочих. В посліднім (25-ім) числі вступна статя про модернізм.

Слідують дальше церковно-політичні очерки на всілякі актуальні і пекучі питання, як бесіда Люгера на католицькім вічу, агітація против теологічного виділу, против християнської школи і подружа. Відтак ідуть вісти про „Los von Rom“-рух, з масонських і соціалістичних конгресів і змагань. Багато статистичних дат підносять вартість журналу.

Взагалі кождий, чий інтелектуальний виднокруг сягає поза тісні межі провінціоналізму і партикуляризму, всякий, хто интересує ся ідейними появами у внутрі перкви і ворожого її табору, знайде без сумніву багату духового корму, багато апологетичних річевих і бібліографічних заміток та інформацій, які стануть нераз в пригоді в диспуті з „поступовими“ кругами. Bonifatiusblatt се правдивий Zeintenwächter, який відчуває найлекші і найнезамітніші подуви сучасної ідейної атмосфери, який оперує фактами, цифрами і висказами, черпаними з самого жерела. Bonifatiusblatt вміє вдерти ся ваййбільше темні і скриті закамарки „поступового“ табору.

Найвисший час, щоби́сьмо вже раз вийшли з того зачарованого колеса виключно партійно і національно політичних справ, если хочемо стати на вижині часу, если не хочемо, щоби над нами і нашим ідейним світоглядом перейдено до днєвного порядку. Своєї питомої літератури теологічного і взагалі християнського напряму не маєм, тому і мусимо образувати ся на чужих, головнo німецьких взорах. Звідтам головнo черпають наші домашні ліберали свої ідеї, звідтам повинні́сьмо і ми брати зброю на поборюване всякого противкатолицького напряму. О. В.

ВСЯЧИНА.

П. Пій Х. про 1500. роковини смерті сьв. Йоана Золотоустого.
 Кард. Ванутеллі предсідатель Комітету, займаючого ся урядженем ювілейного торжества в честь сьв. Йоана Золотоустого, одержав від с. О. Пія Х. лист, в яким між иньшими находять ся слідуючі знамениті слова :

»Наші часи потребують більше чим котрі-небудь иньші величних примірів і взорів чесного житя. Такий примір великих чеснот, такий взір для всіх станів — дає живе сьв. Йоана Золотоустого. — Золотоустий є славою східних церков, він є окрасою і римскої церкви; тому належить надіяти ся на его особлившу поміч для здійснення наших намірів, щоби сполучити з нами всі східні народи. Проте желаємо, щоби ювілейне торжество в честь сьв. Йоана Золотоустого обходило ся як найвеличавійше і щоби при нагоді сего торжества розвинулись як найосновнійші студії над житєм і діяльністю Сьвятого«.

В справі школи жіночого господарства. З Жужеля (коло Белза)
 пишуть нам : В сих днях переслав на руки підписаного Вир. о. Андрей Децко, декан мокряньський, 33 К. для товариства школи жіночого господарства, за що в імени тогож товариства сердечно подяку складаю.

Думаю, що не буде від річі дещо ближше розказати про то товариство, котре завдяки нашій байдужности ледво що животіє. Оно положило собі за задачу основати школу враз з інтернатом, в котрій образували би ся наші сільські дівчата, жоби стати добрими і взірцевими господинями. Весь руский загаль признав велику хосенність такої школи і приплеснув наміренню товариства, но на жаль все майже на признаню і оплесках скінчило ся. А ту пустим славословієм нічого не виведеш! — Люди та інституції, до котрих віднесло ся наше товариство, котрі мали спроможність прийти ему з помочию, злегковажили собі таку важну справу. Се дасть ся пояснити хиба єдино сею обставиною, що коли справа названої школи виринула на порядок дневний, тоді суспільність наша занята була збиранем жертв на будову театру у Львові. Днесь, коли вже уми прохолодди, позволю собі поставити питанє : Що на добі важнійше, чи театр, котрий хотяй великим коштом здвигнений по причині нашої бідноти сьвітив би пустками, чи школа господарства, яку намірило товариство наше оснувати, котра наколи би увійшла в житє, принесла би необчислимі моральні і матеріальні користи нашій суспільности і стала би могутним чинником в єї культурнім житю. Що ж зділало наше товариство за час свого трілітнього істнованя? На жаль мусимо сказати : Мало і дуже мало ! Его робота обмежила ся на тім, що зі скупих фондів, які мало до розпорядимости вислало три сільські дівчата до Кузниць коло Закопаного, де у взірчево уладженій школі графині Замойської вже третій рік навчають ся у всім, що в обсяг жіночого господарства входить. Дальше примістило одну дівчину в господар-

ській школі в Альбітовій коло Ланьцута, де познайомила ся она з молочарством і прочими заняттями господарськими. (Принагідно скажу, що ся дівчина трудить ся днесь яко другорядна сила в йно що устроєній молочарні в Беблові, за заплату 200 К. річно). В міру як розвине ся діяльність товариства молочарського, то і платня збільшать ся.

Тепер передаю під зрілу розвагу нашої сусільности отсю проєдлогу : щоби з фондів призбираних на сю ціль, здвигнути жіночу школу враз з інтернатом. Знаю напевно, що міродатні круги так краевого виділу, як також і центрального правительства охотно прийшли би в поміч нашій інституції, наколи она увійшла би в жите і розвинула хосенну діяльність в інтересі добра загального.

О. К. Селецький.

3 нагоди всенародного віча у Львові відбули ся осібні наради съв'язаників-делегатів. Між иньшим рішено зладити в справі амер. булі меморіал рус. духовенства до Ап. Престола. Ділом має ся зайняти вибраний *ad hoc* комітет.

Санаторія для священиків. Вже попередно була згадка в «Ниві» про заходи около заснованя санаторії для недужих съв'язаників. В суботу, 7. груд., з нагоди річних зборів „Народної Літчиці“ відбула ся в сій справі ширша нарада, на яку зволив прибути Его Ексц. Впреосв. Митрополит. По відчитаню статута проєктованого нового товариства ім. св. Андрея, зладженого на вір подібного Горицького товариства ім. св. Йосифа, з відповідним а потрібним узглядненем відноси нашого жонатого духовенства і съв'язаничих родин розвела ся ширша і жива дискусія над потребою і організацією сего товариства, котре має обимати всі три дієцезії подібно як і Горицке. Для доповнення деяких правних формальностей віддано проєкт статута п. Дрови Федакови до ревізії. Як нам звіщають зревідований статут вже передано Намісництву до затвердження.

Новий член французкої академії. По смерті славного Berthelot'a его місце серед «безсмертних» членів Академії було довший час неосажене. Бути наслідником Berthelot'a загально присіано за найвище відзначене, яке може дістати ся в участі ученому. Як доносять часописи місце Berthelot'a в рядах «безсмертних» членів фран. Академії заняв M. de Lapparent, учений геолог. Его вибрано 45 голосами на 64 голосуючих членів. Він наскрізь пересвідчений, віруючий католик; ізза сего его до тепер виключувано від всіх почесностей. Проф. Lapparent здобув собі славу своїми дослідками і студіями на поли геології. Як раз се є для нас великої ваги, бо звідси слідує доказ, що основне знанє і правдива наука геології не провадить до розлому між наукою і вірою але противно стверджує правду християнського погляду на сотворене світа. Між католицькими ученими він тим заслужив ся, що став одним з творів бруксельської «Société scientifique», котра своєю широкою науковою діяльністю розвинула в напрямі і під знаменем слів ватикансько-

го собора: »між наукою а вірою не може бути спору«. — Вибір Lapparent'a наслідником Berthelot'a членом франц. Академії являє ся знаменним з огляду на сумні події останніх часів у Франції.

Рідний проєкт реформи супружного права. Під нинішню добу зискує чим раз більше учених представителів напрям, щоби порядок юридичний науково зовсім відділити від етичного. Поки що еще не удалось научно доказати, що право не має нічо спільного з етикою. Се однак не спинює юристів із школи т. зв. історично-позитивної цілком не оглядати ся на принципи етичні; їм байдуже про се, що такий цілковитий розділ права від етики консеквентно провадить до куріозів в роді слідуячого проєкту реформи супружного права, який подає G. v. Le Suire в часописи »Mutter-schutz«: Право розпочинає доперва там свою діяльність, де виступають певні зверхні признаки і прояви. Видиму зверхню форму отримує подруже доперва в своїм плоді — дитяти. Тому доперва з приходом на світ дитяти вступає подруже в область діяльности права так, що горожансько-правне закінчене супружа мусить нерозлучно вязати ся з народженем дитяти. — Тільки з сего згляду інтересуєсь держава супружем і его задержанем.

Проте народжене дитяти має бути підставою або радше правничим принципом при определеню важного закінчення супружа. — Отже: non consensus, sed proles facit matrimonium! Тоді всякі неморальні, після теперішнього погляду, вчинки перед і поза супружем будуть моральними, будуть »ehelich«, бо они будуть »zur Zeugung und somit zur Ehe führen«. Се засадничі зміни, яких домагає ся автор проєкту реформи не тільки супружного закона але і загально-людского морального кодексу. Розуміє ся, що за сими головними, засадничими змінами слідуєть »поменші«: що супруже так довго не буде уважати ся довершеним фактом, як довго оно буде бездітним; тому в сім случаю супруги будуть могли без найменшої перепопи розійти ся і т. д. — Також проєкт.

Заява. Сим подаємо до загальної відомости, що п. Теодор Гладкий, артист — маляр, член і виділовий »Товариства для розвою рускої штуки« змалював церков деревляну в Чагрові за суму 9360 кор. За ту квоту удекуrowав обильно і прегарно стіни, на стінах виконав артистично 12 образів більших розмірів, визолотив правдивим золотом іконостас і змалював всі образи на тімже, визолотив і змалював 2 бічні олтарі, вималював проповідальницю і відновив в сакристії олтарик. Позаяк п. Т. Гладкий уживав матеріалів свіжих та добірних, роботу виконав вкусно, умієтно та високо артистично, вьємо ему дуже вдячні і можемо его совісно і щиро поручити всім Веч. Отцям духовним і комітетам парохіальним.

Чагрів дня 10 грудня 1907.

Юстин Гаврисевич

декан і парох.

Василь Гнида

комітетовий.

Яць Котнюх

начальник громади.

Петро Любинець

провизор церковний.

Виділ тов. сьв. Павла у Львові, виконуючи ухвали членів тов. з дня 9. грудня, вислав подяку для посла Дрекслея за его

світлу оборону католицької справи в парламенті—а також, п'януючи інтерпеляцію посла Маркова п'ятном нікчемної клевети і напасти на руске духовенство, відніс ся до духовенства в виборчій окрузі посла Маркова з проєктом, щоби від п. Маркова зажадало відкликаня інтерпеляції і киненої через ню клевети.

Nowý wěk (Новий вік). — Під сим заголовком виходить в Празі вже третій місяць тижнева часопись, призначена для чеських католицьких інтелігентних сфер. З огляду на зміст дотеперішних чисел она справді заслугує на се, щоби стати органом цілої кат. інтелігенції сьвіцкої. Поки що єї широкі круги неприхильно відносять ся до всякої католицької акції в Чехах; они живуть в відчуженю від католицизму, настроєні до сего так під впливом ворожої ему преси, як також всяких иньших причин. Як раз про єї причини находимо в ч. 10. згаданой часописи інтересну розвідку п. з. „*Příčiny krise v katolicismu*“. Автор сеї статі, констатуєчи сумний стан католицтви в Чехах, між иньшими подає і обговорює слідуючі причини: Перед французькою революцією всюди була монархічно-абсолютна форма правління. Коли збсолютизм в Франції перейшов в самоволю, нарід обтяжений великими податками, видати марнотравність вищих сфер, виляв цілий свій гнів і невдоволене в часі революції, не спиняючись перед нічим, як вибух вулкану, що не узнає ніяких границь і законів. По революції форма правління змінилась не тільки у Франції але і в иньших державах так, що нині абсолютизм панує лише в Туреччині. Тим часом католицька церков стоїть на тій самій основі, що перед революцією то є монархічно-абсолютній. Се дає різним „поступовцям“ називати єї ретроградною і закостенілою. Сї люди питають, чому і церков не може поступати з часом і стосуватись до обставин? І се многі подають за одну з головних причин нинішнього невідрадного стачу католицизму. На се мусимо відповісти, що церков не є державою сьвіською але інституцією Божою, яка має служити всім народам і суспільним верствам і то не на протяг одного або кількох віків але до кінця сьвіта і она не може в своїй основі змінити ся. Яко представителька сталости не може йти са кожною новостію, бо через се доказовалаби, що она є ділом людським а не Божим і тому сей закид по докладнім розгляненню упадає.

Зовсім інакше має ся річ, коли приглянемо ся внутрішнім причинам; а такою головною причиною є незгідність життя сьвящеників з наукою, котру голосять і деякі иньші їх хиби. Чехи суть поділені на 4 дієцезій, з котрих кожда має велике число парохій. В кождій є один або двох сьвящеників.

Если они ведут жите незгідне з наукою, то скорше чи пізнійше они мусять викликати невдоволене і згіршене. В нинішніх часах кождей хибний крок душпастиря використовують і уважають яко аргумент против кат. церкви. Нинішнє людство

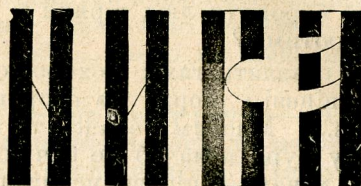
не вміє або не хоче абстрагувати науки від особи; оно уважає не тільки на то, що говорять ся але і хто се говорить і хиби проповідника ідентифікує з наукою, яку він голосить. Доба коронованих і помазованих голів минула; привілеї падають один за другим; по аристокрації роду наступає аристокрація духа; лишень она потрафить володіти і віднести перемогу. Для того треба, щоби проповідники Христа були справді аристократами духа, бо лише в сей спосіб можливий є поступ і вихід з нинішньої кризи — можлива надія на красшу будучність.

Ческе кат. духовенство всіх 4. дієцезій предложило Св. Отцю „memorandum“ в обороні засуспендованого і прогнаного словацького пароха А. Глінки. Меморіал подає в ческім переводі Nowý wek в ч. 12. Він в скороченю так представляє: „Святий Отче! Підписані священники із 4. дієцезій королівської Ческої провінції, найвірніші і найпідданіші сини Твої і Св. Церкви, до Тебе Отця свого найдостойнішого, Христового Намісника а zarazом безсторонного Судії всіх християн, вірних, князів і єпископів . . . до Тебе звертаємо ся з найпокірнішою просьбою.“ — Засим представляє священство сумний стан словацького народу: Три мільйону Словаків не мають ані одної школи, в якій би побирали науку в матерній мові; мадьярска, пануюча нація призначила їх на загибелю. Не диво проте, що нарід уживає всіх легальних средств до своєї оборони. На жаль деякі єпископи на зазив правительства, неприхильного церкви, несправедливо, бо без вислухання обвиненої сторони, без доказів провини найтяжшими церковними карами карають невинних синів нещасного народу. Так сталося з кат. священником парохом в Ружомберку Анд. Глінкою. Єп. спіський Алекс. Парви, — йдучи за волею правительства, яке покарало Глінку дволітньою в'язницею за те, що він сповнив свідомо свій обов'язок при виборах — покарав его спершу суспензою „ab officio“ а потім „ab ordine“. Ті кари слідовали без найменшого попереднього напівнення і без судового доходування і переслухання — лишень „ex informata conscientia“. З відси лішли спори між єпископом а народом, котрий любив свого побожного пароха. Дійшло до сего, що при посвященню церкви в Чернові пролято невинно кров; 16 невинних парохіян забито, а багато ранено. Представивши дальше плодовиту працю пароха Глінки для добра своїх парохіян, кінчить духовенство апеляцією до Апост. Престола: Тепер суди Ти сам, Св. Отче! До Твого Трибуналу, до Трибуналу св. Петра апелюємо в тім ділі. Зволи зняти з него несправедливу суспензу, верни ему священничу честь і достоинство а се відновить у народу словацького мир і спокій.

Видає Комітет редакційний. — За редакцію відповідає
св'ящ. Д-р. Д. Яремко.

З друкарні Ставропігійської, під упр. М. Рефца.

Передплата
річна 8 кор.
піврічна 4 „
Поодинокі
число 40 сот.

Адрес
редакції і
адміністрації
Львів, ульця
Коперника ч. 36.

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ

Виходить 1-го і 15-го кожного місяця.

ЗМІСТ: Встаньмо зі сну! — Дорогосказ до храму науки. — Чужі гріхи. — Кілька уваг в справі учебників науки релігії в народних школах. — Філософія і християнство о народности. — Про опалюване церков на зиму. — Бібліографія. — Всячина. — (Поза кулісами вільної науки. — З американської Руси. — „Свобода“ а „Народний Комітет“).

Встаньмо зі сну!!

Серед океану стоїть скала. Океан збурився, лютує... філями бе о скалу, розбити її хоче, щоб і сліду не стало по ній... зашнівивсь зі злости...

А люди, що на скалі спасенія шукають від загину, дивлячись на лютий океан — дрожать з переляку.... Чи устоїть ся скала, против навали?... чи може прийдець ся загинути всім?...

Стоїть Христова церков — а навкола неї розливсь океан ворожої єї науки. Филі науки без душі, без вічності, без Бога зі всіх сторін ударають о скалу — церков — підмивають єї підвалини, завзялись на єї жите....

Настала хвиля борби для церкви, борби тяжкої на жите і смерть — борби духової, борби науки Христа з ложною наукою сьвіта! —

З катедр просьвіти із коршем безглуздя, з палаті сьвітлич панів і з нужденних темних хат дає ся чути бурливий клич: Проч з церквою!! Нїт Бога!! Вчені і невчені сіють ненависть до церкви Христової, а сіють її словом — і люд непросьвічений туманять, виривають віру з єго серця своєю наукою. Гудить, шаліє море невірства, а филі єго вже сягають самих

вершин скали, захоплюють людей, що на ній охорони шукають та стягають їх з собою в розбурхане море, собі на поталу....

Чи ж нема кому боронити люд вірний? Чому не ставлять тами перед філями лютими?

Суть оборонці і ставлять тами і охоронюють нарід від загину в бездоннім, зашпіненим морі. Та оборонців мало... не всі стають в ряди борців.... Многим неначеб то все байдуже було, неначеб не чули гуку бурі, неначеб не бачили як філі стягають людей в пропасть... неначе в пів-сні не здають собі справи з сего, що довкола них дієсь. Хто се такий ті байдужі, ті півсонні?!... Тяжко сказати — а сказати треба: се ми!! Ми руські священники!! Підчас коли полудне і запад добуває сил всіх до борби з ворогом лютим віри і боронить люд свій від загину, всхід опутив руки, не діє нічого, сонний жде кінця... а нарід гине в філях невірства...

Збудись Виходе, встань зі сну!! Скинь пута байдужности, берись до праці, поки пора, поки ще філя невіри не заляла цілого народу твого!! Встаньмо зі сну, свіжою водою науки протрім сонні очі!! Нас священників поставив Христос на се, щоб боронити повірений нам нарід від загину в збуренім океані невірства! Христос-Бог вибрав нас, щобисмо були проводирями есеред темряви мрачних гадок! Станьмо до борби з ворогом Того, котрого війнами єсьмо!!

Не ніж нашою збруєю! Наша збруя се **слово науки, знання!** Протів науки, що сіє невіру, нам треба сіяти науку, що Бога знає! Затуманеним дітям нашим, нам треба показати, що наука знане, основане на правді не противить ся вірі нашій, науці Христа! Нам треба доказати, що наука церкви і наука світа правдива, не лише не противлять ся собі, але взаємно додають собі живої сили! Нам треба вкінці перед очима захитаного в вірі люду відкрити блуди, лож, нестійність і безосновність наук таких, що стремлять до знищення віри, збурення церкви!! До такої борби треба відповідно нам уоружитись! Щоб стати здібними до сеї борби словом, нам треба пізнати силу ворога — запізнатись з єго оружєм — нам треба научитись відбивати ворожі удари. Шукаймож самі правдивої науки, широкого знання — читаймо, навчаймось! Скиньмо пута буденьщини! Даймо поживу і духови нашому — здобуваймо собі знане — бо в знаню наша збруя одинока!!

Чорні хмари наук ворожих, заслонили сонце правди... а нарід блудить в темноті, бо сам невчений хмари розігнати не може. — Нишим се єсть обовязком, обовязком великим, розігнати сю хмару — усунути тьму! Та тьми тьмою не розженеш!!..... Горе тому батькови, що не має дати хліба дітям голодним! Горе й нам священникам, батькам духовим народу — если не будем мали з чого дати поживи духової, нашим дітям духовим — поживи такої, якої після сучасних обставин вимагають від нас ді-

ти наші духові! Лихо нам, если обравшись провідниками — не з'умієм провести народ до правди!... Бо діти голодні виречуться нас! — путники покинуть проводирів сліпих!... Коли ми отці лишились без дітей, коли самі колишні наші діти виганяти нас будуть з поміж себе..... тогді не шукаймо причини ні вини сему далеко!...

Ворог не спить — сіє свою науку — своє знанє, відриває нарід від нас, готує собі дорогу до матерьяльної борби з церквою! А ми малиб безчинно сидіти?! Чи будемо ждали аж збудить нас до борби французский кнут ворога церкви??!!

Встаньмо зі сну!! Борімо ся, поборемо, нам Бог помагає! Даймо дітям знанє — якого вони бажають — уоружившись, ведім їх до сонця правди!! Лиш до просьвічених серць не втиснесь філя ложної науки!

о. А.

Дорогосказ до храму науки.

Нині всі галузи науки так розмножили ся і поглибили, що дуже тяжко в тім лісі літературних витворів зорієнтувати ся. Однак скількість літературної творчости не іде в парі з єї якістю, так що з безчисленної маси творів багато, пребогато знайде ся меншевартісного, часто безвартісного не рідко і ложного, противного правдивій науці. Тому дуже зростає потреба пізнати найважнійшу бібліографію, єї жерела, єї напрями, єї вартість. Кождий, і душпастир в парохії і катихит в школі і професор теології, потребує певної суми бібліографічного знання до своєї діяльності.

Що до потреб духовенства, працюючого в практичнім напрямі, багато вже зділала наша „Нива“, завдяки головно о. Борянови, якого бібліографічна ерудиция заслугує на признание. Желатиби лиш, щоби „Нива“ і дальше служила бібліографічним потребам своїх читачів і подавала бібліографічні вісти про всякі твори для святих інтересів. Бодай так можна буде заповнити брак бібліографічного журналу, який би систематично і фахово займав ся книжковим рухом.

З бібліографічних підручників, дуже придатний для практичного душпастирства і для початку адепта наукової праці: Max Heimbucher, Bibliothek des Priesters, mit praktischen

Winken für deren Anlage und Erweiterung, zugleich ein Handbuch der katholisch-theologischen Literatur, 5. Auflage, Regensburg 1904. Автор подає практичні сказівки, як закладати бібліотеку (ст. 1—8). Відтак слідує виказ найважніших католицьких енциклопедій і журналів загального і стислотеоологічного змісту з поданем місця і дати друку та ціни. Потім іде виказ книжок, більших їх збірників та журналів поодиноких галузей нетеоологічних наук, для священника особливо важних, отже філософія, педагогія. Тепер подає ся виказ книжок, їх збірників і журналів з поодиноких галузей теології, отже з біблійної, апологетичної, догматичної, моральної, історичної, правничої, аскетичної, проповідничої, артистичної. Книжка обчислена для потреб душпастира і катихита, подає лиш найважливіші річи з католицької літератури, головню теологічну — німецької, побіч того латинської. До стисло научних дослідів на полі теології вона не вистарчає, але вказує на жерела, які заспокоюють і стисло-наукові потреби. Ціна до 7 кор. В бібліотеці священника Гаймбухер повинен бути фундаментом.

Соціологічну літературу, так книжкову як і журналістичну, подає тойсам автор в книжці п. з. Die praktisch-soziale Tätigkeit des Priesters, 3. A. Paderborn 1904 (1 число колекції „Seelsorger Praxis“). Крім літератури подає і практичні сказівки в соціальній діяльності. Ціль книжки більше практична, чим строго-наукова. Близше про ту книжку гл. Нива, 1907, ст. 249.

Хто хоче все стояти на висоті бібліографічного знання у всіх областях науки, а не може мати бібліографічного журналу, тому порадноби було заосмотрити ся в річний poradnik. Такий Literarischer Ratgeber für die Katholiken Deutschlands, München, виходить з кінцем кожного року від 1901 р., а коштує річно 1-20 кор. Фахові сили подають короткий перегляд річного літературного доробку в області белетристики, естетики, штуки, музики, філософії, теології, історії, соціології, педагогії, жиначого питаня. В тих переглядах подає ся найновіші напрями дотичної науки і найважливіші книжки. Головно узвгляднена німецька література, але що німецька література є найбільше універсальна і має найбільше переводів з чужих мов, тому дає вона образ духового розвитку цілого людства. Напряму сего poradnika троха за ліберальний і за багато узвглядняє нехристиянську і некатолицьку літературу, а до того відносить ся з пересадним критицизмом до католицької творчости, тому треба брати деякі погляди его cum grano salis.

Для бібліографічного знання дуже корисним є: Keiters katholischer Literaturkalender, Essen-Ruhr, виходить від 1900 р. періодично щороку. Подає генезу, історичний розвій і книгарську діяльність найвизначніших накладових книгарень в краях німецької мови. Відтак іде поазбучний виказ всіх живучих католицьких літератів зі всіх областей науки, побіч того дата і місце їх уродження та спис їх творів. При кінці подає виказ католицьких наукових і журналістичних товариств, їх устрій і заряд.

За тим іде виказ німецьких католицьких книгарень і антиквариятів. Каталогів тих книгарень для інтересованих стоять на услуги gratis і франко. Ціна книжки около 4 кор.

Короткий а ядерний погляд на історичний розвиток всіх наук, як астрономії, фізики, хемії, мінералогії і пр., філософії, філософії, історії, права, економії, теології, релігії і пр. подає: Rud. Eisler, Geschichte der Wissenschaften, Leipzig 1906 (ч. 256 колекції „Webers illustr. Katechismen“). Від найдавніших часів до найновіших пересувають ся перед нами, як в калейдоскопі, найрізноманітніші напрями, люди і книжки. Книжка писана об'єктивно, виявивши кілька slučajів, в яких погляди автора противлять ся християнському світоглядові. Ціна 7 кор.

Виказ католицьких німецьких, політичних і наукових журналів, їх ціну, місце видавання, число друкованих примірників подає Keiters Handbuch der kathol. Presse Deutschlands, Österreichs, Schweiz, Luxemburgs, Verein-Staaten von N. Amerika. Essen-Ruhr, 1900 (в тім році має вийти 3. видане). Виказ католицьких політичних і наукових журналів всіх австро-угорських народів подає: Die kathol. Presse Österreich-Ungarns, Wien 1907. Перша книжка коштує 1.20, друга 0.70 кор. Виказ всіх німецьких журналів, що виходять на цілیم світі, подає товста книга: Jos. Kürschner, Handbuch der Presse, Berlin — Eisenach — Leipzig 1902. Крім історичних і статистичних дат дотично кожного журналу, подає ся і его напрям. Часописи змісту церковного і теологічного подані поазбучно на стороні 1483—1491. Ціна книги около 12 кор.

Дуже важним бібліографічним жерелом, а при науковій праці в напрямі теології прямо необхідним, є Theologischer Jahresbericht, Berlin. Verlag Schwetschke. Виходить що року в формі грубої книги вже 25 літ. В році 1907 появил ся 25-ий том, що обнимає теологічну літературу, яка появила ся в 1905 році. Твори латинські, німецькі, англійські, французькі, італійські, книжки і статі в наукових журналах є в тім Jahresbericht'i обговорені, або бодай зазначені. Не лиш теологія, але і твори філософічні, літературні, соціологічні, які мають певне відношення до релігії, мають в тім річнику своє місце. Напрямок скрайно раціоналістичний, але не виключає і напряму позитивістичного, хочай той слабше заступлений. Як додаток поданий виказ часописий і колекцій жерел, потрібних до студій теології. Цілий річник коштує 34 кор. Можна також набувати з осібна поодинокі групи, як бібліографію про релігію старинного Сходу, Старого Завіта і Нового, історію церкви і релігії, систематичну теологію (енциклопедичне, методологічне, філософія релігії, світогляд мислителів всіх народів), практичну теологію (право, літургія, педагогія). Кожда група коштує до 7 кор. Заголовки всіх творів річника, але без їх критичного обговорення, дають особну книжку п. з. Bibliographie der theolog. Literatur, ціна 7 кор.

Той Jahresbericht має однак одну хибу, іменно за мало уважляння теологічну літературу словянських народів. Тому чверть-

річник *Slavorum litterae theologiae*, що виходить в Празі від 1905 р., є знаменитим доповненням *Jahresbericht-u.* Словянський журнал, обслуговуваний співробітниками з поміж всіх словянських народів, обнімає критичні рецензії теолог. творів Слов'янського світа, даліше і самостійні розвідки про спірні питання католицької й православної теології. В кінці поміщає перегляд тих статей з несловянських журналів, які займають ся слов'янськими питаннями. Ціна журналу стоїть на рік 6 кор.

То суть найважливіші жерела бібліографічного знання, які задовольняють потреби практичного душпастиря і адепта стисло наукових студій над теологією.

Важним чинником в образованню суть енциклопедії або лексикони. В них знайде ся багато матеріялу для відсвіжання і заокруглення знання. Лексикони ділять ся на дві громади. Конверзаційні лексикони подають коротко і ядерно всі питання науки і життя, потрібні в конверзації між пересічнообразованими людьми. Більше науковими суть фахові лексикони, які обмежують ся лиш на одну громаду науки, як теологію католицьку, православну, протестанцьку, жидівську, філософію класичну, романську, соціологію і т. д. Певного рода недовіре до лексиконів, походить звідси, що часто лексикони суть тенденційні, а наслідком того причиняють ся, в людий не образованих основно і систематично, до поверховности і замішання поглядів. Лексикон старанно оброблений, є важним чинником в образованню і ніяк не заслугоє на легковажене зі сторони упередження і пересуду. В наших часах, коли то наука так розросла ся і так високі ставить ся жадання до св'ящеників що до знання, добрий лексикон заслугоє на признание і порученне. Загальні лексиконові начерки з найважливішою літературою дотичного питання причиняють ся дуже до витворення ясного погляду в тих, що перебули систематичне, основне образованне.

З точки християнсько-католицького світогляду, при тім ясно, коротко, а о скільки се в лексиконі можливо то і основно, є зладжений: *Herders Konversationslexikon*, 8. Bände, 3 Auflage, Freiburg Br., 1902—7. Редакційна і технічна зручність зуміла в осьми томах помістити таку масу матеріялу, на яку иньші лексикони потребують далеко більше місця. Лексикон Гердера знайшов признание навіть і в некатолицьких кругах, які звичайно відносять ся неприхильно до католицьких творів. Ціна 120 кор. Той лексикон рішучо повинен виперти з наших бібліотек протестанцькі, дуже ліберальні лексикони Маєра і Брокгауза.

Монументальним твором католицької праці і науки є: *Wetzer und Weltes Kirchenlexikon*, 2. Aufl., Freiburg Br., 1882—1901 12. Bände und Registerband. Ціна около 200 кор. Подібний змістом і напрямом, але без порівняння менший є нескінчений ще, на два томи обчислений, *Kirchl. Handlexikon*, München. Ціна около 50 кор. Оба лексикони займають ся католицькою теологією, а прочими науками о стільки, о скільки вони мають яку луч-

ність з теологією. Handlexikon повинен знаходити ся в бібліотеці кожного фахово образованого священика.

Оро инші конвєрсацийні і фахові лексикони на всіляких языках гл. Herders Konversationslexikon, III. B. 145—7. S.: Leop. Fonck, Wissenschaftliches Arbeiten, Innsbruck, 1908, S. 129—130.

Всі дотеперішні лексикони мають ту спільну прикмету, що придержують ся механічного, поазбучного порядку і після него зіставляють туж коло себе питаня, що нічо не мають з собою спільного. Своім методом ріжнить ся від них величава, ще не скінчена енциклопедия п. з. Die Kultur des Gegenwart, ihre Entwicklung und Ziele, Berlin—Leipzig, Teubner Verlag. Зміст тої енциклопедії уложений систематично і річево. На вступі подає ся загальні основи сучасної культури: школи, музеї, бібліотеки, вистави, театри, книжки, журнали в їх генетичнім і історичнім розвою. Відтак іде характеристика т. зв. Geisteswissenschaften. По тім сліднують поодинокі галузи тих Geisteswissenschaften, отже релігія, філософія, література, музика, штука, соціологія, право. Другу громаду становлять т. зв. Naturwissenschaften, третю т. зв. Technische Wissenschaften. Наука про релігію обнимає розвідки про суть релігії, про релігію Єгипту, Ісламу, клясичного світа, жидів, християн, католиків, протестантів, про теологію християн з її поодинокими підділами. На той лад оброблена філософія, література і пр. Поодинокі части можна осібно купувати. Всі вони разом зібрані дають систематичну цілість, що творить образ розвою людської думки від найдавніших до найновіших часів. Поодинокі галузи оброблені фаховими вченими. Про католицьку теологію пишуть католицькі вчені: Мавсбах про моральну, Функ про історію, Поле про догматику, Кріг про пасторальну. Найріжнородніші напрями стикають ся в тій енциклопедії, від строго католицького аж до атеїстичного. Все людське знанє, всі напрями, всі світогляди злучені в енциклопедії, яка є правдивим і вірним відбитком про-яв людського духа.

Своім методом підходять до Товбнерівської енциклопедії фахові енциклопедії, які має кожда наука, головно теологія, філософія і право. Католицька теологія може повеличати ся двома такими творами. Н. Kihn, Enzyklopädie und Methodologie der kathol. Theologie, Freiburg Br., 1892 (до 12 коп.) і Korn.-Krieg, idem Freiburg Br., 1899 (до 6 коп.). Обі ті книжки ріжнять ся лиш обємом, річ в них тасами. Складають ся з двох частин: енциклопедії і методології. В систематичнім порядку подана енциклопедия теології, понятє і єство теології, її материял і метод, її відношенє до прочих наук, її поділ на поодинокі галузи і відношенє тих до себе і до цілости. При кожній галузи подані найвизначніші її представителі і твори, всіх часів і народів. Енциклопедия та є наче передсінком, що веде нас до величавої будови католицької теології, передсінком, в яким досвідчений портієр орієнтує нас про будову, її складові части, її лабірнати, її положенє і відношенє до оточеня. Для тих, що

зачинають теологічні студії, енциклопедія буде введенем, а для тих, що вже покінчили, енциклопедія причинить ся до втворення загального погляду і образу на перебуту дорогу.

Дуже важною наукою і потрібною до основного знання теології, головню догматики і апологетики, є філософія, її система і історія. Тому кожний кандидат теології повинен перестудіювати бодай якусь енциклопедію, введенє і історію філософії. З енциклопедій заслугує на порученє одинока в своїм роді книга: Henryk Struwe. Wstęp krytyczny do filozofii czyli rozbiór zasadniczych pojęć o filozofii, wydanie 3, Warszawa 1903. Книжка знаменита, подає багату літературу до філософії, подає і вимоги, потрібні до філософічних студій і їх метод. Становище об'єктивне, історично-критичне, без ніякої тенденції. Взагалі книжка та є тим для філософії, чим Кін і Кріг для теології, а Вергайм для історії.

По перестудіюванню Струвого, можна з хісном взяти ся до студіювання властивого вступу або введення до філософії Вундта, Павльзена, Ерузалема, а передовсім Освальда Кільпе (Külpe, Einleitung in die Philosophie, 3. A., Leipzig, 1903). Той послідний вводить читача вже в самі проблеми філософії, і то об'єктивно. Неможна ся лиш згодити на єго погляди про „автономну“ етику і погляди про нестійність доказів на існуванє Бога. Інші згадані введеня забарвлені вже світоглядом автора, головню дуже розширене введенє Павльзена. Коротеньку а легко зрозумілу історію цілої філософії подає: Ot. Siegbert, Geschichte der Philosophie, Langensalza 1905.

Бібліографія подає жерела, з яких маємо черпати матеріял до наших студій, енциклопедія подає той матеріял вже перероблений і коротко а ядерно уложений, та подає ще і загальний терен, на яким маємо взносити будову поодиноких питань. Ходить тепер о то, як треба сирий бібліографічний матеріял обрабляти на данім енциклопедическим терені, щоби написати самостійно, критично і науково про якесь спеціальне питанє або суму тих питань. Коротко: ходить о метод научної праці, якого вчить методологія. Если бібліографія є матерією, то методологія є формою наукової праці. Без двох тих чинників ніякий поважний твір немислимий. О брак методу розбивають ся і найкрасші наукові спосібности.

Найлучшим средством до набутя методу наукової праці, будуть практичні вправи в наукових семінарах під проводом досвідченого професора. Того средства нічо не заступить. І тому то так важною річю суть виклади і семінарі, які не дадуть ся заступити книжкою. Нераз одна замітка професора більше вияснить річ, чим шпиранє по всіх можливих жерелах, яке получене з стратою дорогого часу і в додатку не все доведе до ціли. Працю, витревалість і силу волі самоуків треба подивляти, але їх знанє, головню форма і систематика тогож, майже все буде мати свої люки. Винятки з того правила, то щось надзвичайного. Наріканя на нехосенність викладів часто викликані ви-

ною професора, але ще частіше вина їх по стороні студентів, які, користаючи з зле понятої академічної свободи приходять не приготовлені на виклади. Річ асна, що будуть ся нудити, бо науковий виклад то щось більше, чим фразеологія на „актуальні“ питання,

Другорядним, а для тих, що не мають нагоди набирати методу, то і перворядним, средством при вироблюваню методологічного знання, суть книжки про метод. Метод потрібний більше в практичній журналістичній діяльності подає: Н. Keiter, *Praktische Winke für Schriftsteller und Zeitungskorrespondenten*, 7. Aufl., 1905, Essen — Ruhr. Подає технічну сторону літературної діяльності. Ціна 1'20 кор.

Зпоміж методологічних творів, обчислених для потреб людей стисло науково працюючих, суть згадані вже методології Кіна і Кріга. Подають вони, яке знане, які прикмети духа, який настрій і успособлене повинен і мусить мати той, хто хоче посвятити ся поважним теологічним студиям. Кін і Кріг звертають особлившу увагу на підмет наукових студій, значить на людину, яка тим студиям має посвятити ся. Та методологія передовсім психологічна, перша і конечна, але ще зовсім не вистарчаюча і не найважнійша. Вона подає лиш вступні услівя, потрібні до успішної наукової діяльності.

Дальше іде класичний методологічний твір: Ernst Bernheim, *Lehrbuch der historischen Methode und der Geschichtsphilosophie*, 3—4. A., Leipzig 1903, ціна до 20 кор. Та книжка призначена в першій мірі до студій історичних, отже є конечною і до методики історії церкви, але засадничі, методологічні погляди Бернгайма мають абсолютну стійність для всякої науки, отже і теології. На особлившу увагу заслугоє розділ про вихисновуване жерел. Підручник Бернгайма іде глибше чим Кін і Кріга і подає вже метод критичного думання, яке при науковій праці необхідиме. Але лишає ся ще одна люка дотепер незаповнена, іменно як науково працювати і як науково писати. Ту пекучу потребу заспокоїв: Leopold Fonck, *Wissenschaftliches Arbeiten, Beiträge zur Methodik des akademischen Studiums*, Innsbruck 1908, S. XIV. 339. Книжка становить I. випуск публікацій біблійно-патристичного семінара в Інсбруці і присвячена 50 літ. ювілеєви теологічного віділу і конвікту інсбруцкого. Ціна для членів семінара 2 кор.

Складає ся наша книжка з двох частин. Перша частина „школа наукової праці“ подає генезу і історичний розвій, ціль і средства наукового семінара, спосіб его веденя, про письменні реферати, рецензії, популярно-наукові і строго-наукові праці его членів. Та частина важна для професорів, що ведуть семінар і для студентів, що в науковім семінарі хочуть працювати.

Друга частина говорить про „метод наукової праці“. Відповідає на питання, як і яку вибирати тему, як збирати до неї материяли з різних колекцій жерел, як той материял обробити критично, як его поряdkувати, як укладати диспозицію, як пи-

сати, як скорочувати, як цитувати, як друкувати, як вести коректу, як укладати вступне слово, виказ употреблюваної літератури і як вибирати заголовок. При кінці поданий статут інсбруцкого семинара. На особлившу увагу заслугоє точний виказ збірників жерел до наукової праці (ст. 126—148) і спосіб роблення виписків.

Так повсталa книжка, по шістьох літах тяжкої праці, книжка нетерпеливо ожида́на, друкована рівночасно в двох язи́ках (німе́цький і лати́нський). Книжка в своїм роді одинока і неоцінена, знамените усовершене і доповнене Бернгайма. Бернгайм подає більше внутрішню сторону наукової діяльності, Фонк за те зовнішню. Практика, набута понаддесятьлітніми студіями вченого еґзегета в Римі, Байруті, Берліні, Англії, усовершена практикою в веденю семинара в Інсбруці, знана муравлина пильність і подиву гідна акрiбія автора, підносить високі вартісті книжки, підносить вже і без того набути славу вченого автора і інсбруцкого виділу, якого він професором.

Правдивий, неоцінений дорогосказ до храму науки!

В Інсбруці, в грудні 1907.

о. Онуфрій Волянський

Чужі гріхи.

Если тільки посланій пише ся в справі вихованя модіжи а взглядно молодіжи шкільної, то видко, що тое вихованє єсть дуже важною справою, на котру Епископи звертають всю свою увагу. Але хоті́й би душпастирі і не чули голосу великого світила Папи Льва XIII., що школа єсть тим полем борби, на котрім має рішити ся, чи суспільність заховає свій християнський характер, чи ні, то все тако́й чуючи слова Божественного Спасителя „оставіте діт́ий приходити ко мні і не браніте ім; таких бо єсть царствіє Божіє“ мусять спішити до школи, щоб там заґріти діти до прибігання до Христа, бо нині всі сили спрягаються, щоби діт́ий до того Спасителя не пустити. Если не любов Спасителя буде єго наклоняла до ревного пашеня свого стада, то зневолять єго до того страшні карі, якими так часто Спаситель грозить — зневолить єго власна доля, котра висказана єсть Богом через уста Ізаї гл. 34 ст. 5 і проч. „І разсипашася овци моя, понеже не іміаху пастирей і биша на із'яденіє всім звірем селним: і разточашася овци моя по всім горам і заблудиша по всім холмом високим, і на лиці всея землі разсипа-

шася овци моя і не бі взиискаючого, ні оброщаючого, того ради, о пастиріє, сльшште слово Гдне.... Се аз на пастири і взищи овец моїх от рук їх і отстаблю я от пастви овец моїх і не будут пасти їх пастирі; ниже сами себе імуть пасти і отиму овци моя із уст їх і ктому не будут ім на із'яденіє". Так власна судьба зневолив душнастиря шукати овец своїх, бо недбалість після слів Божих значить проливане крови, пожиране овец. Бєлиби ся він хотїв усправедливити вмовляючи в себе, що вже не годен зробити нічого, бо стадо зіпсуге, не хоче слухати, то ті слова моглиби душнастиря усправедливити зі взгяду на старших, а ніколи зі взгяду на молодїж. Кождий з душнастирей чує на собі той строгий обовязок пасти „ягнята“ повїреного собі стада.

Повїдають о учителях, що мають їти на пенсію, що они не хочуть пенсіоновати ся, бо жаль їм розлучити ся з молодїжю, котру полюбили. З тих слів можна пізнати, що наука молодїжи єсть працею дуже милою. Як оно в дійсности єсть не буду розберати, але душнастирі мусять зробити собі науку релїгїї милою працею. Тими словами хочу звернути увагу на прикрість, якої дізнає часто душнастир при наущаню катехизму. Тою прикросстю єсть часте змїняне підручників і тексту. Позаяк не думаю нинї розберати цілого катехизму і Вїблїї то для примїру возьму тільки „Гріхи чужї“. Найперше застерїгаю ся проти того мовби я хотїв критикувати катехизм. На окладницї виджу „Налий катехизм одобренїй цілим Преосвь. австрїйским Епископатом“ тож не критикувати, але хочу звернути увагу на тоє, що прикро в катехизмі вражає. Поминувши инші уваги прихожу до гріхів чижих:

В катехизмі з року 1905 вичисленї слїдуючі: ст. 89.: 1. побуждати до гріха, 2. радити до гріха, 3. приказувати гріх, 4. позваляти на гріх, 5. мовчати на гріх, 6. помагати до гріха, 7. хвалити гріх, 8. не карати за гріх, 9. боронити гріх.

В катехизмі більшім з 1906 року ст. 167 вичисленї гріхи чужї так само, хотїй вже ужитї слова: 1. принаджуємо до гріха, 6. беремо в участь в грісі. А знов в катехизмі малім з року 1901, ст. 88 гріхи чужї так вичисленї: 1. гріх приказувати, 2. до гріха побуждати, 3. до гріха радити, 4. до гріха помагати, 5. на гріх зізволяти, 6. гріх хвалити, 7. гріх обороняти, 8. за гріх не карати, 9. на гріх мовчати, а в більшім катехизмі з 1902, ст. 190 знов так вичисленї: 1. радити до гріха, 2. приказувати гріх, 3. призволяти на гріх, 4. принаджувати до гріха, 5. хвалити гріх, 6. мовчати на гріх, 7. не карати за гріх, 8. брати участь в грісі, 9. боронити гріх.

Не знаю, чи єсть сьвященик, котрий би собі з гріхів чужих нічого не робив, не знаю, чи знайде ся такий сьвященик, котрий би тих гріхів не умів на память, але тут вже дійсно будемо мусїли розрізняти сьвящеників „antiquae et novae educationis“. Коли я ще ходив до школи, всі гріхи чужї не були нічого змїненї в жаднім учебнику, всі були вичисленї в слїду-

ючим порядку: 1. приказувати гріх, 2. радити до гріха, 3. зізволити гріх, 4. побуджати до гріха, 5. боронити гріх, 6. брати участь в грісі, 7. мовчати на гріх, 8. не противитись гріху, 9. таїти гріх. Так вчивем ся в 4-тій нормальній, так в І. гімназійній — Шустер — Гупалевич, ст. 164, так в VII. класі — Вальер — Пюрко, ст. 45, причім нам о. Копитчак подиктував вершиком по латині в порядку *Iussio, consilium, consensus, palpo, recursus, participans, mutus, non obstands, non manifestans*, що ми всі з радістю научили ся. На теології я вчив ся в поданім порядку. В *Compendium Theologiae moralis, Scheichera*, ст. 116 так само вичислені — в Богословію моральнім Впрепод. О. Бачинського, сторона 146 знов так само.

Тож в виду того думаю, що той порядок і терміни повинні собі були знайти право горожаньства і що некористною річю єсть їх змінити або декотрі і опускати як пр. в Гостинци Впр. 00. Василян вичислено іно 8 і то в слідуючім порядку, ст. 20: 1. гріх приказувати, 2. до гріха побуджати, 3. до гріха радити, 4. в грісі помагати, 5. на гріх зізволити, 6. гріх похвалити, 7. гріх боронити, 8. за гріх не карати, девятого не ма.

При такім замішаню яка дорога для катехити, для душпастиря?

Не один міг би махнути рукою тай сказати: „най діти вчать ся, як хочуть а взглядно най і невчать ся“. Думаю, однак що тих гріхів легковажити не можна, бо поминувши тоє, що там не одна наука і для катехити містить ся, осьміливбим ся сказати, що може і на сьвітї не булоб гріха, если не було би кому гріхів навчити. Адам і Ева не знати, чи булиб згрішили, еслиб був їх діявол не научив і не порадив до гріха. На ті гріхи дуже часто ся повинно звертати увагу старших, а вжеж і в школі в кількох місцях мусить ся на них звернути увагу. Тож для захованя однообразности душпастир мусить сказати так: „Дітоньки змажте собі ті гріхи в катехизмі а напишіть, так, як я вам тут на таблиці напишу“. А таке мазане, поправлюване катехизму мало приносить пожитку для дітей а також не дуже користне сьвідectво кидає на укладчиків.

Поминаючи ріжні інші уваги, які мавбим зробити що до катехизму і до Біблії мушу згадати на ті уваги дітей „прошу о. духовного в мене того не ма“ а другий „в мене то інакше“ а не один молодий катехит мусить і підкнути гірку пігулку від дотепного ученика — ба навіть мушу згадати на проклони родичей, котрі не хочуть купувати нових книжок, бо кажуть ще стара добра, ще з неї може ся друга дитина учити.

В виду тої сумної практики осьміливбим ся просити Всесьвітнійший Високопр. Ординаріят, щоби будь то в Відомостях будь то в Ниві вже заздалегідь звертано увагу душпастирів на зміни, якіб мали зайти в підручниках шкільних з поданем при-

чин, для чого такі зміни наступають, щоб душпастир не потрібував аж від учеників довідувати ся, що сего року вийшла інша біблія або катехизм і зі зміненним текстом.

о. Николай Стисловский.

Кілька уваг в справі учебників релігії в народних школах.

Важною є задача катехита, особливо в нинішніх часах, коли то релігійний індеферетизм обіймає широкі верстви суспільности, та видає з многих сердець віру, защеПЛену в дитинячих літах. Тим то інтензивнішою повинна бути праця катехита над молодіжню, повіреною его проводови, бо яка молодіж, такі відтак члени суспільности.

Одним з найконечніших средств помічних в его праці є шкільні учебники релігії, без котрих не міг би він осягнути своєї цілі т. є. не міг би успішно об'учити дітей о правдах віри і обичаїв. Тому то ті учебники повинні бути уложені в спосіб як найприступніший для дітей а найдогідніший для катехита, тим більше, що після інструкцій і пляну науки діти мають чя учити на память дефініцій, уміщених в катехизмі, а кождий признаєть, що для дітей найлекше учитись на память річі ясно і приступно виложені. І саме що до тих учебників релігії, призначених для народних шкіл, хочу зробити кілька уваг, виходячи з того заложеня, що кожда совісна і предметова критика починає ся до усовершеня якогось діла.

Учебники релігії не повинні передовсім часто змінати ся, як се остатними часами дієть ся; що кілька літ виходить новий катехизм із значними змінами, будьто в розкладі предмету, будьто в дефініціях. Се не є корисно для науки. Підручник до науки релігії не так скоро нищать діти як інші книжки; звичайно остає він в родині через кілька літ, переходить неначе в наслідстві від старших на молодших дітей. Тим то годі вимагати від дитини, щоб купила собі учебник новішого виданя, коли у неї є учебник старшого виданя. В неодній класі, особливо в 3. і 4. кл. більшеклясових шкіл мають діти троякі катехизми, а в кождім тракує ся річ інакше. Можна собі представити трудне положенє катехита в уділюваню науки при таких стані річий. І так мають діти більший катехизм Дегарба і два виданя катехизму одобреного Преосв. австр. Епископатом —

середний і більший. Правда, що більший є призначений для висших клас; але ріжниця що до об'єму і форми між середнім а більшим є так мала, що діти не бачуть її, та купують і ту і сю книжку, хоч катехит звертає на се увагу дітей. Ріжниця же що до змісту та розкладу предмету є досить значна. Проте не практично є часто видавати учебники релігії та ділити їх на малий, середний та великий. Після моєї гадки вистарчало би поділити катехизм на малий і великий. Тоді діти не баламутили би на тім.

То була би загальна увага, а тепер подрібно. Возьмім на увагу катехизм малий, одобрений Преосвящ. австр. Епископатом найновішого видав з р. 1906 і порівнаймо его з катехизмом малим Дегарба з р. 1884, то побачимо, що катехизм Дегарба був о много практичніший. Ось порівнаймо. Питанє: Хто є Бог? Відповідь (в нов. кат.) Бог є безконечно совершенне єство; Він є сам від себе. — (У Дегарба). Бог є то Пан (Господь) неба і землі, від которого все добро походить. Бачимо велику ріжницю, хотия в сути річі є оно то само. Зі згляду на світогляд дітей дефініція у Дегарба є приступнішою і більше зрозумілою для дітей, як в нов. катехизмі. Бо у Дегарба є самі річі конкретні а в нов. виданю абстрактні. Вправді в дальших питаннях пояснюєсь отся дефініція, але знов абстрактно. Питанє: Для чого говоримо: Бог є безконечно совершенний? Відповідь: Бо Він посідає всі добрі свойства в найвизшій степені. Питанє: Що значить Бог є сам від себе? Відповідь: Значить, що Бог не є від нікого сотворений і не одержав від нікого свої совершенства. Бачимо тут самі абстрактні річі, за тяжкі для дітей. Слово „єство“ найтрудніше до зрозуміння для дітей, в нов. катехизмі зовсім не пояснює ся, хоч треба би его конечно пояснити. Вправді вище наведені питання є означені зв'язкою, значить є призначені для 3. кл., все-ж таки се і для дітей 3. кл. за трудне, бо діти не любують ся в абстрактних річах, лишень в конкретних, під їх змисли впадаючих. У Дегарба питання є більше конкретні: Де є Бог? Чи знає Бог все? Чи можна его видіти? Тож і відпсвіди виходять ясні для дітей. На ст. 13 в нов. кат. питанє: З чого складає ся чоловік? Відповідь: Чоловік складає ся з тіла і безсмертної душі, котра є природним образом Бога (се без зв'яздки, отже призначене для 1 і 2 кл.). Тут дефініція душі, навязана до речення головного реченем побічним відносним, є для дітей 1 і 2 кл. за трудна і незрозуміла, коли у Дегарба стоить ясно на ст. 12. Що є душа? Є то дух безсмертний на образ і подобу Божу сотворений, без которого мислити і жити не можемо. Вправді в нов. кат. слідує питанє: Чому є душа чоловіка природним образом Бога? Відповідь: Тому, що є безсмертним духом, має розум і свободну волю.

Тут абстрактне пояснює ся абстрактним. Треба би хіба еще додати питане, яке є у Дегарба: Що значить душа є дух безсмертний? Значить: ніколи не умирає. На стр. 38. в нов. кат. питане: Чи в першій заповіді поважає ся почитати Ангелів і Святих? (питане з хрестиком). Відповідь: В першій заповіді поважає ся почитати Ангелів і Святих, бо ми їх не прославляємо так як Бога; противно, є то добре і пожиточно їх почитати і призивати, щоб они вставляли ся за нами до Бога. Поминувши тут злишне і нелюдячно вставлене слово „противно“, то ввиду сего, що передтим вияснено лишень слово „славити“ а про слово „почитати“ не згадано — слова „прославляти“ і „почитати“ будуть для дітей ідентичні і ціле почитане Ангелів і Святих буде для них неясне і незрозуміле.

І так можна би знайти в нов. катехизмі еще більше місць, над котрими можна би робити уваги, але перестану на тім. Заключене з того, що в будучности ті, що будуть займатися укладанем катехизмів, мусять надзвичайно уважати над добором виражень а головню мусять взяти на згляд діточий світогляд. Чейже одну і ту саму правду представляє ся інакше гімназійним ученикам, а інакше сільським дітям.

Тепер увага що до біблії. І тут належало б в будучности дещо зреформувати. Біблійна наука має бути неначе ілюстрацією до катехизму. Проте не ходить тут о докладне реєстроване біблійних фактів, бо се належить до спеціальних, визших студій, але має ся на тих фактах опирати, основувати та з них виводити правди віри і обичаїв. Тому то деякі річі можна а навіть деколи конечно треба опустити зі згляду на моральне добро дітей. Особливо драстичні натаки против стидливости повинно ся надзвичайно обережно обминати, щоб ними не викликати уємний, моральний ефект, та щоб невідповідно ужитими вираженням занадто не зайняти уваги молодого серця та не дати ему нагоди до розпитування за дорогою до злого. Слідуючі місця, після моєї гадки, можна би або цілком опустити, або основно змінити: В біблії більший вид. р. 1907, ст. 20. „Ізаак і Ребека не мали через 20 літ дітей“ — ст. 22. Яков оженив ся з двома доньками Лавана Рахилею і Лиею“ (тут треба би хіба пояснити дітям, що то була полігамія) ст. 25. „Однак лукава і хитра жінка Пентефрія з злости за то, що Іосиф не хотів дати ся наклонити до гріха, спонукала свого мужа і т. д.“ — ст. 58. Сампсон ходив часто до филистинки“ — ст. 69. „Давид поставив Урію, свого полководця з наміслу на небезпечнім місці в битві, щоб там погіб, а жену его взяв собі“ — ст. 75. „Соломон взяв собі жінки — з любови до жінох своїх збудував святині балванам“.

І еще можна би щось подібного знайти в біблїї, але досить тих кілька виражень, щоб наглядно переконатись, що они зі згляду на дітий невідповідні.

Се є кілька моїх уваг, може і суб'єктивних, а все-ж таки опертих на доказах.

о. Павло Штокалко.

МИХАЙЛО Д.

Філософія і християнство о народности.

(Відчит).

„...держайте, аз повѣдѣх міръ“.
(Иоан 16, 33).

Нужда нашого русько-українського народу вимагає нині більшого тай ширішого як коли-іноді застановлення та труду. І на няшу радість та потіху бачимо, що Русин-бідолаха таки прочунав, схаменував ся, розплющив очи, тай далі на всьо горло в крик: біда, ратуймось! А сей оклик, сей громовий голос о ратунок чути нині скрізь по наших оселях. Скрізь видко розпучливі та грізні очи пробуджуючого ся велиття — русько-укр. народа. Тай добрий се знак. Нехай но народ гаразд догляне свого правдивого вороженька, ний гаразд спостереже на своїх плечах той тяжкий камінь, що його так до землі пригнітає, нехай лише добачить, де то жерело тої затроюючої води, що нищить, троїть його самого і його діти, нехай но, кажу, він то всьо підгляне, а дасть Господь, чей хутко справить ся зі своїм ворогом.

Та, щоби до того прийшло скорше, не зашкодить показати йому одно, друге жерло тої отруї, та вказати способи, як-би то можна ті жерела позатикати і як устеречись та прогнати тую заразу.

Між иньшими лихами, що бють наш народ, грізною язвою є нездорові погляди, хоробливі світогляди, котрі захоплюють не лише ширший загал інтелігенції, але втискають ся, добувають ся тай ганґренують широкі маси нашого селянства. А прецінь світогляд народа має чи не найвизначніший вплив на його розвій, на його просвітне та економічне положенє. Від по-

глядів, які має маса народу о чоловіці, о його призначеню і о суспільних порядках залежить державний стан і щастє народів. Нездорова сумішка поглядів не посуне ні на крок долі народа на ліпше. При помочи-ж багнетів можна людей тримати в спокою, можна їх угвітати лише виїмково, але ніколи на довгий час. Християнський соціолог Псеннер пише: „щоби істнуючі несправедливости і лукавства як найскорше можна було усунути, треба ґрунтового зреформованя поглядів“.

Невільництво пр. в давних часах утримовалось лише через фалшиві погляди о призначеню і гідности чоловіка. Християнська наука о рівности всіх людей перед Богом усунула поволи поганьські погляди, а з ними і невільництво без ужитя насильних средств. Сю правду мусить всякий признати.

Погубні державні зкони і порядки, котрі довели до цілковитого знищення середного стану, не були би стали можливими, если би погубні засади і погляди в тих законах переведені, не були перше захвалювані яко дуже спасенні та корисні і слиби представителі народу тими згубними поглядами не були перенялись.

Если проте оплаканий стан, в яким проживає народ, має бути поправлений, мусять передовсім бути справлені погляди на всі біжучі пекучі справи, а то через друковане слово, через збори, відчити публичні і т. п. способи. Народ мусить передовсім навчитись мислити. Він мусить пізнати і зненавидіти фалшиві задивлюваня і засади, котрі уможливили заведене погубних законів державних, чи краєвих, чи других; він мусить перенятись справедливими поглядами і засадами, котрі одинокі запоручають здоровий розвиток суспільности, котрі, коли прийде одвітна пора, будуть в силі згуртувати весь народ до жада-ня і домагання а відтак і установлення таких законів, які би справді загородили суспільність від лиха-бід.

Нині бачимо великий нелад, замішанє, розстрій, правдивий хаос у поглядах, у сьвітогляді людей. Проте не дивно, ще такий нелад царить і в житю, і то в кождім майже напрямі та на кождім поли житя людського, житя народного.

Задачу кождого щирого християнина, передовсім же сьвященника, яко ученака і благовістителя закона, Христового, яко борця за вічну „Істину“, таї яко сьвідомого члена нещасного народа, є — ширити як мога найдальше засади тої відвічної Правди, вкорінювати скрізь здорові погляди у той пеуючий ся розчин людських переконань і думок; так насталити, скріпити, живучою силою облити ті думки, аби они були в спроможности вплинути і на порядок житя людського успішно та цілющо, мов той цілющий бальсам на грізну рану тілесного організму.

Низше є подане, що о народности вчить філѡзофія і християньска наука *).

* * *

Каменем, о котрий спотикають ся і звичайно падають нині великі керманичі політичні, є справа народна. Ті політики, опираючись на фалшивій рационалістичній засаді, ще інтерес держави є найвисшим інтересом, котрому все на світі повинно підчинитись, пр. воля держави є жерелом права, одже є неограниченою і всевладною, що право пожирания слабших сильнішими є основним правом всесвіта, ті великі політики, кажу, мусять нераз спіткнутись і фатально упасти, коли ті слабші та угнетані проявлять часом більшу та здумівачу силу й відпору, не датись пожерти ворогови.

Коли одже пр. нині прийде під обради справа полагоди сусідних народних відносин, нинішні керманичі політичні, пересякнені тими фалшивими поглядами, безоглядно кидають народність слабку у пашу сильнішої. Несправедливість, кривда страшні! Та на жаль так оно діється на яві, на жаль, така незавидна доля, між иньшими, припала в уділі й нашому нещасному народови. Чи є де яка наука, котра би уняла ся за тими нещасними жертвами? Чи є де яка сила, котра би тую несправедливість поборолла?

Кличу з переконанем, кличу на весь голос: є! Є наука, а то наука здорового людського розуму, чи-то правдивої філѡзофії, і наука, котра тамту ще вскріплює, а то наука нашого Спасителя, наука Христова! А дух, сила науки Христової поборе всяку неправду!

Пригляньмось проте близше тим наукам.

* * *

Правдива філѡзофія виширає ся, цурає ся тих фалшивих понять о народности, яких тримають ся нинішні великі політики. Здоровий людський розум і етика на нїм оперта дають нам зовсім иньше понятє о народности і єї правах. Народність є природним витвором історичного життя людськості. Єдність мови, віри та походження помагають їй у розвитку (хоч не все і неконечно); але дійсним єї творцем є час, зглядно історичний розвій певної галузи людськості, живучої в певних условинах обопільної лучности. Часто буває, що той історичний розвій фор-

*) Порівнай: Ks. M. Morawski t. j. Podstawy etyki i prawa, зом. II. стр. 83 і дальше; і Voditel v bogoslovnih vedah зом. 4. з 1907 р.; Dr. Jos. Hohnjec: Vera in narodnost.

мує дану галузь людства у той зверхній устрій, який звемо державою. Се однак не все лучаєсь. Не все якось народність становить zarazом і одну державу. Але сей історичний розвій вибиває на народности в глибині єї душі сильне, трівке, характеристичне знамя, на котре складають ся в рівній мірі: і материнська бесіда і батьківська віра і земля родима і передана предків і пам'ять їх великих діл і пам'ятники минувшої або теперішньої величавости і звичай, обичай домашні і спеціальний домашній напрям осьвіти, літератури і штуки — та з тим всім знанє, честь і любов, тих всіх річий, яко своїх, зі собою від віків тісно звязаних, зрослих. Се духове знамя надає народови психологічну індивідуальність, се є, душевну єдність, котра становить єго внутрішню лучність і ціху відріжняючу його від иньших народів — і се як-раз ми зовемо народностию. Політична форма народа у виді держави, яка залежить від ріжних зовнішних умовин, може змінитись або й зовсім занепасти під напором або в наслідок зміни сих обставин — народність однак яко річ духова, яко душевна одиниця, лишаєсь і далше сповняє свою задачу в загальнім розвитку людства. І навіть у чужій державі, до котрої прилучить ся, буде жити яко здоровий і позиточний член цілости — коби лише найшла догідні умовини народнього життя, умовини, яких народність потребує, як ростина світла та воздуха. Де-ж їй того покарму відмовлять, там она буде животіти, хочби цілими віками, в неустаннім болю, терпіню, терпачи сама та затроюючи державу, до якої є прилучена, як то наглядно можна між иньшими переконатись на історії Ірляндців, злучених з Англією, та з історії Руси-України, прилученої по части до Росії, по части до організму польського.

З того повисшого поняття народности слідує наперед, що народність є витвором прав природи та що она має в плянах натури свою рацию бутя. Бо-ж очевидно, не случайно людство по всі часи розгалузуєсь у великі, самостійні вітви — народи. Як розріст всякого тіла у ріжні члени має ціль в природі, бо кождий член має свою спеціальну чинність, потрібну для цілого тіла, так і те розгалужене людства у ріжні народи, має глущу рацию бутя, бо кождий народ щось свого питомого вкладає у загальню скарбницю людської культури, кождий сповняє своє спеціальне призначенє, вложене йому через самого Творця. Нищенє природних прав організму є все блудом, бо нічо иньшого не спричинює як лише біль і терпінє та зіпсутє, Нищенє природних прав людства є не лише блудом, причиною багато більших терпінь і глибше сягаючого зіпсутя, але є також кривдою і проступком: бо право натури, коли відносить ся до чоловіка, є тожє правом моральним.

З такого поняття народности слідує вдруге, що народність є збором прав вроджених і набутих, прав найдорозших людському серцю. Кждий чоловік має природне право, життя в тім

краю, в котрім народив ся, говорити своєю рідньою мовою, плекати свої питомі родинні обичаї, здобувати собі в своїм краю відповідні становища, до яких має уздібнене — словом, має право до всього того, що не противить ся рівним правам ближнього. Держава є лише на те, щоби тих прав своїх горожан силою боронила та стерегла їх рівноваги після всякої справедливости.

А держава, котра забуває о своїм властивім завданю, держава, котра сама хоче бути собі цілю, входить як далеко схоже у права чоловіка і нищить притім найкрасші почуття і права своїх горожан, навіть не зважає на такі дорогі почуття, як народні, такі сьвяті, як релігійні — така держава, кажу, вивертає природний порядок, сповняє великанське і неустанне безправство, в котрім містить ся стілько вселяких кривд та болю, що їх хиба оден Пан-Біг зчислити може.

Хто з нас Русинів, питаюсь, не бачив моря сліз, витиснених народніми кривдами?

Та прав природи не нищить ся безкарно. Натура вже сама страшно мстить ся на нелюдських кривдниках. Но над природою є ще володар, є справедливий Судня, котрий відоместить ще справедливіше всю неправду!

Така є в загальних нарисах наука філософії, наука здорового розуму о народности. Погляньмо тепер, яке о народности має понятє християнізм.

*

*

*

Християньська наука зовсім згоджуєсь з наукою правдивої філософії. На перший погляд могло би видаватись, що християнство не має нічого спільного з народностию. Народности ділять людство, християнство-ж зступило з неба, щоби людей зєдинити: да будуть одні. Але вже з гори неможливою є річю, щоби релігія Богом дана стояла в суперечности до природи Богом сотвореної. Та-ж народність є неперечно твором і правом природи

Загляньмо наперед до наших сьвятих книг старого завіта, та поспитаймо, що учить нас о народности сам Господь Бог через уста своїх посланників. Чи каже нам Г. Бог свій народ любити? Чи повинні ми свою народність беречи, її плекати, її, де треба, боронити? Божий закон, записаний, виритий глибоко у серцях всіх людей, велить нам любити наших ближніх. А кого-ж з поміж ближніх маємо більше любити, як не батька теменьку, як не свою рідню близшу тай дальшу, як, вкінці, не всю свою батьківщину, свою вітчину дорогоцінну?

І справді, вже в померклій старині бачимо дружність, єдність та любов у людей одного племена, чи даного народа. Вавилонці, Ассирійці, Перси, Єгиптяне, Греки, Римляне — як же високо цінити они свої племена! Як кождий з тих народів

любив свою народність, видко хочби з того, що майже кождий з них чванився божеським походженням, що свою історію, своє народне жите увітчали славними походами — здобутками воєнними, або й здобутками духовними на поли науки, штуки, письменности та на иньших царинах людського знаня. Но тая любов своєї народности у старинних народів так високо зросла, що стала наскрізь еґоїстичною; чужий, варвар, був в ненависти і погорді, винятый з під врожденного права загальної любови людий. Було се збочене, скривлене, якому підлягли й иньші природні почутя, а то під впливом людських пристрастей, які по упадку перших родичів взяли верх у чоловіка над його розумом.

Та ходім до „народа ізбранного“, до Ізраїля. Кілько тут в тім малім народі геройських прояв любови своєї народности. Кого в подив не вправить така Юдит, або така Естир, котрі власне своє жите наражали за народ і вітчину; або хто не зачудується на вид героїв Маккавеїв, котрі все майно і жите жертвували за свободу своєї вітчизни і народа. А глибоко проймаючий „воплъ“ плач та ридання пророка Єремії на звалищах Дові Сионської! — Кілько у нїм ніжної, а zarazом могутньої, палкої та горячої любови до свого нещасного народа, своєї дорогої та розшарпаної вітчизни. Або чи найшли коли — питає Др. Jos. Hohnjes у Voditelj-у — пекучий біль та пожераюча туга за втраченою вітчиною та розшарпаним домашнім огнищем, щирійший вираз ніж той, що нам у ухо і серце проникає зі славного 136. псалма: „На ріках вавилонських, там ми сиділи і плакали, як Сиона спогадали. Не вербах їх повішали ми псалтирі наші. Там бо захотіли від нас слова пісні і радости тії, що в неволю нас забрали, знущались над нами: „нуге, заспівайте нам пісень Сионських!“ Ох, якже-ж нам пісень Господніх на чужій землі співати? Коли забуду тебе, Єрусалиме, ний позабута буде й десниця моя! Нехай язик мій прилипне до гортані моєї, коли не згадаю тебе, як не поставлю Єрусалима над усі радости мої!“ — Такою любовю дише чи не найкрасше серце Ізраїля.

Но й Жиди тоже не були вільні від тої вузької націоналістичної відрубности, від того еґоїзму чи шовінізму національного. Мали они однак в законі перестороги, котрі лагодили ті острі, нелюдянні відносини, та приказували справдливість і милосердіє зглядом чужинців. Так читаємо пр. в кн. Левіт XIX. 33, і XXIV. 22: „Коли замешкає чужинець в землі вашій і перебувати буде між вами, не докучайте йому; але ний буде між вами яко горожанин; і любити його будете як самі себе. Однаковий суд ний буде між вами, чи то завинить чужинець, чи то горожанин“. Подібні поученя находимо і в иньших книгах та у пророків.

(Дальше буде).

Про опалюванє церков на зиму.

Справа опалюваня церков займала довгий час уми німецьких і французьких сьвящеників, доки не зістала рішена на користь опалюваня. Многі сьвященики противились сьому кажучи, що „давнійше не палено“! Се однак нічого недоказує, бо давнійше не уживано ані желізниць, ані машин, ані часописий а тепер уживаємо з користію для нас. Інші кажуть що ніхто не захворів через се, що молив ся в неопаленій церкві! Се велике питанє, бо коли особливо з дочерних парохий вірні мусять іти з годину в мерозі, а потім 2—3 год. без руху вистояти в церкві а потім вертати, то певно великий процент шкодить собі на здоровлю через перестудженє. Особливо по більших містах, де учає до церкви публіка не загартована пр. студенти, урядники, помічники торговельні, які працюють цілий день по теплих кімнатах, проявляють справді геройську терпеливість коли стоять хочби і одну годину в замороженій церкві з каміною ще до того підлогою. Сумніваю ся, чи се побуджує їх до більшої побожности, противно певно ждуть як найкоршого кінця Богослужєня. Колиби по церквах палено, багато осіб оставало би довше на Богослужєнях і проповідях не хотючи виходити на заверуху, або сніговицю. Знова інші боять ся великих коштів. З тим треба числитись, бо коли починаєсь опалювати, то треба палити через усі зимові місяці кожного дня, щоби завжди була однакова температура; в противнім разі мальовила, різьби і т. д. потерпілиби ушкодження, а також колиб палено раз на тиждень, то в неділю булаб чиста потопа з пари. Та річ не є така дорога; при ужитю системи Michela Perret'a мож малу церков опалити за 200 кор. через цілу зиму. Отже возьмім пр. що 200—300 люда що неділі і сьвята приходить, то випадає на рік на голову 1 кор. Вкінци колиб і не стало гроша, то вистарчить лиш сказати, що від певного часу не будесь палити а посиплять ся датки, бо люди спізняють користи палива і не схочуть мерзнути.

Але відки здобути досить великі одноразові кошта заложеня сего ogrіваня? Найлучше при будованю церкви вчислити ті кошта між кошта будови, або склонити когось, щоб установив відповідну фундацію; кошта значно менші, бо не треба зривати підлоги ані нарушувати фундаментів; при будованю усе рівночасно будуєсь і узглядняєсь. І так при будові церкви мож завести ogrівальні проводи, канали, і пр. після системи М. Perret'a сумою около 2500 кор. і низше. Відповідні фірми дають пляни і обясненя.

Є два системи опалюваня. В кождім разі опалюване мусить бути центральне, бо инакше підлога остане зимна а тепло-та уся піде в гору та повстануть протяги в церкві. Совершенно

нійшим але і дорозшим є систем опалюваня за помочию пари, як се є в катедрі в Майнц, в церкві сьв. Івана в Wiehre—Freiburg, в монастирській церкві в Beuron і т. д. Вимагає він багато вкладу, бо треба двох кітлів парових, рур і каналів та дорогого опалового материялу (коксу); пр. в церкві в Neustad яка має з ризохоронительницею 17.000 m³, 21 великих а 7 малих вікон урядженє парового опалу коштує 20.000 кор. а паливо від грудня до кінця цьвітня 1.800 кор. — Котел паровий находить ся в пивниці, звідки рурами проводить ся пару. Церков огріта є на 10 степнів Цельзья — більше не потрібно, бо люди суть в верхних зимових уборах. Протяг незначний.

Другий систем опалюваня значно дешевший та практичнійший є систем впровадженый М. Perret-ом в Парижи. Воздух з церкви впроваджуєсь через підземні проводи до одної опальної під церквою лежачої просторони. Там огріваєсь і иньшими проводами впроваджуєсь знова в церков. Сей систем огріваня впровадили численні католицькі церкви в Альзациї з знаменитим успіхом. В кількох послідних роках впроваджено в 50 катол. церквах в Альзациї та Льотарингії, від 10 літ впроваджено в Штрасбургу в церкві Jung-St.-Peter. Систем сей є тим практичнійший від парового, що не потрібно жадних рур, бо усе іде через підземні проводи — канали а через се не потрібні жадні напрямки.

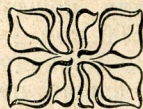
Католицька церков Jung-St.-Peter в Штрасбургу в Альзациї обіймає 20.000 m³, отже 3.000 m³ більше як вище згадана Найштадска; коштує опал понад 4.000 кор. а збудованє обох простороний до огріваня і проводів-каналів 7.000 кор. разом около 11.000 кор. отже 9.000 кор. дешевше, як парове огріванє. З кождим роком чим раз дешевші суть кошта запровадження огріваня. На парохію зложено з 1.300 душ, урядженє печі і простороний коштує 3.000 кор., а річне зужитє палива і оплата палача 200 кор. В більших церквах по містах ті річні кошта (150 днів палєня) виносять 500—1300 кор. Яко материял опаловий уживаєсь порох з вугля, який дуже дешево мож набути на желїзницях і в фабриках.

В Альзациї уряджує опалові печі фірма Bouchayer et Viallet в Grenoble і Lyon. (Frankf. Anzeiger für die kath. Geistlichkeit).

Яко результат сих уваг можна випровадити консеквентно, що і в наших церквах особливо мійських повинно ся запровадити опалюванє. В недовгїм часї має основно реставроватись катедральний храм сьв. Юра, будують ся вже і величаві храми в Станиславові та Тернополи; проте дужеби добре було, колиб комітетові будови застановились над тим і ще завчасу запровадили сю так вигідну і розповсюднену у північній Франції і Німеччині новість.

Опалюване запроваджене є також у Львові в костелі т. зв. Клярисек (Личаківська 1) і лат. катедрі де рівнож запроваджене є електричне освітлене, яке може також знайти застосоване в више згаданих наших церквах.

Е. Ц.

Бібліографія.

Із церковної штуки.

1. *Вадим Щербаковський*, Деревляні церкви на Україні і їх типи. (Відбитка з „Записок наук. Тов. ім. Шевченка т. LXXIV.) Львів 1906 ст. 23 з ілл.

2. Протоієрея *Е. Сьцинського*, Южно-русское церковное зодчество. (Відбитка з журн. „Православная Подолія“) Каменець-Подольськ 1907 ст. 24 ілл.

3. *Kazimierz Mokłowski*, Sztuka ludowa w Polsce. Cz. I. Dzieje mieszkań ludowych. Cz. II. Zabytki sztuki ludowej. 1903. Львів 8° VII., 552 стор. ілл.

Під'єм національної свідомости, який послідніми літами розбудив ся у наших закордонних братів, заставив їх до живіших студій над рідною минувшиною. Мимо політичної і суспільної кризи, яку він під теперішню хвилю мусить переживати, позитивна культурна праця йде своїм шляхом на перед. Се видно навіть в областях, які зі злобою дня не мають нич спільного, в областях церковної штуки і археології. В р. 1905 появилася яко І. том „Древностей України“ публікація проф. Павлуцького: „Деревянные и каменные храмы“. Про неї була звістка в „Ниві“ з р. 1906 ч. 7, де і зазначено її велике значінє для нашої рідної культури. На се значінє вказують і другі публікації, які рівночасно і вслід за нею появили ся.

Рівночасно з Павлуцьким 1905 р. заговорили про українське церковне будівництво архітект В. Карпович в петербургському журналі „Строитель“ (ч. 10 з 15. мая) п. з. „Малороссийское церковное зодчество“ і другий архітект Н. Филианский в московському журналі „Искусство“ (ч. 3, з марця) п. з. „Наслѣдіе Украины“. А яке не лиш історичне, але і практичне значінє має се питанє, видно з дальших праць які являють ся вслід за основною роботою Павлуцького.

1. В. Щербаковський дає ілюстрації і коротенькі описи 11-ти деревляних церков Клівської губернії у систематичному порядку від одно-аж до девятибальної системи. Історичного питання про генезу нашого будівляного стилю він зовсім не торкає, а в зображенню его типики і характеристики бере рід дуже легко і поверховно, виходячи з сего погляду, що „шаблону у ньому не було і трудно знайти дві перкви ідентичні між собою“. Шаблону і не треба, але було і є певне стале конструкційне правило, якого можна дочитати ся у кожній деревняній церкві, підходячій під тип наших українських церков, як се вказав Павлуцкий (ст. 6 і 7). Остаточно годі і на се згодити ся, що основним мотивом, елементом нашої церковної архітектури, є восьмигранна башта, як се д. Щербаковський припускає (ст. 5 і сл.) і фактично дає зразки майже виключно восьмигранних зрубів. Конструкційною одиницею наших церков є квадрат, на ньому восьмикутник а на них баня. Се видно не лишень з плянів церков, поданих д. Щ., у яких ніде нема рівнобічного восьмикутника, а лишень квадрати з відрізними углами, але також з ілюстрацій і плянів проф. Павлуцкого із церков других українських губерній, де рішучо переважає квадратна основа. А у нас в Галичині центральний зруб спідний майже виключно квадратний а на ньому доперва восьмикутний і то не лишень у наших деревляних церквах, але він відбив ся і на сусіднім польським будівництві, як се видно на бічних каплицях латинської катедрі і на каплиці Боїмів у Львові. Воно впрочім і більш пригодно, щоби квадрат мав першенство перед восьмикутником.

2. Однаково маленька по об'єму, але більше интересна є брошура протоєрея Сеціньського, заслуженого дослідника подільської церковної старини, реферат із збору Подільського церковного Історично-Археологічного Общества. В історично-археологічному елементі оперта на праці проф. Павлуцкого, вона добре орієнтує про теперішній стан змагань около студій і реституції нашого питомого церковного стилю. Вона навіть для сеї останньої цілі зладжена як се видно з кінцевого заключення (ст. 22): „Наколи ся архітектура справді народна, своєрідна, прекрасна, ідейна, як каже проф. Павлуцкий, то до сего потреба що слідує :

1. При обновах старих церков полуднево-руського стилю конечно би заховувати їхній своєрідний вигляд і не перемінювати їх після шаблонного невідходячого взору, перенатого від сусідньої перебудованої церкви або з різних розлетівшихся архітектівських альбомів — негодить ся одівати псажного старця в невідповідну новомодну одіж. Загалом треба, о скільки дасть ся, заховувати старинні типічні церкви, хотя впрочім то не все можливе, бо деревляний матеріал не може бути вічний, а підставляти нові бруси і стовпи стає часами неможливи і без хісна.

2. Бажатиб, щоби у нас, в полудневій Росії, будували церкви після старинного полуднево-руського типу, котрий оказує ся вповні усталеним і який мож уважати за народний⁴. Є надія що ся любов і одушевлене прот. Сеціньського запалить і у других наших братів.

3. Коли говорить ся про наш церковний стиль, треба згадати і про книжку Мокловського. Не з річевого інтересу, бо кромі кількох ілюстрацій наших церков, вона хоть і про церкви говорить (на ст. 365—423), нич нового не дає. Вона цікава як *signum temporis*, ако зворот у польській науці, довершений під впливом політичних напрямів послідних часів. Про руску церковну штуку вже давнійше писали польські вчені. Прим. проф. Маріян Соколовський про малярство руске (Вистава археологічна польско руска у Львові 1885 ст. 12—22), про „Візантію і Русь“ (*Studia i szkice*, I, Краків 1899 ст. 375—531); гр. Войтїх Дідушукский про богородчанський іконостас. (*Przegląd archeologiczny*, зом. IV. Львів 1886 ст. 91—130); дальше В. Лозінський (*Sygm*) про церковне малярство на Руси (*Kwartalnik historyczny*, I. Львів 1887 ст. 149—209). Всі вони більш-менш справедливо і об'єктивно відносили ся до свого предмету, бо переважав у них культурно-науковий інтерес. Сего спокою у Мокловського вже нема. На наших церквах він вже не бачить впливу візантійського, або якоїсь нашої питомої думки — вони у него є попросту пам'ятниками культури латинської (ст. 395), себ то польської. Свої виводи він так кінчить (ст. 423): „...Старі церкви і костели є музеем людовой штуки. Для того та фурия (?) нищення тих деревляних забутків, яка захопила тих руских ксьондзів, котрі-би раді стерти окреме знамя культури з католицької Руси і надати їй візантійске пятно, бо нинішні деревляні церкви є польські (автентичный висказ *księdza z okolic Stanisławowa*) заподіює велику кривду культурі і штуді (?) даючи місто знаменних і питомих будівель *marne pokucie bizantyjskich murowańców*, z tak szczególną lubością obecnie na Rusi wznożonych“.

Таких слів і поглядів культурним поступом на перед хіба годі назвати

О. Боцян.

ВСЯЧИНА.

Поза кулісами „вільної“ науки. Бесіда д-ра Люгера (гл. Нива 1907, ст. 761—2) виказала цілковиту зависимість австрійських університетів, їх професорів, студентів і цілої науки, від жи-

дівсько-ліберального табору, згуртованого докола „Neue freie Presse“. Парляментарна дебата (гл. статтю „Католицька дебата в віденському парламенті“, Нива, 1908, ст. 8—20) виказала ще яснійше, що боротьба „поступової“ суспільності против „клерикалізації“ університетів, то лиш нужденна фарса, облудна комедія, інсценізована жидами з N. fr. Presse в цілі замаскування їх фанатичного виступу против християнського світогляду. Найновіші події доказують до очевидности, як то дбають „поступовці“ про „чисту“, „свобідну“ науку.

Професор віденського університету і член академії наук, отже не аби яка повага, Леопольд фон Шредер (Schroeder), помістив в N. fr. Presse цілу серію статей про найновіші події з боротьби християнського і противхристиянського табору. В одній з кінцевих статей п. з. „Eine Rede, die niemals gehalten wurde“, висказав Шредер свої особисті погляди, щирі і правдиві. Але що та правда була за грка для органу Моріца Венедикта, тому то він, той огорчений захистник „чистої“ і „свобідної“ науки, змінив статтю в самій есенції. Кінцевої статі п. з. „Kehrseite der Medaille“ зовсім не помістив.

Тоді обурений Шредер видрукував ту послідну статтю в віденському, ліберальнім дневнику „Zeit“, з якого дістала ся вона і до „Reichspost“ (Wochenausgabe, Nr. 51, 20. Dezemb. 1907, S. 9—10). Зміст її такий.

Стою на становищі незалежним, говорить автор, від ніякої політичної партії. По довгих літах думання і слідження приходжу до пересвідчення, що теперішній католицький рух в Австрії — додаю від себе і так світло заінавагуваний віденським, католицьким вічем і політичним зростом католицьких організацій, вийшовших на підставі чотириім'янного права голосування — починає на широких масах насесення. А викликали його і неуставні напасти лібералів, звернені против всякої релігії, а особливо християнської. Сучасна література і публіцистика кпить собі з релігійних почувань. Безчисленні люди, для яких християнство є святостию, не можуть довше на таку наругу дивити ся, їх огірчене і обурене вибухає з стихійною силою.

В своїм засліпленню не бачать того факту і його причини навіть і образовані, бистрі і вчені ліберали, з якими автор від літ стикає ся. Не бачать вони, що акція викликає реакцію, яка має тим більше виглядів на успіх, чим більше кривд наробила акція (противхристиянського лібералізму). Фрази про ненаситність і нетолеранцію Риму, не в силі спинити того руху. Нарід не так глупий, як се декому здає ся, а в его внутрі суті одиниці інтелігентні і релігійні. Релігійне почування росте, католицьке населення змагає ся, невпинний зріст політичної могутости центра в Німеччині і християнсько-соціальних елементів в Австрії, то факт, дарма, що ліберали не можуть поняти, як то можливе.

Нинішні ліберали не мало причинили ся до зросту католицкого почування і тому, що вони відзначають ся в борбі з християнством далеко більшим фанатизмом, чим їх батьки. Давніші ліберали, хочай поборювали християнство, та все таки, бодай в засаді, руководили ся взглядом противника певного рода гуманністю і толеранцією. „Die modernen Gegner des Christentums, ja aller Religionen, zeichnen sich aber durch eine erschreckende Intoleranz aus“. Если то не устане, страшні часи нас чекають!

Ті гадки Шредера, то наче ілюстрація до резолюцій вільнодумного конгресу в Празі, до виступів соціальних демократів і жидівскої та зжидоватілої преси.

Афера проф. Шредера кидає інтересне освітлене на чистоту і свободу науки певних кругів. Цілий „поступовий“ табір п'ятує папський індекс. яко замах на свободу духа, а найголосніше кричить Моріц Бенедикт в N. fr. Presse. Рівночасно має Моріц свій індекс, на яким поміщує всякі, хочайби правдиві, але єму не любі погляди. Шредер став „єретиком“ тої ліберальної „церкви“. і его виклято, признано за недоука. „Чиста“ наука має бути о стілько „чиста“ і „свобідна“, о скілько на се позволить п. Моріц.

Дальше N. fr. Presse подає статі печатані на своїх стовпцях яко „чисту“ науку „дуже вчених“ професорів. А в дійсно-сти ті „вчені“ статі препарує часто після своєї рецепти сам Моріц Бенедикт. Хто не признає неомильности того архірабіна, не має права називати ся інтелігентною людиною.

Вкінці, бесідою Люгера учули ся діткнені професори і університети, вони запротестували грімко против замаху на „свободу“ науки і на „честь“ професорську, але против поведеня жидівського орґану против професора університету і члена академії наук, не обізвав ся дотепер ніхто!

Люгер і Шредер відслонили лиш рубець того таємничого образу в Саіс, що зове ся „свободою“ університетів і науки, але що там дальше криє ся, проте можна лиш догадувати ся.

О. В.

Вісти з американської Руси. Читачам „Ниви“ уже звісно, з якою радістю витала американська Русь свого Владику Преосв. Сотера. Де лише він авив ся, всюди витав Єго нарід як рідного батька з оваціями у нас в Галичині не виданими і не чуваними. В честь Владики устроювано концерти, пили сердечні промови, лунали співви і музика. В проповіді, що нею повитав один старший сьвященик першого руско-американского Владику на вступі до церкви св. Юрія в Нью-Йорку, назвав він Преосв. Сотера спасителем греко-кат. церкви в Америці, бать-

ком, головним провідником-керманичем руско-кат. народа. — Однак лихо не спить.

Нарід одушевляє ся, сьпіває „осанна“ — а тимчасом вороги вже й наважили ся зворохобити той нарід против Владики і кинути між Його люд клич „разни, разни его“! Они стали підкопувати повагу Преосьв. Сотера і словом і письмом; они так Владикою „заінтересували ся“, що навіть пишуть по часописах про те, які страви подають на его стіл, щоби часом Преосьв. не позволив собі на ліпшу поживу, як американський робітник... А той бідний Пастир навіть не перебуває в дома лише між паствою; а як коли й завитає до своєї резиденції то хіба на те, щоби днями і ночами залагоджувати урядові справи.

З одушевленем і пожертвованем забрав ся О. Сотер до тяжкої праці над піднесенем гр.-кат. церкви — двигненем і осьвідомленем свого народу — а тут преса, з виїмком американської »Свободи«, котра троха поміркувала ся, пише про Владикау всілякі нісенітницї і місто помагати Архиперейови в тяжкій роботі, та преса підриває его повагу серед народа і критикує его зарядження — кидає під ноги колоди, як свому ворогови. Досить згадати про „Американський рускій Вѣстникъ“, про „Поступ“, або — лишаючи »Галичанина« на боці — таки про наше „Діло“, котре виступило против записуваня церков на Преосьв. Сотера.

На цілім сьвіті в католицкій церкві єпископ є головою, зверхником тих церков, які під ним находять ся. Деінде, напр. в Австрії, ще й правительство опікуєсь церквою. В Америці інакше. Тут правительство зовсім до того не мішаєсь. Судові власти американські лишень затверджують контракт того, на кім церква є записана. Церкви латинські в Америці є власністю парафій, але кожний дотичний лат. єпископ є беззглядним trustee (куратор-опікун) кожної церкви і рядить нею лишень при помочи самих сьвящеників. Латинські церкви в Америці на свою екзистенцію не мають тих контрактів судово затверджених т. зв. по американски чартерів (charter); мають лишень приватне позволене від своїх єпископів. Рускі же церкви мають і свої судово затверджені чартери і статuti гей би яке товариство або конгреґація. Але кожда церква є сама для себе. Она нічо не може зробити. Отже тепер вже ясно: як руска гр.-кат. церква в Америці має єствувати яко тіло, яко галузь вселенської церкви, хоть би лишень на підставі церковного права, мусить мати голову, мусить мати опікуна — мусить, безусловно мусить всі свої церковні маєтки віддати в трост (опіку) своєму єпископови то є теперішньому Преосьв. Сотерови, котрий вже приймає на себе яко єпископ, яко голова записи церков, але не на свою приватну власність. Бо хоть Преосьв. Сотер перебере на себе весь нерухомий маєток церковний в трост (опіку), то він не може в ніякий спосіб розпоряджати тим маєтком, але лишень затверд-

жує і виконує ухвалу всієї громади, як та ухвала є добра. Як же та ухвала не добра, зла (напр. ухвалили би покинути свою віру і перейти на схизму), то тоді має силу до того не допустити, як бодай оден чоловік буде проти того.

Дальше, єпископ тратить те право, перестає бути тростисом (опікуном) лишень на случай своєї смерти або резигнації; те право переходить на єго наслідника, але той єго наслідник має бути і руского гр.-кат. обряда і рускої народности. Наколи би вже не мало бути наслідника, то тоді той трост (опіка) над маєтками церковними переходить назад на дотичні громади доти, доки ті громади самі не передадуть кому иншому, як схотять.

Руский єпископ приймає опіку над церквами на ціле своє життя, а тритить на случай смерти або резигнації. А своєму наслідникови може передати те право лишень тоді, як той наслідник буде не лишень рускої народности і руского гр.-кат. обряда, але й наколи він буде могчи тою церквою завідувати так, як годить ся не заведе єї на бездороже.

Руский єпископ при тім зіставляє громадам повну автономію — она була й дотепер — в заряді движимим маєтком, чого в латинників нема, а сам лишень контролює при помочи священників. Каспером парохіяльним має бути завжди євітський чоловік — як було і до тепер по наших громадах в Америці. Руский єпископ задержує собі і на дальше повне право надавати або усувати священників.

Так має ся справа запису церков на Преосв. Сотера. — Преосв. Сотер вкладає всі свої сили в працю над своїм народом, що лишений довгий час начального Пастиря, розбіг ся по всім усядам, як ті блудні вівсі: ті пристають до православ, ті до латиньства; одні покидають свій обряд, другі віру і народність. Хто винен тому сумному положеню руського народу? Много безперечно завинила преса, котра баламутить несвідомий нарід і кидає в обійми апостазії чи то від віри чи від народности. Не мала вина спадає на деяких священників, котрі не почувають ся до єдвості і послуху зглядом свого Владики, а ведені личними амбіціями взяли собі за задачу параліжувати роботу Преосвященного.

Щоби зрозуміти, якими они мотивами руководять ся, досить згадати, що були в Америці одиниці з поміж згаданих священників, які сподівали ся засісти на Владичому престолі і тому постарали ся вже за здалегідь о єпископскі відзники і ризи. А тимчасом завели ся в надіях — Владикою стає якийсь монах... От і готова причина, щоби получить ся з ворогами Преосвященного і поборювати єго зарядження та параліжувати єго найкращі наміри.

Неможна також ніяк оправдати невмістного поступовання деяких латиньських айришських єпископів.

Коли було, за дозволом властий прийшов до Америки перший руский священник — всі кинули на него публичну екскомуніку. Они не давали нашим священникам юрисдикції, а коли

єї їм представляли, що нарід не маючи своїх священників і свого обряду перейде на православє они відповідали: „ми свідомі сего, що богато Русинів ізза свого обряду перейде на шизму, та ми певні, що велику їх часть удасть ся нам позискати для латиньского обряду“. Ся вузкоглядність, сей шкідливий для кат. церкви латинізаторський шал зділали, що наш нарід, огірчений до крайности, йшов звичайно у добрій вірі тамтуди де єго радо приймали — до схизматичких священників, у яких видів свій обряд. Яка тяжка і замотана ся справа ще й тепер видно хочби з такого факту: один з айришских єпископів лишив нашому Владиці повновласть що до управи вірних гр.-кат. обряду в своїй дієцезії; колиж Преосвящений посвятив в єго дієцезії одну церков, той оголосив публично, що се сьвяченє не важне. Чиж се не дійсні муки, на які при нинішнім стані річий все буде наражений найлучший син руского народу Преосвящений Сотер? Він певно їх перенесе сі душевні тортури, як дотепер їх зносив, але чиж на се годить ся байдужно глядіти? — Ми певні, що так Преосв. Сотер як і ціла кат. американська Русь з найбільшою радістю повитають вість, що галицко-руське духовенство готує меморіал до Апост. Престола в ділах руского обряду в Америці і в справі звісної буллі. Та на сім годі нашому духовенству перестати. Наша церков в Америці потребує чим скорше мати священників, якіби цілком посвятили ся для єї добра під проводом Преосв. Сотера. Чиж таких священників між нашим духовенством кілька або кільконайцять не найде ся в Галичині?

Священник.

„Свобода“, орган „Нар. Комітету“,

познає і сповняє в сей спосіб свою просвѣтно-політичну діяльність, що старає ся відобрати а принайменше ослабити серед широких мас нашого народу віру і привязанє до Церкви. Щоби сего допняти, треба передовсім звнѣчити авторитет св. Письма і Церкви; тому „Свобода“ вмовляє в своїх безкритичних читачів, що св. Письмо се „жидівські байки“ і тому она в посліднім грудневім числі (54) накинупась безглуздими напастями і клеветами на цілу церковну єрархию в статі п. з. „Клерикальні кертиці“. Її зміст слідуєчий: Поперед йде штубацко-мудра дефініція клерикальної партії взагалі; се має бути така партія, яка руководить ся засадою, що папа і церковні власти мають рішати питання чисто надивнальні і політичні! За сим слідує, що папа, єпископи і ті всі що їх слухають — то клерикали; а клерикали, то щось так страшного, що нічим перед ними чорносотенці; досить згадати, що клерикалами були фарисеї за часів Христа, що Єго обжалували перед римскими властями. Коротко: клерикали то фарисеї, назадники, самолюби, вовоги

иациональноти і робучого народу, сіють ворожнечу і ненависть до всякої відмінної віри і т. д.

Такими страшними клерикалами мають бути і наші рускі єпископи і священство, що їх слухає і нарід, що з ними тримає!

Спитаємо ся, які причини спонукали пов. автора до сеї грубої напасти? Він був настільки совісний, що принайменше старав ся над сим сам застановити і знайшов, що 1) Преосв. Хомишин дуже різко, особливо підчас виборів, виступив против погубної агітації радикалів, 2) що Ексц. Митрополит „каже займати ся духовенству церковними ділами“ і дбає о вихованє молодіжи в семінари, 3) що у Львові виходить „Нива“ і „Оснєва“, які признають (після автора „підшивають ся під“) авторитет „Нар. Комітету“. Се фактичний стан річи, що єго сам пов. автор сконстатував і розумієсь на свій лад представив як почин до заснованя клерикальної партії; тому він взиває рускій нарід, щоби читачів „Основи“ не „вибирати ані організаторами ані делегатами в нац. дем. партії“! Ми поминаємо всі иньші свідомі або й несвідомі льогічні промахи і видумки, якими прикрашена ціла ся стаття (пр. що „Нива“ дістає субвенції від Ексц. Митрополита) і апелюємо вже не до здорового розуму пп. редакторів „Свободи“ і „Діла“, бо там видно щось попсувало ся, але до „Нар. Комітету“ і питаємо ся єго, доки він буде позваляти на таку деструктивну роботу при помочи своїх офіціальних органів?

Ред.

Видає Комітет редакційний. — За редакцію відповідає
св'ящ. **Д-р. Д. Яремко.**

З друкарні Ставронигійської, під упр. М. Рефця.

Передплата
річна 8 кор.
піврічна 4 „
Поодинокі
число 40 сот.

Адрес
редакції і
адміністрації
Львів, ульця
Коперника ч. 36.

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ

Виходить 1-го і 15-го кожного місяця.

ЗМІСТ: Наука а гіпотеза. — Дух віри Христової в науцї школи народної взагалї; о науцї релїгії в особенності. — Філософія і християнство о народности. — З аграрного руху в Бельгії — Єще про відносини між парохами а сутрудниками. — З чужих журналів. — Всячина. — Про станово-економічне Тов. священників. — „Півець“ — В справі сецесийного фонду. — П. педагог.-катех. курс у Відни. — Святкованє 1500 літнього ювілею св. Йона Золотоустого в Римі і у Львові. — Борба о глаголицу Службу Б.)

Наука а гіпотеза.

Історик, що схоче писати про історію культури в ХХ. столїтї і схоче узгляднити в своїй працї піднесене робітничого стану в тім столїтї, мусить сконстатувати факт, що соціальна демократія дуже пошкодила сему розвою. Бо она то кинула клич класової борби лиш для самої борби, в якій не перебирає в средствах. Через се повстали лиш перепони для соціального розвою ХХ. столїтя, а рух робітничий, вийшовши на червоний шлях, зовсім непотрібно стратив на енергії і аж правдиві приятелі робітничого стану з'уміли показати правдивий шлях для соціального розвою. Але що ж се має спільного з повисшим заголовком?

Надсподівано багато відповідаю. От се лучає-сь нагода показати, як то питання, що на перший погляд не мають нічого спільного з практичним житєм, а однак якраз противно они мають великий вплив на него. Таж ціла тактика соціал-демократів се вкінці вічо іншого як вислід з сліпо принятих гіпотез, що зовсім не мають раціональної підстави, над котрими наука прийшла до днєвного порядку. Послухаймо, як то соціальна демократія старає ся оправдати свою деструктивну політику, своє революціоньство, своє стремління до суспільного перевороту насильними средствами. Она все опирає на науцї. „Wissen ist

Macht“ се апель найчастійше повторюваний сею партією. А наука виказала (?) що чоловік походить від малпи, що жите се борба о існуванє, в котрій лише сильнійший побіджає і тим самим має лиш він право до житя. В сій борбі не перебирає-сь в средствах, бо хто не подопче противника ногами, то сего стрі- не така сама судьба від сильнійшого.

Так отже дарвінізм становить для соціальної демократії наукову підставу єї поступованя.

Але що підстава цілковито ложна, тим самим мусить упа- сти і будова на ній оперта. Бо-ж дарвінізм се не узасаднений вислід науки, але се була марна гіпотеза, що наробила много шуму, причинила ся до постуцу ріжних галузий наук, але нині ся гіпотеза в науковім сьвітї не має значіня. Єї вже давно за- сьпівали похоронну пісню, бо она фалшива. Гадка „Wissen ist Macht“ є правдивою, але се, що ми уважаємо і на що поклику- ємо ся яко на „Wissen“, мусить бути дійсно наукою (Wissen- schaft). Если-ж се не наука, але слаба гіпотеза, що не має за со- бою поважних радий, то з фундаментом паде ціла наша будова а оруже, яке хотїлисьмо з сего магазину добути, показує-сь не- відповідним, як меч без рукояти.

Однак не лиш в соціальной борбі треба розрізняти науку від гіпотези, єще з більшим натиском треба се робити в ре- лігійній борбі. Слова Гетого: „Das grosse Thema der Welt geschichte ist der Kampf zwischen Glauben und Unglauben“ знайдуть своє потвердженє і в XX. столїтю. І в сій борбі вічно поклику- ють ся на науку. Повідають, що наука задала (?) своїми вислі- дами смертельний удар релїгії. Відкритя і наукові досліди ви- казали (?) що правди віри не видержують критики, бо против- лять ся новочасним вислідам; словом — наука виповїла війну релїгії. Однак правдивий християнин, що лиш трохи знає фільо- софії, усміхне ся на єї фрази милосерно. Бо ціль науки є пра- вда. Двома дорогами доходимо до правди — розумом і вірою. Що розум узнає правдивим, не може противити ся вірі, а що знов учити нас віра, не може сего розум узнати фалшивим. Хто узнає Бога сотворителем сьвіта, узнає, що сьвіт се відблеск ес- сенції Бога, що сьвіт се видиме обявленє Бога, так само як і наша релїгія, що є рівнож обявленєм Бога. Отже тому не може бути суперечности межи релїгію і наукою, котрої предметом розсліджувати сотворений сьвіт.

Ся пуста балаканина про суперечність віри з наукою, пов- етала з хибного понятя науки. Гіпотези уважає-сь наукою. Се ціле нещастє. Правдива наука не виказала-сь єще ні одним ре- зультатом, щоби противив ся релїгії. За те велика сила гіпотез майже що днини повстає і то майже все проти релїгії. Однак се не висліди науки.

Сї приміри показують, як важною річню є з'орієнтоватись в практичнім житю, що є лиш гіпотезою, а що вже вислідом наукових дослідів.

Що то є гіпотеза?

Відповіджмо на се питанє порівнанєм: Если де поповнено злочин, то задачію слідчого судії єсть винайти, хто є автором сего злочину. До сего служать йому дуже часто різні „indicia“ на місці злочину. На підставі тих може судія кинути підозріне на певну особу, однак щоби доказати їй авторство злочину се не вистарчає. До сего потрібно єще справдженя, чи ся особа поповнила дотичний злочин чи ні.

Що для слідчого судії сліди на місці злочину прим. ніж, кусник одежи, хустина злочинця, то для дослідника природи ціла природа. Що для судії підозрінем, се для природника гіпотезою, т. є. твердженням, на підставі котрого хоче ся при помочи дальших дослідів доказати, що річ має ся так а не інакше, однак єще дефінітивно не рішає-сь, чи вже так єсть.

Одну і ту саму річ можна ріжно пояснювати. Давнійше було за загально прийнятим, що земля стоїть а около землі обертає ся сонце і звізди. Зміна дня і ночі була просто пояснена, сонце сходить — і заходить ще й до тепер говоримо. Однак Коперник пояснив се явище зовсім противно а зміна дня і ночі лишила ся. Як Коперник виложив в своїм часі свій систем сьвіта, його твердженє мало цілковитий характер гіпотези. Однак досліджуване справи з нової точки погляду приспорило таку масу материялу на поперте гіпотези, що Коперників систем сьвіта мусимо уважати певним результатом науки.

Інший рід гіпотези: Палеонтологія виказала, що в різних періодах історії землі жили різні зьвірята і дуже много родів зьвірят, що нині живуть, не було в давних часах. Звідкі-ж наші зьвірята? Чи не повстали они з тамтих зьвірят через перемену форм? Се гіпотеза десценденції. Однак так давно поставлена, а ще не доказана а навіть сильними аргументами оспорювана. Бо щоби сю гіпотезу доказати, треба виказати переходові форми поодиноких нових родів — а се не так легко. Впрочім палеонтологія є проти сеї гіпотези.

Очевидно, що ся теория причинила-сь до розвою природничих наук, бо заставляла природників шукати в природі за доказуючим материялом для сеї гіпотези. Однак самі прихильники єї тепер залишили і згадка не теорію десценденції нагадує небезпеченство ставленя занадто сьмілих гіпотез.

Reinke в своїм творі „Philosophie der Botanik 1905. на стор. 15 каже так: „Man hat die Wissenschaft einem Mosaikbilde von Erfahrungstatsachen verglichen, dessen Steine durch solche Hypothesen miteinander verkittet sind; die Fugen und den Kitt darin immer schmaler zu machen ist die Aufgabe der Wissenschaft. Das Ziel wäre eine hypothesehfreie Wissenschaft; ob die für das menschliche Erkenntnisvermögen indes jemals zu erreichen sein wird, erscheint in der Gegenwart immerhin zweifelhaft, denn jede ernste Kritik zeigt uns, wie wenig wir wissen.“

Отже наука не обійде ся без гіпотез, але се не єсть єї цілю. Ніхто не заперечить, що ставлене дуже сьмілих гіпотез є

і небезпечно. Небезпека в тім, що дослідник буде старався лиш такі досліди робити, що сприяють его гіпотезі. Такий метод веде до односторонності, що в науці великим блудом, бо з односторонних дослідів наслідки лихі. Вистане згадати на гіпотезу походження чоловіка від мавпи, чи взагалі від звір'яти. Все розсліджувано і будову тіла і уклад костий, цілий розвій чоловіка від заплodження аж до старечого віку, всі ненормальності узгляднювано, а очевидних річий не узгляднено себто душевної переваги чоловіка над звір'ятєм. Немов заслону мали перед очима в с'ім згляді.

Взагалі історія дарвінізму доказує наглядно, як то гіпотеза може прямо загіпнотизувати цілу епоху часу. Тому дуже влучне motto дав Wigand своему протидарвіністичному творови: „Da seht, was aus dem Verstande werden kann, wenn er auf verbotenen Wegen schleicht“ (Schakespeare). І лиш жаль, що такі прикрі наслідки сеї недоказаної гіпотези, котрі тяжше усунути, чим саму гіпотезу збити. Однак скаже не один: Ставлене гіпотез є знаком живої наукової праці. Певно, однак більшим доказом наукової праці є, если залишає-сь гіпотези, що не мають „рго“ за собою.

Коли можна прийняти гіпотезу?

Доказаною є річю, що звичайно велику роль при ставляню гіпотез грає фантазія. Она звичайно літає за високо і за далеко і тому дуже часто сходить на бездорожжя. Коли в сибірських багнах знайдено кісткяки мамутів (праслонів), котрі колись в них потопились, фантазія видумала, що се великанські щурі що мусіли згинуті, як лиш почав на них ділати шкідливий воздух. Або хочби згадати про мешканців Марса. Скоро побачено на бігунах Марса білі смуги і темні лінії на його поверхні, прийшла в поміч фантазія і вияснила, що білі смуги се моря, а чорні лінії се канали.

Тому слухна замітка Paly-го в его Aphorism-ax 12 стор.: „Wissenschaftliche Phantasie ist nicht immer ein geflügeltes Götterross, sondern oft nur ein galoppierender Esel, den sein Reiter nicht mehr zu bändigen vermag“.

Если гіпотеза не має бути впливом шумної фантазії і если она має мати якусь вартість, то неповинна она противорічити очевидним фактам та правилам мислення. Що до фактів, то річ ясна. Що до другого услів'я уживймо приміру. Після теорії Дарвіна мав великий протяг часу вистарчити, щоби з мавпи повстав чоловік і то через зовсім случайні переміни. Однак се не після льогіки. Подумаймо собі трикутник виритий на скалі; нехай скала стоїть мільйони літ, ніхто чейже не скаже, що за сей протяг часу повстане з трикутника чотирикутник або коло.

Час прецінь не є причиною, час не може викликувати змін, а лише зміни, кажемо, повстають в часі.

Отже гіпотеза, що вже з природи своєї призначена завсїгда висіти в воздуху, або завсїгда остати гіпотезою, не має місця в науці, она може заспокоїти хіба суб'єктивні переконання.

Від Нютонa почавши прийнято певні норми, після котрих оцінює-сь вартість гіпотези. Wigand в своїм творі: *der Darwinismus I.*, 9—10. подає їх, як слїдує: а) гіпотетично поставлені аргументи мусять не лиш відповідати загальним філософічним і математичним законам, як також загальним принципам дотичної галузи науки, але они мусять бути доказаними, що або дійсно відповідають правдивому стану річі, або мусять ся їх випровадити при помочи аналогії або індукції з реальних фактів, однак ніколи не можуть противити ся певним даним. б) Також консеквенції гіпотези не можуть стати в суперечности з одним з повисших умовий; гіпотезу треба справдити. *Die Hypothese muss verifiziert werden!*

Чоловік науки подібний до туриста, що хоче вийти на гору. Він не іде на сліпо в мрак, бо легко може упасти впропасть. Крок за кроком буде він ступати, обережно ставляти ногу з каменя на камінь. Так само і чоловік науки не може по просто фантазувати, але розважно розсліджувати дійсність. І тут много примірів. Що Haeskel наставляв гіпотез про походженє чоловіка від малпи, се тепер не належить до наукової гіпотези, але до пустої мрії. Однак еще одно хочемо з'їлюструвати на сїм порівнаню дослідника науки з туристом, іменно сю так часто уживану, а зле зрозумілу фразу про науку без упередженя с.є про *Voraussetzungslosigkeit* науки.

Доповнім наш примір тим, що наш турист вибирає-сь на гору, на яку еще ніхто не вийшов. В долині довідує-сь, що шкода труду, бо він на гору не вийде живий. Однак нехай здорово говорять собі, думає відважний турист — спробую. „*Probieren geht über Studieren*“ каже пословиця. Отже пробує на всі сторони, щоби лиш вийти на вершок. Сей чоловік держить ся далеко від упередженя людий, що на сю гору не можливо вийти і если єсть зручним гірником, осягає ціль.

Подібно робить і чоловік науки; не розслідивши річі, не буде твердити, що ся теорія, або сей погляд правдивий. В досліджуваню правди не звязаний він ні гадкою давних учителів ні інших наукових поваг.

Однак кождий учений, хочби й найоб'єктивніший є звязаний в своїх дослідях правдою. Наука має довести до правди і єї поглибити. Об'єктивною є наука, если вислід відповідає дійсности, отже если є правдивою. Жаданє безсторонности лише вимагає від чоловіка науки сего, щоби він ніколи сьвідомо не представляв річі фалшиво. Але жаданє, щоби наука була без ніяких упередних заложень — за велике і в науці неможливе. Послухаймо, що каже проф. Marx в своїй історії церкви стор. 13. „*Vollständige Voraussetzungslosigkeit vom Geschichtsschreiber for-*

dern, d. h. verlangen, dass er keine religiöse, politische, wissenschaftliche Überzeugung zum Studium der Geschichte mitbringe, heisst zunächst Unmögliches fordern, da niemand, vielleicht diejenigen welche sie stellen, am wenigsten, diese Forderung erfüllen kann, heisst aber Unnötiges fordern, da Überzeugungen, auch wenn sie falsch wären, wohl vorstanden sein können, ohne dass sie zur Parteilichkeit, oder Unwahrhaftigkeit führen.“

Кожда галузь науки супонує певні правди, хочби лише логічні; супонує дуже багато правд евідентних, що й не потребують, щоби їх доказувати.

Тому то дуже дивним і глухим видає-ся закид, що католицький учений не спосібний до наукової праці, бо его вяже його віра в догми, поставлені церквою. Церков не боїть ся світла і науки. Противно она цінить кожний крок науки і бажає неуперечної. Отже може католицький учений свobodно віддавати ся науці, бо она не є привилеєм безвірних. З тих самих радий є великою глупотою, або й фалшчвим представлєнем стану річий, если деякі учені або й не учені очернюють Церков, що она відносить ся ворожо до науки, бо она уважає сумнів гріхом і забороняє ставленє гіпотез!

Проф. Павльзен в своїй етиці 62 стор. каже: „Die Kraft des Zweifels, die eigentliche Lebenskraft der wissenschaftlichen Forschung ist in den Augen des ursprünglichen Christentums wertlos und gefährlich, Glaube und Gehorsam ziemt dem Christen“.

Що за короткозорість або вузкоглядність! В звоїй короткозорости мішають многі „учені“ релігійний сумнів з сумнівом, який деколи має учений в деяких квестиях науки. Ніхто навіть з найщиріших католиків не брав Коперникови за гріх, що він сумнівав ся о правдивости птолемеєвого систему, як заразом ніхто й не дивує-сь, если не один сумніває-сь про здоровий розум деяких учених. Але все таки скаже не один Церков забороняє під гріхом сумнівати ся про правди релігії. Проф. Павльзен науково дефінює сей закид ось так: „Wer den Ruhm der Unfehlbarkeit und der alleinseligmachenden Lehre haben will, kann nicht sogleich den Ruhm der Wissenschaft und der freien Forschung haben.“ (Philosophia militans, 3. Katholizismus und Wissenschaft стор. 96). Отже проф. Павльзен думає, що де не дозволена критика, там неможлива наука. Однак проф. Павльзен в блуді. Вернім знов до задачі науки. Цілю науки є пізнанє правди. Скоро я дійду до совершенного пізнання правди, тоді виключена критика. А наука Христа се неомильна, незбита правда. „Аз єсмь істина“ — каже Христос. Яко Син Божий не міг учити ложі. А що є Богом доказав се найбільше переконуючим аргументом с. є. чудами, котрих істаричної правди ніхто не заперечить, хто руководить ся правдою. Над такими правдами Церков не позваєє критики, бо они походять з самого жерела правди. Тому то Церков мусить осудити науку, що противить ся обявлєним пра-

вдам, бо правда не може противорічити правді. Тому філософ не може дійти до результату, що тайна Пресв. Тройці неможлива і т. і. Дальше мусимо сконстатувати, що життєвим первом науки не є сумнів. Такий сумнів, що у всім ставить знак питання, що не узнає нічого правдивого — се смерть для науки. Сумнів о всім неможливий і філософія залишила скептицизм, бо хто о всім хотів би сумнівати ся, мусівби сумніватися о власнім реальнім існуванню і т. д., а се веде до абсурду. „Eine vornehm tuende Zweifelsucht, welche Tatsachen verwirft, ohne sie ergründen zu wollen, ist in einzelnen Fällen fast noch verderblicher als unkritische Leichtgläubigkeit. Beide hindern die Schärfe der Untersuchung.“ (Humboldt, Kosmos [1845] I., 140). Гіпотезу можна порівняти з підмогою; хто хоче щось при помочи підойми піднести, мусить мати точку зацепу. Інакше даремний труд. Слушно говорив Архимед: „Дайте мені сталу, сильну точку зацепу, а я піднесу землю“. Хто однак точною зацепу вибирає сумнів, сей не має сильної опори. Бо если схоче льогічно поступити, мусить передівсім сумнівати ся о сій точці зачету. *Circulus vitiosus* з сего вийде, більше ніщо. Однак Церков ніколи не виступає проти розумного сумніву, що виходить з твердої точки і шукає розумної дороги. Богословська наука послугує ся також таким сумнівом, а саме в інтересі поступу науки. Як католицька наука енергічно робить ужиток з розумного сумніву свідчать діла схолястики. Найважніші квестії починають ся сумнівами пр.: „*Quaeritur utrum Deus sit, utrum aeternus sit*“ і т. д. „*Man kann auch heute sagen, dass es keine Wissenschaft gibt, die so ehrlich und unermüdlich auf die Einwände der undankbarsten Gegner eingeht, als die katholische Theologie.*“ (Mausbach, Kernfragen christlicher Welt, und Lebensanschauung. M. Gladbach 1905, ст. 8).

Бачилисьмо, що гіпотеза єсть середником, що помагає до наукового досліду, однак

Гіпотеза не є вислідом науки.

В теперішнім часі, коли то кождий чуєся покликаним щось нового сотворити, так много не хоче поняти ріжниці між гіпотезою а наукою Reinke, модерний ботанік, каже в своїй *Philosophie der Botanik*: — „*Man analysiere einmal das, was die botanischen Lehrbücher über Assimilation, Atmung, Geotropismus, Vererbung, Sexualität u. s. w. sagen, gewissenhaft in Bezug darauf, was blosser Möglichkeit oder Hypothese und was exakt mit apodiktischer Gewissheit als Tatsache bewiesen ist und man wird staunen, wie der Umfang an Tatsachen zusammenschrumpft*“.

Хто читає видумки Гекля проф. з Бни, писані для широких мас. буде думати, що дійсно такий вислід науки. Однак не

може вийти з подиву, если возьме до рук твір Гекля, писаний для фахових людей. Той сам чоловік, що в популярних виданнях голосить *urbi et orbi* про висліди науки, пише в поважних творах, що се лиш гіпотеза. Че се безличність чи нерозум? здаєсь обидва! Коби то лиш Гекель був таким. Таких осібняків намножилось без ліку, а кождий покликуюєсь на науку, хоч не має фактично понятя, до чого наука дійшла, що наука ствердила яко певне, а що є гіпотезою.

Ів. П.

Дух віри Христової в науці школи народної взагалі: 0 науці релігії в особенности.

(Відчитано на декан. Соборі в Дернові д. 30/9, 1907).

Наука шкільна взагалі се єсть дидактично-педагогічне виховуване молодіжи, доконуване систематично після плянів і приписів дотичних шкільних властий. Коли отже говорить ся о шкільній науці, то розумієть ся тут не лиш сухе присвоюване научного материялу, але і виховане; не лиш розвиване ума, вправлюване памяти, але й кермване волі, ублагороднюване серця. Так понятя наука шкільна не зможе осягнути свої цілі, инакше, як лиш тоді, коли буде основана на релігійно-моральній підставі, коли, инакше сказавши, буде мати релігійно-моральний характер. Ум людський, хочби до можливо найбільшої висоти розвинений, коли досягне природних границь понимания, мусить оперти дальше розумоване на обявлених правдах Божих, сходить на манівці всяких системів філософічних, на котрих вкінци зовсім губить ся. Воля, не оперта на сталих релігійно-моральних основах і ними від дитинства не кермована, руководить ся самою лиш врожденою похотію. Без релігійно-морального вихованя стає ся серце людске неприступне не лиш для християнських чувств і моральних чеснот, оно стає нездібним навіть до звичайно-людських почувань приязни, вдячності, милосердя, справедливости; натомість стає жерелом лиш самих низьких почувань і взагалі лиш таких, котрих спільним знаменником єсть сам лише низький матеріалістичний еґоїзм.

Конечну потребу релігійно-моральної основи в научаню і вихованю молодіжи узнавали народи усіх віків не лише осві-

чені правдивою вірою, але також і поганські. Відомо нам як велику вагу кладуть не лиш жиди від найдавніших віків на релігійно-моральне вихованє в дусі закона Мойсеевого, але відомо нам також, як великій вплив має коран на суспільний лад і наукові понятя ісповідників Ісламу та що приписи і правила корану суть в них найважнішим предметом в научаню молодіжи. Безусловну потребу релігійно-моральної основи в культурнім розвою народів в загалі, а в научаню молодіжи в частности, проповідала завсїгди Церков католицка. На тїйже релігійно-моральній основі католицка Церков ширила освіту і науку у всіх народів. В середних віках вела сама провід на всіх полях культури і дала людській суспільности многих свїточів науки, мужів славних в історії правдивого християнського поступу. Під впливом і кермою кат. Церкви ширили перші початки християнської освіти так славні і могуті володарі, як приміром на сході рівноапост. Володимир В., а на заході Карло В. іменно через основуванє перших шкіл народних і висших научних заведень з рівночасним строгим береженєм їх релігійно-морального характеру. Не хто иньший як сама таки кат. Церква в лиці св. Кирила обдарувала славянський всхід азбукою і дала тим способом перший почин освіті Славян, дала їм можливість станути під взглядом науки і загального поступу в радї з прочими освіченими народами. Церков кат. дає і тепер премногі докази своєї дбалости і стараня о правдивий християнський поступ всіх народів славянських, а жаліє над мільонами душ всхідних Славян, котрі через завзяте ложних пастирів остають в темноті і відлученю від єдиного жерела правди, католицкої Церкви.

Як з одної сторони Церков катол. і сама ширила і завсїгди допомагала правдивий християнський поступ і науку, як взагалі освітила весь свїт свїтлом невзрушених правд християнської філософії і утвердила засадами хр. католицкої етики, так з другої сторони не лише осуджувала, але і виразно збороняла всяку науку не лише хр. католицкій прямо противну, але й таку, котраби з правдами віри і засадами хр. кат. моралі вповні не згоджувалась. Тому кілька разів появлялись в науці вільнодумні стремління, особливож кілька разів повставали змагання позбавити науку і виховає католицкої молодіжи рел. морального характеру, там Церква катол. виступала зі всею силою проти таких змагань. Нині треба числитись з тим, що такі антикатолицкі або і просто антирелігійні змагання що раз частїйше появляють ся. Де шукати жерел сих погубних стремлінь? Розв'язанє сего питання переступилоби границі сего темату. Яка їх остаточна ціль? Учинити суспільність людську атеїстичною, завести в людській суспільности лад опертий на теоріях рационально-натуралістичних.

Приклонники новочасних філософічних теорій, опертих як відомо на системах філософів поганських, здобули через ширенє і популяризованє своїх антирелігійних теорій на суспільність

людську наг моґучий вплив, що в багатьох державах від довгого вже ряду літ супружество утратило знамя сьвятости і Тайни а понижене зістало до ваги звичайного контракту, що рівночасно науку і виховане молодіжи позбавлено реліґійно-моральної основи і характеру, а натомість заведені зістали і шлюбні цивільні і безвіроісповідні школи. Як в обороні сьвятости супружества так і в обороні віроісповідних шкіл виступила Церков кат. Папа Лев XIII. в енцикліці „Sapientiae christianae“ як і в посланіях до Епископів дотичних держав вкаує на необчислимі шкоди, які принести мусять суспільности безконфесійні школи і домагає ся від всего Епископату рішучого противділання. В наслідок того підняв весь австрійській Епископат в р. 1890 моґучий голос в обороні віроісповідних шкіл. Завдяки сему рішучому виступленю Церкви катол. задержали в Австрії і в нас в Галичині школи народні і середні до нині характер віроісповідний, іменню о стільки, що молодіж шкільна кожного віроісповідання має законом забезпечену і дотичним реґуляміном шкільним приписану науку реліґії і свобідне виконуване реліґійних обрядів.

Треба однак мати се на увазі, що школа віроісповідна не є те саме що католицька, та що в школах віроісповідних заходять багаті обставини, котрі на реліґійно-моральне виховане молодіжи католицької некористно впливають. Тут бо відчуває дитина католицька на кождім кроці, що єї віра реґуляміном звнєльована з лютерскою ба й жидівскою, тут католицька дитина може мати в шкільній лавці яко товаришів з одного боку лютера, з другого жида, а перед собою учителя, котрий також не конче мусить бути католиком, не конче навіть християнином, а коли є християнином то може якраз таким, що свої погляди на віру і засади моральні черпає з „Wykładu moralności“, Dr. fil. Juliusza Payota, або тому подібного видання змісту антиреліґійного, в котрім реліґію трактує ся взагалі яко забобон, реліґійні обряди яко добрі лиш для психопатичних біготів, а віруване в щастє вічне яко добре лиш для людей зломаних життям, бо ділає на їх смуток і біль яко усмиряючий наркотик! Позаяк отже наші віроісповідні школи не у всім відповідають бажанням Церкви кат., тож Церков кат. тим більшу увагу звертає на то, щоби все, що під взглядом науки реліґії таї взагалі під взглядом віроісповідним державою зістало признане, було також точно сповнене і совістно використане.

Переходячи отже до другої часті сеї розправи, котрої предметом єсть наука реліґії яко така, звернути належить увагу передовсім:

1. На важність обовязку сьвященника яко катехити єго трудність і відвічальність.
2. На приписаний розмір матеріялу після пляну одобреного церковною властію.
3. На методіку науки реліґії і средства помічні.

4. На обставини, які на успіх праці катехита в школі некористно впливають і способи їх усунення.

О важности, а zarazом і трудности науки релігії переконаний певно кожний священик. Однакож Церков кат. так устами Соборів церковних як і в посланнях пастирських не перестає на ту важність і трудність звертати особливу увагу цілого клира. в тій іменно цілі, щобисьмо о важности сего обовязку не забували, а трудности старались перемагати. Тому і посьлідний Львівський Собор каже в §. 141 своїх рішень: „Обовязок уділювання релігії є одним з найважніших, але і одним з найтрудніших“, так само звертає увагу нашу на відвічальність в §. 160 „священик буде відповідати перед Божим судом за віру і моральне поведене дітей“.

Що до матеріялу науки релігії той містить ся в підручниках одобрених Митроп. Ординаріятм. Такими суть в школах народних аж до шестиклясових включно: менший і більший катехизм, коротка Історія Біблійна, а в школах виділових, Більший Катехизм, Більша Історія Біблійна Старого і Нового Завіта, Літургіка Тороньского і Нарис Історії Церкви в оповіданнях Лужницького — як се впрочім в дотичнім пляні шкільнім означено. Дотично розкладу матеріялу повинен катехит придержуватись плянів приписаних одобрених Митроп. Ординаріятм. Для обізнання ся з дотичною уставою шкільною, котра священикови у всяких відношеннях шкільних доконче потрібна, послужить найліпше: Пірожиньского „Підручник устав і розпоряджень в обемі шкіл народних“, виданий в р. 1904, котрий в кожній бібліотеці шкільній знаходить ся.

Під взглядом методики повинен священик по при загальних правилах катехитики придержуватись правил зіставлених посьліднім Еп. Львівским Собором: „в Інструкції для ОО. Делегатів до ц. к. Рад шкільних Окружних“ в §§. 134 до 160 включно. Що дотичить средств помічних такими суть на першім місци, образи біблійні, котрих необхідність вказує §. 149 тойж „інструкції“. Тут треба піднести, що необхідним средством помічним для самого священика є добрий провідник катехитичний. В нашій церковній письменности єсть знаменитою в тім напрямі працею: „Практичний провідник для Катехитів“ уложений О. Евгеном Гузаром, виданий в III. частях і одобрений Митроп. Ординаріятм, котрий неоцінену поміч подає священикови в науці релігії.

Слідєє еще застановитись над трудностями з котрими катехит стрічає ся в школі, а котрих причини не лежать вже в самім предметі, лише в многих некористних обставинах. Обовязуюий в нас тепер плян науки релігії признаєє в школах одно і двоклясових на науку релігії три години тижнево, з котрих одна признаєєє для першого і другого степеня науки, а дві для третого і четвертого. Для траклясових шкіл признаєєє тойже плян науки пять годин, а для чотирокклясових вісім годин тижнево. Таке число годин моглоби бути вистарчаєєє зі взгляду

на обем матеріалу, однак зі зглядом на всякі обставини стає то мале число годин чисто теоритичне. Бо відчислім всі Сьвята обох обрядів і дні так звані нормальні, відчислім години трачені дітьми через неточну фреквентажію, котру спричиняють пильні роботи, часті у нас пошести діточі, морози, заметілі, болотнисті дороги, надмірне віддаленє мешкань многих дітий від школи, вкінці недбалість родичів і многі иньші обставини, то з всякою певністю можна числити, що призначене число годин зредукує ся в дійсности що найменше до половини, а то єсть абсолютно за мало, особливо зі зглядом на найменші діти, котрих научанє вимагає взагалі найбільше часу і праці, а котрі маючи родичів переважно анальфабетів приходять до школи в стані зовсім непередготовленім. - Зважмо дальше, що в многих, а власне більше клясових школах язык викладовий дїтворі нашій чужий, що в таких школах наші діти доперва в другій клясі починають учитись свої азбуки і в наслідок того доперва в третій клясі кепско, а в четвертій доперва від біди плавно читають, підчас коли катехит вже в другій клясі малий катехізм переробити повинен, то ясна річ, як тут знов трудність науки релігійї зростає. Зважмо дальше і на то, що після плану шкільного навіть і чотироклясові школи наші не мають сталих катехитів та, що парохі яко такі повинні нераз, як то власне в більших парохіях буває, уділяти науки релігійї в кількох більшеклясових школах і що парох не годен стілько часу посвятити школі що сталий катехит, що в кінці в наших громадах задля недостатчі належитого надзору і недбалєства зверхностий громадских, дїтвора шкільна поза школою наражена на всякі згіршаючі впливи, то зможе собі ясно здати справу, як дуже всі висше наведені обставини, мусять утрудняти задачу сьвященика яко катехита! Що зі зглядом на успіх рел. морального вихованя дітий повинніб того рода шкідні обставини по можности бути усунені се річ ясна, однакож передовсім являє ся річею найконечнійшою, щоби принайменше при чотироклясових школах народних, при рівночаснім помноженю числа годин для науки релігійї призначених, були установлені сталі посади катехитів з обовязком уділюваня науки релігійї також в других меньшеклясових школах, які в громаді находять ся. Державні чи краєві видатки зісталиби вправді побільшені, однак з другої сторони зменшилиб ся з певністю кошти поліційного надзорования прилюдної моральности і береження так званого порядку суспільного.

До усуненя шкідних науці релігійї обставин може в великій мірі причинитись належите поученє родичів в тім згляді. В тій цілі може сьвященик, особливо на початку шкільного року, родичам пояснити в науці церковній вагу і потребу науки взагалі, а конечну потребу релігійно-морального вихованя їх дітий в особенности, представляючи родичам їх обовязки зглядом домашнього вихованя і посилення на науку до школи, вказуючи на відвічалність перед Богом та заохочуючи, щоби тіж обовязки совістно сповняли. В кінці і тоє завважати треба, що сьвящен-

ник може і повинен в поодиноких частных случаях своїм впливом на родичів, як також через личне порозумінє з зарядом допичної школи чи громади не одну шкідну обставину усунути.

Додам єще і то, що незмірно корисним булоби для молодіжи взагалі, а для підготовки дітей до науки шкільної в особенности, удержуванє в парохії Сестер Служебниць — сих ангелів хранителів діточих серць, провідників діточих умів. Бсть се справа необчислимої ваги зі взгляду на улегченє праці сьвященника яко пароха і катехити і на загальний успіх релігійно-морального вихованя молодіжи, та не місце тут над сею справою довше застановлятись.

О. Стефан Петрушевич
парох в Холосєві.

МИХАЙЛО Д.

Філософія і християнство о народности.

(Конець).

„...держайте, аз повѣдѣх міръ“.
(Иоан 16, 33).

Християнство прийшло доповнити, що було зачатє в законі Мойсея, та поправити, що улягло зіпсутю в сьвітї поганьскім. Христос прийшов законом загальної любови з'єдинити всі народи, злучити їх, але не через затертє того, що в народностях було знаменним і характеристичним — бо то, як бачилисьмо, є твором природи, мислю того самого Бога, від котрою і християнство походить — але через знесене того, що в поганьскім понятю народности було виключене і ненавистне. Христос прийшов получить всі народи через рівноуправненє всіх народностей і то на підставі Божого синівства.

Сам Спаситель дає нам найкрасший примір любови до свого народа. Своєю наукою і своїм житєм показав наглядно, як маємо народ любити та як народови служити. Цїнив мову свого народа, бо-ж не бесїдував якоюсь сьвітовою мовою, грецькою чи римською, але уживав своєї, хоч мало розвиненої, но рідимої бесїди, якою говорив народ у Палестині (а наші „православні“ москвофіли цурають ся своєї рідньої материнської мови!) Свою Божу величню науку голосив лише серед свого народа, йому-ж і чуда показував, яко очевидний, наглядний доказ свого Божества. А коли засліплений своєю гордостію Ізраїль був глухий на найкрасші науки свого Спасителя, сліпий на Його божі чуда, Спаситель, видячи надходячу страшну Божу кару, запла-

кав гірко над непоправним народом: »Колиб зрозумів і ти хоч у день сей твій, що для спокою твого! — тепер же оно закритє перед очами твоїми. В) прийдуть дні на тебе і обкинуть тебе вороги твої шанцями, тай обляжуть тебе і діти твої убіють у тобі і не зоставлять каменя на камені: бо не розумів єси часу посіщення твого!« (Лук. 19. 42—44) Справді, велика то любовь до вітчизни, коли аж сльози витиснула з очий Спасителя. І ми тоді будемо правдивими учениками Христовими, коли таку живу любов будемо леліяти у наших серцях до нашого народа.

Чужинцям своєї науки сам Спаситель не голосив, але Апостолам своїм виразно приказав: шедше, научте в ся язики! — даючи тим, як і своєю заповідю любови, почин і підклад до згуртована всіх народів у Царстві любови. І розбрилися Апостоли по всій землі, щоби всі народи з'єдинити у любови Христовій. Св. Павло, той фанатичний фарисей і загонистий жидівський націоналіст, по своїм чудеснім наверненню, став Апостолом народів, і перший по приказу Господньому неустрашимо і мужучо проголошує засаду рівноправности народів. Він то кинув між первісних християн гасло: „нема Жидовина, ні Грека.... всі бо ви одно в Христі Ісусі!“ Але слів тих не треба так розуміти, неначе наука Христова затирала цілком характеристичні прикмети Жидовина чи Єллина, або зносила язики жидівський чи грецький, або противила ся звичаям та обичаям народнім — ні! Сам Апостол любив свій ізраїльський народ, та за нього Бога молив зо слезами. Яка-ж то любов звенить зі слів Апостола до Римлян: „Правду кажу в Христі, не обманюю, як і свідчить мені совість моя Духом святим, що великий мені смуток і безустанна болізнє серцю мому: бо молив ся-б я сам, щоби бути відлученим від Христа за братів своїх (роз. слів є годило), рідних мені по тілу, они-ж суть Ізраїльтяне, їх всиновлення і слава і завіти і законодавство і служення і обітованнє; їх-же отці, їх і Христос по тілу, ще над усім Бог, благословенний по віки!“ Все за них молив ся: „Братя, желанє мого серця і молитва йдуть до Бога за Ізраїля спасенє“. Бачимо наглядно, що віра Христа, Його св. наука зовсім не перешкаджає любити свій народ щиро та горячо, як отсе робив св. Павло. Наука Христа хоче, щоби на дальше всі народи мали однакове достоїнство, однакове право до життя: щоби отже ніхто з титулу народности не був в ненависти чи погорді. Як кождий чоловік, так і всі народи суть ділами рук Божих, а в християнстві стали они ще дітьми Божими.

В царстві Христовім суть всі народи — і Грек і Жид і Скит і всі другі — а однак так, начеб їх не було — бо над ними всіми і в них всіх є оден Христос, є Його любов, той узол, який всіх лучить, тая лавіна, що вигладжує, що затирає, нівечить всякі ненавистні ріжницї між ними.

Першим обявом того обнятя всіх народностей в лоні Церкви Христової було уділенє Апостолам при Сході св. Духа дару, говорити всякими мовами. Не обдарив Бог ріжнопле-

менних слухачів даром зрозумілення одної урядової мови, римської чи жидівської, але дав своїм посланникам дар говорення всіми бесідами народів, до котрих їх посилав. І та перша проповідь Апостолів на Зелені свята, кажуть свв. Отці, була прообразом тої місії, яку Церков мала сповняти по цілїм світі через цілі століття. Вкоротці відтак, коли народні ненависті — непорозуміння почали відживати, коли Жиди хотіли накинути Грекам свої народні обичаї, звичаї і обряди, а в ново-навернених Греках почала будитись давня погорда до Жидів, св. Павло п'янував сильно ті небезпечні заходи, не зважаючи навіть на личність св. Петра, котрому перед всіми так сказав: „на що примушуєш поган жити по жидівськи?“ (Гал. II. 14); розказував шанувати звичаї і питоменности кожного народа, о скілько не були противні Богому або природному закону, і ставляв кількокрратно, безусловно, засаду рівноуправлення народностей супроти Бога і християнства: „Бо нема різниці між Жидовином і Греком: той бо Господь усіх!“ (Римл. X. 12).

В дальшій ході історії Церков була все вірна первісним засадам християнства, до всіх народів промовляла їх мовою, всюда, де лише було можна, вибирала святих з лона народа, всюда однакова що до віри і науки, Церков прибирала зовнішню форму ріжну, приймаючи вплив народів і суспільностей, яких була учителькою; всюда боронила народних питоменностей, передань, навіть літератури, проти несправедливим ворожим нападкам. Церков Христова лучила народи єдністю в ріжнородности: єдністю віри і любови, в ріжнородности народних знамен.

Та не кінець на тім. Наука Христова не лише спростила поняття народности, але всі права чоловіка вияснила і усьвіятила: очутила совість людську, віками неволі угнетану; всяким властям: родительській, супружій, державній визначила властиву задачу і природні границі. Наука Христова сказала зверхникам держав тесаме, що природний закон диктував розумови, але ще з більшою силою і повагою — яку має лише слово Боже — сказала їм, що не суть панами, але лише знаряддями Божими на службу суспільностей: „бо слуги Божі вони, що все того пильнують“ — (Римл. XIII. 6); що меч мають не для довільного ужитку, але для охорони справедливости і повдержування проступків: „бо князі не страх добрим ділам, а злим“ (Тим. 3), що вкінці з тої служби Богу на добро людей строгий рахунок здадуть колись Цареві царів.

Тому то ідея християнська, красна, чиста — а могутча, почала вже в римській державі ломати кайдани невілля, в середніх віках лагодила суворі війни і вирівнала нерівности суспільні, хоронячи Европу від кастовости поганського Востока — тасаме ідея вкінці зацвила тою красною лагідністю і рівністю права, котра є найбільшою славою новочасної історії: — право одно для всіх доброчинне крім проступників.

А если нині знова виступає язва прав виїмкових, если горожани держави бувають гонені, переслідувані правом, не задля личних проступків, але лише длятого, що суть синами даної народности; если і нині звертають ся проти якоїсь часті населення лише з титулу його народности, язика, в роісповіданя, если верх новочасної культури перехилиє ся взад, у варварство — не чудуймо ся, се новий доказ, як виругованє, виперте християнських засад потягає за собою, скорше чи пізніше, упадок суспільного ладу, руїну житя народів і держав.

Коли і нині держави, переняті ліберальними (вузкоглядними) поглядами, видають драконські права для своїх таки горожан, но иньшої народности, коли нині навіть деякі народи, пересякнені стзринним, поганьским націон. шовінізмом, засліплені у собі, уважають свою народність за щось найвисшого, мало що не за якесь божище, та, хоч самі навіть угнетані, не хотять зрозуміти Христового заповіта: „чого не хочеш, щоби-тобі другі чинили, то і ти другим не твори того-ж“ — тай дусять другі народи, де і коли йно вдасть ся — то се найліпший доказ, до чого доводять новітні ніби, а своєю душою поганьські ще погляди, визуті з духа Христового. Найже-ж проте і угнетані народи добре розважать, хто їм приятель, а хто ворог. Нехай не лізуть у зуби ліберальних, ніби то поступових, а в ґрунті річі страшно ретроґрадных поглядів! Оден є заступник народів — Христос! Одна наука зможе уладнати нинішні незавидні народні відносини — а се наука Христова. Не лишаєть ся проте угнетеним народам нічо иньше, як зі знаменем хреста боротись зі всякою кривдою, як під знаменем хреста добувати собі красної долі, добувати прав, запоручених самим Творцем народів.

* * *

Нині ще лихо дієсь, бо притахла у людських серцях іскра Божа. Та Спаситель, котрий бурям вітрним велів успокоїтись і нині зможе таксамо втихомирить розбурхані філії національних невзгодин.

Господь Бог допускає, щоби будівля людства зарисовувалась з гори у долину, на те, щоби люди опам'ятались і спостереги, який злочин сповнюють, кидаючись на підвалини християнської науки. Але сей допуст Божий до часу; ті підвалини суть в серцю людий безсмертною рукою покладені. І коли лиш наука Христова віджиге, розбудить ся у серцях вірних, поправа нинішних невідрадных відносин народних наступити мусить. Не вистане однак ті християнські засади знати, ними хвалитись, їх навіть голосити, треба конечно їх у жите впровадити, ними в житю руководитись.

Що з того пр., що мн й Поляки християнами, що Поляки хвалять ся будім то они навіть більші католики чим ми, коли нам гаразду від них не видко, коли не видко, щоби ними руково-

дила засада св. Павлом проголошена: „нащо примушуєш поган жити по жидівськи?“ Що з того, питаюсь, що ми й Поляки дітьми одної св. Церкви, дітьми стада Христового, коли дух Христовий, дух Христової любови від наших міжнародних відносин так далеко; коли замість міжнародної справедливости, навіть державними законами забезпеченої, люта кривда й несправедливість бють наш і так вже нуждою битий народ по лицю, у чорну розпуку загаяють!

І чиж дивним тепер видасть ся, що народ у таким безвідраднім положеню і бритви-ратунку чіпаєсь, що на таким збитім народнім організмі всілякі боляки нарастають?

Одною такою болячкою, що точить наш народ, є боляк москвофільства.

Захотілось іменно деяким людям спротивити ся волі Божій, що з славянського племені між иньшими виросла й галузь нашого русько-українського народу. В своїм засліпленю дійшли нині до тої степені, що справді в нас „ллеть ся Авля кров“. Діти одного народу, діти одної віри св., діти одного стада Христового дишуть на себе страшною ненавистію. О, деж возьметь ся нині св. Павло, щоби громом до нас кликнув: „Да не будет!“

Як жеж можна збудувати те, що час зруйновав? А коли они беруть ся справді будувати те, що зруйновано довгими віками, коли они беруть ся склеїти тую галузь що давно, давненько відщипила ся, занехуючи плекати ту молоденьку, гарну вітву, яка таким красним квітем уже уквітчалась — тоді они нерозумні, тоді они, задаючи гвалт-насилу природі, великі проступники, тоді они, кидаючи вражду між дітьми Божими, дітьми одного народу великі злочинці, яких чекає справедлива десница Всевишнього,

Тай природа не позволить себе безкарно нищити. Хто-ж її нівечить, знасилує, заперечуючи існоване того, що она витворила, в нашім случаю, існоване нашого народу, на тім страшно піметить ся. А мєсть природи найстрашнійша, бо безмілосердна!

О, коби то не аж колись кара Божя, але ще нині любов Спасителя скрушила їх закамєнілі серця до правдивої любови свого народу. Передовсім же самі благовістителі любови Христової, попавші, на жаль, у той погубний напрям, нехай за Апостолом народів раз уже собі скажуть: „Да не будет“ — най ніколи до того не прийде, що би слуга Христов голосив незгоду кував братню крамолу!

І ще одна пересторога перед иньшим боляком. Коли ми борємось за вітчину, то маймо ся на бачности, бо в борбі всіляко буває. Борба запалює пристрасти. Запалюєть ся чоловік тай засліплюєть ся, та тратить ціль борби з перед своїх очий. Не для самої вітчини нехай ведеть ся борба, але в імя правди, в імя справедливости Божої. Нехай не буде вітчина нашою остаточною ціллю, послідньою сумою наших стремлїнь, бо й сама народність не є ціллю для себе самої, але йде до ціли і спов-

няє призначенє витичене їй волею висшою, волею божою; народність не є абсолютною сама в собі, але яко член людства, стоїть в певних відносинах до иньших членів людскости — до иньших народів, тай до всього людства, а разом з ним до самого Творця, котрий одинокий є остаточною всіх цілю і призначенем. Абсолютний націоналізм, котрий нині, на жвль, бере верх і кермує національною політикою, означає погубну самолюбність, виключає всяку звязь з иньшими народами і диге до них ненавистю; він сїє незгоду між державами, він нівечить права других народів, він навіть старає ся пірвати всяку звязь яка лучить ще народ з церквою, Богом установленою. А такий націоналізм, котрий забуває за Бога, котрому байдуже о його святі установи, такий націоналізм, не узнаючи над собою права Божого, стає своїм сліпим шовінізмом правдивою язвою на вселюдськїм орґанізмі.

Одинока християнська наука о народности, ак бачимо, може повести національну борбу побідним шляхом. Коби то проте і нині ся могла ідея Христова, та свята, найдорозша нашому серцю ідея Божа, нас всіх дітий одного народа, дітий одного Бога, і тих блукаючих еще у пітьмі москвофільства і тих, потапаючих у багні матеріялістичних поглядів, получила, загрїла, та заставила до горячої праці, до спільної згідливої роботи коло добра, правдивого щастя — красшої долі нашої Нені Русі-України!

Дубецко — Грудень — 1907.

З аграрного руху в Бельїї.

Русько-український нарід — то нарід наскрізь рілньничий. Управа землі, колись медом і молоком текучої, є і нині одиноким занятєм нашого народа. Але та земля, котра цілими віками кормила наш нарід до сита, нині посеред змінених условин життя починає не вистарчати на його і як скромненьке удержанє. Скрізь по наших селах чути, колись глухий, а нині що-раз то могутнійший та грізнійший шепіт робучого, селянського народа — шепіт наріканя на нерідну долю.

„Ллюди роблять ніч тай день,
а піт все лле ся, лле ся,
а смерть рубає їх у пень —
а доля з них сьміє ся“*) —

*) Богдан Лепкий: Осїнь.

ось як описує долю наших хліборобів поет, котрого ніжне серце відчуло весь їх смуток і весь їх біль та турботу.

Взялись направляти її радикали, та, на жаль, ще її погіршили. Тай доси нема від них ніякого просвітку для нашого народа. Бо й не може народови поправити долі той, хто йому відбирає, видає найкрасший скарб, хто його обкрадає з найдорогоціннішого багатства — св. віри. Невідрадне, майже розпачливе положення та непросвітність хліборобів гонить їх у табір радикалів, бо ті умліли вирвати з їх сердець скарги і жалі, кривди і суспільні несправедливості, та раз-у-раз їм повторяти, що доти не буде для них справедливості, доки вся земля не перейде в їх спільну власність, а передовсім, доки стежка до церкви не поросте травою. І бідні, справді майже всіми опущені хлібороби потягнули в великий части за радикалами, в переконанню, що вирвуть їх з пазурів чорної долі.

Яку долю зготували і готують они справді для нашого народа — бачимо. Проте не час гаяти, а пора вже напружити всі сили, щоби грозяче лихо відвернути, а поправу долі повести розумною дорогою.

Пригляньмось, як ратуються хлібороби иньших країв, однак безь злощасної програми радикалів. Ходім до Бельгії і тут пригляньмось западливому аграрному рухови, який захопив уже широкі маси рільничого населення, ратуючи їх з нужди матеріальної і моральної.

* * *

Зачнім від його історії.**)

Було се перед великими страйками, котрі по цілім краю рознесли кроваві забурення, коли католики в Бельгії, по довгих а побідних подвигах і змаганнях в справі віроісповідних шкіл з лібералами, почали лучитись під прапором соціальної реформи, від котрої щасливого переведення залежить вині щасливий розвій і будучність кожного народа.

Першим кроком у тім напрямі був величавий конгрес соціальний в Liège (1886), котрого завданем було вказати головні напрями та начеркнути лінії будучих праць реформаторских і згуртувати програму діяльності цілого католицького руху коло живучих справ суспільних і економічних. Конгрес відбув ся величаво, але — на жаль — майже мовчанкою збуто на нім справу рільничу. Промислова Бельгія, під впливом свіжих подій та сильно розвиваючого ся ссціалізму, забула про оплакане положення свого хлопа, котрий стогнав під тягаром всіляких економічних невзгод та терпеливо платив тяжкі податки.

Знайшов ся однак оден голос, котрий виступив в обороні справ селянских. Граф von Loë, оден з найдіяльнійших органі-

**) Ks. L. Lipke T. J.: Nowe kierunki społeczne i ideały przyszłości. Kraków 1904. ст. 196. і дальше.

заторів і провідників спілки селянської над Реном, розгорнув перед зачудованими учасниками конгресу величавий образ широкої і добродійної діяльності селянських спілок в Німеччині — і ся його бесіда стала кличем до могутньої роботи ратункової на поли оплаканих відносин селянських в Бельгії.

Оден священик — парох, вчитуючись відтак в памятковій книзі згаданого конгресу, стрінув ся і з бесідою гр. Лоё. Бесіда та дуже йому подобала ся, і отсе в його серцю повстає гадка заснована подібної спілки в своїй парохії. А треба знати, ще священик Mellaerts є чоловіком глибших поглядів. Лучить він у собі в рідкий спосіб непохитну, ніякою перепоною непереможну енергію та молодечий запал до найвисших ідеалів ураз зі змістом практичним та глибоким знанєм людської натури — ті дві прикмети, конечні для чоловіка чину. Сам будучи сином хлопа, обізнаний з хлопською бідю та селянськими відносинами в своїй вітчині, посідав всі дані услівя, щоби дати почин до могутньої акції та стати на чолі великого хлопського сторонництва. І так справді сталось. Яко парох почав кс. Mellaerts від своєї парохії.

В догідній хвили скликав він до себе кільканайцятьох селян та пояснив їм наглядно, чому теперішні відносини селянські знаходять ся в такім оплаканім положеню. „Індивідуалізм — казав — чито велика довільність економічна і політична та брак всякої організації справив, що рільництво нині таке занедбане, що законодавство не числить ся з найсправедливішими його домаганнями, що праця на рілі так фатально зависить від позиченого гроша. Іхтож сему зарадить? Одно є успішне средство, котре не заведе, а средство се виключно від вас залежить. Лучитись, лучитись і ще раз лучитись! В тім лежить вся могутність і будучність рільництва. Поодинокю є кождий з вас наче той слабонький патичок, котрий леда дитина зломить, але згуртовані утворите силу, котру не легко буде зломати. Світлі були колись корпорації, красно розвивають ся рільничі стоваришєня за границею, але-ж бо і живучою їх спружиною і душею є се славне гасло, є сей клич могутий: оден за всіх, всі за одного. Спробуймо лише тесаме зробити і в себе, а Бог нам може“.

І так повстало перше селянське стоваришєне у Флямандії під покровом св. Ізидора — котре незабаром дало почин до могутньої організації селян, обнимаючої тепер кілька провінцій в Бельгії.

В кілька місяців пізнійше появила ся в однім з флямандських журналів знаменита статя о селянських стоваришєнях, котра звернула на себе увагу М. Helleputta, горячого речника і оборонця заводової організації на конгресі в Ліège. Вчений той політик соціальний, на котрого повисша статя своїм бистрим осудом та влучним поглядом зробила велике вражєне, забажав конечно познакомитись з її автором, котрим не був кіхто другий, як кс. Mellaerts. Вивязалась звідси сердечна дружба на

грунті спільних переконань і праці для добра людю і над соціальною реформою.

Священик Mellaerts найшов собі в ній світлого дорадника і горячого речника своїх ідей, які він впроваджував у житє; М. Helleputte знова сердечного оруга і сильного організатора, котрий незабаром мав потрясти цілою Флямандією. До тих двох горячих діячів на полі соціальної реформи прилучився вкоротці і третій в особі Schollaerta, котрий від давна посвятив свій талан і сили справі селянській в Льованськїм окрузі. І від того часу тую трійку одна оживлює гадка, одно стремління, одна програма, щоби в кожній громаді, в кожній парохії засновувались селянські стоваришеня, обняті одною могутчою організацією, розтягаючою ся на всю Бельгію.

Першим кроком до того було загальне селянське віче, скликане дня 20. липня 1890. р. до Льованіюм, на котрім признано потребу згуртована всіх селянських стоваришень в одну загальну спілку, і ухвалено статуту для всіх стоваришень, маючих ся доперва засновувати. Такий є початок і історія селянського руху в Флямандії. — Яка є його програма? В програмі, яка носить на собі підписи пп. Helleputta, Schollaerta і кс. Mellaerts, визначили собі флямандські хлопи потрібну ціль:

а) оборону хлопських інтересів релігійних, материяльних і моральних;

б) розширене і поліпшене законодавства аграрного, і

в) витворене заводової організації рільничої.

А в практичній часті програми читаємо цілий ряд домагань, котрі наглядно свідчать о тїм, з яким ґрунтовним значеннєм річі приступлено там до ратункової роботи коло уздоровлення рільничих відносин.

Наведемо тут декотрі з них:

Реформа системи податкової. Зменшенє податків ґрунтових. Оподаткованє вартісних паперів. Реформа права спадкового, як також правних приписів при трансакциях і т. п. Організація рільного кредиту в той спосіб, щоби довжник міг видобутись з довгів гіпотечних, як тоже управиленне процентової стопи відповідно до висоти чистого доходу з землі. Ограниченє обдовження. Строгі устави проти лихви і грї гелдовій. Ціла охоронні, маючі на цілі охорону краєвої продукції перед заграничною конкуренцією. Та найважнішою точкою цілої програми то витворене заводової організації, яку собі поклали за остаточну ціль і завданє ініціатори і організатори флямандського руху селянського. Виходять они з переконання, що одна лише організація заводова, розтягаюча ся до всіх, що шукають занятя на рілі, наділена в области властивих собі інтересів повними атрибутіями власти, зможе усунути анархію — нелад в продукції рільничій та виломати ся з під убійчої переваги теперішньої організації кредиту і гандлю.

Але заводова організація, як і витворенє відрубного рільного законодавства то програма далекої ще будучности, якої успіх буде в значній мірі залежати від могутчої організації рільничої. Доперва тоді, коли всі селяне згуртують ся, коли в кожній громаді і парохії повстануть стоваришєня, оперті на ґрунті економічним і маючі на цілі розвій живучих інтересів економічних, утворять они силу, котра заважить на шалі законодавства і може дати почин для нового ладу суспільного. І в тім то напрямі працює з великим, незмордованим напруженем і надзвичайною рухливістю хлопська спілка фльмандська. Існує вона доперва кільканайцять літ, а числить уже понад 400 стоваришєнь, обіймаючих разом 25.000 родин хлопських. Успіхи то справді величезні, якими не можуть похвалитись найживіші стоваришєня ані у Франції, ані в Німеччині.

Пригляньмось тепер, як урядила ся та хлопська спілка внутр, яке там кишить житє, яку діяльність розвинула на полі рільного господарства і в царині відносин селянських.

Флямандська хлопська спілка (Boeren bond) складає ся з місцевих стоваришєнь, розтягаючих ся на територіях парохіальних.

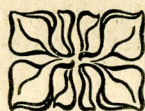
Як виглядають ті стоваришєня?

Суть то релігійно-економічні брацтва, складаючі ся з родин, котрі в окрузі парохіальнім займають ся рільним господарством. Провід тих брацтв спочиває в руках виділу, в котрого склад входить все місцевий парох. Виділові мають полагоджувати справи стоваришєня, уряджувати щомісячні місцеві збори, і взагалі вести житє стоваришєня в неустаннім руху. І в тих то щомісячних згромадженях містить ся сила місцевих стоваришєнь. Они є практичною школою рільничої науки і тим жерелом, звідки стоваришєня в значній мірі черпають свою живучість. Душею тих згромаджень, в яких беруть участь цілі родини, є звичайно о. парох, але не бракує там і інтелігенції совітскої, раз тому, що стоваришєня розтягають ся на доволі широкі місцевости, а по друге, що до стоваришєня можуть належати всі, котрі або займають ся рільництвом, або з рільництвом мають тіснійші зносини, як пр. народні учителі.

О чім-жеж там на тих згромадженях розговорюють?

Теми до оживлєних нарад достарчають аж надто богато аграрні конференції уряджувані від часу до часу на більшу скалю через людей фахових і компетентних, дальше періодичний місячник під н. De Boer, спілкове бюро рільниче і аналізи штучних навозів, роблені безплатно на жаданє членів спілки в державних лябораторіях рільничих, а вкінці передовсім запал провідників та велика рухливість і енергічна діяльність спілкової ради, котра всюда будить рух та розносить запал до піднятя нових праць та покликаня до житя нових підприємств.

(Дальше буде).

Еще про відносини між парохами а сутрудниками.

Недавно (в ч. 1.) була поміщена в Ниві допись в справі непорядків у відносинах між парохами а сутрудниками. Була порушена іменно справа поділу праці а головно справа поділу доходів. Коротко можна сформулювати ті відносини так. Суть у нас чотири рози сотрудників: приватні, системізовані, системізовані з осідком в другім селі т. е при дочерній церкві і експоновані, а хто хоче, то ще сотрудники з правом управи. Що до сутрудників з правом управи і експонованих, то ті суть звичайно независимі, так що в колізію не повинні входити з парохами. Що до сутрудників приватних то для них найліпша вказівка для сьвятого спокою: нічого не ділати на свою руку, стисло застосовати ся до кождоразових заряджень пароха, так щоби парох був за всю відвічальний. Тую вказівку можна подати також звичайним сутрудникам системізованим. Але чи сеї вказівки мають держати ся стисло всі сутрудники системізовані з осідком при дочерній церкві нераз значно віддаленій від осідку пароха? Певно, що повисша вказівка і ту много поможе. Але чи вказано є і чи годен такий сутрудник в кождім случаю конкретнім після тої засади заховати ся? Здаєсь, що если Ординаріят поставляє сутрудника в певній парохії з осідком в другій громаді при другій церкві, то тим зазначає, що той священник є для потреб тої громади і тої церкви в першій мірі, і на відворот, що ту громаду і тую церков піддає ся під особлившу опіку духовну того сьвященника, прадоподібно, розуміє ся в зависимости від пароха. Але яка та зависимість, до якої степені, того ніколи не проголошено. В такім разі до кого належать безусловно функції в громаді сутрудника і котрі; до кого належать абсолютно функції в других громадах парохії, если такі суть; який поділ праці тоді між сутрудником а парохом, яке місце праці для обох, який поділ, чи умова що до доходів? До кого належить проваджене рахунків церковних і в якій мірі; до кого належить закладане брацтв і провід в них, вправи духовні та утримуване карности; до кого належать справи відпустів при таких церквах; а виконуване уряду пастирского, як се розуміє теорія: пр. в справі піяньства, ломаня присяги, (і то ще часом між членами брацтв) незгодин родинних, і т. д. Чи годен сутрудник в даній громаді машкаючий що з тих обовязків виконвати належито, не маючи жадної власти і чи що з того всього належить до него чи до пароха всьо? В обох разях колізія,

*) В сій безперечно важній справі містимо вже другу „допись“ із справи оо. сутрудників; „*audiat tamen et altere pars!*“ тому просимо Всч. оо. парохів забрати також слово. — Ред.

в котру впадали найчастійше сутрудники звичайно сеї категорії, бо тяжко бути сумлінному священикови обоятним в таких справах, особливо коли ще входить в гру нерадивість, або захлабність, або різні переконання політичні або обрядові і т. д.

Всіх випадків непорозумінь того рода годі вчислити, але і не потреба, бо ті всі котрих ті справи і ся kwestія можуть обходити найдуть їх досить і в своїй памяти. Много їх будуть знати і консисторії чи Ординеріяти, котрі мали спосібність нераз такі справи судити. Та характеристичне є се, що як в справах між парохами а сутрудниками приватними звичайно винними були сутрудники, так в справах між парохами а сотрудниками системізованими ті послідні нераз виходили побідносно, значить дотичні власти духовні в случаях конкретних ставали по стороні слабших. А однак категорично відносини материяльних та обовязків між парохами а такими сутрудниками власти ніколи не означили. Хаос в тих відносинах та непорядність відбирає молодому священикови запал і ревність, з якою загітий студіями приступає до праці і зараз на початку додає ему знєвіри, робить его апатичним, він покидає всяку ініціативу, привикає до засади, нехай буде, як бувало, а як котрий вирве ся і порушить тую справу на соборчику, то загалюкають его кондеканальні на тему бунту та смиренности, котра ту ні причім. Яка шкода моральна з таких відносин неясних впливає для такого сутрудника, а ще більше згіршенє і занепад духовий для такої громади, о тім писати цілком не потреба а вистарчить призадумати ся. Відносини між парохами а сутрудниками повинні опирати ся на засадах кооперації, а кооперація неможлива є доти, доки сторони до неї приступаючі не мають ясно поставлених взаїмних прав і обовязків.

о. В. М.

З чужих журналів.

Церковный вѣстникъ, ч. 52. р. 1907., між иньшим містить в собі розвідку Н. Грисюка про »суспільний світогляд св. Йоана Золотоустого :“

— Ріжнородний є спосіб борби модерної »науки« з Церквою. В нинішній добі дуже модним стаєсь сей спосіб, якому дали почин »учені“ з червоного і кроваво-революційного табору; они старають ся доказати, що величній представителі християньского світогляду, Вселенські Учителі св. Отці були їх ідейними попередниками »товаришами«. Між иньшими св. Отцями св. Василій В., а передовсім св. Йоан Золотоустий являє ся в очах соціал-дем. учених як пропагатор комунізму; знов для проповідників терору і насилля є він революціонером і они містять его імя на одним з перших місць в каталозі своїх авторитетів. Наукова метода, якою они до сего оригінального заключення доходять, представляє ся дуже просто: виринають ся поодинокі християнські правди, які голосив св. Йоан Золотоустий, розвивають ся і пояснюють ся без найменшого згляду на контекст, прикрашають ся червоною соціал-дем. або кроваво-революційною фарбою і річ скінчена — св. Йоан Золотоустий виходить патентованим соціал-демократом або революційо-нером.

Нема місця і потреби подавати огляд цілої літератури з подібною тенденцією. Вистарчить, если згадаємо про Бебля, вожда німецьких соціал-демократів; він говорить в своїм творі п. з. »Женщина а соціалізм« як слідує: »Ніхто не повинен щонебудь називати своєю власністю; від Бога ми все отримали для відповідного ужитковання; моє і твоє се слова ложі«. Навівши сі слова св. Йоана Золотоустого а за сим і иньших великих проповідників з перших віків християнства, святих і несвятих, східних і западних — Бебель виставляє їм без обиняків слідуєче свідонство, »Всі они, Отці церкви, папи і єпископи не могли повздержати ся щоби не проповідати в комуністичнім напрямі.. Всі визше наведені личности більше або менше правильно поняли природу приватної власности, яка від початку свого існування тільки зла принесла в світ і дальше его з собою несе між людей«. Як раз сей погляд Бебля а також слова російского революціонера Н. Морозова, який в своїм творі »Откровение въ грозѣ и бурѣ“ представляє св. Йоана Золотоустого як »революціонера“ і »демагога“, спонукали Н. Грисюка написати невеличку розвідку п. з. »О соціальному мѣровоззрѣніи Златоуста;« автор не лишень виказує нестійність згаданих поглядів але також дає нам характеристику личности великого Святителя і его суспільного світогляду.

Св. Йоан Золотоустий — говорить автор — був головно моралістом-практиком; він боров ся зі злом, де лиш его завважав; в житю поодиноких осіб, без ріжниці полу, віку, стану, занятя, від

соціальних нижин до соціальних вижин, від убогих хат до імператорського двору... Сей практичний, всесторонній характер проповіді Золотоустого, характер горячої любови, що старалась побороти всяку злобу дня, не міг обійти ся без деяких різких слів проповідника, звернених передовсім на адресу сильних міра сего. Но все гаки він Вселенський Учитель Церкви.

Між соціалістами і революціонерами з одної сторони а Золотоустим з другої, є тільки тінь схожости, лишень аналогія в тім, що сих діяльність а того проповідь се в деякій мірі протест против зла в житю сильних міра: богачів, аристократів, найвищих суспільних сфер. Щоби однак протест по причині аналогічних надужит можна було рівнати з другим подібним протестом, мусять бути мотиви і ціль протесту і настрій протестуючих — взагалі всі елементи аналогічні; очевидно, що не може бути і мови о аналогії в протестах, коли їх одинокою аналогічною чертою являє ся подібність адресатів.

За сим виказує наш автор, як різко різнять ся між собою протестованя Золотоустого і соціал-демократів всіми кінчними елементами; вони по своїм мотивам, ціли і пр. так собі далекими, як небо і земля. Бо ціль житя, після Золотоустого, се рай, небо, спасене, духовні скорби; соціалісти і революціонери все те називають «містичними нісенітницями»; їх ідеали чисто земські, матеріальні, такі, які їм подає теоретичний матеріалізм, що не знає безсмертної душі — Після Золотоустого жите се борба, се подвиг; він вірить в чоловіка, він індивідуаліст. Лична моральна досконалість, святість, се могутча сила, се сіль, яка хоронить зміст суспільного житя від зіпсутя, від гнилі.

Так понимав Золотоустий жите і так жив яко аскет, правдивий монах, владика своїх похотий і сим став він могутчішим від царів; він реформував суспільне жите своєю власною святостію.

В системі наукового соціалізму така ідея не знайде найменшої основи; ні то навіть точки нема, о яку можна би оперти сю думку, сю ідею, що їй посвятив св. Йоан Золотоустий своє жите і єї в своїм житю зреалізував.

В ч. 2. релігійно-філософського тижневника «Живая Мисль» поміщена інтресна статя В. Ерна «Соціалізм и проблема свободы».

Автор ставить перед очі соціалістам, що хотять «переходить изъ царства необходимости въ царство свободы и конечное освобождение личности» являє ся основною ідеєю соціалістичних доктрин, однак та ідея свободи не має в них логічного місця. Всі ті доктрини стоять на ґрунті теоретичного позитивізму, який перечить свободу і все підчиняє під певні закони. Проте перед соціалізмом виступає дилемма: або з позитивізмом проти свободи — тоді антихрист; або з свободою проти позитивізму — тоді Христос. — Щоби свобода чоловіка була дійсною, він мусить освободити ся з під власти двох річий: часу і смерти; а се можливе лишень при свідомости і переконанню «что время должно быть поглощено вѣчностью». Автор заключає, що соціалісти винні або закинути всяку мову о свободі, або перейти на сторону такого світогляду, в якім знаходить свою основу можливість безсмертовсти — отже прийняти світогляд християнський. — Д. Я.

ВСЯЧИНА.

В справі станового Тов. руских священників. О. П. Погорецький подав точки статута маючого ся заложити Товариства руско-католицкого Сьвященства.

Подібне товариство мають священники чеські »Jednota zemská českého katolického duchovenstva v Království Českém« і як мені відомо розвиваєсь знаменито. І в нас так буде, коли схочемо. О. Сендецький подав деякі поправки. Після моєї гадки, нема що чекати на поправки і забирая голосу поодиноких з духовенства, а повинен завязатись комітет з львівських священників, запросити — завізвати ціле духовенство руско-католицьке (а може гр. кат. Галичини, Буковини і Угор) всіх 3-х Епархий; може тепер зимовий час найдогоднійший, та думаю що всі прийдуть без взглялу на партії, бо то має бути Товариство станове. — На таких зборах розбересь і уложить ся остаточно статут.

О. Корнило Кузик
з Боська.

Пісні є одним з важніших средств до піднесення побожності в нашім народі, та привязаня его до церкви — обряду. Влучно дуже пише о. Іван Дуцько, парох Белзця, пускаючи в світ свого »Півця« (книжочка мисійна ч. 3. 4 з р. 1906) : »Пісне доховна, чудесна, любовна! Ти цілий світ оживила, така в тобі дивна сила, сила невимовна!«

Не мало співваєть ся пісень по наших церквах, а ті пісні давні-старі, як наша церков. Радо виучують ся люди нових пісень, як тільки де зачують, коли їм припадуть до вподоби.

А такі прегарні пісні так що до змісту як і мелодії то власне містять ся в тім »Півці« та порозкидані по книжочках мисійних о. Л. Джулиньского. О. Ів. Дуцько виляв там все своє чувство, цілу душу, тому они глубоко входять в душу людську.

Взяти лише в руки такі: Кантата в честь Єксц: Епископа Константина; — Єдиним серцем; — Отворіть ся царські врата; — Вірую Господи; — Пренебесна, пречудесна; — Поклін 5 ранам Христовим; — Страдальна мати; — Пращай душе; — або патріотично-церковні: Великий князю Владимире; — Славна княжна Ольга Мати; — Гимн народний; — З нами Бог; — аж просять ся до серця промавають, щоби їх пустити між нарід і навчити его співати. А тепер зима, як раз час найбільше принагідний до того.

Проте звертаю увагу ОО. Собратів на ті пісні; трошки доброї волі до того! Використайте працю нашого Собрата, а певно що принесе великий хосен!

О. Корнило Кузик
з Боська.

В справі сецесийного фонду.

Звісна річ, що з нагоди сецесії наших академіків з львівського університету в 1902 р., повстав зі складок цілої суспільности т. з. сецесийний фонд, призначений для материяльного попираня сецесионістів на чужих університетах. Потребуючі побирали з того фонду певну суму, виставляючи на неї реверси і зобовязуючи ся віддати єї без процентів з хвилию, коли осягнуть самостійне становище.

Багато сецесионістів, головно богословів, осягнуло то становище і їх тепер звиває заряд товариства »Руська академічна Поміч«, щоби на руки згаданого товариства тепер сплачували затягнені суми.

Наші богослови нераз вже радили над тою справою і поставили резолюції, які — о скільки собі пригадую — не признають товариства Р. А. Поміч законним властителем сецесийного фонду, домагають ся, щоби властителем того фонду зробити спеціальний комітет, зложений з старших людей, св'ященників і св'ідчих і молодіжи, богословскої і св'ідчкої. Такий комітет мавби бути властителем сецесийного фонду і заняти ся стяганем позичок і їх зужиткованем.

Такий комітет не завязав ся, а право власности припиєє собі товариство Р. А. Поміч, хотяй то право оспорює частина молодіжи, іменно богослови.

Заходить отже питанє, хто є законним властителем, зглядно законним адміністратором сецесийного фонду, чи загал академічної молодіжи, чи загал молодіжи академічної українських партій, чи цва рівнорядні чинники зн. молодіж академічна богословська і св'іддка, чи може ціла суспільність, зглядно єї офіціальні партійні представителі пр. Нар. Комітет.

Если законним властителем є Нар. Комітет, то Р. А. Поміч правно посідає в своїх руках фонд, який передав єї Нар. Комітет. Тоді на єї руки требаби висилати довги.

Если властителем фонду є загал української молодіжи без огляду на ріжницю між богословскою та св'ідчкою єї громадою, тоді Р. А. Поміч буде властительною цілого фонду, бо певно буде мати за собою абсолютну більшість загалу академічної української молодіжи.

Если властителем фонду є дві громади, богослови і св'ідчки яко рівноряднісоби чинники, тоді Р. А. Поміч не є законним властителем, бо одна половина загалу академічної української молодіжи не відступила єї свого права.

В тім посліднім случаю лишає ся питанє, що зробити з реверсами богословів, як їх зреалізувати, як зреалізовану суму ужити? То питанє не є однак покищо так дуже пекуче, а без порівняня важнійшим є питанє, чи Р. А. Поміч є законним властителем цілого сецесийного фонду і чи вона може стягати судово позичені богословами суми? А рішенє того питання залежить від тої засадничої точки, хто є законним властителем згаданого фонду і то пита-

не треба сейчас і то конечно рішити, бо Р. А. Поміч натискає тих довжників, що вже в силі платити.

Тому в інтересі довжників-богословів прошу, щоби хтось з представителів богословської модлодіжи в часі сецесії а який тепер перебуває у Львові, зволив зайняти ся висвітленем поставлених питань, бо справа пекуча. Передовсім ходить о питанє, чи посилати на руки Р. А. Помочи довг, та чи згадане товариство може судово переводити ту сплату.

В Інсбруці, в січні 1908.

О. Онуфрий Волянський.

Другий педагогічно-катехичний курс у Відні. Товариство св. Льва (Leo-gesellschaft) уряджує курс педагогічно-катехичний у Відні, котрий буде тревати від 16—29 лютого 1908 р. Катехити, котріби хотіли взяти участь в сих викладах, дістануть дуже легко увільнене від своїх властей на той час від обовязків шкільних. В першім тиждні будуть оброблятись темати середних шкіл, в друім — народних шкіл. Рівночасно будуть виставлені до перегляду научні средства, які тісно суть звязані з наукою релігії.

За згодою виділу краєвого долішньої Австрії відбудуть ся сі виклади в будинку сойму долішньої Австрії (Wien I. Bezirk Herrngasse 14). Виклади суть назначені на $\frac{1}{2}$ 10 перед полуднем, 3 по полудни і 7 вечір.

Порядок викладів.

І, тиждень.

Дотеперішні катехитичні курси (Проф. унів. Др. Свобода.) Учитель релігії, яко душпастир учеників (Архиепископ Др. Білчевський). Дальше філософічне образованє учителів релігії (2 виклади дв. совітник Др. Вільман). Виобразуванє чувства і характеру (цїсарс. совітник Др. Климент Кік Ч. С. В.) Св. Августин яко педагог (Проф. унів. Др. Сайдаль). Результати наукової подорожі по Італії (П. Кеніг Т. І.). Средства і дорога до твореня характеру (Проф. Др. Дрексель). Про доказуванє в середних школах (Проф. Др. Кравс). Штука красна і образованє душі (провадженє через виставу научних средств (Проф. унів. Др. Свобода). Про науку релігії в висших клясах шкіл реальних (Проф. Др. Валентін). Рух етичний (Двір. сов. Проф. унів. Др. Шіндлер). Дискусия над вислідом першого тижневого курсу (Доц. прив. Др. Сайпель). Крім сего буде в сім тиждні проба в одній гімназії і госпітованє.

Дня 23. лютого будуть взірцево відсипівані церковні пісні а) в парох. церкві св. Августина (1. округ) учениками ц. к. гімназії Фр. Йос. під проводом капельмайстра Вайріха ; б) в парох. церкві (ob der Laimgtube в 6. окрузі) учениками народних і міщанських шкіл під проводом дир. муз. Петерліні-ого ; в) в парох. церкві в Фінфгавз (15 округ) учениками народних і міщанських шкіл під проводом членів брацтва шкільного.

2. тиждень.

Любов як принцип вихованя (Кунді). Аперцепция (П. Лінден Т. І.). Заінтересованє (Радн. двору Др. Куммлер). Побудженє чув-

ства і волі (Прелат. Др. Міллер), Блуди часу, а наука релігії (прив. доц. Др. Геттлер, Монахійом). Історія біблійна а характер (Дир. Бергманн, Дрезно), Методичні питоменности науки катехизму на висшій степені (П. Лінден Т. І.). Вертість образования через науку релігії (П. Др. Тібітанцль Ч. Цистерс.). Поправа дітей в родині і закладі (дир. Церкманн). Теорія і практика слухання Сл. Б. (катехит Гольцгавзен). Призвичаєне (о. Гофер) Обходжене ся з дітьми невірующих родичів (о. Мініхталер). Дискусія над вислідом другого тижневого курсу (отвирає Кунді). Крім того будуть сего тижня три научні проби і екскурзія.

Як буде можливо госпітовати всякого рода школи підчас науки, то се бажане буде узгляднене. Карта участи на цілий курс виносить 6 кор. Тижневі карти коштують по 4 кор., а на поодинокі виклади по 1 кор. Гроші треба висилати через переказ поштовий, або чек (Erlagschein der Postsparkassa) під адресою: Päd. katech. Kurs der Leogesellschaft. Звертаєсь увагу участникам, що вже пороблено кроки о знижене ціни їзди. Всякі зголошення, запитання і т. п. треба адресовати так: an Päd. katech. Kurs der Österr. Leogesellschaft in Wien I, Bezirk, Bäckerstrasse 14. Рефлектуючі на знижене ціни білету нехай зашлють 1 кор. з поданем лінії кол. Як вище зазначено, се буде вже другий з ряду педаг. катехитичний курс у Відні; перший відбув ся в р. 1905, а крім сего заходом кард. Качталера уряджено такий самий курс в Сальцбургу в р. 1093. — Поява тих курсів і їх богата програма доказують наглядно, як велику вагу привязують западні католики до поступу і усовершення методи науки релігії і до річевого образования катехитів. Годи́ло би ся, щоби і наші катехити скористали з доброї нагоди і хочби кільканайцять взяло участь в сім курсі; перед трема роками був лише один руский катихит на 700 учасників!

Святковане 1500 літнього ювілею св. Йоана Золотоустого у Львові: Дня 27. січня відправив Впр. о. Офіціал А. Білецький Службу Божу в Преобр. церкві, на якій були присутні ученики руского обряду із всіх львівських гімназій.

В рускім дух. Семинарі розпочне ся ювілейне свято Богослуженем дня 9. лютого. Крім Богослужень, які будуть відправляти ся через три дні, відбуде ся дня 12. лютого Академія заходом руских богословів; в її програму входять: інавгураційне слово, продукції оркестри і хору, відчити на сліду́ючі теми: св. Йоан Золотоустий яко бесідник, яко Доктор Евхаристії — і ідеал святи́чника в житю і письмах св. Золотоустого. Дня 17. лютого о 5: год. по иолудни відбуде ся духовний концерт в салі „Нар. Дому“. Дохід призначений на будову бурси Тов. педаг. В програму входить між иньшим промова о. крил. Чапельського, відчит Д-ра Щурата, хори учеників акад. гімн. і питомців рус. Семин., гра на цитрі о. Е. Купчинського і деклямація.

Програма ювілейного торжества в честь св. Йоана Золотоустого в Римі.— „Katholische Kirchen-Zeitung“ Nr. 6. подала слідуючу програму :

Дня 24. січня буде о 10. год. перед пол. грец. архієрейська Служба Божа, яку відправить гр. кат. (мелхітський) єпископ в церкві Навічеллі на Целії. По полудні о 4½ буде всеночне з імнами в честь святого в церкві грецької коллегії.

Дня 25. січня о 10. год. перед полуднем буде архієрейська Служба Божа віправлена греко-руським єпископом в церкві руської коллегії, а о 4½, пополудни всеночне, як попереднього дня.

Дня 26. січня відправить о год. 10. перед полуднем торжественну Службу Божу єпископ з Палермо Павло Шіро, в церкві грецької коллегії. Того самого дня по полудні о год. 3½, буде архієрейська вечерня в честь св. Золотоустого з роздаванем освяченого хліба (artoclasia), а о 5. год. зібране в грецькій коллегії.

Дня 27. січня буде архієрейська Служба Божа в авлі св. Петра, де проголошують святими, в присутности Святійшого Отця, яку відправить греко-католицький патріарх Антиохії, Александрій, Єрусалиму і всего Сходу Кирил VIII. разом з 10 єпископами, 8 архимандритами і багато священниками грецького обряду.

Крім сего хотять вірні латинського обряду почитати грецького святого окремо архієрейскою Службою Божою, яку має відправити дня 9. лютого в церкві св. Петра тамошний кардинал Рамполля. Як доносить та сама часопись Н-р. 7. се торжество розпочне ся не 24. січня але 12. лютого.

Борба о глаголицу Службу Б. Від коли язык славянський зістав через папів Адрияна II. і Івана VIII. піднесений до гідности языка літургічного, — находились противники, які все старались як найбільше обмежити сей привілей. Славянській літургії довелося вести тяжку борбу за свою еґзистенцію. Всеж таки літургія славянська не здобула собі кориснішого правового характеру над терпимий тільки привілей.

Від безпосередних учеників св. Методія, по їх вигнаню з Морави, прийняли і Хорвати славянську Службу Божу за часів єп. Теодозія але після обряду латинського (глаголицькими буквами). В короткім часі розширилась та Служба в Далматії, на островах, в Боснії і в великій часті Хорватії. В своїх початках вже мусіла боротись. В р. 924 осудив ю сплетський церковний синод; лише один з присутних, єпископ нинський Григорій, стояв рішучо в обороні згаданої літургії, а навіть вніс до Риму протест. Для уникнення народного повстання не затвердив папа Іван X. рішення сплетського синоду. Зібраний в р. 1056 другий сплетський синод осудив в друге глаголицу Службу, а папа Александер II. затвердив рішення того синоду і під карою екскомуніки заборонив ординувати священників, котрі не зналиб латинської мови. Мимо усяких ворожих зусиль не затратилась глаголицка Служба. Цілих 168 літ удержувалась вона мимо закау, аж в р. 1248 позволив папа Інокентій IV. сенському (Senj, Zeng) єпископови правити глаголи-

цку Службу, але тільки в тих околицях, де вона через уживане ввійшла в звичай. Те саме дозволив 4 роки пізніше єпископови крчкому (Krk, Veglia). Скоро відтак розширилась та літургія по цілм балканськм півострові. Се як раз перийод розвою церковної хорвацкої літератури. Найстарший хорвацкій служебник походить з р. 1368., переписав його крбавський князь Новак, а тепер находить ся в цісарській бібліотеці в Відни. В р. 1631 сам папа Урбан VIII. велів видруковати новий глаголицкій служебник, а папа Бенедикт XIV. конст. „*Ex pastorali munere*“ велів священникам правити богослужене з підручників глаголицких, виданих через пропаганду. Въ XVIII. в. починаєсь занепад глаголицкої Служби; спричинив се тодішний дух часу. Папа Лев XIII. енциклікою »*Grande munus*« (30. IX. 1780.) знова затвердив сей привилей. Коли в 80. і 90. роках почав в богослуженнях входити новий хорвацкій язык, видала Congr. Rituum в р. 1892. слідуюче розпорядженє: Дозволяєсь: *infunctionibus liturg. lingua slavica, ubi legitime in usu est, sed antiqua non moderna*. В р. 1898. і 1900 послідували нові декрети, які позваляли правити глаголицку Службу лише в тих церквах, де она через 30 літ без перерви відправлялась. В кінци видала Congr. Rit. декрет дня 18. XII. 1906. р., котрим рішучо зажадала від єпископів, щоби держали ся сліпуючих норм: лише ті церкви можуть правити глаг. Службу, де вона від 1868 р. відправлялась без перерви; церкви, де Служба була латинська, а лише Апост. і Єванг. були глаголицкі або хорвацкі сюди не належать; — після сих засад мають єпископи постаратись о виготовлене точного індексу тих церков, котрим прислугує привилей глаг. Служби Божої; — се є привилей льокальний а ніяк перзональний; — тому по уладженім списі не буде вільно нігде заводити глагол. Служби. — До сеї пори єпископи сего декрету не оголосили, — бо після сего ледви кілька церков могли би правити глаг. Службу. В Загребі ані одна церков не може після декрету правити глаголицею; головно стоять на перепоні слова декрету: »без перерви«, »*sine interruptione*«. Ф. Латк

Просимо нашихъ П. Т. Предплатників о вирівнанє залеглостий з минувшого року і о відновленє предплати на сей рік.

АДМІНІСТРАЦІЯ

Видає „Комітет редакційний.“ — За редакцію відповідає
св. Д-р Д. Яремко.

З друкарні Ставропигійської, під упр. М. Рефця.

Передплата
річна 8 кор.
піврічна 4 „
Поодинокі
число 40 сот.

Адрес
редакції і
адміністрації
Львів, ульця
Коперника ч. 36.

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ

Виходить 1-го і 15-го кожного місяця.

ЗМІСТ: Засадниче відношенє природописних наук до віри в Бога. — Де сидить схізма. — Полове питанє зі становища научної етики і догматики. — З аграрного руху в Бельїї. — Дім галицько-руського сьвященника в I. половині XIX. столїтя. — Бібліографія. — Вєсячина.

Засадниче відношенє природописних наук до віри в Бога.

Ернест Гекель (Haeckel), професор зоології в Єні, завязав товариство монїстів, яке має часописами, брошурами, викладами, агітацією валити християнські догми про Бога, душу, волю, ціль, а поставити на то місце догми матеріалістичного монїзму про атеїзм, механїзм, детермінїзм.

Самі монїсти удають, буцїм би то вони доказували свої засади фактами і вислїдами природописних наук. На ділі однак, ціла їх система не має нічо спільного з природописними науками, а є лиш філїзофічною теорією, одною з помїж десятка. Система монїзму субективна, недоказана, а навіть впрост ложна, бо опирає ся на очевидних промахах. В додатку сам Гекель відзначає ся фанатичною ненавистію до теїстичного, християнського сьвітогляду, виказує велике неучтво в теології, філїзофії, а навіть і природописних науках, як се ему загально виказали представителі всіх тих наук, і то такі, які самі не стоять

на позитивно-християнським становищі. До того Гекель послугує ся видуманими фактами там, де не має правдивих.

В науковім світі не має монїзм гекелїанїзму нїякого значіння, але завдяки політичній агітації соціальної демократії, ширить ся між масами в нечуваний спосіб на сором цивілізації ХХ. ст., як се заявили самі невірющі вчені в Німеччині.

Але і поза монїзмом Гекля суть в науці напрями, які конечно хотілиби викрити факти, що висліди природописних наук противлять ся вірі в Бога і основам християнїзму. Для просвєщення несвєдомих і для усунення того пересуду, ділають багато популярні виклади і журнали. В Монахові завязало ся товариство п. н. „Gesellschaft für Naturwissenschaften und Psychologie“, якого цілю є плекати науку природи і доказати, що єї висліди дуже добре дадуть ся погодити зі становищем віруючого християнина. Органом товариства є двотижневник „Natur und Kultur“, річно около 10. корон. Виходить від осени 1903 р., а має співробітників з поміж знаменитих фаховців Накладом згаданого товариства вийшов і виклад великого сучасного натуралїста, Йогана Райнкого (Reinke) п. з. „Naturwissenschaft und Religion“, München, 1907 S. 20, 0'36 кр. Після Райнкого обнімає духова культура три області: науку (природи, історії, філософії), штуку і релігію. Підставою релігії є ідея і віра в Бога. Ідея особистого, духового, трансцендентального Бога не все виступала в людській історії ясно і консеквентно, але часто мішала ся з природою і єї силами. В абсолютно досконалій формі виступила та ідея в християнстві завдяки єго етичному характерови. Християнський світогляд то ідея релігії, яка є потребою і наших часів. З другої сторони розвинули ся нечувано природописні науки, які стали визначною прикметою наших часів, дали почву, на якій повстав т. з. природописний світогляд. І деякі хочуть заступити тим світоглядом світогляд релігійний і твердять, що немов то висліди природописних наук противлять ся ідеї Бога-Сотворителя, на якій спочиває цілий християнїзм. Питанє про відношенє природописних наук до віри в Бога, стає що раз більше пекуче.

Однак з натиском треба зазначити, що віра в Бога не потребує доказів аж зі сторони природописних наук наших часів та що з вислідів тих наук не вільно творити собі ідеї Бога. Часи такого поганьського мішання Бога з вселенною, вже минули. Природописні науки можуть бути лиш дорогосказом, при якого помочи думаючий ум дорогою льогіки може зайти до святині обьявлення і ту з уст теології почути, що Бог напевно існує, яке єго єство та прикмети. Природописним наукам лишає ся відтак задача сконструювати, чи Бог релігії та християнської теології не противить ся вислідам природознавства.

Предметом природописних наук можуть бути лиш факти видимої природи. Причинова звязь тих фактів належить вже до філософії природи, якої не можна утотожнювати з стислими природописними науками. А факти мають лиш силу твердження,

значить, вони доказують то що існує в них, але не перечать тимсамим того, що в них не існує, а що може існувати поза ними. Тому, елиби в фактах природи не можна було дошукати ся Бога, то з того не слідувало би, що Він не існує, але лиш то, що не існує в тих фактах так, що можна Ёго в них змислами або безпосередним думанєм вислідити. Так можна вже а рїгїю поставити тезу, що стислі природописні науки не противлять ся, навіть не можуть противити ся вірі в Бога.

Иньша річ з філїзофією природи. Ту вже не так маємо до діла з фактами вїшнього, обективного свїта, як радше з рефлектуючим умом, який легко може втиснути в факти то, чого вони самі з себе не мають. Не дивниця, ели фікїзофія природи, зглядно деякі єї представителї, вичитують в книзі природи, що нема Бога. Але хто консеквентно думає, мусить признати існуванє трансцедентального Бога що найменше за правдоподібну гіпотезу філїзофії природи, навіть за більше правдоподібну, чим атеїзм. Для подавляючої більшости природознавцїв, існуванє Бога є не лиш правдоподібною гіпотезою, але є очевидним висновком лїогїчного думаня. (Гл. Нива, 1906, ст. 241—8).

Замітить дехто, що релїгія і Бог так довго потрібні, як наука не вислідила всїх тайн природи. Але коли то стане ся, тоді для Бога не буде місця в природі. Однак по перше, людський дух має такі потреби, яких природописні науки не в силі заспокоїти, а одушевлюванє ся тими науками, то лиш хвилиний смак. Греки одушевляли ся красою, Римляни силою, середні віки теолїогїєю, період відродженя історією, XIX. вік природою. Але і той смак перейде, як перейшло багато иньших. До того, чим більше природописні науки поступають, то тим лучше пізнає кождий не засліплений, що людске знанє, то капля в порівнаню до незнаня. Чим більше відкриваємо фактів в природі, тим більше виринає проблемів, тим більше повстає замотанина в понятях. На поступі знаня природи користає практична техніка, але теоретичне знанє головнїо філїзофія, дістає лиш богато проблемів, і то таких, яких не в силі розв'язати власним розумом. Звідси то нечуване замішанє сучасної філїзофії. Ели наше знанє росте в аритметичнім порядку, то незнанє росте в геометричним. Річи, які перед кількадесят лїтами видавали ся науково порішеними, показали ся з поступом знаня лиш сумою проблемів. Комірка, атом уходили до недавня за первісні елементи, нині стали проблемами, насупротив яких нова наука стоїть безрадно. Поступає наука, але наука незнаня, *das Wissen des Nichtwissens*. Природописний свїтогляд і з тої причини не може виключати релїгійного.

Виключене релїгійного свїтогляду природописним, то лиш пуста фантазия, з якою ніхто поважно не числить ся. Важнїйше є питанє, яке становище займають представителї філїзофії природи (*Naturphilosophen*) — а такими суть всі натуралїсти, що з природничого материялу будують свій свїтогляд — до

релігії, до Бога? Вони, титулом самого лиш знання природи, заховують в відношенню до релігії повну свободу. Щелиби само знане природи змушувало до певного релігійного пересвідчення, тоді всі природознавці мусілиби признавати ся до одної і тої самої релігії, подібно як всі признають ся до коперниканської системи. А бачимо, що природознавці від найдавніших до найновіших часів, мають різні релігійні пересвідчення, отже їх релігія залежить від чогось иншого, чим самого знання природи.

Релігійні пересвідчення природознавців можна поділити на три громади: теїзм, агност цизм, атеїзм. Теїсти поставили засадою своєї філософії природи прастару а взнеслу формулу: „Вірую во єдиного Бога Творця неба і землі“. А погляд той не є для них ані лиш поетичною фразеологією ані унаслідженем з минушини, але є системою, до якої доводить їх знане природи. Сьвіт є для них артистичним твором позасьвітової всемогучої, інтелігенції Причини.

Кеплер уважав за привилей природознавця передумувати думки Бога. Нютон уважав сліпим того, хто не бачить в природі Всемогучого Сотворителя, а уважав глупим того, що такого факту не хоче признати. Подібно думали Ампер і Кельвін, геніяльний французкий і англійскій фізик. Райнке, голосний ботанік, подає за вислід своєї духової праці цілого життя три точки: 1. Ідея Бога не противить ся законам природи, 2. явища природи вказують на укрите божество, 3. доцільність органічних еств та інтелігенція чоловіка дасть ся поняти лиш яко вплив творчої Божої сили. Наука вигнала з природи мітологічних домонів, але мусить лишити Бога, без якого не розв'яже найважніших питань.

Для ілюстрації возьмім два найважніші питання, о які веде ся в наших часах горяча борба — звідки взяв ся на землі організм і дух?

Органічне жите повстало в часі, воно не є вічне, не могло скорше існувати, поки загальна температура не обнизилася на 70—80°, бо повизше тої температури ніякий організм не годен жити. Які були ті перші організми, чи їх було багато чи мало чи лиш оден, проте напевно не знаємо і ніколи мабуть не будемо знати. Теорія про розвій (еволуція) ставить лиш правдоподібну гіпотезу що ті перші організми чи організм, були дуже мало розвинені і мали мікроскопічні виміри, та що з них повстав цілий рстинний та зв'ірячий сьвіт. Той процес розвою чи десценденції відбував ся аналогічно до того переходу одного рода в другий, який бачимо тепер. А досвід виказує, що тепер організм повстає лиш з організму і то того самого рода (Art) та що початковим переходом нового організму є мікроскопічна комірка (Keimzelle). Від того біологічного правила не ма виймків, бо закони природи стали і не змінні. Щели проте органічне жите не є вічне, то мусів бути перший організм. А звідки він взяв ся? Самі хемічні елементи, з яких складає ся всякий організм, не дають самі з себе організму, отже не могли

ого дати і первісно. Ролишає ся лиш прийняти творчий акт Бога, що стоїть понад природою і сотворив безпосередно перші організми, які відтак вже самі розвивали ся відповідно до своєї внутрішньої природи в ростину, рибу, жабу, птаха чи що инше. Чи в тім питаню противить наука вірі в Сотворителя? Чи сама наука не допомагає ся Їго признання?

Організми існують, суть збудовані доцільно (телеологічно). Та доцільність ростин і звівіят є незапереченим фактом. Возмім око. В оці всео так уладжене, як в найдоскональшій машині пр. в соці, фотографічній камері Маленьке звикнене рівноваги між поодинокими частинами, а око не відповідає вже своїй ціли. Інакше уладжене око пр. кондора, яке вразливіше на віддалені, чим людське, інакше в сови, яка в силі дізнавати вражінє дуже слабого світла. Доцільність поодиноких типів достосована до условин властивою їм способу житя. В тім факті доцільности бачать філософи природи від Аристотителя аж до Вера (Bär) діланє розумного Ёства.

Бо і з відки взяла ся доцільність? Случайно! Але після Райнкого годі знайти щось безпідставнішого від тої припадковости Случайне є то, що може бути таке або інакше, отже не є конечне. Але в оці мусить бути всео так, як є, бо в противнім случаю око не буде бачити, доцільности не пояснить, а тим менше докаже дарвіністична т. з. *Zuchtwahlhypothese*, після якої борба о бит викликає доцільність з случаю. Досвід виказує, що дотепер не було ані одного случаю, в яким би борба о бит викликала якийсь орган там, де його з природи не було. А елиби навіть штучно коли вдало ся таке зробити, то з того не слідувало би ще, що так мусіло бути і в природі. Штучно в реторті дасть ся більше зробити, чим се можливе у вільній природі. Доцільність вказує знова на всемогуче, розумне, понад природою стояче Ёство, називає Богом.

Возмім ще факт існування духових появ на землі. Їх існуванє нерозлучне з існуванєм чоловіка. Поза фактом існування чоловіка не можуть стислі природописні науки нічого більше винайти. Початок і повстанє чоловіка лежить поза областю експериментального знаня. Мусимо в тім питаню вдовольати ся філософічними спекуляціями.

Біблія говорить, що першого чоловіка сотворив Бог з землі. Наука констатує, що хемічний склад людського тіла нічим не ріжнить ся від земських складників. Той факт, як і аналогія розвою людської одиниці з комірки до такогож розвою звівіяти, викликали гіпотезу, що людське тіло є найвисшим щеплем на драбині розвою, якої підставою є первісна чи одна з первісних комірок. Гіпотезі тій далеко до певности і ріжно на неї можна задивляти ся. В кождім случаю походженє людського тіла від якогось звівіяти, не противить ся християнській догмі, хотяй з другої сторони, не маємо еше достаточної раций, відступати від теологічного мніня (не догми!), що людське тіло сотворене від Бога безпосередно. Для поясненя повстаня людського тіла

поставлено ще інші теорії: що чоловік і малпа походять від спільного якогось предка, або що чоловік і малпа походять з первісних комірок, рівнорядно побіч себе існуючих і сотворених впрост від Бога. Але все то лиш правдоподібности, які ледви чи перейдуть коли зі сфери можливости в сферу дійсности. Сьмішним про те є тверджене Гекля, що є історичним фактом походжене чоловіка від малпи.

Загадкою є походжене тіла иудея, а ще більшою загадкою є обставина, як і коли ввійшов дух в то тіло. Сам Дарвін признає, що хвилина, в якій чоловік став безсметним єством, не дасть ся означити. А той дух є фактом незапереченим і ним різниться ся чоловік більше від малпи, чим малпа від первісної комірки. Т. з. психічна чинність малпи обмежає ся на комбінацію асоціацій та інстинктові акти, чоловік за те спосібний до абстракції, до думання, до моралі та релігії. Чоловік ділає з застановленєм ся, вчить ся, поступає, усовершає. Противно! павук, мурашка, чи пчола робить свою майстерську роботу тепер так само, як перед тисячами літ, а роблять її без застановленя ся, хочайби і ніколи не бачили, як то робили другі.

Если хочемо пояснити повстанє людського духа, який не знаходить в цілій природі ніякої аналогії до себе, если хочемо відповісти на питанє, як повстало єство, що не улягає, як прочі, інстинктовій доцільности, але само собі ставить ту доцільність і фізіологічну і етичну, мусимо знова припустити безпосередній акт Сотворителя. Сотворитель дунув в машинну людського тіла Свого безсметного духа, то найпростійша, найбільше вдоволяюча розв'язка великого проблему.

Питанє про повстанє першого організму, про доцільність в природі та про початок людського духа, наводять природознавця на погляд, що існує всемогуча, розумна Сила якої діланє в природі всюди видно. Яка та Сила, яке її єство і прикмети, се питаня, що переходять філософію природи, а тим паче самі природописні науки. Ту природописець мусить лиш признати з Вером, творцем новочасної еволюції: космологічна причина вселенної не може бути иншою від Бога, який є предметом релігійного культу.

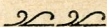
Інші природники доходять, а радше говорять, що доходять на підставі свого природничого знаня до агностицизму або і атеїзму. Агностицизм яко система — а треба его відрізнити від агностицизму яко методу, що не признає за експериментально певне то, що не дасть ся доказати експериментально — твердить, що істнуванє Бога не можна природописними науками збити, але з другої сторони на підставі тих наук не можна нічого о тім існованю вносити. Агностицизм яко система знайшов собі приміщенє в католицьких модерністів, осуджених новим силябусом. Атеїсти твердять, що природописні науки виказують неіснованє Бога. Що агностицизм і атеїзм є блудом, якому природописні науки зовсім не винні, се річ очевидна, коли возьмемо під розвагу висше наведену аргументацію природників-теїстів.

Если суть природники-атеїсти, то стали они атеїстами з всяких вїшних причин, лиш не наслідком природописних студій. Кождий природописець може вибрати собі систему теїзму, агностицизму або атеїзму, але кождий, хто лиш без упередження і консеквентно слїдить природу, мусить стати на становищі Юлія Роберта Маєра, який заявив на з'їзді природників в Інсбруці в 1869 р: „Aus vollem, ganzen Herzen rufe ich aus: eine richtige (Natur) philosophie kann u. darf nichts anders sein als eine Propädeutik für die christliche Religion“.

O. B.

Де сидить схізма?

Один галицький сьвященник, католик обряду руского, оповів мені свої дуже цікаві приключеня підчас свого побуту в Америці.

„Коли я був, каже, приїхав до Америки до Сполучених держав, уважавем, будучи католицьким сьвященником, за відповідне представитись тамошньому католицькому дієцезальному єпископу. Пійшов я отже до сего католицького дієцезального єпископа і представляю ся ему яко сьвященник, Русин, греко-католик. По довгих переговорах і дискусиях і толкованях узнав мене вкінці єпископ католиком лиш відмінного обряду. На кінець нашої розмови виймив єпископ з шухляди свого бюрка якесь письмо і подав мені его до моїх рук. Дивлю ся я на се письмо і пізнаю, що се лист з Конгреґації „de propaganda fide“. Дивлю ся тай читаю тай і своїм очам не вірю, бо се, що я в тім листі вичитав, дуже мене здивувало. І ось Пропаганда написала: „Si ad te aliquando adveniet aliquis sacerdos ruthenus e Galicia Austraca, nominatus graecocatholicus, ejicias eum“! Під сподом сего письма підписаний префект Пропаганди, кардинал Сімеоні.

Колиж пізнійше бачив ся з делегатом апостольським Сатольїм, представляв я ему, що Русини католики мусять мати в Америці свого обряду єпископа. бо російські схізматики пом ж нашим народом ширять свою схізматицку пропаганду, а ми Русини, не маючи свого єпископа, не можемо гідно виступати в обороні нашої католицької віри і перкви. На се делегат апостольський спитав мене: „А чи би Ви Русини утримали свого єпископа, чи дали бисьте ему відповідне удержане“? На се я смазав: А чомуж би ні, наш нарід постарав би ся для свого

єпископа о все, щоби лиш по трібно було до єго удержаня". Тоді делегат апостольский мені каже: „Я віру, що ваш нарід є жертволюбивий, але ви Русини вже давно повинні се зрозуміти, що не лиш тільки повинна бути одна віра але і один обряд. Доки у вас Русинів сьпіває ся „Господи помилуй“ до-ти ви еще схізмою пахнете. Ми знаємо, що багато з ва-ших Русинів утоне в схізі але і ми ще потрафимо багато їх до себе с. є. до латиньского обряду стягнути о скільки нам вдасть ся“.

Отжеж з сеї наведеної розмови ясно як на долони, де сидит схізма. Она загноїдилася в головах латинізаторів, достойників католицької церкви, котрі своєю нетерпимістю до східних обрядів насильно відганяють східних католиків від примату і неомилности папи а *per fas et nefas* заганяють до схізви і цареславія.

Але нічого на світі нема без причини. Так і та латинізаторська провокуюча схізма латинян має свою причину в нашій східній сепаратности від вселенської римо-католицької церкви. Коли ті латиняни дивлять ся на ту нашу сепаратність, тоді їм приходить до голови подібна гадка, яку ми християне маємо коли ми обсервуємо наведеного на християнство жида, який по окрещенню ще не позбув ся своїх жидівських манер і привичок. Тоді ми кажем так: Чи жид неокрещений чи окрещений однак завсїгди жидом заносить. Так і они латиняне, коли обсервують нашу сепаратність, тоді и видаєм ся їм не щирими католиками, лише укритими схізматиками. А се все прописують они нашому практикованню східного нашого обряду і кажуть нам: Чи они с. є. Русини (католики) узнають папу головою церкви чи ні, або чи они с. є. Русини (католики) з нами католиками суть зєдинені, завсїгди они схізмою воняють для того, бо они ті Русини тримають ся східного обряду. Тимчасом та наша сепаратність лежить не в нашій східній обряді, котрий в повнім значінню єсть католицький (бо єго основателі були самі католики і проте той східний обряд є зверх-ним толкованєм їх внутренньої католицької віри) але в наших віроісповідних понятях, термінах і звичаях, котрі кожного особливо нас незнаючого ближше латиняна дуже разячого дотикають і помимо волі насувають єму питанє: Чи они ті Русини суть щирими католиками, чи може уданими с. є. скритими схізматиками або може ще не здекларованими ані католиками ані схізматиками, от суть може чимось по середині межі схізмою а католицизмом?

Та сепаратність оказує ся в слїдуючих точках:

Многі Русини по формі католики уважають себе не корінними католиками, такими самими, якими суть латиняне римо-католиками, але тільки „зєдиненими“ з латинянами, якимись „унїятами“ чи там „унїтами“, як би до часу і условно. Для того то декотрі Русини, по формі католики, кажуть так: Ми

з Римом і латинянами що до віри в примат папи і його неомильність *ex cathedra docentis* доти єсьмо злучені, доки Рим і латиняне будуть шанувати і ненарушувати наш східний обряд і наші звичаї. Такий католицизм, а жаден, то все одно. Се чистісенька схізма і єресь, бо догмати римо-католицької церкви жадних компромісів і умовій не приймають, лиш від віруючих жадають абсолютного і безусловного піддання розуму і волі.

Але скаже хтось на се: Що тоді нам робити як Рим і латиняне будуть чи то відразу чи систематично і поволи, наш східний обряд і наші відвічні з сим обрядом злучені звичаї нищити? На се так відповідаю: Ми всі Русини католики, цілий руский єпископат сьвященство і сьвіцкі, стоячи твердо на ґрунті всіх догм римо-католицької церкви, солідарно, сьміло, неустрашимо і рішучо Римови і всім латинянам поставмо таку ділему: Або Ви всі латиняне єсьте щирими і глибоко віруючими католиками, так як Ви то нам кажете, тоді поступайте з нами по католицьки, після заповіді любови, яку Господь Бог Ісус Христос лишив, або если не хочете з нами по католицьки поступати, то тоді признайтеся, що не єсьте щирими католиками лиш гіпокритами, латинізаторами; а тоді ми правдиві католики Русини східного обряду научимо Вас правдивого католицизму, основаного та горячий любові ближнього, бо по сім знаку любови мають інші ісповідання пізнати щирих католиків — християн, як се Ісус Христос в Євангелію від св. Йоана каже. — По виголошенню такої ділеми пригадаймо Римови і латинянам, що східні обряди суть „*monumenta antiquissima s. Traditinis divinae, in quibus plura dogmata catholicae orthodoxae fidei inveniuntur*“ Отжеж нищити такі „*monumenta*“ значило би нищити живі і ясні докази католицьких догматів. Така латинізаторська загониста робота сходить на абсурд противний св. преданію. А вкінці торжественно рішучо освідчім, що ми католики східного обряду самоубійства обрядового на самих собі під найбільшим напором Риму і латинян допуститись не можемо, бо се би був найбільший злочин.

Коли Рим і латиняне таке солідарне ультиматум і невзрушимо і неуступчиве ані на крок наше „*non possumus*“ від нас почують, тоді не тільки, що нам уступити мусять, але ще до того стануть нас шанувати і поважати яко своїх рівних.

Але коли ми під яким будь напором або загрозою Риму і латинян або зміняємо обряд наш східний або від него відступаємо, переходячи на латинство або в схізму або нею Римови і латинянам грозимо, то тоді Рим і латиняни мають ясний доказ, що ми єсьмо без характерні, гіпокрити що до віри.

Ниша сепаратність від католицького западу оказує ся в захованю юліяньского календаря. Питаю, яка радия нас спонукує до до захованя сего календаря? Чи ж і після григорияньского календаря не мож всіх обрядових церемоній східного на-

шого обряду точно сповнити? Певно що можна. О сїм найменшого сумніву нема. А однак при сїм неvigднім юліянським календарі ще доси тримає нас східна застенілість і дивацкі упередження, помимо, що заховуване юліянського календаря приносить нам велику і діймаючу шкоду обрядову. Нпр. Многі наші Русини католики східного обряду особливо по містах, урядники, війскові, слуги і робітники, за для службової зависимости від католиків латинииків не можуть святкувати своїх свята після свого східного обряду. Отжеж з початку обходять латинські свята, беручи участь в латинських богослуженнях а потім з часом зовсім в латинство переходять. Колиб-же всі свята обходили ся в обох обрядах в однім і тім самім дни, тоді католики обряду руского мали би можність і свободу після свого обряду бути присутними на своїх перковних богослуженнях як слухати всеночних, утрень, Служб Божих і гідно приймати св. Тайни після свого східного обряду. І тим способом лишили-би ся і дальше при своїм східнім обряді.

Окрім сего в наслідок заховання подвійного календаря тут у нас в Галичині повстають поміж вірними одної віри нераз в одній і тій самій родині непорозуміння, сварки і гріхи зневажаючі свята і пости обох обрядів, а натомість (поміж ісповідниками обох обрядів) заховує ся святичне неробство і лїнвство. — Католик же латинського обряду, коли видить, що Русин католик обряду східного без жадної рации держить ся того самого календаря що і схізматики, уважає тоді нашого нещасного Русина обряду руского если не за цілого схізматика, то бодай за пів-схізматика.

(Дальше буде.)

Полове питанє зі становища „научної“ етики і догматики.

Сучасна „научна“ етика зриває всякі зносини з теїстичними і християнськими догматами, еманципує ся від них, опирає ся на авторитеті людского розуму, виключаючи зовсім авторитет Божої обяви. На місце релігійних вірувань, які суть лишь плодом химерної уяви, мають вступити „певні“ результати „сучасної“ науки, „певні“ аргументи розуму.

Клясичним типом такого напрямку є проф. Август Форель в своїй розправі п. з. „Sexuelle Ethik, Ein Vortrag gehalten am 23III. 1906“. München S. 56. 1 M.*)

Головні черти „наувної“ догматики Фореля, ширеної і в нас, суть такі. Передовсім приймає ся за річ саму в собі зрозумілу, ще нема Бога, нема безсмертної душі, нема свободної волі. Ті „научні“ догмати суть так певні, що не потребують більше доказів. Всі противні погляди, то лиш упередження, унасліджені в спадщині дорогою привички. Факт, що деякі поважні вчені, філософи і природознавці, признають існування особистого Бога, безсмертної душі, свободної волі. Факт, що багато вчених признає ті питання за нерозв'язані проблеми, то однак то всьо для Фореля не існує. „Критичне“ думанє і „вільна від пересудів“ наука (voraussetzungslose Wissenschaft) полягає в Фореля на тім, щоби відкинені християнські догми заступити недоказаними матеріялістичними.

Того рода „наука“ панує і в австрійських університетах, а єї нап'ятованє в бесіді дра Люгера на посліднім католицьким вічу, викликало „св'яте“ обуренє в ліберальній пресі і протести зі сторони деяких „вчених“ професорів в Відні і Празі. „Вицвїтом інтелігенції“, приятелями такої „чистої“ науки суть і члени „вільнодумного“ (але лиш для себе!) віча в Празі, на яким знаходив ся і зв'єний др. Кирило Трильовський.

Але вертаю до річи. Побіч механічно-матеріялістичної та детерміністичної метафізики Фореля, заслугує на особлившу увагу і єго льоїка.

Форель зі всіми розумними людьми констатує факт, що походженє і оточенє (milieu) має великий вплив на генезу і розвій морального почування, констатує ще і факт, що полові потяги, а навіть і деякі їх збоченя, суть вродженими або набутими, та що в подружжю часто буває незгода і нещастє. Але розумні люди вносять з тих трьох фактів таке, що на оточенє треба впливати, злі єго впливи усувати, добрі зміцняти, дальше що полові потяги треба сильно опановувати, їх збоченя треба лічити, вкінци що при заклочуванню подружжя треба добре застановити ся. Навідворот, Форель з тих самих трьох факт вносить, що оточенє творить людину і виключає свободну волю, що змислові потяги і їх задоволенє, хотяйби і поза законним подружжєм, є річю морально індиферентною, а одиниця не має моральної відвічальности за ніякі полові збоченя, вкінци, що подружжє треба звільнити від всяких внїшних форм закона. Висновки Фореля сягають дальше, чим поставлені преміси.

*) Гл. I. Beck, Aug. Forel: Sexuelle Ethik, in Monatschrift für christliche Sozialreform, XXIX, 1907, S. 638 - 641. F. X. Thalhoffer, Die sexuelle Pädagogik bei den Philanthropen, 80, S. VI+128, Kempten, 1907. Прочу літературу гл. Нива, IV, 1907, ст. 432—3.

Дальше, Форель замикає очі на той факт, що вплив унаслідження і оточення звичайно можна усувати впливом волі, не бачить Форель факту, що набуті злими привычками полові збочення суть моральним злом, за що одиниця має моральну відповідальність (бо того рода зло є „*voluntarium in causa*“ хочай не „*in se*“), не хоче бачити Форель і факту, що усунення законних постанов при закріпачуванню подружжя, веде до полові анархії.

Форель поставив тезу, що онанія в подружжю зн. спинювання запліднення, є актом морально дозволеним. З факту існування в сучасній „культури“ тої онанії, вносить Форель дозволеність тойже. Крім того доказує Форель тезу теорією Мальтуса. Після мальтусанізму людська плодovitість росте в геометричній прогресії (1, 2, 4, 8, 16), підчас коли средства поживи ростуть лиш в арифметичнім порядку (1, 2, 3, 4). Факт, що мальтусанізм в теорії все був сильно оспорюваний, а остаточно і статистика доказала его безпідставність, той факт для Форелла не існує.

Коротко: Форель конструує собі а ригорі матеріялістично-механічну, детерміністичну метафізику а відтак доперва шукає фактів на її доказане. На дані досвідом факти дивить ся однако лиш одним оком, а друге замикає, щоби не зобачити тих фактів, які не пасують до его теорії, дальше послугує ся і ложними фактами, а в кінці і з фактів односторонно вибраних і до теорії прикривних, витягає дальше ідучі висновки, чим на то дозволяє логіка. Принцип схолястиків „*qui nimis probat, nihil probat*“ в „сучасній“ філософії Фореля не має значіння.

І та „научна“ метафізика має повалити християнську догматичну систему, та зайняти її місце!

„Научна“ догматика Фореля противорічить християнству, розумови і фактам, а „научна“ его етика противить ся крім того і его „научний“ догматиці. Етика Фореля, поставлена в великій часті в сьв домім противенстві до християнської етики, має однак і деякі добрі самі в собі параграфи, але впрост суперечні до Форелевих догматів.

Після Фореля, всякий рух людського життя, навіть і акт думки, почування, волі, се лиш рух матерії, її атомів і молекулів. Всякі зміслові потяги та всяке їх заспокоюване, се лиш больовий процес. Отже всякий половий потяг треба би полишити самій природі, треба би піти за ним зовсім сліпо; всяке побороване і обмежуване зміслів, повинно би бути чимсь неприродним, а тимсамим неморальним. Такий повинен бути висновок з висше поставленої пересланки. Однак, Форель стає в половині дороги і відповідає, що заспокоюване полових потягів, хочайби і поза формою признаного церквою подружжя, не є, правда, ніяким гріхом, але одиниця таки повинна нормувати свої полові пристрасти „заповідію полові етики“, яка наказує полові зносини так уладити, щоби вони не шкодили ані одиницям, ані загалови.

Питаємо однак, хто, кому, яким правом і яку заповідь ставить?

Хто має право ставити одиницям заповідя половой етики? Чи може Бог? Ні, єго нема! Отже хто? Здоровий розум в імя науки, відповідає Форель. Добре, але чий розум і в імя якої науки? Чи здоровий розум Фореля і єго приклонників, чи здоровий розум численних єго противників з поміж самих природознавців? Але нехай буде, нехай здоровий розум Фореля має право ставити „заповідь половой етики“. Але на підставі якої науки? На підставі „певних вислідів сучасної науки, відповідає Форель. Алеж бо наука після основної засади еволюціонізму і релятивізму, до якого признає ся і сам Форель, не може осягнути ніяких сталих результатів, бо вона неуставно змінєє ся, і то аж в безконечність. *Panta rei!* Деж ті „сталі“ висліди сучасної науки, в якої імя накладає ся людині „заповідь половой етики?“ Хто має право накладати моральні закони в імя провізоричних результатів науки, які мають лиш хвиливе, взглядне значіне на наш час?

Лишім питанє хто і яким правом може накладати моральні обовязки, а запитаймо, кому має ся їх накладати. Чоловік, після Фореля, то лиш жива машина, в якій всі житєві функції, то лиш механічні і хемічні процеси, ідучі з природного конечностию. Чи тому живому автоматови, тому *homme-machine* Гольбаха, можна в загалі надавати якісь приписи морального поведєня? Если чоловікови можна давати заповіди, то він може їх сповнити або і несповнити, отже має свободну волю, отже детермінізм Фореля ложний. В тім лежить друга незаповнена прогалина між „научною“ догматикою Фореля, а єго „научною“ етикою. Ставленєм „заповіди половой етики“ відтинає Форель галузь свого детермінізму, на якій так вигідно усадовив ся.

Але питаємо дальше, що наказує моральний кодекс „научної“ етики? Відповідає Форель: одиниці повинні обмежувати свої полові потяги і тому, щоби забезпечити своїм наслідникам більше щастя, чим єго тепер на сьвітї. Гарна відповідь, гарний обовязок, але знова до лиха, хто мене і яким правом до того може обовязовати, що мене можуть обходити мої наслідники? З принципу індивідуалізму, розвиваного поступенно у всіляких фазах новійшої філософії Льюка, Канта, Шопенгавера, Гартмана, один лиш Нітше відважив ся витягнути льюгічно і консеквентно висновки. Розум одиниці є нормою пізнаваня, воля одиниці є нормою діланя, се засади новійшої філософії, єї ноетики (*Erkenntnisstheorie*) і автономної етики. Отже одиниця і єї потреби, єї забаганки суть альфою і омегою, всякі взгляди на ближнього, в теперішности чи будуччині, то лиш слабість, всяка мораль, що наказує любов і милосердіє, то лиш кайдани вільного духа, то лиш підла „*Sclavenmoral*“, іти в гору, спинати ся по карках, а хотайби і по трупах слабших, заспокоювати всі вимо-

ги свого „я“ в всякий можливий спосіб, се „Herrenmoral“. „Also sprach Zarathustra“!*)

Бези принципи новішої філософії, якої придержує ся і Форель, правдиві, то логічним і правдивим буде лиш світогляд Нітшого. Яким отже правом може Форель накладати на одиниці обовязок дбати о щастє потомків, навіть і з поборюванем самолюбних інстинктів, се позістане на се нерозв'язаною загадкою.

Коротко: „Научна“ етика Фореля, противна в численних точках християнській моралі, та все таки знайшла місце в своїй системі і для „заповіді полової повздержности“, для певного рода аскези і альтруїзму. Але рівночасно ті точки противлять точкам метафізичної его системи і підтинають її основи. „Певні“ висліди науки противлять ся „певним“ вислідам науки!

Клясичний тип „судіального“ світогляду, збудованого на „певних“ вислідах сучасної науки, що має виперти християнську релігію та її заступити.

О. В.

З атрарного руху в Бельгії.

(Конець.)

Другою знаменною ціхою флямандських стоваришень є дух релігійний, котрий їх оживлює та як-раз те становить їх живучу силу та є zarazом найголовнішою причиною і услівем їх зросту і розвою. Флямандські стоваришеня не є звичайними лише спілками, маючими на цілі поліпшенє селянських відносин і обопільну поміч членів, але є то рівночасно брацтва церковні, котрі старають ся і о душі своїх членів зарівно як і о їх дочасний добробит. Відновили они тут давні практики релігійні і традиції давних цехів. І так приняте до стоваришеня відбу-

*) Гл. Ioh. Sörenson, Nietzsche-Zarathustra, in Stimmen aus Maria Laach, LXX, 1906, S. 129—143, 270—284. — Нітше поставив за тип одиниці, що має стати „надчоловіком“ лиш мушину. Жінка, то лиш предмет для мушини, її утримувати в послузі лиш батою. „Красна половина“ людського рода, взглядно „поступовіша“ її частина, учула ся упокороною, що не від неї вийшла „геніяльна“ система „панської моралі“ і старає ся поволи дорівнати і на тій точці мужескому роду. — Про легковаженє жінки в сучасній „культурі“ гл. статю в Hochland, III, 190, S. 217—228 (про Weininger'a, Geschlecht und Charakter, який каже, що жінка, то як жид, а жид, то найбільше на світі зло).

ває ся все в церкві, де новоприступаючий член при співучасті цілого стоваришєня складає урочисту присягу, після обрядів старих цехів, що буде боронити віри і свого стану. Далше що місяць відбувають ся спільні богослужєня, а день св. Ізидора, котрий є покровителем тих стоваришєнь, обходить ся величаво так як найторжественнійші свята. Взагалі як давні цехи мали своїх патронів, свої хоругви, свої процесії і церковні богослужєня за усопших членів, так і новітні цехи селянські приоблекли ся в ті відгребані з пилу віків, а вічно молоді форми церковні, котрі колись були хвалою і силою міщанства Флямандії.

Так виглядає організація хлопської спілки в Бельгії. Такі є її характеристичні ціхи. Пригляньмось тепер з черги її економічній діяльності.

Щоби відповідно до поступу техніки і новочасної науки агрономічної піднести видатність землі і рільного господарства, як і запевнити своїм членам крім доброго та нефальшованого товару всі користи гуртовного закупна, з'організувала наперед хлопська спілка закупно штучних навозів, котрі в кождім раціональнім господарстві рільнім становлять поважний чинник річних видатків. І на тім поли розвинула спілка спасенну і широку діяльність. Бо наперед причинила ся багато до раціональної управи землі поміж хлопами. „Boerenbond — говорить М. Theunis в справозданню на міжнароднім конгресі в Брукселі (1896) — зробив великий крок наперед на поли раціональної рілі; виказав він наглядно та перекончучо селянам, ще конечно потреба штучних навозів, коли ся хоче піднести видатність землі, а тим самим обнизити кошти управи. Гноєнє землі, як то робили наші предки, є тепер цілком незнане між членами Boerenbondu“. А по друге „користи — пише о. Меллерт — впливаючі зі спільного закупна суть великанські. Щоби докладно пізнати їх висоту, треба би знати ціни, які мусіли хлопці платити купцям за тисамі товарами перед існуванєм стоваришєня. Таж декотрі купці посередні знизили одним замахом ціни муки з 15 — до 16 фр. на 4 фр. Завдяки спілці хлоп може собі спровадити товари по найнижшій ціні з перворядних фабрик, може їх піддати аналізі, а тимсамим захоронитись перед сфалшованим та ошуканим товаром, котрий в нинішніх особливо часах дуже часто лучаєсь“.

Так отже члени спілки селянської при помочи гуртовного закупна можуть по можливо найдешевшій ціні одержати добрий і несфалшований товар. То-ж нічо дивного, що замовлень було так багато — хлоп флямандський зрозумів користи, впливаючі з стоваришєня.

Погляд на числа найліпше нас о тім переконає. В р. 1895. спроваджено загально 6,285.150 кг. навозів штучних. В р. 1896. число се подвоїло ся, бо спроваджено 11,008.68 кг. Число паші в

р. 1895. спровадженої через спілку виносило 1,684.570 кг.; а в слідуючій році число се зросло до 6,149 575 кг.

Справді чудні висліди!

В протягу одного року закупила спілка хлопська 1.100 вагонів штучних навозів і 600 вагонів паші для худоби за 1,060.409 франків, не вчисляючи тут зовсім капіталу ужитого на закупню насіння, знарядів та рілньничих машин.

При закупні штучних навозів виступала спілка яко посередник між фабрикою або гандлярем, а членами спілки. Два рази до року, на весну і в осени, розсилає центральна комісія спілки до поодиноких стоваришень відповідні цінники і інформації що до якості і ціни жаданих артикулів. Відтак оден з членів уповажнений через заряд збирає замовлення від членів і пересилає їх центральній комісії, котра знова віддає їх фабрикам і фірмам, розумієсь, самим солідним, до доставлення поодиноким стоваришенням. За товари платять члени або готівкою, або за посередництвом позичкової каси, котру заводять у себе стоваришене для спільного поратования.

Не лише навози штучні, але й пашу і насіння і рілньничі машини спроваджують в той спосіб хлопські спілки. Машини коштовні, потрібні лише в певнім часі до рітнього господарства, купує спілка на спільний рахунок; а члени за їх уживане складають певну оплату, котра йде на амортизацію ціни закупна і репарації спільним коштом утримуваної машини.

Коли в наслідок великого розвитку спілки праця виділу починала прибирати великанські розміри, витворили ся в її лоні для полагоджування поодиноких справ всілякі відділи. І так в р. 1901. повстало разом сім секцій: відділ машиновий і артикулів рілньничих, відділ молочарський і кредитовий, відділи різних обезпечень і секція правнича.

В тімсамім році, котрий визначив ся такими богатими овочами праці виділу, засновано в Антверпії філію враз з магазином і млином, а бюро закупна і збуту перетворено на товариство акційне. Предсідатель спілки таке нам говорить в справозданю о праці й діяльності виділу:

„Рік 1901. був передовсім багатий в овочі для Voerenbond-у, а може він і найкрасшим зі всіх літ. Але-ж бо і протягом того року число стоваришень і членів еще побільшило ся значно; спілки асекураційні худоби, щадничі і кредитові каси, спілки молочарські і т. д. помножились та зросли незмірно; секція, котра посередничала в закупуваню товарів, тепер стоваришене анонімове, має в Антверпії власний магазин з млином, підприємство, котре віддає знамениті прислуги поодиноким стоваришенням. Висилає она тепер легко вагони мішані, то є, вагони з найріжнійшими матеріялами пастевними, і то по ціні доси нечуваній. В посліднім тожє часі відділ молочарський в стоваришеннях Voerenbond-у розвинув велику діяльність. В протягу 1901.

р. засновано 4 великі молочарні парові та цілий ряд молочарень ручних“.

За діяльність асекураційну, за щадничі каси та кредитові товариства небуду тут уже за о. Ліпке розписуватись.*) Повисший образ, гадаю, вистарчить, щоби виробити собі яке-таке понятє о значіню спілок рільнихх взагалі. А маючи перед очима такий сьвітлий та безпримірний образ широкої та добродійної діяльності на поли селянських відносин в Бельгії, запитає хто може, як собі пояснити той великий розвиток, яка є живуча сила того могутого руху і широкої діяльності флямандської спілки?

Питанє справді важне, коли зважить ся, як то поволи поступає, через які то трудности мусить пробиватись всяка праця органічна, щоби здобути щасливі результати на поли реформи суспільної.

Спробуймо на се відповісти.

З поміж иньших всіляких причин, які вплинули на красний розвій селянського руху флямандського, дві є передовсім найважніші, о котрих годить ся згадати.

Першою та найбільшою є ся, ще сей рух повстав і розвиває ся на ґрунті релігії і в тіни Церкви. Глибоко релігійний хлоп флямандський потребував побудок та ідеалів релігійних, щоби отрясти ся з байдужности та зневіри й отупіння, в які заґряз завдяки довголітній системі ліберальній суспільности і правительства. Проте, коли порушено ті струни, так глибоко та діймаючо в його душі звенячі, коли воскресло перед його очами те, що було колись хвалою і могутостію давних цехів, він схаменував ся та з охотою приложив рук до живої праці органічної, котра була все знаменною ціхою релігійних стоваршень.

Додаймо до того виїмкові прикмети тих, що стоять на чолі сего руху, а зрозуміємо легко цілу творочу силу флямандського руху. Але ж бо і „любов ближнього — говорить льованський професор Deploige — була живучою пружиною діяльности ініціаторів та організаторів Voerenbond у. Ніяка амбіція ані приватна не сквернила їх праці. Побудкою їх ділання була любов Бога, і для неї складали на олтари любви ближнього всі скорби своєї багатої інтелігенції і великого серця. В їх промовах не було гіркої печалі, в їх працях не було охоти самолюбної слави, в їх красних успіхах не було самохвальби — вони все відносили до Бога, дателя всіх благ. Будучи ворогами надуті реторики, не бавили ся ані в пророків, ані докторів люду. Промови їх до люду ціхувала все простота. Бачні на всяку і най-

*) Цікавих відсилаю до книжки кс. Ліпке op. cit., котре повинно бути в бібліотеці кожного священика, интересуючого ся правдивим добром царода.

дрібнійшу лекцію досвіду, зближали ся до хлопа все дорогою простою, шукаючи з ним спільно і в добрій вірі заради на його біду і долегливість. Невдалими пробами не знеохочувались, не уступали з поля праці — за те їх діла оказали ся тревалими та видали красні плоди“.

Друга причина, не менше важна від першої, є ся, що сей рух з самого свого почину опер ся від-разу на ґрунті економічнім та вступив на шлях поліпшення відносин селянських. Скажім дещо яснійше.

Найголовнішою причиною хлопської біди як в Бельгії, так і деінде, є індивідуалістична система, яка й є підставою те-перішнього ладу суспільного. Хлоп, вирваний нараз раптом з області господарства натурального і пущений самопас та втягнений силою відносин у гушавину борби економічної, мусів конечно піддатись впливам економічно сильнійших. Позбавлений підпори і помочи, занедбаний через правительства і суспільности, блукаючи без проводу по бурливім морі грошового господарства, мусів розбитись о підводні скали нинішньої організації гандльової і кредитової. Проте й незабаром найшов ся в розпучливім положеню. Земля йому десь таки зтаяла під ногами, держава поділилась його доходами, лихва заволоділа його працею — ані ні звідки помочи ні ратунку. Таке було положене флямандського хлопа, коли о Меллерт і його товариші, з ясно визначеною програмою в руках, виступили на поле праці суспільної.

То-ж коли загомонів клич: Хлопи гуртуйтесь! Спільними силами зачнемо борбу проти дорожні та лихві, спільними силами піднесемо видатність землі та просвітність і господарність наших господарів — клич сей прийняли селяне з великою радістю та признанем. Та-ж був він виразом горячих бажань самого селянства та надавав ся й відповідав щоденним їх вимогам, а в додатку походив від людей, котрі вже нераз дали докази своєї безінтересовної жертволюбности. „В 300 парохіях — говорить професор Deploige проповідано з красним успіхом ту добру новину. В 300 парохіях хлоп, пересвідчившись о користях спільної араці і о добродійствах взаємної помочи, попрацав ся з давними, перестарілими звичаями, звертаючись до нових способів управи і годівлі в рілнім господарстві.

Флямандські хлопи становили на висоті свого завдання. Слава Voerenbond-у росла щораз більше — числа і діла мають свою могутчу вимову. Бо-ж і великанські суть користи економічні спілки, неоцінена її діяльність під зглядом суспільним і моральним. Аж серце живійше беть ся, коли глядиш на стоваришєня, розсіяні по всіх майже провінциях і в кожній з тих провінцій почислиш більше чим 4.000 родин, з'організованих в стоваришєня. Томошні хлопи з гордостю відзивають ся о своїм Voerenbond-і, котрий є їх силою і надією. Пристрастно суть до нього привязані, і в разі потреби з'уміли би його боронити,

для того як-раз, що розбудив в них замиловане до праці на рилі та спас благородну гордість їх віри“.

Так дієсь в Бельгії. А в нас?

Є і в нас охота, є і в нас проблески живішого руху, та самі іскорки за слабії.

Треба їх конечно згуртовати, сконцентровати, а чей і в нас вибухне ясна полумінь та захопить широкі маси робучого селянського люду. Заговорив раз, здаєсь мені, о. Гадзевич, в „Ниві“ о наших брацтвах церковних, щоби в них вляти більше життя, поширити їх діяльність поза круг тримання свічок в церкві. То за мало по правді. Нехай но вони стануть правдивими лямпадами, несучими світло науки під темні наші стріхи.

Сама охота, добра воля одинць тут не вистарчить. Є в нас господарське товариство „Сільський Господар“. Чи не міг би він стати такою загальною спілкою на взір бельгійської? На зборах того товариства, годилобся, щоби ту квестию Всч. о. Парохи поставили на дневний порядок під серіозні обради.

Бажанем моїм було викликати в тім напрямі живу дискусію та вляти надію в конечні та красні успіхи і нашої спільної праці, коли пише до неї спільно вже раз заберем ся. *Potuerunt hi et haec, quare tu non Augustine?*—мовляв великий грішник, тай став святим!

Дубецько,
2. січня 1908.

о. М. Д.

Дім галицько-руського священика в І. половині минулого століття.

Що моя попередна праця, Галицько-руське духовенство першої половини XIX. століття зістала через Всечесних Собратів симпатично принята, а навіть в „Ниві“ ч. 1 до 4 з р. 1906 уміщена, то осмілило мене до нової праці, яко продовжене попередної.

Справді що туть пишу, суть то по більшій части спомини з мого батьківського дому, але так майже в кождім священичім домі плило жите домашне. Як мені оповідав, тепер покійний совітник Денис Герасимович, о домашнім житю своїх родичів в Городку коло Заліщик, то якби фотографія життя домашнього священиків в Бережаньскім повіті.

Жиємо в віці пари і електрики, то майже кождий день приносить нам якусь нову зміну і не стямимо ся, наколи ми вже в цілком иньших обставинах жиємо. Хтоби прим. опустил Львів перед 50 літами а прибув нині, тоби напевно его не пізнав. — Змінили ся не лише міста і місточка, а з ними і їх мешканці, але і консервативні села.

Міщанську довгу сиву капоту, шовковий пояс, сиву шапку кримську на завісах витиснув кусий сурдутик, фільцовий або солом'яний капелюшок, а у женьщин г'ранатову бекешу підбиту футром, коралі як ліскові оріхи, з котрих звисав золотий дукат, на голові шалінову (перска) або броцку хустку вартости кільканайцять зл. р. заступили перкалики, кацабайки, капелюшки, рукавички і парасольки. І по селах не видно вже тих завоїв турецьких, так званих рантухів, котрими женьщини так голову завивали, що заледво з під них було видно очи, ніс та уста.

Тепер не найде ся женьщини сільської з стриженим волосем, а хлопа з голеною головою так що тільки на верху голови лишано трохи волося (селедець в Козаків). Єще в р. 1875 поховав я в Зарудцях послідного хлопа консерватисту з голеною головою і в шапці на завісах. Не дивно тому, що домашні обставини нашого духовенства також цілковито змінили ся.

Вдовж ріки тягне ся велике село, хата в хату всі однакові; комина не видно на жадній хаті а дим виходить попід стріху.

На початку села великий мурований дім з численними господарськими будинками — се двір. По середині села старенька дерев'яна церков з трема копулами і похиленим на бік хрестом. Се памятка єще старої Rzeczy pospolitej. В сусідстві церкви, великий мурований будинок — то коршма, для вигоди людей і побільшеня побожності. По другій стороні церкви трохи більший дім як решта хлопських хат се „plebania“ огорожена плотом або частоколом; се послідне то дар „z łaski i życzliwości Jaśnie Wielmożnego Pana kolatora dla księdza proboszcza“, котрим то титулом на попереднє поданє в тім дусі давано також і опал. Парох або не маючи під рукою документів ерекції, а може не заглядаючи в інвентар, де стояло виразно Holz nach Bedarf на кожду потребу, писав до Zarządu dóbr Jaśnie Wielm. Kollatora прошенє, а наслідки того були дуже сумні; на жаль ціла Бережанщина на підставі тих прошень стратила право побору опалу і иньшого потрібного материялу. — Коло хати городець з цв'їтами, як то: шальвія, румянок, рута, васильок, юзефок (husor) і т. д., котрі служили заразом яко аптика домашна. Недалеко хати шпихлір, дальше стайні, город, гумно. На гумні мала стодола, котра служила неяко каса підручна, бо збіже складало ся в стоги. За гумном садок з деревами овочевими.

Зимовий вечір — загляньмо що діє ся в хаті сьвященника. Через ганок входить ся до сінний. З сінний провадять впрост двері до міністерства публичного огріня. — Туть держить теку 16 або 18 літний хлопака, котрий в літі був міністром ското-

наства. За помочію другого помічника пакує величезну колоду до печі, котра в хаті займає певно 4□ метри, а під ту колоду підкладає дрібних дров і так піддержує через цілий тиждень неугасаючий огонь. — По правій стороні з сіний ведуть двері до світлиці. Умебльована цілком поєдинче. Стіл, дерев'яна канапа, такіж крісла і пр. Ціла кімната освітлена одною лійовою свічкою на столі, при котрім єгомоість розложивши церковні книги, сьпіває в півголос якийсь чин церковний.

Паралельно припирає до світлиці друга кімната — дальше трета — умебльована таке, як в світлиці, робота домородного столяра.

Ціле жите вечірне концентрує ся в пекарні (кухні), до котрої провадять двері з сіний по лівій стороні. Єсть то найбільша кімната в цілм домі, зараз коло дверей величезна піч еще з більшим припчком, на котрім горить огонь, а при нїм горшків і горнят повно, — Великий запічок відграє велику ролю як до сезону: сушать ся коноплі, лен, збіже, служить також за спальню для дівок, а в разі недуги котрої з челядини, яко шпиталь. На гізимсі від бовдура (капа над припчком) світить ся каганець с. є. мала мисочка з дзюбком, гніт з льну, в каганці олій або кусень лою. Розуміє ся що олій своєї (домашної) роботи, а і лій некупований, бо скоро позимніло в осени, то різано вівці на домашню потребу. Шкіри на кожухи для челяди, а мясо, котре сьвіжо незужитковано, мариновано і вуджено а з того роблено свічки домашні.

Один з парубків крутить на коловоротку шнурки, другий виробляє з них посторонки вужиска, або виплітає на кроснах шлії, вузди, нашійники, або ріже на скринці січку. Старий паєчник упоравшись з направою уліїв, робить люшні, клинці, дишлі, граблі, аби був запас на ціле літо. В кутику при лоевій свічці сидить швець, робить чоботи, чобітки, черевики і заосмотрює на цілий рік всю родину в обув, а скінчивши в однім місци, йде дальше по селах. Рахунок за єго роботу виглядав більше меньше так: Нові чоботи, штайфи для єгомосця 2 сороковці т. є. 75 кр.; черевики для їмосці і панночок по 10 дутків, так само і чобітки для хлопців по 10 дутків. Одна дівка занята коло печі, решта дівок з сусідними, котрі прийшли з кужелями на так звані вечерниці, сидять рядом попід піч і де тільки єсть вільне місце і прядуть, а між ними і їмосць на осібнім стілци також з кужелем. Часто появляють ся самі Ёгомосьць і оповідають щось з письма святого о Авраамі, Йосифі, Мойсею. А як Ёгомосьця нема, то сьпівають набожні і сьвіцкі пісні, або оповідають байки і небилиці; а скільки тих байок оповідано то, хотьби не стало на 1001 ніч але на 101 то певно. Були там байки о розбійниках, Івасику купасику, о зміях, язях, чарівництвах, зачарованих королівнах і т. д., а між ними були декотрі так чувствительні, що денекотрі дівчата поплакали ся як бабки, а иньші так страшні, що бояли ся за поріг вийти.

Їмосць як не була між челядію, то була в своїй комнаті з дітьми при шитю, а Ѓомосьць читали щось цікавого або з біблії або з житя сьвятих.

Часами, місто шитя або гафтованя, дерто при столі піре; кожде дерло і складало на купку перед собою, а хлопці малі також не дармовали, мусіли свою купку надерти. Наймолодший хлопчиско пчихнув і все піре розлетіло ся по хаті. Справді дістав пару буханців, але за те увільнено его від того рода занятя на будуче.

Вспінути мушу еще о однім роді прислуги домашної, були то так звані піддячі. Обовязком їх було ві всіх Богослуженях участь брати і в разі потреби дяка заступити, Ѓомосцєви чоботи обчистити — також де треба поїхати і на посилки домашні. За тое мав на плебанії харч і дещо одія. Були то хлопаци молоді, а що роботи мали мало, то з нудьги виправляли різні збитки. Памятаю, як один такий піддячий, Андрусик, старого коня сусіда, котрий зимовою порою волочив ся по подвірях, завів до стайні, а обкрутивши его перевеслами, вигнав на улицу. Конисько виглядав так страшно, що люди утікали, а пси з цілої улици вили. А коли властитель свого коня пізнав, постановив за той встид дати піддячому добру науку. Другим разом чужим гусям, котрі зайшли на гумно, позакладав патички в дзюби і так з отвореними дзюбами вигнав. — Раз було в селі кілька весіль; Андрусик не показав ся пару днів ані до церкви ані до дому, впрочім бояв ся показатись Ѓомосцєви. Кориستاючи з того, що Ѓомосьць сидить на ганку з сусідним сьвященником і заслужена кара его мине, пустив ся впрост до хати. Але Ѓомость каже: „Слухай, Андрусик, ти хочеш бути дяком? А так, прошу Ѓомосьця. А як будеш дяком, будеш мав піддячого? А так! А як той піддячий не покаже ся через кілька день ані до церкви ані до дому іно буде волочити ся по весілях то знаєш, що ему зробиш“? „Не знаю прошу Ѓомосьця“, „От так му зробиш“. То сказавши, лівою рукою вхопив за карк, пригнув, а правою всипав му кілька палиць, а за кождим ударом повторяв: „Оттак, оттак му зробиш“. В той спосіб справедливість в задоволеню обох сторін була вимірена.

Під весну, наколи дні вже довші і виднійші, уставала звичайна зимова робота, а до хати вношено варстат ткацкий і ткач наробив тільки полотна, що на білє цілої родини, як і челяди було треба, а також полотна на постіль, ручників ані обрусів ніколи в склепі не купувало ся. Як величезна скриня була наповнена різного рода полотном так комора наповнена поживними запасами. На стінах висіли полті солонини, ковбаси, бербениці сира, фаска масла перетопленого з смальцем на ужиток кухні, бочілка повидел, меду, круп, пшеона, муки — повно. На великодні сьвята робив ся осібний рід муки монтової, на котру пшеницю полокано і сушено, або на сонци, або на печі, а печено з неї баби найменше на локоть високі, а що в піч невлазились, то печено їх в формах глиняних і то в грубі т. е. в печі до

огрівання кімнати. Много клопоту було з дріжджами. Як не могли за протекцією дістати в броварі, то куповано на місті в жидів, котрі повиносили повні цебрики сих дріжджей розпущених пивом, а щоби пінили ся, то розбивали їх березовими мітолками і продавали на кварти.

Взагалі в господарских домах був достаток.

Около року 1880 справляв мій брат весіле. Священик сусід о. Леж каже до мого брата: Щоби покійний отець Ваш сказав на тоє весіля? В остатних часах житя покійного, пращаючи ся по празнику з покійним, кажу: „Дякую Вам, через три дни забавлялисьмо ся дуже добре, а сила тоє приняте може коштувати?“ „Здає ся мені, що трохи більше як 10 зл. р.“ сказав отець. І не дивно, мука, омаста своя, забито барана, дріб свій, за цебрик риби 40 кр., гарнець оковити в горальни 80 кр. заварено з медом, бочка пива, 32 гарци, 2 зл. р. мід свій, кави мало хто пив, кварта руму 40 кр. і так малим коштом забавляли ся люди веселійше і щирійше, як тепер при видатках на пару соток. Так жило ся з малими винятками майже в кождім священичім домі.

До винятків зачисляли ся ті доми, де Ѓймосьць (перепрашаю не можна було називати Імосцею тільки Пані) була не дочка священика. Знав я один дім де священик оженив ся з дочкою збанкрованого посесора. В посагу взяв на утриманє кромі старого тесьця і тещі, еще 2 братів і три сестри жінки; розумієсь, що в так численній родині мусіло приходити до частих непорозумінь; в тім случаю вся родина жени атакувала мужа; тогді бідачесько муж райтеровав до своєї кімнати, а замкнувшись починав співати Акафіст, а що облягаючі голосно кричали, то обляганий підносив више голос. — „Радуй ся Ник. Великий Чудотворче“. Облягаючі видячи, що фортеца не до здобутя, мусіли уступати. В таких случаях старий тесьць говорив звичайно: Я все своє кажу, най ся чеше кінь з конем, віл з волем, а свиня з свинею.

Сини називали ся Zygmunt, Ludwik, Kazimierz. Найстарший Zygmunt пішов з IV кляси до повстаня, а що ся з прочими стало не знаю, але шкіл не покиньчили.

Коли я був завідателем в Зарудцях оновідав мені старенький старший брат, що один з моїх попередників мав жену також польку. В посагу дістав повіз і пару сорокатих коний, то Ѓймосьць через цілий тиждень сиділи в стайни коло коний, казали мити, а копита чистити і повіз мити. А в неділю запрягали ся до повозу коні і везли Імосць до Косцева до косцьола. Але за то потім прийшли жиди, забрали повіз, коні і все що іно в хаті було.

В домах священичих де жили по Вожому, благословив Бог і дітям і тепер дякувати Богу маємо численну інтелігенцію руску, котра єсть вірна своїй церкві і народови.

Яко додаток до повисших споминів з давних часів, думаю, що зацікавить моїх молодших собратів і давнійша педагогіка, практикована в школах, давнійше званих нормальних, або Kreishauptschule. Зачнім від голови. Чоловічок не великий, сухорлявий, виголений з бакенбартами, на параді убраний в мундир з ковніром віолетовим і трема зьвіздками, білі сподні з золотим лямпасом на штрумплях, то єсть натягнені ремінцем по під чоботи, на голові пиріг, на шії чорний гальштук і ковнірець з кінцями сягаючими до пів лиця, так званими Paternmörder і при боці шпада. В будвий день шапка з бомком і короткий кафтан з позолоченими гузиками і трема зьвіздками. Се пан Kreishauptschuldirektor, господар третої, а теперішної четвертої класи. Година рахунків, хлопчина викликаний до таблиці, за ним стає п. Kreishauptschuldir. з тростинкою Хлопчина рахує 6×6 sind 36 schreibe 6, drei weiter а заким напише, все оглядає ся на директора, чи не підносить тростини, скоро тільки змилить ся, зараз свисне тростина в повітрі і спаде на плечі хлопця. А як дитина мала ватований сурдутик то зараз кличе: „Taufpaten heraus“, в одній хвилі протягнуто на градус і зараз екзекуція наступала; до щастя числено, ели тільки на трох ударах кінчило ся. Другий тип педагога: хлоп в сяжені, обголений, голова лиса, заднім засобом волося покривав передній недобір, звязуючи его над чолом. Засада его педагогіки була: Ein Soldat, der nicht Pulver gerochen hat, ist kein Soldat und der Schüler, der kein Schilling bekommen hat, ist kein Schüler, тож то тую свою засаду виконував сьвято, що дня кілька екзекуцій, а в соботу день виплати, Zahlungstag, бито через цілий день, рано і по полудни. А титулів до екзикуції найшло ся досить — за Sprachzeichen, то єсть, хто кого прилапав, що говорив по польськи або руски, тому дали книжочку, в котру мусівсь вписати і старати ся другого прилапати, аби ему її впахати — і за иньші „прегрішення“ в тижни. А така екзекуція, то щось було страшного. „N. N. heraus in die Mitte! herunter die Hosen“. „Mein goldener, silberner, Herr Professor, ich werde schon niemals schwätzen oder polnisch sprechen, wie Got lieben“, лебедить дитина. „Schweig Kanalie“ гремить луній, „Herr goldener, silberner, diamanter Herr Kreishauptschullehrer! Nur nicht auf blossen!“ „Schweig Kanalie!“ — „schon auf Gaciehosen schon auf Hemd!“ не поможе нічого, двох операторів штанята розпiali, решту убраня піднесли і на ступени розтягнули. Різга в воздуху засвистала, наслідки страшні, за другим ударом кров виступила, а за прочими ціла та часть тіла була кровію залята. Глибоко врила ся в мою память одна така екзекуція. Було то в червни. День горячий, пополудни. За столом засів професор, отворив катальог, на ніс наложив окуляри тай каже: „Jetzt werde ich auf Prüfung fragen, wer mir mit der Nase rührt der bekommt fünfwer auf blossen“. Сидів коло мене хлопчина N. N., перевертаючи книжку, вилетів ему олувець на землю. N. N. heraus! herunter die Hosen і т. д. Дитина шамотаючись на градусі розбила собі ніс, кров з заду і з переду, а до

того ще дістав і спазми, почав кричати що сили, дивними голосами, а з долини перекупки (бо школа була в ратуши на поверсі): ти гайдамако! розбійнику! за що катуєш людські діти!“ „Mach die Fenster zu“ але хлопець верещить нелюдским голо-сом, а професор обернув різгу другим кінцем і нуж его по плечох. Чи довго то тревало, не знаю, бо не міг дивити ся на кров, а як побачив его лице закровавлене, зімлів і мене винесли на коритар. Що ся з тою дитиною стало, не знаю, бо ніколи опі-сля не стрічав.

Прочі учителі також не жалували патика і катехит також уживав часто, аке так, як той лупій, а називав ся Лушпинський, не постунав ніхто.

В наслідок такої педагогії попав я в такий хоробливий стан, що при найменшій зворушенню тряс ся на цілім тілі і прийшов до себе аж в III. класі гімназ., де професори обходили ся з учениками як з власними дітьми. Такий Мандибур, Корніцький, Чачковский то якби були могли, тоби не тільки своєю відомість, але і свою душу в ученика вложили. Для того кождому з їх учеників память про них єсть і буде все дорогою.

Николай Стрільбицкий.
парох Янова

Бібліографія.

Социяльне образоване.

1. Soziale Konferenzen und Studienzirkel (Soziale Tagesfragen 4) 3 Aufl. M. Gladbach 1907, стр. 56, 8° 50 фен.

2. J. Biederlack S. J., Die soziale Frage. Ein Beitrag zur Orientierung über ihr Wesen und ihre Lösung. 7 Aufl. Innsbruck 1907, X. 304, 8° onp. K. 3.30.

Ks. Biederlack T. J., Kwestya społeczna. Przyczynek do zrozumienia jej istoty i rozwiązania jej. Z siódmego wydania niemieckiego przełożył za zezwoleniem autora Dr. T. Rzymiski. Poznań 1908. ст. XIV, 335, 8° коп. 4.

3. Ks. T. Trzeciński. Krótki przewodnik pracy społecznej w dyecezyach gnieźnieńskiej i poznańskiej. Poznań. 1907. VIII, 160, 12° коп. 1.50.

Про вагу, потребу, і перші підручники социяльного образованя було вже в „Ниві“ мин. року ч. 8 ст. 247—7. Нема сум-

ніву, що суспільний рух в останніх десятих літ прибрав характер руху культурного, який в різних формах викликає фермент в щоразто ширших кругах. Отже не лишень є річчю образованого чоловіка здавати собі справу із сего життя, що кипить кругом него; т. зв. образовані і посідаючі верстви суспільности мають ще обов'язок зглядом прочих клас приложити руку до їх змагання, щоби змілоу рукою повести его на здорові тори, висвітлити і виліміновати злобні і згубні погляди і кличі з невдоволених кругів. Коли до сего діла покликаний кожний образований член суспільности, то тим більше сьвященик, якого зване є емінентно суспільно добродійне. Так як першою рекомендацією для християнства в очах поган була его суспільна добродійність, так і нині перші сьвященики в ім'я християнської любови є покликані до злагодження житєвої борби, до об'легчення житєвого тягару тих, яких житє матеріально упослідило. Та тут йде не лишень о матеріальне добро, о гідну чоловіка-ближнього участь в земских добрах. Нині суспільний рух потребує може єще більше санаціїу своему ідейному світогляду, у своему духовому занепаді. Его ворожнеча зглядом віри і християнських інституцій, се вже не скривлене світогляду, се брак в самому его фундаменті, се недуга в самому его зародку. Із сеї духової неволі може визволити его лишень акція духовенства. А до сего потреба ему попри здвоєну суспільну добродійність річєвого соціального образованя.

1. Самообразованє є злучене звичайно з труднощами. Не лишень брак відповідних срецтв, часу, заохоти і витривалости, але нерідко неясність або некритичність поглядів може тут стояти єа перешкодї. Для оминеня сего добре є лучити ся в кружки для соціальных студий, у яких збірними силами лекше ціль осягнути. Як такі кружки мають бути з'організовані, ведені і діяльні, інформує коротко а практично брошурка: *Soziale konferenzen und studienzirkel*, яка у другім виданю з р. 1902 мала навіть титул: *Soziale Konferenzen unter dem Klerus*. Тому, що цілію таких кружків і конференцій є образованє членів, для того і осередком їх засідань буде реферат з корєфератом а відтак дискусія. Перші труднощі при основуваню таких кружків буде становити їх організація взагалї, участь членів, вибір і виріб тем. На все то згадана брошурка дає роз'ясненє, бо подає навіть коротенькі статuti і звіти з таких конференцій і суспільних кружків так жеж клиром як і студентами. У другій єї часті є зібрані теми і відповідна до кожної література у вісьмох групах: 1. Введенє в розумінє економії; 2. Питаня рільного господарства; 3. Питаня ремісничі; 4. Питаня дрібної торгівлі; 5. Питаня зглядом купецкого персоналу; 6. Питаня робітничі; 7. Жіночє питання; 8. Соціалїзм.

Література зібрана добірно і з добрих жерел. Деякі доповненя для неї мож найти у Римского, згаданого у попереднім річнику „Ниви“ і книжочці: *Verzeichnis sozialer Literatur. Eine systematische Zusammenstellung und Beurthei-*

lung der wichtigsten sozialwissenschaftlichen und sozialpolitischen Schriften, 7 Aufl. M. Gladbach 1907. Zentralstelle des Volksverein f. das katholische Deutschland. 50 фен.

2. В соціальнім самообразованю чи кружку перше питанє відносить ся до загальної орієнтації в суспільнім питаню. Таку дає підручник Бідерляка, професора Трегоріанського університету в Римі, книжка, яка в католицьких суспільних кругах тішить ся великою повагою і популярністю, та є переложена на кілька мов, а в остатнім часі на польський. В першій, загальній частині вона вияснює понятє і початок нинішнього суспільного питаня; теорію господарної свободи або економічний лібералізм в єго постулатах, узасадненню і оцінці; соціалізм, після єго понятя і родів, державний соціалізм, погляди і цілі соціальної демократії, розвій, узасадненє і критику соціалізму; християнську науку о господарстві і суспільности. В другій частині, спеціальній, є, виложено: питанє аграрне, робітничє, ремісничє, торговельне і жіночє.

3. Перша вже орієнтація в суспільнім питаню показує, що воно передовсім є питанє практичного значіння. Як же в практиці має виглядати, чи виглядає суспільна робота, треба учити ся від того, у кого та праця вже цвіте. В тій цілі вказуєм на книжочку Тшчціньського. Не з того згляду, мов би вона цілковито, так як є, надавала ся до наших відносин. Але у ній видно, як нарід живучий в державі о великім суспільнім русі а політично гноблений, старає ся ратовати меньшого брата християнською роботою. А се якраз для нас є важне. По загальнім вивченню понятя і основ суспільного питаня і соціалізму, в другій частині автор дав образ суспільної роботи. Тут є начерк кружків брацких (рожанцових) і матерій християнських; товариств робітників, челядників і терминаторів; кружків рільничих, спілок заробкових і господарських; товариств промислових і купецьких; борби з алькоголем і на конець щадничих кас. Послїдна часть містить в собі соціальні закони німецької держави. Книжочка ся дає конкретно образ суспільної праці з двох диецезій. Вона є у малих рамах тим, що в ширших є виложено в кн. Retzbach, Leitfaden für Soziale Praxis. 2—4 Aufl. Freiburg 1906. 3 Mk.

О. Боцял.

Книга прислана до Редакції:

Leopold Caro, Nowe drogi. Z przedmową X. Teodorowicza. Poznań 1908. ст. 8, 171. Кор. 1-50.

Зміст: Нові дороги. Історія і політика. Завдання нашої (=поль.) політики. Сьогочасні завдання католицизму. Недостат. економічного образования в нашім народі. Духовенство і суспільне питанє. Християнське понятє приватної власности. Католицька Варшава. Ідея народна в „Визволеню“ Виспянського, Ambo meliores.

Всячина.

William Thomson лорд Kelvin. Дня 17. грудня 1907 р. помер 83. літний William Thomson лорд Кельвін, оден з найбільших новочасних фізиків. Нема майже области в природописних науках, щоби не положив він великих заслуг. Наука о теплі, електричності, магнетизмі, припливі і відпливі моря, дальше техніка електрометрів і підморської телеграфії, завдячує сему вченому дуже багато.

Головна наукова заслуга Кельвіна полягає в его теорії про тепло. Rob. Maug і Joule поставили засаду термодинаміки, що тепло і рух, то лиш різні форми тої-самої енергії і можуть взаїмно в себе переходити. Clausius доказав однак, що перехід тепла в рух є лиш тоді можливий, если тепло переходить з теплішого тіла в зимніше. Независимо від Клявзиуса, зформулював Кельвін важний принцип термодинаміки, що ентропія вселенної стремить до свого maximum. Значить се так;

Енергія, виступаюча в формі тепла або звичайно тепло, переходить безустанно в цілій вселенній (космос) з тіл тепліших в зимніші. То тепло не дасть ся вже обернути в форму руху, воно все зістане теплом, та позістане для енергії руху в природі страчене. Перехід тепла з тіл тепліших в зимніші буде тревати так довго, аж ціла вселенна дійде до одномірної температури. Тоді вся енергія руху перейде в форму тепла, а що то тепло не може назад вернути в рух, то і забракне на світі руху, прийде загальна смерть або кінець світа.

З того слідує, що світ буде мати свій кінець, отже мусів мати і свій початок. Доґма матеріялізму про вічність світа, не може устояти ся перед наукою. Навідворот, доґми християнської теології про початок і кінець світа, знаходять в науці своє потверджене.

Ще одно. Лорд Кельвін, мимо глибокої своєї науки, був теїстом та християнином. Про відношене природописних наук до віри в Бога так висказував ся: „Для органічних форм матерії наука не може подати ніяких причин, крім волі Сотворителя. Неможливо поняти повстання та продовження життя без творчої сили, що над всім панує. Не бійтеся бути вільнодумцями. Если будете сильно думати, то природописні науки змусять вас до віри в Бога, що є підставою всякої релігії. Пізнайте тоді, що наука не є противником релігії, але навпаки, скріплює її“.

Теорію матеріялізму і атеїзму про повстанє світа з сліпої злукі атомів, низиває Кельвін безглузною.

Так говорить об'єктивна наука про відношене природописних наук до християнської віри в Бога. Як марними суть против тих велитнів науки ароганткі закиди Гекля і Дрепера, ширені „науковими“ публікаціями, головно соціально демократичної партії...

3 Тов-а съв. Ап. Петра. На дни 30. січня с. р. відбули ся Загальні Збори Тов-а, на жаль при скупій участі членів. Із звіту уступаючого Виділу дізнаєм ся, що Тов-о розвиває ся правильно. Тов-о, яке живе переважно із членських вкладок від церков та селян, помимо так тяжкого року, яким був минувший, мало чистого доходу 11.149 К. 04 г. На внесенє Виділу порішили 3. Збори розділити тойже в сей спосіб: 1000 кор. до фонду кор. 150 К. яко перший даток на будучу в проєкті церков на Замарстинові а 10.000 кор. на запомоги убогим церквам.

Ново вибраний Виділ уконституував ся в сей спосіб: Всесъв. о. Мітр. Туркевич Лев яко голова; о. Др. Жук Йосиф м. голова; о. Давидович Іван секретар; о. Мохнацкий Стефан касиєр; о. Паньківський Ілярій контролёр; о. Др. Мишковський Тит сов. Грабованський Володимир, о. Рудович Іван, о. Гургула Володимир яко виділові; о. Лиско Василь, о. Левицкий Ярослав, о. Липцяк Василь, о. Пилипець Петро яко заступники тихже. До комісії контрольної, як р. минувшого: Впр. о. Пачовський Ілярій, о. Шухевич Евген і о. Білінкевич Айталь.

Нововибраний Виділ, пригадуючи так високу і патріотичну ціль Тов-а, поручає тоєж серцям і опіці нашої суспільности.

Виділ Тов. съв. Ап. Павла подає отсим до відомости, що загальні Збори Тов. съв. Ап. Павла відбудуть ся дня 5. марта (четвер в сирнім тиждні) с. р. о год. 3. пополудни в дух. Семинари у Львові. Їслиби о год. 3. не було комплету, то другі збори відбудуть ся о годину пізнійше при яким-будь числі присутних членів.

(Прим. Редак.) Нема без сумніву ані одного серед Всч. ОО., щоби собі не здавав справи з невідрадного положеня діл нашого обряду, церкви і віри — і то не тільки далеко у Америці але таки на нашій рідній землі — в Галичині. Противділати — грізному напорови ворожих напрямів і сил є нашим съвятим обовязком, а сей съвятий обовязок зможемо успішно сповнити лише спільними — з'організованими силами. До сеї організації „Нива“ тягом накликувала; поки-що, заким ми на ню здобудемо ся, попираймо, приступаймо і єднаймо ся в сих товариствах, які вже існують, — передовсім в Тов. съв. Ап. Павла. — Нам під нинішню добу нічо так не є потрібне, як апостольський дух і ревність съв. Павла; — в ціли сеї апостольської діяльности горнім ся до згаданого Товариства.

В надії, що сегорічні збори відбудуть ся при численній участі членів, містимо і піддаємо під розвагу Всч. ОО., членам Тов. съв. Павла слідуючий поклик „з турчанських гір“: „Відомо, що у нас суть дві головні партії, які себе взаїмно поборюють. Поки-що ся борба має характер національно-політичний; но з часом она може захопити і мати вплив на діла релігійні... Тому нехай ч. редакция (ми скажемо: Тов. съв. Ап. Павла) нас заздальєгідь організує: всюда завязовати брацтва, котріби присягою зобовязовали ся боронити інтересів руско-католицької Церкви; ті брацтва місячними складками удержувалиби а).

Сестри Служебниці Пр. Д. М. б) бурси для хлопців під управою ОО. Василян в) свої школи г) часописи, книгарні і друкарні і т. и. Все можна досягнути, коби лише хотіло ся — *volenti nihil difficile*“.

Посіщенє Преосв. Сотера рус. парохії в Клівленд, Огайо Серце наше переповнене радістю, тому що і ми удостоїлись бачити і витати в нашій парохії квязя церкви, першого Ам. гр. кат. Руского Епископа Преосвященного Сотера Ортиньского.

Вівторок д. 17. с. м. около 4 год. по полудни зачав нарід вже горнутись до церкви, кождий рад був побачити та почути милі і теплі слова нашого любимого Епископа; мусілисьмо всі лавки з церкви повиносити на двір, бо инакше булоби бракнуло місця для народу. Народу згромадилось около 3 тисяч, що аж сам Владика зачудував ся, де тут могло тільки Русинів набратись. О 7 год. зачав ся молебен, і по екінченю молебня Преосвященний Владика виголосив красну проповідь до народа, яка тревала майже дві години. Нарід з найбільшою увагою слухав тої проповіді, та отцівского наставлення Архипастирского, кождий чув ся щасливим і рад би був і цілу ніч слухати тої милої і чувственної бесіди.

Слова нашого Владики милі, Божі, теплі, солодкі, справедливі — бо і натура его привязана до бідного Руского народу так, що чоловік не може собі представити, чи то Епископ, чи рідний Отець своїх дітій.

Того самого вечера відбув ся парохіяльний мітинг в Рускій школі під предсідательством Іх Преосвященства. На тім мітингу одногласно рішив нарід передати церков, і всі церковні мастки в руки Іх Преосвященства.

На другий день т. є. 18 с. м. о 9 год. Преосвященний Владика відправили Архирейске Богослуженє; під час Служби В. сьпівав місцевий хор під проводом п. М. Бабія дуже вдачно. Народу знов згорнулось повна церков, мож сказати, що мало бракувало з тих, котрі були вечером. Тут знов мушу зазначити, що дістала ся нам похвала і подяка від Преосвященного Владики слідуючими словами: Я виджу, що Ви любите щиро свою віру, свою церков, свого Владика; пізнати з того, що нині хоть робучий день, а Ви не зважаючи на свої материяльні страти, прийшли до церкви так численно. Того я ще майже нігде не трафив, аби в робітничий день тільки народу зійшлося; тож прийміть за тоє від свого Владики щиро подяку і Архирейске благословеніє.

По скінченій проповіді Владика відіхав до Johnstown, Pa. о 1:30 по пол.

По відїзді Владики чути межі нашими людьми і такі бесіди: Тепер можу вже умирати, бом вже бачив свого Руского Епископа на свої очи, і чув его слова. А знов ивші говорять: я вже не гадав бути і признатись до Русинів, а нині я вже виджу, що то ми за одні, який ми нарід; видівем свого Епископа, чув его красну відправу і проповідь в церкві, тепер не дам нікому баламутитись, свою віру і народність буду шанувати і

любити. Но не лише свої, але і словаки нам зазидують, кажуть що аж тепер Русини нас бідувати будуть. От-такто. Чужі люди, чужа народність нам Русинам зазидують нашого Єпископа. А свої що? Свої свого Єпископа, свого покровителя роспинають, і радіби позбутись одної години, аби могли і даліше в своїх багнах киригинити, та бідний Руский нарід в своїм затуманеню винародовляти. Словом сказавши на нашого Єпископа нападають зі всіх сторін, не дають му свою горячу роботу зачату вже кінчити. От і тепер посльідне число „Правди“ майже від початку до кінця заповнене самими пашкілями на нашого єпископа; видко що „Правда“ побратилась з „Вістником“, котра то ще недавно так себе закривала, і випералась, що она Боже хорони аби против нашого Єпископа виступала коли.

Однак, наш нарід в Клівленд єсть добрий духом, стоїть за своїм Владикою як мур і не дасть жадним Шмідам та Жатковичам баламутитись і за ніс водидись.

Старий парафіянн Угр. рус (Ам. „Свобода“ ч. 3.)

Академія в честь сьв. Іоана Золотоустого в дух. Семинари в Любляні відбула ся заходом словінських богословів дня 27. січ. В програму єї входили продукції оркестри, хори, деклямація (Chrysostomus-lux ex oriente) і відчити на слідуючі теми: сьв. І. Золот. в історії церкви і культури, — яко ексеґет, — яно бесідник і — Доктор Евхаристії.

Всв. і Впр. о. Др. Няраді, Ректор гр. кат. Семинара в Загребі, що був присутній на сій Академії, зволив прислати нам звістку про знамените оброблене і віддане всіх точок програми і про горячу промову Єп. Ёгліча, який вівзав своїх питомців, щоби 1) по приміру сьв. Іоана Зол. безнастанно читали сьв. Письмо і там шукали того, що для сьвященика особливо потрібне 2) щоби приготавлиали ся на оборону прав Церкви, як сьв. Іоан Зл. єї боронив 3) щоби жерело сили і помочи було їм то саме, яке було сьв. Іоанови Зл. — Іс. Христос в Найсьв. Евхаристії. При сій нагоді звертає Впр. о. Ректор увагу на знамениту організації словінських католиків: Т-во сьв. Могорія має около 80.000 членів і видає кожного року по 5 книжок дух. змісту; — часопись для народу „Domoljub“, писана в дусі кат. має понад 30.000 предплатників; — політичний дневник Sloveпec“, також кат., має около 4.000 пренумерантів; організація духовенства може послужити за взір всім а особливо нам. —

Про величавий обхід ювілею сьв. Іоана Зл. в рус. дух. Семинари у Львові і про духовний концерт в честь Сьвятого в „Нар. Домі“ д. 14. с. м. скажемо докладнійше в слідуючім ч. „Ниви“.

Нове добродійне товариство руских сьвящеників ім. сьв. Андрея, про яке ми вже попередно доносили, зістало від ц. к. Намісництва дня 20 січня Ч. 4650 затвержене. Цілію сего товариства по мисли §. 3. статута є: „давати спромогу і улекшувати лічене в місцях купелевих і кліматичних тим своїм дійсним членам і їх женам і дітям, що до котрих єсть надія, що по відбутю лічення до здоровля повернуть, а то через приймање їх до притотів, які товариство основувати буде“.

Цілий статут сего важного і для наших священників, особливо потребуючих поратования здоровля, потрібного товариства суде видрукований в однім з найблизших чисел „Ниви“. Як нас з комітету оснувателів інформують, товариство наміряє будувати і удержувати власні приюти в Трускавці, Криничі і Підлютім, а в міру зросту діяльності товариства і в других місцях. Взором для сего товариства послужило подібне тов. священників ім. свв. Йосафата в Горицїї, яке з малих початків розвинуло ся нині так гарно, що удержує власні приюти навіть поза границями свого краю і посідає великий маєток.

Тов. свв. Андрея повинен поперти кожний наш священник, щоби в хвилях, коли буде потребував опіки і помочи лікарської, міг її найти у своїх. Перші конституційні збори нового товариства зістали сквикані на день 13 лютого о год. 5 поп. в духовнім Семинарі у Львові. Б.

Підвисшене заосмотреня вдовиць і сиріт по гр. кат. священниках. Рескриптом Намістництва з дня 6 лютого 1908 ч. 13.991 поручено всім п. к. Урядам податковим і касам, аби почавши від д. 1 січня 1908 виплачували вдовицям і сиротам по священниках заосмотрене о 50 прц. више, як они побирали доси. Іменно вдовиці, які они побирали доси 400 К. будуть побирати на будуче 600 К. сироти котрі мали по 200 К. заосмотреня одержать 300 К. а ті що мали по 120 К. дістануть по 180 К. Датки на виховане дітей, які доси виносили по 80 К. підвисшено на 120 К. О тім підвисшеню не буде ся повідомлювати письменно кожду інтересовану особу з окрема, лише Уряди податкові устно повідомлять їх при найблизшій виплаті. В квітах при найблизшій виплаті треба навести дату і число више поданого рескрипту Намістництва.

В послднім ч. „Ниви“ з минушого року ми приобіцали старати ся о розширенє нашого видавництва; Нам справді удало здійснити сю обітницю через побільшенє „проповідничого додатку“. З нинішнім числом „Ниви“ розпочинаємо висилати нашим П. Т. предплатникам „Розважання о терпіннях Іс. Христа“, які будуть обнимати около шість аркушів друку; до 15. марта они будуть в цілости надруковані і розіслані без підвисшеня пренумерати нашої часописи.

При сій нагоді подаємо до відомости, що ті „Розважання“ вийдуть осбною відбиткою; можна буде їх набути, починаючи від 15. марта, в книгарні Тва ім. Шевченка по ціні 1 кор. Впр. о. Е. Гузар, автор сих „Розважань“ приладив вже до друку „Дохові розважання о терпіннях Іс. Христа для шкільних дітей“. Они вийдуть з друку в половині марта осбною брошурою і будуть обнимати понад два аркуші. Можна буде їх замовляти через книгарню Тва ім. Шевченка або через адміністрацію „Ниви“ по ціні 50 сот.

Просимо о вирівнанє залеглостий і відновленє предплати. Редакция і Адміністрация „Ниви“.

Видає „Комітет редакційний.“ — За редакцію відповідає
св. Д-р. Д. Яремко.

З друкарні Ставропігійської під упр. М. Рефця.

Передплата
річна 8 коп.
піврічна 4 „
Поодинокі
число 40 сот.

Адрес
редакції і
адміністрації
Львів, ульця
Коперника ч. 36.

ЧАСОПІСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ

Виходить 1-го і 15-го кожного місяця.

ЗМІСТ: Начерк християнско-католицького світогляду. — Д-р. В. Щурат.
Свв. Іван Златоустий на Русі. — Пастирський лист Преосв. Сотира.
— До організації. — Всячина.

Начерк християнсько-католицького світогляду.

Питанє про відношенє релігії в загалі, а католицької церкви в особенності, до загально-людської культури, се питанє засадниче, дуже скомпліковане, зложене з цілого ряду поодиноких питань: що то є релігія, церков, яка єї головна ціль, які средства єї діяльності, що то є культура, які єї складові часті і чинники, яке відношенє тих чинників до себе та до цілости, яке відношенє тої цілости до релігії і єї поодиноких форм? Розвязка тих питань і уложене відповідей в суцільну систему, творить то, що ми називаємо світоглядом. Поодинокі відповіді дають то, що називаємо засадами, принципами світогляду.

Від чого залежить рід світогляду? Які чинники, які фактори впливають на витворенє такого чи інакшого світогляду? Бо-ж світоглядів є багато, отже численні і ріжнородні мусять бути єго чинники, єго засади. Тих чинників треба передовсім шукати в філософічних поглядах.

Всяка думаюча людина дивить ся на окружаючу єї вселенну (космос), збирає змислами, досвідом і ученєм ся матеріал до знаня. Над тим призбираним матеріалом зачинає ду-

мати, рефлектувати, ідучи за природним, вродженим потягом інтелекту. Сирий матеріял переробляє критично, після логічних законів, порядкує его, укладає в загальний, систематично уложений образ. Від якості і кількості призираного матеріялу, від вродженої і набутої бистроти ума, від вроджених а впливом оточення і виховання змодифікованих психічних чинників, буде залежати той загальний образ зі своїм змістом і формою. Загальні такі образи в поодиноких людей суть різні, різнять ся квантитативно і квалітативно, але ріжниця їх буде лиш добавочна (*accidentalis*). В сути річи (*essentialiter*) ті образи будуть синтезою ділання об'єктивного світа на суб'єктивний інтелект а одно і друге для всіх і у всіх людей є що до есенції таке саме.

На витвореню загального образу про вселенну не кінчить ся духовий процес людини. Коли образ вже готовий, віринає думка про те, чи той образ відповідає дійсности, чи его складові часті фактично знаходять ся в вселенній, чи вони правдиві, дійсні, реальні? Чи взагалі така дійсність існує, чи може вона є лиш суб'єктивним, ідеальним витвором нашого інтелекту? Чи наш інтелект може дійсність пізнати і представити такою, якою вона є, бодай в приближеню, если вже не *adequate*? Чи може наш інтелект пізнає лиш позори, лиш тінь дійсности? То суть тяжкі загадки в філософії, т. з. *erkenntnisstheoretische Probleme*, якими займає ся філософічна галузь, звана матеріальною логікою, критикою, ностикою чи теорією про пізнане.

Відповідь на ті питання ріжна, а її якість ділить людство на дві великі, непримиримі громади. Одна громада стоїть на тім, що світ існує об'єктивно (*реалізм*), незалежно від нашого інтелекту та що інтелект може пізнати той світ таким, яким він є, бодай може его пізнати в приближеню. Той філософічний світогляд має численні форми, до тих двох основних точок менше або більше консеквентні. На ній стоїть св. Тома з Аквіну, на ній стоїть система схоластичної (томістичної, християнської) філософії, на ній стоїть католицька церква.

Друга громада придержує ся того, що хотайби світ існував, то інтелект наш не може его пізнати, а той образ, який ми собі творимо про вселенну, не відповідає дійсности, а є лиш сумою суб'єктивних вражень, які дійсність, в своїй есенції для нашого розуму непізнаваема, викликає в людськім розумі (*ідеалізм*). Форми того світогляду суть різні. На ній стоїть Кант, творець новітньої філософії, на ній стоїть мало що не ціла новочасна (*moderne*) філософія. Між обома світоглядами пропалина незаповнена. Між томісмом а кантіанісмом засаднича ріжниця*).

*) Otto Willmann. Geschichte des Idealismus. 3. Bde. Braunschweig. 1894 — 7. (гл. Innsbr. Zeitschrift für kathol. Theologie, XXIII 1899, S. 114—122): Rudolf Eucken. Lebensanschauungen der grossen Denker. Leipzig 5. A., 1904

При виборі томісму або кантіанісму стоїть людський розум на роздорозжі. Вибір рішає не лиш розум, але і воля, на вибір впливають не лиш логічні, але і психічні аргументи. Кождий можд іти куда захоче, на власну, розуміє ся, відвічальність. Ми вибираємо дорогу вказану схолястичною філософію, бо лиш вона може бути світоглядом християнина. Куду нас заведе?

Вселенна, природа і історія, правдива і реальна. То чиста дійсність. А звідки вона взяла ся? Доки вона веде? Яка єї ціль, пощо вона?**) Вселенна змінє ся неустанно, стремить до розвою, а дальше і до занепаду, вона скінчить ся (т. з. ентропія), отже не є вічна, але обмежена на час, отже мусіла мати свій початок. Якась сила, вихса від часу і простору, мусіла викликати бит з пропасти небиту. Та сила то Бог, всемогучий, бо викликав світ актом Своєї волі, актом сотвореня, Бог інтелігенний, бо уложив все після законів, уложив все доцільно (т. з. телеологія***). То наша метафізика, а лиш метафізика є властивою філософією. Розум запровадив нас по слідах природи аж до Бога, і то запровадив нас до пізнаня Ёго існованя з метафізичною певністю. Правда, Кант не признає можливости научної метафізики, для него метафізика то фантазія. Але лишім ёго з ёго субктивісмом із его ідеалісмом. Єли все на світі, єли світ цілий, єли пізнане того світа є лиш витвором вроджених нашо-му розумови апіористичних категорій, то і ціла система Кантової філософії є лиш субктивним витвором і не має обктивної стійности.

Дорогою думаня пізналисьмо існованє Бога, Бога що нас сотворив, отже від котрого єсьмо зависимі цілим нашим єством. В Нім наша ціль, до Него мусимо стреміти, Ёго мусимо осягнути, а ціле жите, цілий світ, ціле наше єство зі всіми нашими силами душі і тіла, то лиш средство, що має нас завести до Бога.****) Як маємо до тої нашої найвисшої цілі стреміти? Загальну відповідь на то подає розум: дорогою і після сказівок природного морального закона. Сам Бог вложив в наші серця моральне почутє, свідомість добра і зла. Природна совість веде нас до нашої остаточної цілі.*****) То суть основні точки „Kernfragen christlicher Welt — und Lebensanschauung“*****).

(гл. Literar. Rundschau, XXXI. 1905. S. 15—7); H. Gomperz. Weltanschauungslehre, Jena — Leipzig, 1904 (гл. Philosoph. Jahrbuch, XVIII, 1905. S. 342—3); Rud. Eucken, Thomas von Aquino und Kant, ein Kampf zweier Welten, Berlin, 1901 (гл. Allgem. Literaturblatt, XII, 1903. S. 9—10).

**) Konst. Hasert, Antworten der Natur: wohnt, wohin? Graz, 1906, 6. A.; idem Der Mensch, woher, wohin? Graz, 1907, 2. A.

***) Georg Reinhold, Die Welt als Führerin zur Gottheit, Stuttgart — Wien 1902.

****) Ios. Mausbach, Weltgrund und Menschheitsziel, München — Gladbach, 1905, 3—4. A.

*****) Vict. Cathrein, Moralphilosophie, Freiburg Br., 3. A., 1899.

*****) Ios. Mausbach, M. Gladbach, 1905, 3—4. A.

Природним світлом розуму признаємо дійсність вселенної, спромогу розуму її пізнати, існуванє Бога, походженє від Него вселенної і єї до Него стремленє. То філософічний світогляд християнина, католика.

Але Бог нам об'явив ся ще і в надприродний спосіб, в словах і фактах святаї історії, об'явив ся через патріархів і пророків, вкінци через сина свого Єдинородного, консустанціяльного з Вітцем, через Богочоловіка Ісуса Христа, Месию і Спасителя світа, Бог заговорив до нас устами традиції від Адама до Христа, Бог зложив свої слова в книги святи старого і нового Завіта. Свої слова і діла в надприроднім порядку*) продовжує Бог через церков яка має продовжувати діло спасеня, яка має наукою і правлінням (*doctrina et disciplina*) вести рід людський до надприродної ціли запомочю надприродних средств (св. тайн і ласки з них випливаючі). Такою правдивою, Христовою церквою є для нас католицька церков, та церков, якої видимою головою є св. Петро і Їго наслідники: римські єпископи. Та церков і єї видима голова, то неомилний учитель об'явленої правди, віри і моралі. Її духової надприродної власти і форм виконуваня тої власти не сьміє обмежати ані час ані простір, ані нація ані територія, ані одиниця ані загаль. Церков і єї органи, то наші одиноки в ділах надприродного порядку авторитети. Інших авторитетів не признаємо. Христос підніс нас з упосліджених рабів до становища синів свободи. На перекір одиноким нашим авторитетам не сьміємо приймати ніякої іншої служби. Ніхто не може служити двом панам. Всяка інша наша служба, всяка наша інша діяльність мусить бути частиною служби Богу і служби церкві. Ми зависимі від Бога цілим єством (Рим. XVI. 6—8.) Ми зависимі від церкви в справах надприродного порядку, але наша діяльність на всіх областях природного порядку не сьміє бути відорвана від надприродного. Наш світогляд мусить бути суцільний, а не дуалістичний, перерізаний на дві независимі сфери; яка має бути та суцільність, о тім низше.

То основні точки нашого теологічного світогляду, опертого на солідну підставу томістичної метафізики. Може ся він кому не подобати, нам се обоятно. В вишукуваню світогляду є компетентним наш розум, наша воля, наша віра, Божа ласка. Посторонні впливи мусять бути виключені. Яке діло віруючому з недовірком? Лібералізм**), що хоче нас виеманципувати з під авторитету Бога і церкви, віддавши нас лиш в неволю, в службу ідолів, в службу свята, єго тенденцій та химерної „публичної опінії“, яка з дня на день змінє свої уподобаня і погляди.

*) A. M. Weiss, *Natur u. Uebernatur* 3. A., 1897, Freiburg Br. (III-ter Bd. der Apologie).

**) Про той лібералізм гл. Нива, 1906, ст. 376—7.

Подібно як виявлене не виключає розуму, противно опираєся на него як на свій фундамент, — не моглибисьмо вірити, еслибисьмо не мали розуму, говорить св. Августин, — так і надприродний порядок не виключає природного, але на него опираєся, его підносить, убагородняє. Надприродна ціль супонує природну і єї доповнює, надприродне средство супонує природне і підносить его в іншу сферу. Між обома порядками заходить стисла звязь. Відділити їх від себе не можна, як не можна відділити тіла від душі. Як тіло без душі є мертве, так в світогляді християнина мертвечиною буде природний порядок відірваний від надприродного.

Католицька церква має за властиву свою ціль, задля якої існує, без якої не має рації бити, вести людський рід до спасення не смертної душі. До тої надприродної цілі ведуть надприродні средства, які служать до освячення душі (*iustificatio*).

Всяка інша, природна ціль людського життя, як розвиване і плекане материяльної, наукової і артистичної культури, служба родині, громаді, народови, людству, то все добре, гарне і похвальне, заводити ся тим в міру своїх спосібностей і потреби є і стислим обовязком. Того домагаєся природний моральний закон. Але з другої сторони праця в тім напрямі повинна відбуватися в душі природного морального закону, отже без ломання природної моралі.

Стремлене до природної цілі людства, — а тою ціллю є всесторонний розвій культури — і уживане средств до того потрібних, не повинно однак бути послідною ціллю життя людського. То стремлене повинно, в християнина-католика мусить бути підпорядковане під надприродну ціль: прославлене Бога і спасенне власної душі. Всі думки, почування, слова, діла людини і суспільности, всі області культуральної діяльности: наука, штука, література, політика, все то мусить стояти в певного рода зависимости від надприродної цілі, від Бога та від католицької церкви. Ціла природна діяльність повинна бути пересякнена духом надприродної сфери.

Зависимість всякої діяльности християнина-католика від Бога полягає негативно в тім, щоби така діяльність не противилася моральному, природному заповісти ані позитивному заповісти Божому, проголошеному самим Богом (декальог) або Ёго церквою (в теології моральній). Ніяка земська діяльність не сьміє бути получена з гріхів. Що чоловікові з того, если позискає цілий світ, а затратить свою душу?

Дальше, ніяка земська діяльність не сьміє перечити своїй зависимости від Бога, зн. християнин-католик не сьміє стояти на тім становищі, що ёго справи, не стоячі в безпосередній звязи з релігією, не мають тим самим нічого спільного з Богом. Такий погляд бувби запереченем Богу права до Ёго власности.

Відтак домагаєся християнсько-католицький, а консеквентно переведений світогляд, щоби ті області діяльности, які

вирість і не відносять ся до релігії, таки поставити в форму близшого якогось відношення до Бога. Найдоскональша форма єта, щоби всяку свою діяльність виконувати з виразним наміренням (*intetio explicita*) прославити Бога. Менше досконалою формою буде, если хтось сповняє обовязки свого стану, взагалі если ділає що небудь тому, щоби сповнити свої обовязки або если робить щось тому, бо так наказує ему розум або природне моральне почуте. Если християнин-католик робить щонебудь з мотиву хотайби і лиш природного, але в стані надприроднім, значить в стані освячаючої ласки (*gratia habitualis*), вже тим самим ті его діла стають средствами до надприродної ціли, стають самі надприродними, вступають в тіснійшу звязь з Богом, з церквою.

В тім лежить та тісна лучність між природним а надприродним порядком, а перервати може єї лиш моральне зло, гріх. Діла хотайби і добрі, але зроблені в стані гріха, не мають вже ніякого значіння в надприроднім порядку.

Католицька церков позістає в тім відношенню до культури і ріжних єї форм, що праця над культурою ложена одиницею находячою ся в надприроднім стані, єтає завдяки посередництву церкви (взглядно єї тайн) надприродним средством до надприродної ціли, яка є властивим призначенєм християнина-католика. Такий християнин, працюючи єад піднесенем культури, сповнює і найважнійший приказ Сотворителя.

Крім того рода лучности, зглядно зависимости природної культури від надприродної церкви, суть ще інші роди. Культура зі всіми своїми средствами повинна деколи, іменно на случай потреби, служити церкві в спеціальний спосіб. Нераз підносять ся напрями, які хочуть спиняти церков в виконуваню єї надприродної задачі, в освячуваню людей. І тоді держава титулом своєї зависимости від церкви в справах спасеня душ своїх горожан, є зобовязана спиняти і фізичними средствами діяльність таких політичних, наукових чи артистичних напрямів, які підкопують надприродні основи світогляду католицької церкви. Если церков є жерелом правди, то все єї засадничо противне, мусить бути ложю, а яко таке заслугоє на усуненє. Церков не може фізичними средствами держави ширити своїх ідей, але ними боронити ся може і повинна.

Надто, культура титулом своєї зависимости від церкви, повинна своїми средствами причинити ся до ширеня ідей католицької церкви, бодай там де то для успішного сповнюваня надприродної задачі церкви, є конечно або хосенне. Література не повинна виключувати від своєї творчости і католицької ідей і католицьких мотивів. Побіч інших ідей та мотивів повинна штука плекати і релігійні в загалі, католицькі в особенности. Як раз, артист, що стоїть на становищі католицького світогляду, буде специфічно католицькі справи обрабляти в штуці з особливим замилуванєм. Аналогічно повинні служити церкві і прочі області природної культури, отже політична, суспільна і прочі.

Обмежати вплив католицької церкви лиш на уживане нею надприродних средств, значить розвивати звязь природного з надприродним порядком, значить еманципувати природні средства з під власти Бога, їх Сотворителя, значить перечити надприродне призначене людського рода. В природі чоловіка лежить се, що на неї треба ділати природними средствами, щоби її зробити вражливою на надприродні. Нераз твір штуки зможе викликати придусене релігійне почуванє, нераз добра книжка не конче релігійного змісту, причиняє ся до навернення. Хто відмавляє церкві права до таких природних средств, посередно перечить її наприродну задачу. Церков чиста, чисторелігійна, обмежена лиш на надприродну сферу средств, се лиш фікція, а не дійсна церков, яка може сповняти свою задачу. Церквою мусять пересякнути ціла культура.

В різних часах і в різних територіях послуговує ся церков ріжними средствами, їм властивими. В середних віках уживала церков таких средств, які той час собі витворив, отже опирала ся о цісарство і фєвдалізм. В інших периодах може церков оперти ся о інші стани, які до реалізована церковного світогляду суть найспосібніші. Не значить то, що церков опираючи ся лиш о одну верству, робить тим самим кривду другим. Церков може послуговати ся лиш средствами, що не суть морально злими, а з поміж таких вибирає найвідповідніші до своєї ціли. Які то мають бути, се вже треба полишити церкві, бо вона найлучше може знати, що для неї найвідповідніше. Рівнож не можна таких хвилевих уживаних средств уважати за щось з церквою нерозлучно связаного. Такий ложний погляд є жерелом численних упереджень зглядом церкви. З другої сторони осуд, що належить до ества церкви, а що є лиш хвилевим і припадковим, також треба полишити церкві і насупротив її волі не „реформувати“ таких додатків. Церков вже знає сама, що треба заховати, а що відкинути, а суб'єктивний осуд реформаторів, все буде лиш особистим, отже непевним, або і ложним. От так для приміру. Реформатори радять, щоби церков закинула перестарілу на наші часи схоластику, а приняла новочасну систему філософії. Схоластика яко метод є — правда — чимсь в церкві припадковим, виробленим аж в середновічних школах. З него моглиби церков зрезигновати. Чи то булоби корисне, се велике питанє. Але схоластики яко системи не може церк в відкинути, бож схоластика, се одинокка система, на якій може раціонально опирати ся обявленє.

Відносини, після яких повинна уложити ся природна культура до надприродної церкви, то стисла звязь, як між душею а тілом. Культура певинна бути взагалі средством до надприродної ціли, повинна розвивати ся без гріха, повинна дати ся піднести церквою до надприродного порядку, повинна в часті і в якийсь специфічний, до обставин часу і місця приноровлений спосіб служити до оборони і ширєня світогляду католицької церкви. Культура церкві противна, ворожа, дальше культура секуляризована від впливу церкви, неповинна,

не може мати місця в християнсько-католицькій світогляді. Культуру церкви ворожу ширить противцерковний лібералізм, культуру від церкви незалежну намагає ся ширити модернізм. Але як лібералізм зістав рішучо осуджений через Пія IX, тосамо стало ся з модернізмом через Пія X. Ті папи вказали чистий, правдивий, konsekвентно переведений надприродний світогляд християнсько-католицької церкви.

З того становища треба оцінювати всі явища сучасної культури. З того становища я вже представив в „Ниві“ цілий ряд питань про відношене католицької церкви до поодиноких проблемів сучасної культури: церков а держава, церков а народна школа, церков а свобода університетів, церков а наука теології, церков а полове питане. Обговорене інших питань прийде ще в пізнійших числах. Наперет прийде на чергу питане про відношене штуки і літератури до католицького конфесіоналізму. То питане викликане на дневний порядок через вплив модернізму, тому передовсім займу ся тим явищем в найближшій статті: „про єресь модернізму“.

А для всіх того рода ко кретних питань, обговорених і маючих бути обговореними, засадничим введенем має послужати сей короткий „Начерк християнсько-католицького світогляду“.

о Онуфрій Волянський.

Д-р В. Щурат.

Свв. Іван Златоустий на Руси.

(Історично-літературний начерк)

В писанях Златоустого — по влучним спостереженням одного з нинішніх учених — християнська ідея здружила ся з класичною красою вислову. Вони прозорі в своїй ясности, вони живі, сильні та щирі. Визначаєть ся в них розумне примінене риторики, а ще більше той благородний, висший конверзаційний тон, що мимохіть втягає слухача в духовний діялог з проповідником. За читанем його писань все відчуваєть ся, що між ним і його слухачами панував колись не лиш звязок уст і уший, але й близша комунікація очей з очима, серця з серцем. Все він уміє круг своїх думок згармонізувати з світоглядом і настроєм слухача, все вміє ритмікою оживленої бесіди захопити

його слух і серце, повести його душу до тайника віри, до мудрости писання, до глибокого змісту літургії і церковного року. А вже на кріпкім ґрунті віри він ворушить і запалює до святости життя, зображуючи прокляте гріха і божий суд, змальовуючи красу чесноти і справжнє людське достоїнство, оцінюючи спокій совісти і нагороду вічності, прославляючи найвищу любов, любов Бога ради його самого. Нерідко-ж його бесіда обертаєть ся в строге слідство найскритших таємниць серця і совісти, якому слухачі піддають ся без всякої здержливости, поки, поконані правдою, не вибухнуть плачем жалю і не вдарять ся в груди, поки з оживленем дитини не стануть нараз притакувати бесідникови, що найприкрійшу правду з'умів сказати гарно і захватно.

І не лиш артизм правдомовности був у Златоустого тою чарівною баутою, яка давала такт ударам народного серця. Живописуючи ідеали християнина, горожанина, семейника, він з незвичайною живостою входив у розбір відношеня своїх слухачів і до Церкви, і до духовних та світських властей, і до семії; вказував на недомагання кожної сфери своєї суспільности; не спускав з ока ні одної сторони життя в його позитивних і негативних проявах; словом був наскрізь народним проповідником.

Завдяки своїм прикметам писання Златоустого навіть по приписам устава грецької Церкви читали ся цілий рік, а в деякі празники — спеціально. Тим-то з найраньших часів вони входили в склад богослужебних книг, міней та численних збірників-антологій, які в перекладах на старославянську мову дають ся від часу учеників Кирила і Методія. В перекладах полудневої Славянщини вони приходили на Русь; на Руси від найдавніших часів їх переписувано, перероблювано і — далше перекладано. Вказували б на те численні літописні згадки. В літописи по ипатському списку вже під роком 1037 читаєть ся про кн. Ярослава: „и собра писцѣ многы, и прѣкладаше отъ грѣкъ на словенъскый языкъ и писма, и списаша многы книги, и снисъка, ними же поучають ся вѣрнии людье, и наслаждають ся учения божественаго гласа“. Пізнійше таких ініціаторів і меценатів літературного діла було по сввідощвам літописи більше — не лиш між князями але і між княгинями. Деякі з них, як, приміром, кн. Володимир Василькович, котрому много книг завдячує передовсім галицько-волинська земля, удостоїли ся навіть в літописи титулу великих книжників і філософів.

До найпопулярнійших збірок, у яких від XI—XV. в. появляють ся на Руси писання Златоустого, належать численні Златоструї, Златоусти, Марґарити, та Ізмараґди.

Великий Златоструї, який дійшов до нас з XII. в., походить з Болгарії. Опис його начеркнений вже в передмові: „Прологъ самого христілюбивого цѣсаря Симеона. Вся книги ветхыя и новыя, внѣшныя и внѣутръныя, благовѣрныи цѣ-

сарь Симеонъ божественааго писанія, испытавъ и всѣхъ учитель нравы и обычаа и мудрости разумѣвъ, сего блаженаго Іоана Златоустааго почудивъ ся словеснѣй мудрости и благодѣти святаго духа, и звѣкъ ему чести вся книги и избравъ вся словеса отъ всѣхъ его книгъ въ сія єдини сложи книги, яже прозывая Златоструя. . . вся духа святааго ученія, акы златными струями челоуѣкы сладкими рѣчьми спасенымъ покаяніемъ отъ всякого грѣха омывая къ Богу приводить..." Числить-же Златоструй 135 слів Златоустого, або — в інших рукописах — 80, між якими однак є 13 слів нових. Вибір їх майже вповні загально-морального характеру. Отже є там слова про терпінє, милостиню, покаянє, любов і дружбу, гордість і пиху, обжирство і пиянство; є про лжефілософів і Платона; є врешті й такі, що довго тішили ся на Руси незвичайною популярністю, як про злі жінки і про вихованє дїтій.

Вибором слів на цілий рік, або на час великого посту, часом лиш на цвїтну неділю був збірник Златоуст. В найстаршій рукописі з XIII. в. визначаєть ся він інтересними віршованими прологами автора.

Як Златоструй і Златоуст, так по всій імовірности і Маргарит повстав єще у полудневій Славянщині В нїм є повторєня із Златоструя. До Ізмарагда з XIV. в. лиш в части входили писаня Златоустого, подібно як і до ріжнородних збірників пізнійшого часу. Більше їх поміщало ся в Четъях-Минєях — 20 в мартівській з XI. в. (в Супрасльській рукописі) і 17 в майській з XII. в. (в рукописі Московськ. Успенськ. Собора, нині Синодальної Бібліотеки). Між словами Супр. рукописи є деякі знані также із глаголицького Клоціяного кодекса XI. в.

Переписувані на Руси збірники слів Златоустого тратили помалу свій первісний характер. В Симеонівськїм Златострую змінював ся розклад слів; їх скорочувано, парафразовано й доповнювано вставками. В одній такій вставці з XI—XII. в. згадують ся вже „и русь, и кривичи, вятичи“. А в Златоустї руські переписчики поміщували навіть свої власні слова, в наслідок чого згодом слова Златоустого починають мішати ся з словами руського походженя, тим більше, що руські автори взурували ся на писанях Златоустого; тим більше, що вони нерідко й самі підшивали ся під авторітетне імя. Та рівночасно з тим появляли ся й проби оригінальних укладів Златоуста. Теодосій Печерський наміряв зложити Златоуста Постного, а Кирило Турівський — Златоуста Цвїтного. Взором для них могло служити Учительне Євангеліє болг. еп. Константина, зложене зі слів Златоустого, подібно як полуднево-славянські Требники з автентичними і неавтентичними молитвами Златоустого безсумніву послужили взором при складаню руських Требників.

Які з писань Златоустого найранше з грецького перекладено на Русі, не дасть ся означити докладно. Є лиш здогад, що такими руськими перекладами є антиохійські слова, зібрані в збірнику Андріатіс. Та про новий переклад писань Златоустого думали на Русі вже в XVI. в. Максимови Грекови приналежать виїмки з Толкованій Златоустого на Діяння і Послання апостольські; кн. Курбському — великий збірник слів п. з. Новый Маргаритъ. В часі розвитку друкарської штуки на Русі, серед повени всяких книг появляють ся і такі писання Златоустого, як Книга о священствѣ (у Львові, 1614), Бесѣды на посланія св. Ап. Павла (у Києві, 1623) і Бесѣды на Послання і дѣянія Апостольскія (у Києві, 1624). Замітно, що при справлюванню, перекладанню і печатанню писань Златоустого найбільше діяльні були вихованки львівської братської школи. Ставропігійське братство у Львові вже 1614. р. ладило видане Бесѣдъ — те саме, яке в десять літ пізнійше вийшло у Києві з під редакції Памви Беринди. В Ставропігійському Архіві зберігаєть ся інтересне руське письмо кн. Михайла Корибута (діда польського короля Михайла Вишневецького), яке відносить ся до виданя Бесѣдъ: „Въ правдивой вѣрѣ и въ побожности кѣѣтнушимъ паномъ братьѣ Львовского братства. Зъ милости моее, и зычучи для науки розширенья межи народомъ нашимъ святыхъ книгъ Бесѣдъ Апостолскихъ яко найпрудшого зъ друку выиствя, повѣрилъ есми за жаданьемъ Вашихъ Милостей, черезъ чернцовъ до мене посланыхъ (которые то е ми повѣдали, и жъ вже тыхъ книгъ скоригованье и вся готовность была), отправленья клейноту своего, певную на него сумму взяти позволивши. А теперь, знать, и экземпляра въ готовности не маю, и мысли В. М. отъ той работы далеки. Теды оумысливъ священника своего отца Теодора посилаю до Васъ и прошу, отошлите ми Ваша Милость клейнотъ мой; а я на потомъ съ моею до той sprawy помочью не буду боронитися. Пріязни Вашихъ Милостей при томъ отдаюся. Въ Вишневецу, дня 10 сентября, року 1614. В. М. зычливый пріятель и радъ служити, Михаилъ Корибутъ княжа Вишневецкій, староста Овручскій властною рукою“. [Акты Зап. Росс., т. IV, № 188]. При кийвськім виданню Златоустових Бесѣдъ [1624 р.] крім Памви Беринди потрудили ся ще два вихованки львівської братської школи — архимандрит Києво-Печерського монастиря, Захарій Копистенський та Гаврііл Дорофієвич, про якого й пишеть ся в Предисловіі: „Благодать Господня препода и възбуди православнаго и словеснѣйшаго мужа, куръ Гаврііла Дорофеевича, прімікірія Печерского и клирика церкви Львовскія, дидакала въ Еллиногреческомъ любомудрѣйшомъ и художномъ языцѣ, иже отъ Еллиногреческаго архітвпу, въ Егонѣ изображеномъ, въ Славенскій языкъ, якоже зрите, разумнѣ и право преведе и преложи“.

Популярним писанням мимохіть, свідомо і несвідомо, підчинюється талант руського проповідника. Вплив Златоустого дасться виказати вже в Поученіях Теодосія Печерського. В XII. в. Кирило Турівський так йому уляг, що його слова і підписувано іменем Златоустого. Бо ж і присвоїв собі від него наш проповідник не лиш поетичний стиль з живим, драматичним діалогізмом, але й цілі гадки, приміром, в Словѣ о поученіи церковнѣмъ (в неїлю 5 по Пасці), де жалують ся, що в церкву ходять не так охотно, як на пири — за медом і вином, а часом і за сріблом. В XIII. в. преділекція до зображань татарських погромів і представлювання їх як казни Божих — то також наслідоване Златоустого, помітне передовсім у Сераціона. Сучасником його міг бути і той відкритий недавно Соболевським білгородський єпіскоп Григорій Філософ, якого писаня — приміром, Поученіє попомъ — так і приписувано Златоустому. [Изв. Имп. Ак. Н. Спб. 1907. т. XII, кн. I.] Велике число проповідий домонгольської доби являє сліди Стословца. Стословець же, що в анонімних копіях ширився на Русі від XI. в., а печатно оголошений був зіменем Патріярха Ієннадія в Маломъ Катехизисѣ 1645. р. — то рід катихизма, зложеного по наукам Златоустого. А пізнійше тогді, коли й релігійна полеміка послуговувалася аргументами з писань Златоустого — міг же тог і вменшити ся вплив його на руську проповідь? Ні, він ріс заєдно, а устувивши в XVII — XVIII. в. на якийсь час місце впливам єзуїтської проповіді, скоро вернув до своєї давньої сили.

Не даром наш Теофан Прокопович навіть Москалям у своїм Духовномъ Регламентѣ приписував: „Долженъ всякъ проповѣдникъ имѣти у себя книги святаго Златоустаго и прилежно чести онаго; ибо такъ приобучится складать чистѣйшее и яснѣйшее слово, хотя и не будетъ Златоустовскому равное. А казнодѣишекъ легкомысленныхъ, каковыя найшаче польскіе бывають, не чель бы“.

І в спорідненій з проповідництвом педагогічно-дидактичній літературі Златоустий був тим сонцем, довкола котрого довгі часи обертала ся руська земля. Вже близько 50 літ тому назад [в „Чтеніяхъ въ Имп. Общ. Ист. и Древн. Рос.“ Москва, 1861, кн. III.] Лавровський виказав, що в давній Русі аж до XVIII. в. панували неподільно два педагогічні принципи — біблійний і златоустівський. Біблійний принцип виражався в рецепті: „не щади жезла, учащай раны, сокруши ребра“. Змягченням його був златоустівський принцип. Крім жезла він приписував сильніше, ніж педагогія наших часів — передовсім сердечність і любов. Слова Златоустого о вихованю дітей переписують ся не лиш в давних Златоструях, але і в збірниках XVI. в., а ще в другій половині XVII. в. остають взором для таких педагогів, як автор поученя для кн. Петра Мих. Черкаського — по міркуванням Лавровського — вихованок Київської Академії. Їх довгочасній популярности дорівнує хіба популярність

Златоустового Слова о злыхъ женахъ (заного вже зі Зборника Святослава 1076. р.) або проповіді на Усікновеніє глави Предтечі і на Іродияду, заной з рукописи XVI. в. під інтереснійшим заголовком: О женахъ злыхъ и самовластныхъ и язычныхъ и богобойныхъ. Інтереснійший то заголовок тому, бо вказує, що Златоустий мав не лиш слова погорди для жінчини. Поруч осудженя злих жінчин в його писанях зустріти ся можна часто з словами поважання і справді поетичного одушевлення для жінчини-підпори сімї, подруги, матери і виховательки дітей. Як його обличенє злої жінчини дунає в нашім Словѣ Даніила Заточника, так, здаєть ся знову, теплою його ніжних, поетичних висловів про добру жінчину віє хиба з плачу Ярославни Слова о полку Игоревѣ

(Дальше буде).

Сотер Ортинський

Божою Милостию і Святото Апостольского Престола Благословенієм Епископ для Греко-католиків в Америці Всему греко-кат. Священству і Всім греко-кат. Вірним мир о Господі і Архирейске Благословеніє!

Возлюблені во Христі Братя!

Довго вижидав я терпеливо і приглядав ся спокійно роботі, яку розпочали деяк наш люди від хвилі появи нещасної булі на землі американській. З усіх сторін так від своїх як і від ворогів нашої Церкви і нашого народа домагано ся від мене, щоб я забрав слово в тій річі, однак я уперто мовчав і Бога молив: „Положи Господи, храненіє устомъ моимъ и дверь ограждения о уствахъ моихъ“. Дехто з наших людей, розгніваний за моє мовчанє, вийшов настільки з рівноваги і так далеко призабув ся, що свого Владику назвав крутарем, зрадником, папеким запродавцем, айришским закристианом, поляком, мадяром і Бог зна чим. Я однак мовчав і Богу молив ся, щоби не поклав їм сего за гріх: „Не вѣдять бо что творять“. — За той час мовчання слідив я пильно за причинами сеї лютости так у наших людей, як у наших ворогів. І мені стало ясным, о що тут ходить. Вороги нашої Церкви і нашого народа лютують проти мене і висьмівають, чернять та рівно з болотом мішають мене тому, бо в тім лежить їх особистий „бізнес“. Відні наші люди підступом заманені в ворожі сіти, не маючи і не знаючи, що роблять, попали в схизму, стали наймитами у чужих, а свою рідну матір, святую греко-кат. Церков покинули. Не зі злого серця они то вчинили, але таки з невіжества. Наколи-би они знали, яка то тяжка служба у схизматиків і яка то ганьба зра-

дити свою віру, свою Церков і свій нарід, они би того ніколи не зроби. Покійний о. Наумович, хочаби ратувати свій нарід від гнету польского в Галичині, удав ся на службу до схизматиків російских, та покинув для них свою віру, свою Церков, свою бесіду і свій рідний край, одним словом — все, що може бути найдорожшим чоловікови на сьвіті. І щож за се отримав? Дали ему золотий ланцух, а на той ланцух пропняли нагороду і недовірчивість до Ёго особи. В Росії уважали Ёго за інтруза, а его настоятелі дивили ся кривим оком та всегда згори трактували як якого підлого наємника — так, що бідний старик, сивий як голуб, пожовк з гризоти і гіркими слезами заливав ся, пригадавши собі свою гр.-кат. Церков і своїх людей. — „Вертати назад встид мені — казав покійний недовго перед смертю“ а в схизмі жити — то радше живцем в гріб студений закопати. Тут така мертвота, така студінь, така невдячність — що годі мені довше видержати“. І бідний сей та нещасний чоловік в гризоті нагло зі сьвіта зійшов в дорозі на Кавказ, беручи за собою на Суд Божий зломану потрійну присягу: яко греко-католика, яко священника і яко пароха. Боже — будь ему милосерний і не помяни гріха его „яко не вѣдаше, что творяше“. Так то оно всегда буває. Милійший в своїй хаті чорний кусник хліба, чим у неволі і запродањстві всілякі присмаки.

Наш руский нарід однак над тим не призастановив ся. Хтож ему мав сказати, що схизматики, стративши надію на свою успішну роботу в старім краю, вибрали ся добувати слави в Америці? Ми посьміємо розпитати їх, скільки різних сект есть в їх Церкві в старім краю — та чому то ті самі „истинно рускіє люде“ високопоставлені верховоди переходять на віру і на обряд латинський в Росії? І чомуж они не всілі зібрати до една всіх своїх православних та привязати до своєї Церкви але з так легким серцем дозволили переходити навіть на латинський обряд? Чому? Бо ціла їх віра, то мертва колода, прибрана красно зверха, а в середині зігніла — на що тільки темний нарід дасть ся зловити — а учений чоловік ніколи. —

Написав до мене один з Ваших Отців, що єпископи айришські дуже радують ся сею буллею, понеже тепер наш греко-кат. нарід перейде в части на схизму, а в части пристане до айришів, а тим способом вірні сини греко католики згинуть з лиця землі — та настане вже раз спокій. Пуста се радість латинських єпископів, марна надія схизматиків, а дуже безпідставна боязнь сего Отця. Греко-католицкий нарід не стоїть на булли, але на скалі Петровій, про яку сам Христос сказав: „Ты еси Петръ а на семъ камени созижду церковь мою и врата Адова не одолѣють ей“. Слова Христові на віки не змінюють ся і ми во віки жити будемо, если на тій скалі Церков стояти буде. А що нарід руский не уступив і не уступить з тої сьвятої скали, хотайби не знати які вітри та громи на него валили ся, сего доказом і нинішня тяжка хвиля. Одиниці можуть відпасти неначе та полова розвіяна вітром, однак загал, се здорове зерно пше-

начне, остане на гунні Христовім, остане в сьвятій коморі Небесного Господаря. Ми греко-кат. Русини незагинемо, а будемо жити на злість ворогам нашим, бо ми своє жите черпаємо з „істочника безсмертного“. А хотяйби нам Русинам приступ до него був дуже утруднений, хотяй другі народи щасливіші від нас і бувають до него легше припущані, то ми такої ніяк не уступимо і не дамо ся ніколи відкинути, бо низємо, що поза тим істочником нема иньшого жерела, яке би давало жите душі нашій. „Єдинъ бо Богъ, єдино крещеніє, єдина вѣра, єдина церковь“. — Ми не уступимо, бо маємо повне і цілковите право яко греко-католи належати до сего „безсмертного істочника“, котрій випливає зі скали Петрової і на весь сьвіт і на всі народи розливає ся. Ми поборимо всі перепони, які нам люди ставлять до сего істочника.

Булля нас не застрашає, бо она не єсть жадним догматом віри, а лишень звичайним розпорядженням, яке ставить нам перепону людську в приступі до „істочника жизни“. Та кождий з нас знає, що всяку перепону можна усунути або єї обійти, наколи тільки чоловік бажає щиро дістати-сь до своєї ціли. Котрий-же з нас не має тисячних перепон в щоденнім своїм житю, а тим більше в житю духовнім? — а прецінь по силам перемагає всі ті противности і йде наперед. Нещасний, а можу сказати дуже нерозумний сей чоловік, що напіткавши загороду на своїй стежці — стає перед нею і кричить, вередує, плаче, йойкає, руки ломить та всіх людей кличе на поміч, — підчас коли міг дуже легко через сю загороду як не перелізти, то єї обминути. Такий чоловік стає сьмішним в очах розумних людей, котрі зваблені єго криком, глядять на єго непорадність. Се саме можна сказати і о виданій буллі та о деяких наших людях. Місто крику, йойканя та взиваня всіх живих таї навіть і мертвих з гробу до помочи, лучше було їм подумати спокійно хвилинку і роздивити ся, як би то можна єю перепону скинути а если вже не дасть ся, то як би найлегше єї обійти. Булоби се діло розумне і не виставлялобисьмо себе самих на сьміх та на позорище перед цілим сьвітом. Ми гадали, що тим криком сьвіт заглушимо і Бог зна, чого докажемо. а то ми як стояли так і стоїмо під оплотом по середині дороги. Лучше ті роблять, що не кричать, а спокійно і розумно беруть ся за діло, подібно, як ті перші християни, що мовчки зносили гоненя, а в собі організували ся і зростали в силу, яка недовзі весь сьвіт поборолала.

Та фактом неоспоримим єсть, що наші деякі люди як раз на ціле горло кричать і лютують на всіх і на вся, і туй туй що самого Христа не потягають до одвічальности за ту буллю. І о щож їм ходить? Чи може они злякали ся сеї буллі? Зовсім ніт! Бо сей сьмілий і рішучий крик проти буллі вказує як раз, що єї не боять ся. О щож їм отже ходить? Чиж они і перед тим не знали що небіщик кардинал Ледуховский видав був в році 1892 для Америки заказ, що не вільно місіонарувати сьвя-

щеникам женатим? Де тогди були сьвященики і нарід? Чому не протестували? Булля сей заказ лише передруковала і повторила. Кождий з нас знає, що єпископи тутешні від давна скаржили ся в Римі, що наше греко-кат. сьвященство дає миропомазанє дітям, чого у них сьвященник не може зробити. Цілий сьвіт знав і всі наші Владики — думаю, що і ми знали, що Столиця Апостольська вже давно видала заказ миропомазаня сьвященикам восточного обряду для Італіо-Греків. Сей заказ булля лише передруковала. Чому-ж тогди восточне сьвященство, весь восточний нарід і восточні Владики не запротестували, знаючи, що те саме може і нас спіткати, і в самій річі як раз спіткало?! Єпископи айришскі стояли і стоять на тій почві, що всі католицькі народи в Америці мусять мати одноцільні права і просили Рим, щоби не давав иньшим обрядам осібних привілеїв, яких би Церков латинська в Америці не мала. Сю просьбу айришских єпископів Рим узгляднив і повторив в буллі сьвященикам греко-католицьким заказ для Італіо-Греків що-до миропомазаня. Не менше знали і знають ті люди, що єпископи американські всіма силами старають ся, щоби церкви наші були переписані на їх ім'я, яко на єпископів диєцезальних, після права синоду балтиморского, а булля тих прав не знесла, лише дозволила їх обійти на річ нашої місії. Знали рівнож ті люди, що латиняни завсїгди всілякими способами перетягали вірних нашого обряду на свій обряд і нічого не залишали, аби показати перед сьвітом, що їх більша сила і висші їх права, тому вже давно постарали ся, що такі розпорядженя що-до обрядів вийшли для бразилійських Русинів за кардинала Лєдуховского, а сесі розпорядженя, нам давно знані, повторила булля.

І нема що сему дивовати ся, бо наші многі люди самі добровільно поприставали до латинського обряду, а діти наші — як самі бачите — не радо учать ся по руски, забувають поволі свою церков, свій обряд — ідуть до латинських костелів і пропадають скоро для нашого обряду.

Сю справу добре порозуміли латинські єпископи і сьвященики і тому постарали ся о таке розпорядженє для нас. Але тут відай більша вина тих, що за діти і школу руску зовсїм не дбають, як тих, що дітей до себе пригортають. Хто за своє дбає і своє любить, той ніколи не покине своєї церкви і свого обряду та не піде до чужих.

Знали вкінці і люди, що єпископ греко-кат. приходить до Америки, а не має ані одної церкви, котраби назвала ся его церквою, не має ані мешканя, ані катедри, одним словом — нічого не має. Чомуж о се все не подбали ті люди та з гори не сотворили пляну, аби єпископ сейчас міг отворити диєцезію і стати на рівні з прочими єпископами Америки?

Булля на жаданє сьвященства і народу і иньших осіб дає єпископа, але не маючи нічого иньшого під руками, дає єпископа з такою властію, яка єпископови без диєцезії після права церковного прислугує. А чомуж ті люди не заслали в свій

час письма до Риму, в котрім-би заподали, що: „Ми Русини греко-католики віддаємо в „trust“ нашому єпископови всі церкви з усіма приналежностями, котрих є тільки а тільки і в доказ сего урядового при нотареві підписуємо власноручно всі куратори і тростіси як і всі сьвященники, та просимо з тих церковей затвердити нам диспезию з осідком при сій або сій церкві. Жадаетмо понадто, щоби всі церкви, записані на айришских єпископів були переписані на нашого єпископа“. — Чому сего не зроблено? Кого-ж тут винувати: чи того єпископа, що не був в Америці і не думав о єпископстві; чи Рим, котрий і так не радо давав єпископа; чи тих, що много кричали а нічого позитивного не зробили? Але що тут говорити об тім, що зле стало ся, подивім ся радше, що діє ся тепер, то вирозуміємо, що оно інакше бути не могло і на будуче інакше не буде, доки люди здорово мислячі та любячі свій нарід і свою Церков, не возьмуть ся енергічно до діла; доки самі вірні сини греко-кат. церкви не скажуть собі: „Досить тої кириції, досить того посьміховиска людского, досить тої нерозумної колотнечі, нам треба діло покінчити“. Се наступить лишень тогди, як нарід зрозуміє ясно, чого его проводирі хотять, пишучи по газетах несотворені сплетні і баламути так, що бідний нарід вже зовсім негоден діла розібрати.

Вийшла напска буллія в справі греко-кат. Церкви в Америці, — буллія гірка, тяжка, понижаюча нас немилосерно. З нагоди сеї буллі — місто прийти до Владики та порадити ся, що робити, як ся застосувати і приймати пораду від Владики як від отця — сі люди зрадували ся тою буллею наче яким дорогим скарбом, сплеснули в долоні та далі всїдають на Владику огидними дописями в „Американськїм Русск. Вѣстнику“, неначе на якого злочинця або зрадника. — „Владика знав за буллію — він нас зрадив — народе, диви ся, ти повірив ему — та ще будеш за тую зраду так дорого платити....“ — Сипало ся на того Владику як змішка полова, а бідний нарід вірив тому наче в Євангеліє, що писав і до нині пише „Американський Русскій Вѣстникъ“ та его схизматицкі похрестницї. Дійшло до того, що нарід бідний не знав і тепер ще не знає, чи слухати „самозванних єпископів“, котрі свої прикази видають в „Амер. Русск. Вѣстнику“, чи слухати сего єпископа, котрого їх Бог через власть церковну післав. Здавало ся, що аж тепер вже побідили єпископа і зробили ему кінець. — „Єпископ затаїв буллію перед народом і сьвященниками...“ на той темат писали без кінця і міри та сипали громами на єпископа, а схизматики пробудили ся гей-ой зі сну і нуж замітати хату, бо будуть нові гості.

Всі хотіли знати, що Владика зробить з буллею і як ся оборонить, що він про ню не знав. Та Владика ані слова не писнув. Чому? Во се діло зовсім природне. Ніхто не виходить з хижки на розмову, або на диспуту перед сьвіт, як на дворі буря, злива, шум вітру і лоскіт громів, але чекає, аж буря пере-

шайіє. — Мені би ще і тепер не було відповідно забирати слово, та жаль мені бідного народу невинного, що его облесні приятелі викинули на тую шаругу і загнали в болото, з котрого сам вилізти не годен. Єдино за той нарід бідний, я нині забираю голос і кажу явно перед цілим сьвітом, що:

За таку буллю, яка вийшла з Риму для американських Русинів, я нічого не знав ні то в краю, ні в Римі, ні в Америці аж до хвилі, коли по місяцю вже мого побиту в Америці, завізав мене Делегат Апостольский до себе і за про ню мені сказав. Розвідав ся я тільки приватно від Ректора рускої Колегії в Римі, що давне розпорядженє кардинала Ледуховского, дотичне миропомазання, мають ввести в жите і проти сего вніс я протест. А що сю буллю уважав я за кривдячу нашу Церков і наш нарід, тому відразу запротестував я проти неї і не оголосив її ні сьвященству ні народови.

Мені ся видить, що Владика нічо більше не міг зробити як се, що зробив. — Тота булля если кому, то самому Владиці найприкрійша, бо на кождім кроці она ему на заваді — а думаю, що ніхто мені не давби ся добровільно вязати, — наколи може свобідно ходити. Я був певний, що нарід і сьвященство стане на поміч своєму Владиці так, як той сам Владика стане в обороні народа і сьвященства. Та стало ся якраз противно. — Я пляную, всіма силами висвободженє греко-кат. народу і сьвященства — а деякі сьвященики і деякі сьвітські люди плянують погибель Владиці, а з ним погибель греко-католицької Церкви і погибель душ бідного народу. Що се єсть правдою, вистане сказати, що мене оскаржено о тоє, неначе-би я на силу видавав церкви латиньским єпископам. А деж ваше лице на таку скаргу? Чи нарід сам одноголосно не крикнув, що ми хочемо віддати всі наші церкви рускому єписопови? А до того чи забулисьте, мої дорогі, що Владика перед усіма сказав: „Записуйте церкви на кого хочете, тільки знайте, що церков доти не буде греко-католицькою, доки не буде мати своєї голови після прав церковних т. є. доки не буде належати під єпископа“. Єслиж нарід заявив, що лишень на греко-католицького єпископа хоче записати, то голос сего народа повинен бути пошанований навіть через вас. І ви днесь скаржите єпископа, що він приймає запис церквей, та накликаєте нарід: „Не дайте записати церквей своїх“. Чогож ви хочете? Єслиби я сказав: „Запишіть церкви на латиньских єпископів“, то ви скажете людям, що єпископ зрадник — хоче вас запродати латинникам; еслу скажу: „Запишіть на свого єпископа“, то ви заскаржите мене, що я іду проти латиньских єпископів. — Чого-ж ви властиво хочете? — Бути независимим? Так, того ви хочете, та не сьмієте явно сего сказати, тільки бунтуєте бідний нарід, аби він то-ту ганьбу на себе взяв, а ви щоби сказали: „Ми сему виноваті“. — Але чи така робота Божя і хосенна? чи з такою роботою будете могли легко умирати? чи здасьте рахунок на Суді Божім за утрату тільки душ побаламучених? — От над сим при-

застановить ся спокійно ви всі, що се лихо спричиняєте. — Се може робити лишень чоловік без віри і чоловік, котрого совість заскорупила і затвердла наче цемент під водою.

Судить же самі дотепер, мої добрі люди, що то за робота тих людей і до чого вона веде, — та чого они хотять? Чого хотять? Хотять, щоби греко-католицький єпископ зробив місце другому, а перед людьми закривають ся буллею. Та того не є спосіб на усуненє буллї, противно — если не стане руского єпископа, тогди якраз булля увійде в повне житє. — Єдиний спосіб, щоби булля стратила силу, єсть підпиране з усіх сил греко-католицького єпископа, щоби він міг як найскорше сотворити дисепезию. Нерозумні люди накликають в газетах, що Владика, наколи не знав за буллю, а опісля довідав ся, повинен сейчас зрезигнувати. — Зрезигнувати не штука, то і леда дурень потрафить, але чи тим осягне ся ціль, до якої всі розумні чинники в нашій Церкві повинні стреміти? Ніколи! — Ціль прецінь наша єсть утворене греко-католицької Церкви на землі американській і ставлене для неї прав і єрархії на будуче. Еслиж перший єпископ уступить задля буллї, бо єї перед тим не знав, а тепер дізнавши ся, зі страху перед нею утік, то другий вже буде добре буллю знати і на ню присягне; або если не схоче то того другого зовсім певно не буде. А що тогди з нашою Церквою? Хиба скажемо соої по руски: „Най буде як бувало“. Так можуть говорити люди, що не серце, а камінь у грудях мають, а місто совісті їдь фарисейску плекають. — Добрий син греко-католицької Церкви і добрий Русин не допустить ніколи до сего, щоби загирила ся наша Церков в Америці. Тому і Владика не злякне ся анї газет, анї перепон єму ставлених, анї чорнення, анї буллї, але буде всіма силами працювати над з'організовуванем своєї Церкви в тім пересвїдченю, що так сьвященство добре мисляче як і нарід вірний своїй Церкві стане при Владиці і вespółно буде боров ся.

Маю повне право сотворити для американської Руси дисепезию і в імени того права приймаю церкви в »trust« мій і моїх наслідників, а кождий вірний син греко-католицької Церкви має право і повинен в совісті допомочи до сего діла. Кождий, хто підмагає Владика в тім взнеслім ділі, благословенну роботу ділає і гідний єсть чести не тільки від Владики, але від всего греко-католицького народу на цілім сьвітї, — а кождий, хто спиняє і утрудняє сю роботу, єсть ворогом всеї греко-католицької Церкви та свого народу і заслугує на погорду, не тільки тепер, але на всі історичні віки.

Владика не прийшов до Америки, щоби барашкувати — уживати — богатити ся — та народом крутити — але прийшов зробити свою повинність взглядом своєї Церкви і свого народу, і утвердити діло по воли Божій, і з чистою совістю станути на Суді Божім та здати рахунок зі своїх діл! — Сего Владика сьвідомий вчовні, сею дорогою піде мимо всяких перепон!

Другий титул правний, еще важніший, єсть сей, що наша Церков мусить бути греко-католицкою Церквою, а не якоюсь незалежною, без голови, гірша чим церков найнижших сект розкольників. Виж знаєте чесні інквізитори моїх справ, що більшість наших церков стоїть як раз наче осиротілі діти без отця. Тож моїм обов'язком єсть, привести ті церкви на своє місце, і до того маю повне право, щоби ті церкви стали греко-католицькими, бож на те прийшов я до Америки. — Єслиж нарід ніяк не хотів і не хоче передати своїх церков на латинських єпископів, а хоче бути греко-католицьким, то я на підставі права даного мені яко греко-католицькому єпископови — стоячому впрост під юрисдикцією найвисшої Голови Церкви, Архiereя Вселенського, приймаю сі церкви в свою опіку і стаю їм головою. Жаден єпископ не може бути противний тому, щоби я взяв в опіку сю церков, котра того бажає. Вони можуть перепони робити, кривим оком на се дивити ся, але не можуть права мені відобрати — стати головою церкви, котра до них не належить. — Иньша річ єсть неохота єпископів — єсли-би яка була — а иньша річ право. Жаден єпископ не єсть моїм зверхником, ані я єго вікариєм, або — як ви възгрдливо кажете: «єго за-християном». — Я не єсьм слугою латинських єпископів, ані на них не працюю.

Прийшовши до Америки, я застав Русинів одних під латинськими єпископами враз з церквами і сьвященниками, других незалежними від латинських єпископів враз з церквами і сьвященниками, а третих мішаних т. є. таких, що нарід і церкви були незалежні, а сьвященник піддався під єпископа. Єпископи латинські мають юрисдикцію тільки над тими людьми, та над тими церквами і сьвященниками, котрі ся їм піддали, — над иньшими не мають жадної юрисдикції.

Коли я отже приходжу до Америки, то передомною стоїть подвійний огорог: один, що прибрав собі за господаря і властителя достойника латинської Церкви, — а другий зовсім без господаря самому собі полишений, та до нікого не належачий.

Мене вислано до огорода, який мав прибраного собі господаря і властителя, та сказано мені, що »Ти маєш право там увійти, однак не без відомости господаря. — Господар має дати тобі ключі, отворити все; показати і дозволити зробити порядки, а навіть може тобі все віддати в руки, однак він все остає господарем, бо то єго огорог. Се єсть право для диецезального єпископа. — Я заглянув в сей огорог за відомостию господаря і властителя — вийшов з него та сказав собі: »Не велике се діло той огорог і немає що так розщипати над ним (24 церкви). — Але туй побіч стоїть иньший огорог: опущений без господаря і властителя, широкий а запустілий. Вступаю в сей другий огорог, розглядаю ся по нїм, обходжу єго, та видаючи, що з него будуть люди, беру єго під свій надзір і опіку. Хто мені до сего дав право? Се право єсть природне — се право назване в кодексі церковнім і цивільнім: »*Jus primi occupantis*«¹ (vidi »*Summam Theologicam* Noldin, II. Pars § 372, de aquisitione Dominii«).

Се право пливе з самого мого післанництва яко єпископа до Америки через найвисшого зверхника. Єпископи латинські можуть дати мені власть і юрисдикцію тільки на тих, котрі суть їх підданими, а ніколи на тих, котрі до них не належать. — Єслиж я кого позискаю, що до нікого не належал, то я собі его позискав, не другому — він до мене належить, тим більше, що ті мною позискані, ніяк до иньшого не хотіли і не хотять належати.

А тепер розумієте, яким правом греко-католицкий єпископ бере церкви до нікого не належачі під свою опіку і на себе переписує? На підставі права так натурального, як цивільного і церковного. — Зважте понадто, чесні інквізитори моїх прав, що я не єсьм невільник і можу навіть яко звичайний чоловік, не тільки яко єпископ прийняти «дарунок» від людей які хотять і можуть мене чим обдарити. Та до того дарунку ніхто права не має, лишень ті, котрі дарують, а опісля сей котрому подаровано. А що навіть сей мотив дає мені повне право до посідання независимих церковей, то позвольте прочитати собі трактат: *de contrahibus unilateralibus, Art. I, § 538. »De donatione«*.

Возлюблені Братя мої, св'ященники і ти дорогий руский народе та всі сини греко-католицької Церкви! От се торжественно заявляю вам, що я яко греко-католицкий єпископ для народу руского і иньшої народности того самого обряду, всіх сил доложу, аби права нашої Церкви забезпечити і оборонити, Вас же всіх взиваю до помочи і розумної та витревалой праці! Не лякайтеся жадних трудностей ані борби! Борба жите дає, а борба за правдиво добро народу і Церкви святої честь приносить кожному чоловікові! Не вагайтеся виступити явно до сеї борби проти нелюдської кліки, яка свої личні інтереса переносить понад добро загальне і добиває ся до сего способами так нечесними, на які чоловік характерний здобути ся не годен! Не опускайте рук, не тратьте охоти до праці, — бож знайте «всяке дїло благо трудомъ снискается!» Зберіться разом, подумайте о способі праці хосенної, о способі чеснім поборювання ворогів нашої Церкви і народа — та загрівши себе взаємно до праці, зачніть її о Господі! Ласка Христа ва сильнійша, чим всі темні забіги синів лукавства. Розтолкуйте ясно, мої дорогі Отці, своєму народови всі крутарства сих людей так, як я їх потолкував, та разом з народом відкиньте на бік сих непрошених опікунів, які на ганьбу і встид собі і нам обняли роллю самозванних єпископів! Будьте певні, що Владика все зробив зі своєї сторони способом відповідаючим его гідности, аби булля не була перепоною до красеного розвою нашої Церкви! Висказ одного з Отців в «Амер. Русск. Вѣстнику», що они жадають, аби один став за всіх а всі за одного, єсть прекрасний, тільки они якраз того не зробили і ніколи не зроблять. Се видне і ясне з їх дотеперішного поступованя Се єсть можливе тільки у тих людей, котрі правдою живуть і дорогами простими ходять. Се тільки можуть зробити ті Отці, котрі знають, що всяка власть «оть Бога происходитъ», та котрі свого Владика, Церков свою і народ свій сердечно люблять. Я прошу Вас всіх, Божих слуг, моїх Братів, щоби есте

прислали на мої руки осуд поступованя сих людей, щоби я знав чи солідаризуєте ся з такою роботою і що гадаєте в тій справі дальше робити.

Знайте в кінци, мої дорогі Братя, що усі Церкви винні зістати греко-католицькі, тому постарайте ся, аби мали свою голову.

А ти, мій любий народе, дивись перед себе осторожно, куди йдеш, та не забудь, що треба умирати і стати на Суд Божий та здати рахунок з кожного діла і кожного слова! Не дай ся, бідний мій Брате баламутити нікому, тільки май перед очима закон Божий і Христа розпятого, котрий скаже тобі де правда, а де фалш. Він перейшов тяжку тернисту дорогу і дуже много витерпів від фари-сеїв, закладаючи свою сьвяту Церков. Не забудь і на се, що перш-християни стільки ся натерпіли від поган і еретиків, а не дали ся відірвати від своєї Церкви і своїх учителів, яких їх Христос післав. Не дивуйте ся, що Вані Владика стільки терпить і его так несправедливо понижають та називають «авантурником», бож прецінь такими словами називали Христа: «Онъ розвращаетъ люди» — і «аще не бы былъ сей злодѣй, не быхомъ предали его тебѣ». Єслиж Христа найсвятїйшого так визивали, то чоуж ся дивувати, що з Вашим Владикою, слугою Христа, так ся обходять. Написано єсть в Письмі сьвятім: «Нѣсть рабъ болїй Господа своего». Не може бути слуга висший понад пана свого. Терпіне не єсть ганьбою для мене, але знаком, що іду дорогою Христа і тоє мене ратує. Тільки-Вам наказую, дорогі Діти і закликаю Вас Богом живим, не дайте ся застрашити ані баламутити. Тих людей не много, але они ся Вами покривають і страшать иньших так, як би Ви їх слухали і за ними ішли. — Не дайте зганьбити себе і Вашого «Соединенія», котре стоїть на статутах церковних, а в них виразно написано, що: «Его органъ т. е. Амер. Русскій Вѣстникъ» не сміє виступити проти Церкви і власти духовної а тим більше проти єпископа Вашого. Та Ваш председа главний і урядники «Соединенія» поганьблене, бо з того виходило би, що всі члени „Соединенія» суть проти власти церковної і пішли на таку безбожну дорогу, як їх преводителі, а се зовсім неправда. Члени суть добрі і чесні а уряд не «знаєтъ что творить». Скиньте ганьбу зі себе, бо вже досить крутарства! Покажіть, що Ви сини греко-католицької Церкви, та, що в річах церковних не має Вам права розказувати перший ліпший простий чоловік, може і не пашого обряду, наче який єпископ, але що Ви в церкві маєте свою власть духовну! Церков прецінь не сальон і ми єще так низько не упали! Таж того нігде на сьвітї нема, навіть між дикими людьми, щоби поневіряти власть духовну, а слухати когось, що до сего ніяк не доріс. Они ведуть «Соединеніє» до схизми явної і тим знищать так красну інституцію, тож прошу Вас, мої Братя зі «Соединенія», котрі належите до греко-католицької Церкви та хочити єї бути вірними синами зділайте се, що слідує:

1. Зробіть деякий порядок з тими всіма, що місто пильновати справ «Соединенія» бавлять ся в єпископів та на всіх членів «Соединенія» ганьбу стягають перед цілим сьвітом і нарід баламутять і Церков нашу загирають.

2. Всі вірні сипи гр.-кат. Церкви, котрі належать до «Соединенія», нехай ся зберуть разом на мітиг, а прочитавши добре сей наш лист, нехай мені напишуть, чи хотять слухати тих независимих, безбожних проводирів від «Американського Русского Вѣстника», чи хотять стояти при своїм Владиці і спільно з ним працювати для добра Церкви нашої сьвятої і віри нашої і народу нашого?

3. Нехай всі вірні сини гр.-кат. Церкви, котрі належать до «Соединенія», збирають ся на мітинг разом і прочитавши наш сей лист добре і докладно, нехай напишуть до редакції «Американського Русского Вѣстника» і его урядників, що если не перестане писати проти власти церковної і бурити та колотити нарід, а ціле «Соединеніє» на сьміх виставляти, то нехай більше не посилає Вам підписаним свого «Амер. Русского Вѣстника» бо его не будете читати.

4. Всі вірні сини гр.-кат. Церкви, до якого небудь они Братства належать, мають ся постарати, щоби їх церкви до місяця були упорядковані т. є. аби не стояли відорвані осібняком, як сироти без отця, але щоби мали свою голову...

Прочіє, Братія моя, помоліте ся і о мні недостойнім рабі Христовім і воспомяните мя пред престолом Всевишнього.

Писано в Філадельфії в день св. Теодосія, общих житій начальника, 11. януарія 1908.

† Сотер,
єпископ.

Сей найновійший пастирський лист Преосв. Сотера, написаний з нагоди звісної буллі, містимо для недостачі місця в скороченню, поминаючи ту часть листу, в якій Преосв. відкриває перед очима своїх вірних інтриганцкі сплетні, доноси до латинських єпископів і угорского правительства і нестійні закиди своїх противників.

Ред.

До організації.

Богато пише ся про організацію духовенства в „Ниві“, багато про се пишуть ворожі нам часописи „Діло“, „Свобода“, страхають нарід якимсь клерикальним маревом, голосять, що осьось отворить ся клерикальна партія, представляють єї яко щось дуже погубного для народа, а в дійстности ні жадної клерикальної партії ні організації між духовенством нема, хоч крайний час нам з'організоватись, бо *periculum in mora*... Що

periculum in mora, що грозить велике нещастє і Церкві і духовенству і народови, бо він опутаний „злими духами“ дичіє, хочу доказати вражіннями, яких я зазнав на неодних зборах у себе в тернопільськїм повіті так підчас тамторічної кампанії виборчої як і поза нею. Кажу виразно як і поза нею, бо міг би хто закинути, що нарід підчас кожних виборів розбурханий, не треба єго так строго судити. Був я на передвиборчих зборах в Тернополі, на котрих теперішній посол п. Остапчук мав виглосити кандидатеку промову. Не від річи буде сказати, що тернопільський повіт належить піся загального осуду до найбільше просвічених. Я пішов на ті збори ведений єдино цікавостію, були се збори радикальної партії. На салі заставем понад 300 людей і двох чи трох сьвящеників. На естраді коло президії було кількох руских соціялістів з Збаражчини та повно елеганцко убраних жидів та жидівок. І чиж ті інтернаціонали жида, жидівки та кількох руских соціялістів мали би бути пріятелями і просьвітителями нашого народа, подумав я собі? Розпочали ся збори. Забрав слово п. Остапчук, зачав від „попів“. Сказав, що духовенство відносило ся всегда ворожо до поступу і свободи народа, що Церков палила на костирі тих, які виступали против суспільного ладу і боролись за свободу, згадав про інквізиції, про се, що і тепер „попи“ хотіли би тримати нарід в темноті, уважають за ворогів тих, що бажають добра народови і свободи. Нарід слухав тих вісенітниць видно з вдоволенем, бо приплескував бесідникови. Чиж се не periculum in mora, чиж не грозить нещастє Церкві, духовенству а і самому народови, если він з вдоволенем приплескує антицерковну, „антипопівску“ промову? Гдеж єго релігійне вихованє, где любов до своєї Церкви, своїх душпастирів? Оден з присутних сьвящеників підніє руку, просив о голос, хотів видко щось спростувати. Голосу не дістав, лиш звернув на себе загальну увагу і стягнув ненависть. Хлопи-радикали кинулись на сьвященника, почали кричати: марш забирай ся, хто тебе тут просив? Чув я і такі виклики: волю до жида піти як до попа, волю чорта побачити як попа! Кажуть, що наш нарід єсть дуже побожний. Якаж єго побожність, если він так легко дає ся потягати першому-лучшому ворогові Церкви, если приплескує неправду, если навіть не позволяє сьвященникови стати в обороні Церкви? Якеже плиткою мусить бути та побожність? А чомуж она так плиткою, хто винен тому, чи не ми самі часом? Вдармо ся в груди.. Тож організуємось, починаймо невсипущу працю, если не хочемо стратити цілковито ґрунту під ногами. Зволікати з організацією значить тільки, що добровільно уступати з поля битви і віддавати провід над народом в непокликані руки, позволяти ширити ся погубним кличам, наражати на небезпеченство так душевне як дочасне добро повіреного нам народа! Але скаже дехто, годі було иньші вражіння винести з радикальних зборів, прецінь цілею радикалів, се борба з церквою і „попами“. І я тим потішив ся та незадовго пішов знова

на збори, но сим разом вже не на радикальні, навіть не на політичні, але на загальні збори філії „Просвіти“ в Тернополи. Се інституція чисто просвітна, не має з політикою нічого до діла. По краснім, економічним рефераті почала ся дискусія. Забрав слово оден священик, великий патріот і народолюбець, та між иньшим звернув увагу на се, що добре було би начинати збори з Богом, себ то відправою Служби Божої в церкві. От і викликав вовка з ліса, підняв ся крик, а оден з присутних селян — тепер кандидує на посла а попирають его на зборах навіть декотрі священики — почав піднесеним голосом кричати, що досить вже тих молебнів, акафістів, ми не прійшли слухати парастасів, але щоби научити ся чогось мудрого. Не вдало ся втихомирити народу, збори розбили ся. І чиж не є *periculum in mora*, чи мало грозить нещастє Церкві, духовеньству, народови, чиж нарід бунтований „злыми духами“ не дицїє? Чиж можемо ми спокійно придивлятись тому здичію, не ставити там? Сеж вже не були збори радикалів, але націонал-демократів, до яких ми і себе причисляємо, значить, зло вкрадає ся в наші ряди а ми може і несвідомо нераз самі то зло попираємо. Маю на думці попиране і ширене між народом „Свободи“. Ся часопись під взглядом релігійних переконань, що так скажу, стоїть на рівні з „Громадским Голосом“, „Землею і Волею“ і т. п. Ріжниця заходить хіба в тактиці, що коли єї виступають явно против Церкви і духовенства, то „Свобода“ вмїє масковатись і підступно видирає з серця нашого народа найдорожший скарб-віру. Ми повинні рішучо зажадати зміни в редагованю „Свободи“, або перестати уважати єї органом свого сторонництва та поборювати єї як найострійше. Скрытий ворог далеко небезпечнійший як отвертий. „Свобода“ будучи в справах релігійних зовсім індеферентною, нераз навіть ворожою робить і нарід індеферентним, ворожим, тож не дивно, що він при першій лучшій нагоді вибухає... Душевний корм для нашого народа поки що мало критичного і мало освіченого повинен бути зовсім здоровий, дібраний. Висьміває „Свобода“ практики релігійні, висьміває їх і нарід, каже „Свобода“ не вірити всяким клерикалам, викидати з читалень „Основу“ „Народне Слово“, зачинає так думати і нарід. Наука учителя не йде в ліс, тому не дивно, що священикови годі нині вже навіть показоватись на якихсь зборах, селяне ганьблять священиків, не допускають їх до слова, виступають против них так остро (часом і через „ти“), аж лаяно слухати. До чогож дійде, если сей погубний вплив з одної сторони явних ворогів Церкви соціалістів і радикалів, з другої сторони замаскованих ворогів обхопить весь нарід, що буде тоді з Церквою, що з духовенством? Крайний час призадумати ся нам над сим питанням і чим скорше взятись до не-всипущої праці, до організації! Ми священики велика сила, але понеже нема в нас організації, кождий їде своєю дорогою — тож та сила має маленьке значіне, а стратить і то, если завчасу не опам'ятаємось... — о. П. Кр.

Всячина.

Торжество в честь св. Йоана Золотоустого в Римі.

В неділю з полудня, в день перенесеня мощий св. Йоана Золотоустого, виїхали ексцеленція Митрополит, кир Андрей, з Інсбрука до Риму, в цілі відсвяткованя тисяч п'ятсотлітньої річниці смерті великого сего Св'ятого. Дня 10 лютого заїхали (зі мною) до руської колегії в Римі, де ректор о. Давида, прийняв нас дуже радо і сердечно. Дня 13 і 13 с. м. відбуло ся торжество.

Уладженем торжества заняв ся спеціальний комітет під протекторатом кардинала Ваннутелія, а під проводом о. Гайсера, ректора грецької колегії в Римі. З поміж Русинів входив в склад комітету о. Давида. Цілю торжества було звеличання найбільшого Вчителя католицької церкви на Сході, того Вчителя, що стояв непохитно на догматично-моральній почві християнсько-католицької церкви, не уступав навіть перед царями, а з сивітським пієтизмом відносив ся до римського Єпископа. Відсвятковане пам'яті такого мужа, мало на цілі зблизити до себе два великі світи католицької церкви, східну і западну, а дальше, посунути бодай о крок наперед ідею Христового кличу про одно стадо під одним пастирем. Ідею унії треба було зробити голоснішою і симпатичнішою на Сході.

Перед 8-ою годиною рано, в дни 12 с. м., в сам празник трех Святителів, заїхали Ексцеленція Митрополит разом з нами, зн. своїми пристоящими, до Ватикану. Посеред мальовничо прибраних Швайцарів перейшлисьмо до комплексу комнат ватиканської палати, де зібрали ся владики Сходу з своєю асистюю. В сикстинській каплиці, прикрашеній геніяльними образами кисти Михайла Ангела Буонароті'я, приоділи ся владики в св'яті одіжи. Під проводом хреста, перейшли всі з великим торжеством до беатифікаційної каплиці, в якій мала відсвяткувати ся літургія.

Каплиця гарна, але замала на поміщене цілої публіки що радаби бути на торжестві. Видано 3000 білетів вступу. Попит на білети був так великий, що ректор грецької колегії мав до розпорядимости 90 білетів, а отримав аж 4000 подань! Беатифікаційну каплицю і комнат, що до неї притикали, обсадила папська гвардія, а заняла публіка, в її рядах дипломатичне тіло при Ватикані і цвіт римського товариства.

Над великим престолом завішено високо в горі небозвід. Перед престолом поставлено намісні образи, бо цілий іконостас годі було поставити. За престолом, по лівім і правім боці, стояло підвисшене, яке заняв хор, зложений з питомців ріжних

колегій, між ними і руської. Перед престолом близько правої стіни каплиці (єсли лицем звернутися до престола), уміщено сім місць для владик, що мали літургізати.

В середині засів Кирило VIII., грецький патріарх антиохійсько-александрійсько-єрусалимської церкви, від него на право Екцеленція наш Митрополит, дальше архієпископи: Савоя з Байруту (Сирия), Йосиф Скіро з Неокесарії, єпископи: Гомсе з Киликії, Павло Скіро з Альбанії, Младинов з Салаята. За владиками засіло около вісьмох архимандритів, між ними Арсеній Пеллегрінї з Гротта-Феррата, архимандрит греко-італійських Василян. Між пристоящими священниками був з поміж Русинів о. Давида, а між дияконами о. Іванців, духовник руської колегії і я.

Перед іконостасом, по лівім боці каплиці, виставлено престол для папи. За тим престолом заняли місця патріархи: сирійський з Антиохії, латинський з Царгороду, деякі архієпископи, єпископи, опати і генерали чинів. Місця на ступінях престола призначені для папських асистентів. По обох сторонах каплиці, за папським престолом, уставлено сиджене для всіх кардиналів, що перебували в Римі. Явило ся їх двацять чотири. Прибув навіть секретар стану, кардинал Меррі де Валь.

Всі заняли свої місця і чекають. Горячкова нетерпеливість, пробиває ся з лиця. Всі очі звертають ся в сторону входу. Нараз дає ся чути звук музики, лунає грецький гимн. І знова залягла тишина. До каплиці внесено папу в лектиці. Святійший Отець, одітий в білі ризи, з тиярою на голові. Всі приклякнули. Папа благословить. Хвиля торжественна, якої в житю не забуду. Відтак папа засів на своїм престолі.

Зачала ся Служба Божа св. Йоана Золотоустого в грецькім язиці. Хор співав, диякони голосили ектенії архієреї з патріархом возгласи, а папа літургічні благословеня, розуміє ся, по грецки. Екцеленція Митрополит мали в руках трикир'он. Оба входи на грецькій літургії не суть однак так величаві і торжественні, як на нашій архієрейській. По скінченій службі Божій відчитали наш Екцеленція по латинськи папський декрет, наділюючий присутних надзвичайними духовними добрими.*)

Другого дня, отже 13. лютого перед полуднем зібрав ся ювілейний комітет на публичній аудієнції в папи. Крім того явило ся певне число публики, що зуміла дістати білети. За впливом Екцеленції і заходами о. Давиди допущено і руських питомців з колегії і мене. В імени комітету виголосив кардинал Ваннутелі по італійськи промову, а святійший Отець відчитав в тім язиці довше слово, і то голосом сильним і звучним.

*) Про то торжество помістили обширне справозданє між іншими римськи дзєвники: *Corriere d' Italia*. з 13/II 1908 ч. 44; *L'Osservatore Romano* з 13 і 14/II 1908, ч. 37—38.

Слово то дуже помітне. Папа підніс красу грецького обряду заявляючи, що не допустить до його випирання загорілими латинізаторами. Крім того величав св. Золотоустого. Відтак слідувало представлення поодиноких осіб. Екскеленція представили мене шапі. По уділенню апостольського благословення розійшлися всі.

Попилудни 13. лютого відбула ся в палаті т. з. папської канцелярії, духовна академія в честь св. Іоана Золотоустого. Вступ був розуміє ся не так легкий, сая виповнила ся по береги. Перший ряд сиджень заняли церковні достойники: пять кардиналів і кількох єпископів. За ними заняли свої місця прочі гості. Нам дістало ся вигідне місце коло першого ряду при стіні. На естраді заняло місця десять представителів різних східних церков. В самій середині засів кардинал Ваннутелі, на право від него патріарх Кирило VIII, на ліво наш Митрополит. Дальше інші східні архієреї.

Програма концерту богата. Наперед відспівав хор грецьку пісню, відтак виголосив Ваннутелі по італійски відчит про значінє св. Іоана Зл. По нім відповів патріарх коротко по французьки. Деклямація сирийської вірменської і латинської поезії в честь Святого, відспіванє сирийської, вірменської і кілька грецьких пісень при звуках музики і концерт закінчив ся.

Так скінчило ся дводневе торжество в паміть тисячлітньої річниці смерті сьв. Іоана Золотоустого. В серці християнсько-католицької церкви, в середині западного латинства відсвятковано паміть східного Святого грецькою літургією і грецькими благословеннями вселенського Архієрея. Владики Сходу почули з уст голови церкви і його кардинала слова признання для східного обряду і заяву, що той обряд мусить позістати. Ті факти під деякими зглядами епохальні і свідчать про настрій ватиканських сфер зглядом Сходу. Ювілей сьв. Іоана Золотоустого в Римі зближив до себе оба обряди.

Особливого рода вначінє мають такі торжества для нашої, руської церкви. Наша церков з поміж всіх східно-католицьких найбільша, а стоїть на самій границі католицького латинського, западу, а грецько-словянського, православного, Сходу. Сам Кирило VIII. назвав руську церков старшою сестрою, а всі, так латинники як і орієнтальці, оказували нашому Архієреєви особливе почитанє. І дійсно, лиш наша руська церков може і повинна стати центром, з якого виходилиби всі змаганя до унії церкви Східаої, особливо в Словянщині. Если наша церков, наше духовенство, наша віруюча суспільність не відповість своїй задачі, то стягне на себе тяжку відвічальність.

Вихіснюванє церковної і теологічної культури католицького западу з его догматично-філософічними струями в душі літургічно-правничої дисципліни Сходу, повинно витворити в нас питому церковно-теологічну культуру, що малаби в собі елементи Сходу і Западу. Наша церков повинна стати тереном, на яким мають сходити ся церковно-теологічні струї цілого

християнського світа. Наша церков мусить причинити ся до злуки православя з католицизмом, если не має стати злишньою. Бели наша церков приготувить ся до тої задачі, виробить собі в тім напрямі заслуги для цілої церкви, тоді стане на таким становищі, якого не в силі захитати ніякі змагання загорілих латинізаторів. Але конечно треба показати ділами, що руська церков є потрібна і мусить існувати!

В Римі, 14 лютого 1908.

О. Онуфрій Волянський.

Відозва в часі тисячпятьсот-літнього ювілею нашого св. Золотоустого Учителя. (В скороченю.) Найкрасшим памятником тисячпятьсот-літнього ювілею нашого Золотоустого Учителя, який враз з цілою католицкою і незлученою Церквою наш нарід тепер усуди торжественно обходить, буде тіснійша злука нашого руского народу і нашої Церкви з землею, яка видала сего проречистого Отця, з якою вяжуть ся спомини історії нашого відкуплення. Ся духовна злука зі св. Землею і взагалі наші взаємини з християнським Сходом можуть тоді лишень мати тривке значіне і силу, коли будем мати власну церкву і власне пристановище у тій святій країні.

Як раз у теперішній хвилі завдяки заходам, опіці і Архирейському благословеню Високопреосвященного Митрополита, підприймаєсь велике діло, до якого прикладаєм руки і просим Вп. Земляків о як найгорячіше поперте.

А сим ділом є побудованє нашої власної Церкви Рождества Ісуса Христа з монастирем наших Монахів Студитів, Сквиливської Лаври з під Львова, в Вефлеємі, місци приходу нашого Спасителя на нашу землю.

Як сам Ёго Ексцеленция, Наш Митрополит в поручаючим письмі висказуєсь, само провидіне Боже для довершення сего важного, а трудного діла, посилає нам чоловіка найліпше обізнаного з справами Сходу.

А ним є: О. Петро Курі, гр.-катол. св'ященик, парох Вефлеєму.

Вже від кількох літ працює для сеї справи. Самим своїм наставником, греко-катол. патріархою Кирилом, як найліпше і найгорячіше припоручений.

Надто сам о. П. Курі Грек-Мельхіт (мови матерної арабської), своєю особою представляє тих християн на Сході, що еще одні, яко греко-католики, того самого, що ми, обряду, під проводом свого патріярха, кількох архієпископів і єпископів, числом пару соттисяч душ вірно тримають ся Церкви католицкої.

Сам наш Високопреосвящений Митрополит зволив зайнятись сею справою. Тепер вона вже не личною і приватною справою або О. Курі, або дотичної парохіяльної Церкви Вефлеєму, але сталась справою нашою церковно-народною.

Тимто Ёго Ексцеленция Митрополит не лише підписаними членами комітету будови нашої церкви Рожд. Хр. в Вефлеємі згадане діло як найревнійше припоручає ласкавій жертволюбивости

усього Нашого Духовенства і усіх вірних усіх своїх Епархій, але ще зарядив слідуюче :

Іменно згаданий О. П. Курі дістав позволенє лично разом з одним еще Братом Монахом Студитом Йоанном, заосмотрений поручаючим власноручним письмом Его Ексцелєнції Митрополита збирати складки в поодиноких наших парохіях.

Томуж і ми еще раз осьмїляємо ся се Боже діло для добра нашої Церкви, обряду і народу як найгорячіше припоручити, так жертволюбивости нашої львівської христ. громади, як особливо нашим землякам на провінції — особливо Впрдбн. ОО. Парохам і Вп. П. Учителям і усій місцевій інтелїгенції по поодиноких закутках нашого краю.

О тїм, що наші перші, рускі, єрусалимскі паломники будуть вести перед в сїм сьвятїм ділі, найсильнїше нас переконує вже ними поданий примір і зложені жертви.

Евентуальні жертви просимо ласкаво надсилати на руки Настоятельства Студийської Лаври св. Антонія Печер. в Сквилові, п. Кульпарків.

Усі наші часописи просим о ласкаве повторенє.

Барвіньский Олекс.,

ц. к. правительственный радник у Львові.

Др. Озаркевич Евг.,

директор Народ. Лічниці.

О. Др. Жук Йосиф,

ректор львів. дух. семінарії.

Др. Студинський К.,

ц. к. проф. університету.

Ревакович Титко,

ц. к. рад. суду кр. у Львові.

О. Фолис Йосиф,

посол до парл. і парох Сквилова.

Левіньский Ів.,

ц. к. проф. політ.

Заячківский Тит,

радник двору.

О. Александер Стефанович,

катех. учит. семінарії.

О. Чапельский Ів.,

крил. Митроп. Кап.

Др. Федак Стефан,

адвокат краєвий.

О. Курі Петро,

гр. кат. сьвящ. Вифлеєму.

(Прим. Редак.) Єще не розвинула ся у нас ніяка акція в цілі довершення сего великого діла, а вже появились грабарі его — а наше »Діло«, помістивши повизшу відозву, уділило одному з них таки зараз в слідуючїм ч. голосу. Маємо на гадї новинку п. н. »Без бюджету«, якої автор явно виступає против наміреного діла; своєю аргументацією зраджує він повний брак розуміння і байдужність для нашого релїгійно-культурного життя і его розвою. В тїм переконаню, що сей брак, ся байдужність є его індивідуальною прикметою — лишаємо его в спокою, а поручаємо як найгорячіше повизшу »відозву« памяти нашої жертволюбивої духовної і сьвіткої інтелїгенції і цілої рускої суспільности.

Ювілейне свято св. Йоана Златоуста в рус. дух. Семинари у Львові розпочало ся дня 9 лют. і тревало через три дни до 12 лют. включно.

Ювілей відсвятковано після слідууючої програми :

Д. 9. лют. Вечірня з літією.

Д. 10. лют. торжеств. Служба Б. (грецка) з проповідію; відправляв і проповідав Впр. о. Прал.; Дольницький — по полудни Молебн.

Д. 11. лютого торж. Служба Б (грецка) з проповідію; відправив Службу Б. о. П. Курі, мельхіт — проповідав о. Боцян; по полудни Вечірня з літією.

Д. 12. лют. торж. Службу Б. відправив Впр. о. Ректор Д-р. Й. Жук в сослуженю оо. настоятелів Семинара; Проповідав о. Д-р. К. Єрми, схимонах студитської Лаври. По полудни д. 12. лютого відбула ся Академія в честь св. Йоана Злат. устроена богословами-питомцями дух. Семинара.

На академію, крім хорів, зложили ся відчити: „Св. Йоан З. яко бесідник“ — богос. IV. р. Держирука, — „Ідеал священика в житю і письмах св. йоан. З.“ — богос. IV. р. Содомора, — „Св. йоан З. яко Доктор Евхаристії — богосл. II. р. Лемішук.

Відчити сї, під кожним зглядом старанно опрацьовані і виголошені, в найближшій часі вийдуть з друку і будуть розіслані П. Т. предплатникам „Ниви“.

Св. Іван Златоустий на Руси, істор. — літературний нарис Д-ра В. Щурата, відчитаний Впов. Автором на дух. Концерті в честь Святого в „Нар. Домі“ д. 14. лют. містимо в „Ниві“.

Для недостачі місця не можемо більше сказати про сей величавий дух. Концерт, на яким був присутний весь цвіт рускої льв. громади. Згадаємо лишень коротко, що всі точки програми, (інавіг. слово о. Кр. Ів. Чапельського, відчит П. Д-ра В. Щурита, хори питомців дух. Сем. і учеників акад. гімн. — і деклямація уч. IV кл.) були знаменито оброблені і віддані, так, що битком заповнена саля „Нар. Дому“ по кожній точці програми лунала від грімких оплесків.

Пригадка. Тих Всч. Отців, котрим я розіслав „Вифлеемский вертеп“, а котрі до тепер ані не прислали гроший ані не звернули книжки, прошу о зворот книжки, зглядно о прислане належитости.

о. П. Штокалко

сотрудник в Буску.

Пригадуємо, що Загальні Збори Т-ва св. Ап. Павла відбудуть ся д. 5 марця по полудни в рус. дух. Семинари.

В справі сецес. фонду; поінформувавши ся докладно, подаємо до відомости довжникам сего фонду, що Тов. Р. А. Поміч є законним властителем сего фонду і тому довг належить сплачувати сему Товариству.

Ред.

Протест проти буллі підписаний 79 рускими амер. священиками доручив комітет трох священиків (оо. Горзовъ, Гануля, Стефанович) Ап. Делегатови в Вещінгтоні дня 29. січня. Ап. Делегат висказав своє признанє про діяльність Пр. Сотира взивав священьство до згоди, зробив на комітет вражінє, що є дуже прихильно успособлений для руских справ в Америці.

О. О. Пристай доказує в 6. ч. Амер. „Свободи“, що була ма-ла на злиді і обовязує тільки тих Русинів гр. кат., котрі були і еще суть під айрискими єпископами а нїяк тих, що були від них независимі. Одні і другі просили Рим о свого єпископа. „Рим вислухав просьби одних і других і посылає єпископа айриским гр. кат. до заряду, бо голову вже мали, а независимим т. є. руским гр. кат. яко голову, бо єї ще не мали. Ми дістали єпископа лише для того, що ми не хотіли і не хочемо піддати ся жадному айрискому єпископови, отже дали нам власного яко голову. Ми не повинні нічим гризти ся, бо ми дістали голову самостійну, яка не може нами інакше рядити як після прав восточної церкви і через сю голову стали ми такими самими гр. кат., як в старім краю.“

З нинішнім ч. „Ниви“ розсилаємо нашим П. Т. предплатникам 2 дальші аркуші „Розважань о терпінях Іс. Христа“ і „Пастирске посланє німецького єпископату з нагоди енциклїки про модернізм“. Через ошибку деякі з наших предплатників не отримали другого аркуша сего річного „додатку“ проповідничого від ст. 17—32; просимо реклямовати. Просимо о вирівнанє залеглостий і відновленє предплати.

Адміністрація.

Видає „Комітет редакційний.“ — За редакцію відповідає
свящ. **Д-р. Д. Яремко.**

З друкарні Ставропігійської під упр. М. Рефця.

Передплата
річна 8 кор.
піврічна 4 „
Поодиноке
число 40 сот.

Адрес
редакції і
адміністрації
Львів, ульця
Коперника ч. 36.

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ

Виходить 1-го і 15-го кожного місяця.

ЗМІСТ: Про єресь модернізму. — Д-р. В. Щурат. — Свв. Іван Златоустий на Руси. — Розумові основи християнства. — Де сидить схізма. — Лист з Америки. — По виборах. — Всячина.

Про єресь модернізму.

I. Часть: *Гене́за модернізму і єго осудженє церквою.*

Силябус (виказ) 80. блудів противцерковного лібералізму виданий Пієм IX. дня 8. грудня 1864 р., осудив ліберальні погляди на релігію, науку, політику, які незгідні з світоглядом католицької Церкви. Ватиканський собор сформулював на четвертій торжественній засіданю з дня 18. липня 1870 р., догмат про примат папи, а та обставина причинила ся до великого виклярованя поглядів та зміцнила і теоретично становище Апостольского Престола. Наслідком таких явищ лібералізм, що опинив ся поза церквою, стратив всяку надію на свій успіх, став ся для церкви нешкідливим. Але взяв ся на способи і приступив до підпольної роботи. Закинув на себе плащик католицизму, прийняв і спосіб говореня католицької теології, але під тою маскою скривав осуджені тези лібералізму. Се гене́за модернізму з єго ріжнородними формами.

Ліве крило модернізму, то свідомо і консеквентно переведена система засад новочасної, противхристиянської, противкатолицької філософії, приноровлених в біблійній історії та еґзегезі, в історії церкви і догми, в культі і в дисципліні церковній. То крило стало на точці засадничо церковному світогля-

дови противній. Правда, ні оден модерніст з того табору не поставив суцільної системи модернізму і переведеної консеквентно та всесторонно, але з більших або менших фрагментів, до- ставлених поодинокими скрайними модерністами, всестороння і суцільна система дасть ся уложити.

Праве крило модернізму приймає з лівого табору лиш деякі точки іменно такі, що не противлять ся догматичним рішенням церкви, але не суть згідні з її духом. Теоретично домагає ся той злагоджений модернізм або реформований католицизм, щоби церковь дала науці в загалі, а теології в особенности більше свободи і щоби допускала погляди, які не противлять ся догмі, але і не годять ся консеквенціям з догм витягненим. З практичного боку домагають ся реформ в церковнім життю, в аскезі, в заряді церкви, хотяй церковь не признає за потрібне тих реформ переводити, узнає їх навіть на теперішній час шкідливими. Тим реформаторам бракує того, що св. Ігнатій називає „*sentire cum ecclesia*“ (Гл. С. Eberle, *Des hl. Ignatius Regeln der kirchlichen Gesinnung*, Flums, 1904). В практиці однак дуже тяжко перевести границю між лівими а правими модерністами і оба напрями нераз зливають ся в мрачний, замотаний центр.

Церковь просила, нагадувала, грозила, нераз поміщувала твори модерністів на індекс. Нічо не помагало. Модернізм заохочуваний протестантизмом і лібералізмом, підноси́в що раз смілі́йше голову ставав чим раз бунтні́йшим, огортав що раз ширші круги, головно духовенства, аж став вкінці язвою, що грозить підотненем самих основ католицького світогляду. Ту вже церковний авторитет не міг мовчати. Неомильний вчитель обьявленої правди виступив рішучо і енергічно. Пій Х., в своїй альюкуції з дня 17. цвітня 1907, в декреті конгрегації інквізиції „*Lamentabili sane exitu*“, з 3. липня в своїй енцикліці „*Pascendi Dominici gregis*“ з 8. вересня, в своїм декреті з 18. падолиста „*Motu proprio — Praestantia scripturae sacrae*“ осудив 65 тез модернізму яко ересь, за якої придержуване ся наложив силою Апостольскої власти тяжкі церковні кари, іменно *excommunicatio latae sententiae summo Pontifici simpliciter reservata*. Крім того наказав папа строго, щоби усувати професорів і студентів теології заражених модернізмом. Папа викрив рака і наказав рішуче его витяте з здорового організму.

Епохальне папске рішення, викликало в теологічних кругах велике вражінє. Ліберальна, противкатолицька преса вийшла з перестарілими, а вічно відгріваними фразами про давленє папским деспотизмом свободної думки, про фанатичну ненависть церкви до новочасного поступу, затрубила на „культуркаміф“ і вівзвала грімко до апостазії. Поважно годі брати ту прасу, бо вона не має понятя про церковь і її теологію, а цюлює лиш на сензацію. В неоднім „поважнім і світовім“ дневнику, появляла ся критика папских рішень ще перед оголошенем тихже. Крім того, появляли ся всілякі фантастичні, часто безглузні, домисли

про авторів енцикліки, та і ціле заінтересоване скінчило ся. Пікантні історії і дипломатичні інтриги заняли шпальти часописий, а папські рішення перестали бути сенсациєю дня. З того жерела черпав своє знане про сизябус і енцикліку загал інтелігенції, не виключаючи і нашої.

Яко тип газетярської оцінки гл. A. I. Peters, *Die Neue freie Presse als Oberzensorin des Papstes Pius X.*, 2. A., Wien, 1907.

Фахові, теологічні, некатолицькі круги прийняли папські рішення відповідно до своїх принципів. Стови новочасної, протестантсько-раціоналістичної теології, Гарнак, заявив, що з научного становища не ма що про се і говорити. (*Theolog. Literaturzeitung*, 1908, № 1) Правда, наука, що закинула надприродний порядок, божество Христа і повагу вікової традиції, а на їх місце поставила плиткий натуралізм і короткозорий субективізм, наука, що за свою ціль признає ставити тисячі однодневих, натяганих але оригінальних гіпотез, така наука не може числитися з сизябусом. Протестантсько-віруючі теологічні круги, головною в Англії, а також і в Німеччині (*Evang. Kirchenblatt*, 1908 № 2), признали папі повну рацию за єго осуд модернізму і т. з. „*voraussetzungslose Wissenschaft*“.

Католицькі теологічні круги прийняли з одушевленням і вдячністю сказівки Апостольської Столиці, як се доказують численні статі по фахових журналах. (Гл. „*Unsere Aufgabe*“, вступна стаття з нагоди енцикліки, поміщена в *Katholik*, XXXVII, 1908, S. 1—11). Появили ся сейчас заяви солідарности з папою приміром зі сторони цілого єпископату Німеччини, вислано телеграми до Ватикану з подякою за рішення, приміром від теологічного відділу в Інсбруці, появили ся сей час коментарі до папських декретів

Невдоволені були лиш реформовані, ліберально-католицькі круги, що хотяй з покликання теологічні, та більше однак образовані в літературі і новочасній філософії, чим в своїх фахових науках. Папа перетяв їм чулі зносини з протестантизмом та лібералізмом. Вони почали виливати свої жалі в ліберально-протестантських журналах і скажиги ся на нетерпеливість Риму взглядом новочасного духа. А вже бішеною лютостю закипіли властиві модерністи з лівого крила. Вони признали устами свого англійського провідника, Тиреля, конвертита і бувшого Єзуїта, що енцикліка, в подиву гідний спосіб, обізнана з цілою модерністичною літературою, та представила модернізм дуже ясно, консеквентно і обективно. Лиш не подобав ся їм рішучий тон енцикліки, а головню відкиненє нею модерністичних тез, зладилі сейчас в Італії антиєнцикліку, вівзвали на поміч всіх лібералів, що інтересують ся тою справою, з'організували ся, в Німеччині утворили якийсь „*Modernisten-Verlag*“, що має ширити модерністичні теорії. Закипіла завзята борба, посипали ся екскомуніки і суспензи. З одного боку католицька церква з єпископатом і папою на чолі, а з нею всі вірні теологи і священники,

з другого закамелілі модерністи, попирані матеріально і морально ворогами церкви. Боротьба потребує якийсь час. Ті модерністи, що уважали свої ідеї за средство позискання для церкви сучасної невірної суспільності, що ділали проте з благородного мотиву пізнають свої промахи і звертають з блудної дороги. Деякі вже і підчинилися церкві, відкликуючи свої блуди. Друга частина, що стоїть на засаді модернізму і признає его за свій світогляд, мусить відпасти від церкви. Так в церкві все було. Пригадаймо собі лиш на янсенізм з XVIII. в., а т. з. старокатолицизм з XIX. віка. На виділенню кукілю церков лиш зникає, в ній остаєся сама здорова пшениця.

В кождім случаю, енцикліка не є пороненим плодом, як се несмачно заявив Гарнак. Енцикліка є самим житєм і розвиває докола себе жите, є дорогосказом на шлях, по яким має поступати католицька теологія. З тою епохальною появою хочу познакомити читачів „Ниви“. Не думаю однак узасаднювати поглядів енцикліки ані виказувати недорічності модернізму, а тим менше подавати коментар до осуджених тез. Обмежуєся лиш на позитивне представлення модерністичної ереси, а кождий, бодай де-що ознакочлений з системою християнсько-католицького світогляду, пізнаєть сейчас, що католицизм а модернізм, то огонь і вода, то світло і темрява.

Для тих, що хочуть обширнійше пізнати цілу справу, подаю літературу, але лиш ту, яка появилася до кінця січня с. р., а яка була мені доступна. Обильнішу літературу подає перший ліпший теологічно-бібліографічний журнал, ось приміром Theologische Revue, Münster (річно 20. чисел за 12 корон), який при кінці кожного числа подає біжучу літературу теологічних книжок, брошур і статей з журналів.

● II. Часть: *Література про модернізм.*

I. Тексти.

1) Acta Pii P. P. X. modernismi errores reprobantis, Oeniponte, 1907, (cf. Stimmen aus Maria Laach, 1908, LXXIV, S. 104). Поданий текст папської альокуції, слябуса і енцикліки. Текст старанно виданий і заосмотрений добрим поділом, що улєкшає зрозумінє при читанню. Видав Йос. Міллер, професор догматики в Інсбруці.

2) Sacrae Romanae et Universae Inquisitionis decretum: Lamentabili sane exitu. (в: Stimmen M. L. 1907, LXXIII, S. 125—136). Поданий текст самого слябуса в латиньскім і німецькім язичі і коротеньке его поясненє.

3) Sacrae etc. Lamentabili. (в: Львівсько-архієпархіальних Відомостях, 1907, ч. 13, ст. 145—150). Латиньскій текст слябуса.

4) Pii P. P. X. Motu proprio praestantia Scripturae Sacrae. (в: Льв. архієперх. Відом., 1907, ч. 14, ст. 163—5). Текст послідного в справі модернізму декрету.

5) Das Motu proprio Pius X. (в: Der Katholik, 1908, XXXVII, S. 51—60). Текст з добрим поясненем і замітками про значіне декретів біблійної комісії.

II.) Коментарі до силябуса і єго частий.

6) Ant. Michelitsch, der biblisch-dogmatische Syllabus Pius X. Graz, 1907, 2. A. Подані тексти всіх згаданих документів, письмо префекта конгрегації Індексу кардинала Штайнгубера до редакції модерністичного журналу Rinnovamento, голоси єпископів про модернізм, протест модерністів і їх антиєнцикліка, погляди Маєнберга і Гертлінга про той рух. Пояснює зі становища догматичного.

7) Franz Heiner, Der neue Syllabus Pius X. dargestellt u. kommentiert, Mainz, 1907. (cf. Innsbr. Zeitschrift für kathol. Theologie, XXXII, 1908, S. 183—7). Є то обширне поясненє і узасадненє силябуса зі становища канонічного права.

8) Jul. Bessmer, Der Glaubensgehorsam. (в: Stimmen M. L., 1907, LXXIII, 361—374, 501—516). Є то коротке а ядерне поясненє 1—8-ї тези, осудженої силябусом, про компетенцію церкви на біблійні студії.

9) Jul. Bessmer, Gottes Wort. (в: Stimmen M. L., 1908, LXXIV, S. 58—79). Коротке поясненє 9—19-ї тези силябуса, в яких осуджені засади модерністичної єрзєзєзи, про інспірацію і історичність св. письма. По черзі буде виходити поясненє прочих тез.

III.) Про представленє модернізму.

10) Was die Stunde heischt. (в: Stimmen M. L., 1907, LXXIII, S. 137—152; cf. Die Kölnische Volkszeitung gegen Stimmen M. L., ibidem S. 357—360) Малює загальне положенє католицької церкви в Німеччині, небезпечєство грозяче єї зі сторони модернізму і незгоду в нутрі католиків.

11) Alex. Baumgartner, Fogazzaros neuster Roman „Der Heilige“. (в: Stimmen M. L., 1906, LXX, S. 191—215; cf. Ein Hochlandsecho, ibidem, LXXI, S. 238—240; Innsbr. Zeitschr. XXX, 1906, S. 193—6). Подає змаганя модернізму до реформи в церковній дисципліні.

12) Papst Pius X. über den modernen Kulturkatholizismus. (в: Stimmen M. L., 1907, LXXII, 477—488). Представлені напярми, до яких відносить ся папська альбокуція з цвітіння.

13) Jul. Bessmer, Der neue Syllabus. (в: Stimmen M. L., 1907, LXXIII, S. 245—262). Виказує роговні жерела модернізму, впливаючі з психольогії модерністів: безкритичність взглядом

раціоналізму, гіперкритицизм насупротив традиції і авторитету церкви.

14) H. J. Cladder, Die Enzyklika Pascendi u. der Modernismus. (в: Stimmen M. L., 1908, LXXIV, S. 1—8). Викладає філософські засади модернізму і їх залежність від Канта та модерністично-теологічні теорії, впливаючі з тої філософії і залежні від раціоналізму ліберальних протестантів.

15) M. H. Hiptmair, Die Enzyklika Pascendi. (в: Linzer Theol. — praktische Quartalschrift, LXI, 1908, S. 177—186) Про філософську підставу модернізму, про ліберально-католицьке „Krausgesellschaft“, про модернізм в Англії (Тирель, Вільямс).

16) J. Pawelski, Katolicyzm a modernizm. (Przegląd powszechny, XXV, 1908, str. 6—20). Є то введене до цілої серії розправ, які займають обговорюванням філософії, теології, критики і егзегези модернізму. Розправа про філософію модернізму вже появилася п. з.:

17) Klimke, Agnostycyzm, (Przegląd l. c. 52—71). Модернізм в польській літературі появилася в брошурі Мар. Здзеховського п. з. „Pestis perniciosissima — o współczesnych kierunkach myśli katolickiej“. Автор стоїть на становищі модерністичної, французької апологетики, що хоче черпати аргументи не з розуму, а з почування. Ант. Шех (псевдонім Болеслава Вислоуха) виступив в ряді брошурок з своїми модерністичними проектами реформи церковної дисципліни. Про ті справи гл. дотичні числа Przegląd-y з минулого року (1907).

18) Jos. Müller, Die Verurteilung des Modernismus durch Pius X. (в: Innsbr. Zeitschr. für kash. Theol., XXXII, 1908, S. 100—114). Подані загальні черти філософії, віри, теології, історії, апологетики і дисципліни модернізму, його представителі і залежність їх від Канта.

19) K. Pfistermeister, Was ist der Modernismus? Innsbruck, 1908. Популярна брошура.

20) A. M. (eynberg), Rückwärtsblickend vorwärts schauen! (в: Schweizerische Kirchenzeitung, Luzern, 1908, № 3 squ.) Популярно і гарним стилем виложені засади католицької науки, загроженої ересю модернізму.

21) A. Meyenberg, Reine Lehre über den Modernismus. (в: Apologet. Rundschau, III, 1907, S. 9—16). Чудові гадки в афористично-гомилетичній формі.

22) J. Kraener, Der Modernismus, eine Verbreitung u. seine Methode. (в: Apol. Rundschau, l. c. 49—55). Про зміст говорить сам заголовок.

23) L. Hugo, Moderne Bibelwissenschaft u. kirchliches Lehramt. (в: Apol. Rdsch. l. c. 56—62).

24) M. Abfalter, Der neue Syllabus und die hl. Schrift. (в: Kathol. Kirchenzeitung, Salzburg, 1907, S. 467—470).

IV). Про прийняте папських декретів: прихильне в англiкань-ській церкві (гл. Schweiz. Kirchenzt., 1908, S. 53—5); прихильне через німецьких єпископів (гл. Kath. Kirchenzt. 1907, S. 675—6; 1908, S. 9—10); прихильне через загал німецьких, свiтських католиків (гл. K. Kzt., 07, 627—631); вороже через модерністів (гл. K. Kzt., 07, 619—620; 623; 1908, 15; Innsbr. Zeitschr., 1908, S. 187); вороже через лібералів (гл. K. Kzt. 1907, S. 631; 1908 № 4); про накручуване енцикліки модерністами (гл. Bellesheim, Kardinal Newnam und die Modernisten. Katholik, 1908, S. 67—71).

V). Про узасаднюване тих точок католицької науки, що їх оспорюють модерністи гл. знамениті розвідки: Christ. Pesch, Theologische Zeitfragen, vier Folgen, Freiburg Br., 1900—1908. Про церковний авторитет а свободу і поступ теології, схоластичну а модерністичну апологетику, науку про інспірацію св. письма, про догми і їх історію. Ціна 4, випусків тих, вельми для теолога і в загалі інтелігентної людини, інтересних розвідок, стоїть около 11. корон.

III. Часть: *Засади модернізму і его система.*

В своїй альокуції в цвiтнi с. р. заявив Пій Х., що католицькій церкві грозить більша небезпека зі сторони одного нововиринаючого напрямку, чим зі сторони гонителів церкви в Франції. Тим грізним напрямом є на гадку папи, ложна наука деяких католицьких теологів, що голосять любов без віри, подаючи се за католицький погляд. (Acta s. Sedis, 1907, 266—9). Сей осуд був звернений безпосередно против медноляньської часописи „Rinnovamento“ і єї співробітників: Фогацара (Fogazzaro), Тиреля (Tyrell), Гігеля (v. Hügel) і Мурі (Murri). Т. з. новий силабус з липня виповнив подрiбно загальний начерк папської альокуції і уняв в цілість 65. тез, які винято з творів не лиш італійського, але і загальноєвропейського нового руху Видана в вересні енцикліка, представила систематично нову науку і осудила єї, яко засадничо противну науці католицької церкви. Енцикліка назвала осуджену ересь модернізмом. Слiдуючий декрет, з падолиста, заявив, що осуджене модернізму є догматичне. Всяка дискусія тепер скінчена. Roma locuta, causa finita! Жерело модернізму вийшло з Франції, розляло ся відтак по Італії, Австрії (головно між конвертитами) менше по Німеччині, Сполучених державах північної Америки, Чехах (гл. Ein Blitzschlag aus Wiener Universität in die böhmische Moderne, Kath. Kirchenzt. 07. 403—6) і Польщі.

В самій Франції предтечею модернізму, був т. з. традиціоналізм. Французька революція і безвірна філософія віку „просвіти“, відчужили велике число інтелігенції від релігії та католицької церкви. Для привернення недовірок до віри, мала послужити нова система в філософії, т. з. традиціоналізм, якого

горячим апостолом був Делямне (De Lamennais). Після згаданої системи, розум одиниці не в силі пізнати релігійної правди, якої конечно потребує людська природа і почування, тому остає лиш одна дорога релігійного пізнання, дорога традиції народів, згідно католицької церкви. Ту традицію треба прийняти актом віри, полишаючи розум зовсім на боці. Церков осудила ту систему, яко противну догматичному світоглядові католицької релігії, в якій розум вродженою собі силою може дійти до пізнання релігійної правди. Жерело традиціоналізму лежить в скептицизмі.

Від двайцяти літ видумують ся в Франції нові средства в цілі отворення церкви доступу до недовірків. Таким средством є система т. з. новочасної апольоґетики, яка що до річи є лиш продовженєм традиціоналізму. Традиційна, дотеперішня апольоґетика послугує ся схолястичною філософією в цілі доказання правдивости християнізму. Розумовими аргументами доказує існуванє Бога, а історичними доказує факт виїшнього обявлення Божого, в св. письмі і вочоловіченю ся Бога, доказує дальше факт основаня Христом неомильної церкви з єї установами. Новочасна апольоґетика виходить з філософічного принципу, що розум, який так довго і так багато людей може держати в невірстві, не може бути спосібний до пізнання релігійної правди. Треба проте закинути зимний інтелектуалізм традиційної апольоґетики, а звернути ся у в нутро чоловіка, до єго серця, єго почуваня. Звідтам треба видобути аргументи на доказуванє правдивости релігії. Релігійна правда не має нічого спільного з розумом, з теорією, з наукою, вона обмежена на почуванє, на потреби практичного життя, на діланє. О скільки релігія є витвором і потребою серця, о скільки вона придатна і правдива. Релігійна правда належить до зовсім іншої сфери, чим правда наукова, одна з другою не має нічо спільного, між ними неможлива ані гармонія ані дисгармонія.

Новочасна апольоґетика, то синтеза філософічної системи Канта (*reine und praktische Vernunft*), Комта (*Comte*, позитивізм) і Спенсера (агностицизм). Розум дістає повну автономію, наука відриває ся від віри, релігія зіпхнена в сферу почуваня. Представителі новоапольоґетичного напрямку, то: *Ollé-Laprune*, *Fougegrive*, *Brunetiere*, *Laberthoniere*, *Blondel*. Не всі з між них однаково консеквентні. Деякі, головно Брюнтер, прийняли новоапольоґетику лиш в дуже змодифікованій формі, і то не так, яко систему для себе, але радше яко средство, маюче на цілі звернути увагу недовірків на католицьку віру. Іntenції неодного з них були благородні, впливаючі з любови до церкви і людства, але средство було менше або більше схиблене. Вони промахнули ся!*)

Елементи спенсеріянізму, зложені в системі новочасної апольоґетики, творять єї еволюціоністичну прикмету. Сєся еволю-

*) v. squ.

люція не обмежена однак на саму філософію, згідно її з'ужитковане в апологетиці, але перейшла в сферу позитивних, іменно історичних наук. Так повстав еволюціоністичний, історично-критичний погляд на св. Письмо, догми і церков. Головним представителем згаданого погляду, є Альфред Льоаси (Loisy), який під псевдонімом, Firmin, оголосив дві розвідки, „Revue de Clergé français (1900, XXI, 250 squ., XXII, 126 squ.) п. з. „L'idée de la révélation“ та „Les preuves et l'économie de l'révélation“. До того видав під власним іменем книжку, п. з. „L'évangile et l'église“, Paris, 1902. Льоаси приймив висліди раціоналістичної теології без основнійшої критики, в імя філософічної засади, що віра а наука лежать в двох, зовсім інших, сферах. Св. Письмо, Христос, церков з своїми догмами есенціонально інакше представляє ся в світлі науки а віри, а однак погляди обоїх суть правдиві, розуміє ся погляди науки правдивістю розуму, погляди віри правдивістю почування. Ті погляди церков осудила, яко незгідні з своєю наукою. Мимо того Льоаси викликав цілу школу. Houtin, Le Roy і прочі пішли за ним**).

Філософічно-апологетична та історично-критична система найновіших французьких, католицьких, авторів, походить з протестантско раціоналістичної теології і філософії в Німеччині. Кант і Шляєрмахер, Рітшль, Гарнак (історія догм) і Іліхер (біблія) мали і мають певний вплив на католицьку теологію в Німеччині. Німецька філософія першої половини XIX. століття, викликала була чимало єресей в католицькій догматиці Гермеса і Літера. Рішничі виступили Григорія XVI. і Пія IX., здавили той ліберально-католицький рух в німецькій теології так, що дуже мало лишило ся по нїм слідів. Від часу до часу появить ся на часочок афера та сейчас щезає.***) Тим сильнійше відбив ся той рух на католицькій теології в Франції.

*) P. Schanz, Ueber neue Versuche der Apologetik gegenüber dem Naturalismus und Spiritualismus, Regensburg, 1897; Chr. Pesch. Theol. Zeitfragen, Freiburg Br., 1900, S. 97—130.

**) Про неспійність історично-критичних поглядів Льоаси на біблію гл.: Leop. Fonck, Der Kampf um die Wahrheit der hl. Schrift, Innsbruck, 1905, S. 86—94; idem Die Parabeln des Herrn im Evangelium, 2 A., Innsbruck, 1904, passim; idem die Wunder des Herrn, I. J. 2. A., Innsbruck, 1907, passim; idem Leben u. Lehre Jesu in der neusten Literatur (Innsbr. Zeitsch. f. kath. Theol. XXVII, 1903, S. 320—2); idem Evangelium, Evolution u. Kirche (ibidem S. 491—2, 502—8, 684—701); Chr. Pesch, Theol. Zeitfragen, 1908, S. 41—67.

***) Пор. аферу Герм. Шеля, професора догматики. До літератури поданої про ту аферу в „Ниви“ 1907, ст. 649 гл. додати: „Screiben des hl. Vaters an Prälat „Commer“ (Kath. Kirchenzt. 07.406—7), „zum Fall Schell“ (ibd. 413—4), Schell u. Index“ (ibd. 443—5), „der hl. Vater u. Grabdenkmal zu Ehren Schells“ (ibd. 472—3), „Ein Wort zur Klärung“ (ibd. 475—7), „Missverständnis oder Missdeutung“ (ibd. 473—6), „Zu Schell-Commer Briefen“ (ibd. 486—7), „Erzbischof Teodorowicz nochmals über Affäre Schell“ (ibd. 575—6), Teodorowicz, Meine Antwort an Commer“ (ibd. 605—9, 613—6), „Die Bilanz im Streit um Schell u. den Index“ (ibd. 620—2); Chr. Pesch, Ende der Schellfrage (Stimmen M. L. 1907, LXXIII, S. 546—561).

Про раціоналістичну, німецьку, теологію, не маю що багато і говорити. В тій теології нема ніякого позитивного, загально признаного принципу, ані ніякого авторитету, що клавби таму вибухалому суб'єктивізови. Що раз то нова гіпотеза, одна менше стійна від другої. Св. Письмо, — після них — то зліплене нечислених фрагментів, часто мітологічних, не рідко і з розумом фальшованих; Христос, то звичайний чоловік, що етично стояв трохи вище від жидів; церков, то чистолюдська установа. Догми, тайни, то лиш витвори часу і підлягають неустійній зміні. Історичні факти показують раціоналісти не історичними жерелами але філософічними системами, приймаючи приміром неможливість чуда, пророцтва, конечність еволюції. До того рода доказів, додають ще бистро видумані, але дуже самовільні, історичним жерелам противні, гіпотези, пр. про се, як то святий писатель повинен був писати, еслиби він приписуваний ему традицією твір фактично написав. Раціоналістичні теології новочасного протестантизму, годять ся лиш в негепі того, що подає історична традиція. Позитивного чогось, на що би ся бодай більшість з поміж них годила, дотепер нічо не поставили.

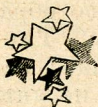
Великий вплив на німецьку, раціоналістичну, теологію та на найновіший напрям одного крила католицької теології в Франції, має філософічна система Канта, звана критичним ідеалізмом чи критицизмом. Після Канта, який получив дві головні системи новочасної філософії, іменню емпіризм і раціоналізм, в одну систему, треба в кожній річ, або факті відрізнити два моменти: 1) суть, есенцію річ, ноуменон Ding an sich і 2) ті внішні прикмети, фαιномена, які підпадають під наші змисли. Розум не може пізнати річ самої в собі, бо її есенція не доступна для змислів, а без змислових вражінь не ма пізнання. Про ество річ може метафізика лише догадувати ся, але метафізика не може бути знанем. Бог, душа, то ідеї, що перерастають пізнавательну силу людського розуму, ідеї до яких пізнання розум дійти не може. Феномена, значить то, що в кожній річ підпадає під змисли і викликає на них якесь вражінє, можуть бути і суть предметом того, що ми називаємо знанем. Але ті феномена, ті внішні явища на річах чи в річах, то не є щось реальне, щось об'єктивне, щось правдиво існуюче. Наш розум має вроджені собі категорії, приміром категорію часу, простору, смаку, барви, форми і т. п. Підчас обсервації річ чи факту, розум, відповідно до якості вражінь відбраних змислами, зачинає орудувати відповідаючими вражінням категоріями і витворює собі понятє дотичної річ чи факту. Понятє річ о такій а такій великості, формі, барві, не є узасаднене в самій річ, але є лиш суб'єктивним витвором розуму. Предметом науки суть фαιномена, значить явища, які розум собі урокує силою категорій. В системі Канта і стисла наука не має об'єктивної стійности.

Признає Кант, що людека природа, людеке жите, потребує ідеї Бога, душі, не смертєльности. Коли потребує, то собі і витьорить. Бог і душа є проте витьором т. з. практичного розуму (praktische Vernunft); ті ідеї однак насупротив критики, т. з. чистого розуму (reine Vernunft), не можуть остояти ся. В системі Канта, явища природи і факти історії, то суб'єктивний витьвір чистого, визшого розуму; ідеї метафізики і релігії, то суб'єктивні витьвори практичного, низшого розуму.

Кантіанїзм (новочасна філософія) противить ся засадничо томїзмови (схолястичній, християнській філософії) Томїєм признає реальність сьвіта, независиму від нашого розуму, признає можність розуму пізнати реальний сьвіт, а через сьвіт і Бога. На томїсмі стоїть католицька церков і єї теологїя, на кантіанїсмі протестантїзм і зависима від него найновїйша система деяких, згаданих вже, католицьких теологів в Франції*).

Філософія Канта і прочі від неї зависимі системи, теологїя раціоналістів, новочасна апольогетика і історично-критичний метод Льюїсїєвої школи, то чинники, що зложили ся на рух, осуджений церквою, яко єресь модернізму. Дещо про него, іменю про єго органи, була вже бесїда в „Ниві“ (1907, ст. 653—4).

(Дальше буде.)

Д-р В. Щурат.

Сьв. Іван Златоустий на Руси.

(Історично-літературний начерк)

(Коляець).

Єще інтереснїйше з'огляду на залежність від Златоустого є з XII. в. вчене посланіє київського митрополита Никифора до в. кн. Володимира Мономаха. В перекладі з грецького на руське зване воно по відписам з XVI. в. (вид. в Вел. Чет.-Мин. під 31. августа, в Рус. Достопам. ч. 1). Тема його — навчанє о постї

*) Гл. „Kant“, Herders Konversationslexikon. 3. A., IV. B., 1303—5 S.; Kirchenlexikon, 2. A., VII. B., 60—98 S. „Thomas von Aquin“, ibidem VIII, 583—5; ibidem XI, 1626—1671. — Докладнїйше про філософїчні системи гл. в мой розвідці: „Про християнську філософію“ в Катол. Сходї. 1906, ст. 241—255, 309—325. — Про томїсмі гл. „Die Prinzipien der thomistischen Philosophie“ (ст. 453—461 твору п. з. „Das System der theol. Summe des hl. Thomas“, 2 A., Luzern, 1903).

и въ здержаніи чувствъ. Автор подрбно і по філософськи обговорює душевні прикмети, ум, чувства, та моральне відношенє між володарем і його дорадниками. Найзамітнішій його порівнянє душі з городом: „градъ же естъ душа твоя, и тако потребиши изъ нея злые совѣтники, рекше лукавые помыслы... Та убо душа сѣдѣтъ въ главѣ, умъ имущи якоже свѣтлое око въ себѣ, и исполняющѣ все тѣло силою своею, якоже бо ты, княже, сѣдя здѣ въ сей своей земли, воеводами и слугами своими дѣйствуеши по всей земли, и самъ ты еси господинъ и князь; тако и душа по всему тѣлу дѣйствуетъ пятью слугъ своихъ, рекше пятью чувствіи: очима, слухомъ, обоняньемъ, еже естъ ноздрима, вкушеньемъ и осязаньемъ, еже еста руцѣ“. Дальше розрізняють ся в души три сили: словесне, яросне і желанне. Все розвиваєть ся згідно з популярними в середніх вікахъ поглядами грецької філософії, передовсім Платона. В посланні доси добавчувано схожість із Шестодневомъ Іоанна Екзарха, Толковою Палеею і різними писаннями збірників. А тим часом, щоб невідмінно переконатись, що Никифор взорував ся на писаню Златоустого, вистане прочитати видану Домініканцем Фр. Комбефі „золоту книгу“ (о тщеславїи и воскормленїи дѣтїи): *Περὶ νεροδοξίας καὶ βλαπῶς δὲ τοῖς γονέας ἀνατρέχειν τὰ τέκνα* (в Парижі, 1656 р., по рукописи кард. Мацарена). Ціла наука вихованя виложена там на основі одного образу. Вихователь — то король, що управляє новим городом. Тим городом є душа дитини. Замість муру окружає її тіло: замість 5 брам веде до неї 5 змислів. Задачею вихователя не лиш мур оберігати, але пильнувати й брам, щоб не входили до города неждані гості, що могли-б горожан попсовати. А тими горожанами в городі души є кріпость, мисль і ум (*ἡσυχία, ἐλπίς, λογισμός* — яросне, желанне, словесне), що мешкають в серци, в печинці і мозку (як в Платоновім Тимей). Знаючи, що Никифор був Греком, не треба навіть істнованя руського перекладу того Златоустового слова для доказу, що він його знав. А хоч те слово довгий час зачисляно до „спурій“ (не приналежних Златоустому), то автентичність його сильнійше ніж Комбефі, а за ним Тільмон (*Mémoires*, XI., Vened., 1732, ст. 398—400) виказав тепер д-р С. Гайдахер (*Des hl. Joh. Chrysostomus Büchlein Ueber Hoffart und Kindererziehung*, Freiburg i. Br. 1907).

Та не кінець на тім. Залежність Никифорового писаня від писань Златоустого є новим доказом того, що як з одного боку грецька новоплатонська філософія ішла до нас разом з книгами Івана Дамаскина, так з другого боку ширила ся вона з писаннями Златоустого. Сліди тої філософії є і в Слові о полку Ігоревім: в мысленномъ древѣ — древо Порфиріаново; в розрізняваню крѣпости, мысли і ума — яросне, желанне і словесне Платона і Златоустого (знає вже і з його слова против пияцтва і обжирства: О крѣпости и о разумѣ, где живеть въ челоуѣцѣ).

Виказавши переможний вплив писань Златоустого на староруське письменство у найважливіших його напрямках, здається, що зайвим було-б виказувати, як той вплив проникав жите і світогляд руського народу. Капля вижолблює камінь. А тих капелъ було без ліку. Та на один слід Златоустового впливу в нашім народнім житю бодай злегка мушу звернути увагу. В великій часті є ним наша співлюбивість — передовсім релігійна, церковна, громадська співлюбивість. В ріжних писаннях, а головню в викладах псалмів (62, 140, 41) Златоустий говорить про силу піснї. Піснею — каже він — втихомирює мати свої діти; піснею подорожний дає собі розраду в дорозі, виноградар і моряк — при праці, жінчина — при кроснах. Псалми співати поручає він на всі дні без огляду на хриплий голос, на незнане мельодїї, на старість. Бо до співаня піснї вистане чисте серце і сокрушена совість. Бо співанє піснї не звязанє ані з місцем ані з часом; бо псалми можна співати все і всюди — дома і на публичнім місци, в дорозі і в варштаті. (Dr. Fr. Leitner: Der Gottesdienstliche Volksgesang im jüdischen und christlichen Altertum. Freiburg i. Br. 1906). Чи не вяжеть ся з такою анітацією за піснею в великій мірі не лиш руська співлюбивість, але і замітна на Русі від найдавніших часів популярність Псалтирі?

При загальній популярности і всестороннім впливі писань Златоустого на Русі було-б навіть намислиме, щоб тут не окружено його спеціальним култом. І справді, такий култ Златоустого був на Русі, а найсильнїше він проявив ся в галицько-волинськїм княжестві, де в XIII. в. найбільшим почитателем Златоустого був король Данило.

Літописє по Іпатєському списку, яка під роком 1068 цїтує цїлий уступ зі Златоуструя, а під иньшими роками поодинокі виречєня Златоуста (н. пр. н. р 1111, 1200), ночеу під р. 1254 — після оповіданя про свѣтлі побѣди Данила в Чехїї — таке: „И приде во градъ Холмъ съ честью и со славомъ, въ домъ Пречистоѣ, падъ поклонися и прослави Бога о бывшемъ: не бѣ бо никоторый князь Руский воевалъ землѣ Чѣшское; и видѣвъ ся со братомъ своимъ, и бысть въ радости величѣ; и пребываше въ дому святаго Ивана, во городѣ Холмѣ, съ весєнемъ, слава Бога и Пречистую его Матерь и святаго Ивана Златоустаго“.

А під роком 1259 оповідаєть ся в літописи про заснованє нової Данилової столиці — Холма: „Холмъ бо городъ сиде бысть созданъ: Божиимъ велєньемъ, Данилови бо княжашу во Володимѣрьѣ, созда градъ Угорескъ (Угровескъ) и постави во немъ пискупа. Яздящу же ему по полю и ловы дѣющу, и видѣ мѣсто красно и лѣсно на горѣ, обходящу округъ его полю, и вопроша тоземѣць: „како именуєть ся мѣсто се?“ Они же рекоша: „Холмъ ему имя естъ“. И возлюбивъ мѣсто то и помысли, да соживєть на немъ градець малъ; обѣща ся Богу и святому Ивану Златоусту, да створить во имя его церковь“. Заложивши

город і побачивши „яко Богъ помощникъ ему и Іоанъ спѣшникъ (спѣшитель) ему есть“, Данило додержав обіту: „Созда же церковь святого Івана, красну и лѣпу; зданье еѣ сїце бысть: комары 4, съ каждого угла преводъ, и стоянье ихъ на четырехъ головахъ человѣцкихъ изваяно отъ нѣкогого хытрѣца; окна 3 украшена стеклы Римьскими: входящи во олтарь стоятъ два столпа отъ цѣла камени, и на нею комара, и высїрь же вѣрхъ украшенъ звѣздами златыми на лазурѣ; внутрїйний же ея помость бѣ слить отъ мѣди и отъ олова чиста, яко блещати ся яко зеркалу: двѣри же ея двоя украшены каменемъ Галичь-нымъ бѣлымъ и зеленымъ Холмьскимъ, тесанымъ, изрыты некимъ хытрѣцемъ Авдьемъ, прилѣпы отъ всѣхъ шаровъ и злата, на преди ихъ же бѣ издѣланъ Спасъ, а на полунощныхъ свя-тый Іванъ, яко же всїмъ зрящимъ дивитися бѣ; украси же иконы, еже принесе ис Києва, каменемъ драгимъ и бисеромъ и златомъ. Спаса и пречистое Богородицѣ, иже ему сестра Федора вда, из монастыря Федора иконы же принесе, изо Уручого Устрѣтенье, отъ отца его, диву подобны, яже погорѣша во церкви святого Івана, одинъ Михаилъ оста ся чудныхъ тѣхъ иконъ; и колоколы принесе ис Києва, другия ту сольбе: то все огонь попали“. Читаючи той подрібний опис церкви в Холмі, такі стає перед очима те майстерське діло будівництва, різьбарства і малярства, якого краса мала дорівнувати пієтизмови для Златоустого, покровителя города. Та на жаль — „все огонь попали“.

З пізнійшихъ свѣдоцтв культу Івана Златоустого на Руси замітні хїба вірші і пісні, складані в честь йому. Клясичний взорець похвальної вірші читаєть ся в згаданій Книзѣ о священствѣ львівського друку з 1614. р. Є в тій вірші все, на що лиш могла здобути ся тогдішня поезія. Златоустий прикрашений в нїй всїми найвищими епітетами учителя і отца церкви. Він є і „языкомъ весь злотистый“ і „розумомъ пломенистый“. Він — „око всея повшехной церкви ясное, незажмуреное позрєня и красное“. Він — „великій фѣляръ церковный“ і „жродло водъ живыхъ“ або „струмѣнь золотый“. Він вкінці:

„Солнце, подъ всѣмъ солнцемъ церкви, найяснѣйшее,

И свѣтло, надъ всѣ свѣтла неба, свѣтлѣйшее.

С темноты и невѣдомости всѣхъ насъ выводитъ,

А до свѣтлости и почуванья приводитъ“.

З пісень XVII—XVIII. в. посвяченихъ спеціяльно Златоустому остали ся і доси популярними завдяки Почаївському Богослужбови (1790. р.) дві. Обі вони подані з мѣлodiaми в нотах. В одній з них Златоустий названий „златокованною трубою“, і „свѣрѣлю пастирскою“ і „органомъ чуднымъ Духа святого“. Ангельське витанє його в небі виповнює зміст тої піснї. Вона зложена без сумніву в XVII. в., бо старший варіант єї знаний вже з рукописи Имп. Ак. Наукъ 1729—1730 р. і з рукоп. збірника Вил. Пуб. Бібліотеки 1740. р. Друга пісня про Златоустого зложена на біографічну тему, бо й популярне було жите

Златоустого на Русі від найдавніших часів, по свідомству літописи в Лаврентієвському списку і таких рукописей, як Вяземського з XVI. в. (№ 284). Автор тої біографічної пісні підписався на „краєгранесі“. Він звався Мишковський.

В виду того, що василіянські видавці Богогласника, справляючи старші пісні, найчастіше нищили підписи на „краєгранесіах“, а підпис Мишковського є ненарушений, то належить припускати, що він зложив свою пісню в другій половині XVIII. в. та може й сам брав участь в редагуванню Богогласника.

Так за приміром руських артистів XIII. в. почили Златоустого продуктами своєї творчости й руські поети XVII—XVIII в.

Розумові основи християнства. *)

Дістелеології.

Против доказу фізико-телеологічного о істнованню Бога, котрий з прекрасного порядку і ладу в природі і з того, що кожда річ має свою ціль доводити, що існує Бог, замічають вільнодумці пр. Наескел в своїх „Dysteleologi-ях“, що в природі знаходять ся не лише очевидні, разячі несовершенности, але можна зауважити dysteleologi-ї т. є. не одну річ, що єсть невідповідна, ба навіть без ціли, а в додатку не одно єсть прямо шкідливе — „фізичне зло“. То все має доказувати, що неможливо, щоби той світ походив від всемогучого, найсовершеннішого і наймудрішого сотворителя.

У відповіді на ті закиди приглянемо ся раціональним принципам тихже. I. Перший закид єсть: „Природа єсть повна несовершенностей. Богато в ній єсть такого що очевидно могло бути ліпше, а що найгірше, передовсім у чоловіка. Пр. конструція пахвин єсть несовершена, за слаба, звідси так багато пропуклин; шкіра людська єсть занадто чутлива, звідси різні перестудження, око обсолютно не єсть досконалим оптичним знарядом і т. д. Ті всі недосконалости доказують, що природа на походить від безконечно мудрого і всемогучого сотворителя“.

Закид той, то не єсть ніяка нова правда. Люди давно знали о тім, що той світ міг бути ліпший і жаден з філзофів християнських не твердив, що той світ совершенний: а спеціально що до чоловіка, то вже наші предки знали о тім, що ті-

*) Гл. Bonifatius Korrespondenz II. Jahrg. № 1, 2, 3.

ло наше недосконале, немічне і ніхто їм не сперечає ся; але заключенє, що сьвіт не може походити від всемогучого і наймудрійшого сотворителя, єсть фалшиве. Бо доказуємо істнованє Бога не з абсолютно совершенного ладу в сьвітї, лише з невисказано мудрого порядку. Що в сьвітї єсть лад і змірянє до ціли, того і сліпий не може заперечити. Рівнож не можна перечити, що природа сама мудра не єсть і о своїй ціли не знає, отже та мудрість, котра той лад завела, мусить походити від єства поза сьвітомъ. Вже комната з шістьма в порядку уставленими кріслами суппонує єство порядкуюче і хотяйби навіть одно з них було перевернене. А щож доперва вселенна помимо деяких недосконалостей. І хотяйби ті не досконалости були о много більші і численніші, то і тоді мусївби бути розумний впорядчик, бо материя і сила самі з себе, так сказати, -склоннійші до неладу ніж до ладу.

Могуть однакож закинути, що той несовершенний лад в кождім разі не доказує абсолютно мудрого і нескінченно всемогучого Творця. — Так дійсно булоби, наколиби ми довели, що Сотворитель не міг сотворити сьвіта доскональшого. А чиж той, що потрафив упорядкувати міліярди і міліярди сотворінь так мудро і після своїх цілий, чи не міг їх єще красше уложити і вивінувати? Безперечно. Він міг певно цілий сьвіт сотворити ліпшим, однакож видко не хотїв. Він хотїв з помежи тих всіх більше або менше совершенних сьвітїв, котрі міг сотворити, сотворити якраз той сьвіт. Чиж він в виборі не єсть безконечно свободний?

Скаже дехто: „Если Він єсть совершенний, то і всі єго твори мусять бути совершенні“. — Таким самим правом можнаби сказати: Творець єсть дух, то і всі твори єго повинні бути духові, єсть Він розумний, то і всі єго твори мусять бути обдаровані розумом; а вкінци вийшлоби таке, ща Він може сотворити лише таке щось совершенно, як Він сам т. є. щось абсолютно найсовершеннійше, другого Бога, що єсть немоливе. Отже вище подана засада єсть фалшива, а натомість правдою єсть, що абсолютно совершенний може сотворити щось несовершенно. Сьвіт абсолютно совершенний не може бути сотворений, бо такий сьвіт сам в собі неможливий, — бо при кождім лиш подуманїм сьвітї, можливий бувби єще совершенїший сьвіт і при кождім можливім сьвітї, можнаби повторити питанє: чому Бог не сотворив ліпшого сьвіта? І так дійшлибисмо вкінци до безконечно совершенного сьвіта — єства; а безконечно совершенно єство то Бог.

Отже з того, що сьвіт не єсть досконалий, не можна заключати, що Бог єсть недосконалий, бо так само моглибисмо сказати: всі сонїчні системи могли бути більші — отже Бог не єсть всемогучий. Суть діти з кривими ногами — отже Бог не найдобротливіший. Маємо насеред лиця ніс, той непочесний мейбель — отже Бог не єсть наймудрійший.

II. Дальше кажуть вільнодумці, що природа не лише несовершенна, але не одно в ній невідповідне, ба навіть зовсім без ціли, а прецінь то не годить ся з безконечною мудростию Творця. Абсолютна мудрість не могла сотворити річ невідповідну або без ціли.

Дотепер однакж не удало ся помимо безвпинних сліджень винайти хочби один случай, котрий би вказував на безпредметовість або безцільність сотворіння, — противно прийшли природники до заключення, що люди — принайменше до тепер — тої ціли не відкрили; а то є що иньшого. В многих случаях, де передтим на цілий сьвіт трубіли о безпотрібности і браку ціли, пізнійше таки відкрито ціль і „учені“ були приневолені ті случаи вичеркнути з лісти своїх *dysteleolog*-ий. Пр. довгий час уважано наріст сліпої кишки, через котру так багато людей терпить, зовсім непотрібним, аж пізнійше відкрито, що она виділяє плин, котрий причиняє ся до витвореня слизи стін кишкових. Дальше покликувано ся на неудалі породи. Дальше на насікомців званих *Mosquitos*, що они своїми уколанями суть шкідливі — аж доперва досьвід поучив, що уколоне тих мушок, жиючих в горячих краях, єсть родом щіплення проти фебри, котра в тих краях дуже лютує. Дальше говорено пр. о тім що форма, будова ростин єсть зовсім без ціли, хиба для краси, однакж і то має свою ціль. — Отже виходить, що в природі не брак ціли, лише що ми ціли всіх річий ще не відкрили до тепер. — Бо чи наука вже у всім висказала свою гадку? Чи будучі генерациї вже не будуть над тим застановлятись? Наші потомки так само будуть сьміятися з наших відомостей, як ми сьміємо ся з наших предків.

Якби так селянин з глибоких гір зайшов в модерну клініку, або до обсерваторії астрономічної, як дивною видалаби ся єму вся обстановка, як сьмішно безцільними були би для него ті куріозні прилади! А який „юбель“ справивби він ассистентам, як би так цілком широко висказав свої погляди! Тим більше чоловік стоячи перед кольосом-всесьвітом!

А хотяйбисьмо прийняли, що суть деякі сотворіння без ціли, то і в тім случаю не можна ще зовсім відкидати наймудрійшого сотворителя. Що найбільше можна би хиба сумнівати ся ще о абсолютній величии тої Мудрости і Сили. Але і той сумнів був би неумасаднений, бо вправді совершенна мудрість не може впрост хотіти безцільности, она може однак допустити єї — так як моральне зло — если би тая безцільність вийшла з того недосконалого твору, який Она хоче. — Або пр. у деяких звівірат суть рештки зниділих давнійше органів, котрі тепер суть їм зовсім непотрібні, або і заваджають, а однакж і в тім мав Творець ціль тотоу, щоби людскість могла з тих решток пізнати степенъ розвою певного роду звівірат.

III. Дальше закидає невірющий: що в сьвіті находить ся не одно не лише несовершенне, безцільне, але прямо шкід-

ливе, а що найгірше: біль. Світ звиринний призначений для себе взаємно на поживу, а найбільшим хищним звір'ям то чоловік. Кількож болю справляє то взаємне пожирання! А найбільше терпить чоловік; недоля, біда, терпіння переслідують его через ціле життя — а на кінці смерть, для втіх болесна — для тисячів страшна. Одним словом трагедія, в котрій акторами виступають всі люди. Отже або Бог не міг сотворити ліпшого світа, в такім разі не єсть всемогучий, або не хотів, отже не єсть найдобротливіший, противно єсть жостоким Богом.

Без сумніву міг Бог сотворити инший світ, без болів і терпіння. Але А) що до звірят, то смерть єсть конечністю, насколи Бог дав звір'ятм силу родження. А мають наступати нові генерації, то мусять гинути старі, бо наступилоби переповнене і брак живности. Чи світ виглядавби краще, чи бувби совершеніший, як би все ті самі звір'ята позіставали? Впрочім смерть у звірят урядив Сотворитель в своїм милосердію так, що через убування сил, менше відчуває звір'я і біль; або если яке звір'я нападе на друге, то нападаюче звір'я має звичайно таку силу, що процедура триває коротко, а в додатку нападаюче звір'я оголошує, як відомо, свою добичу і відразу єї знечулює. — А що сотворив Бог біль, то через те не оказав ся зовсім жостоким, лише менше щедрим в своїх дарах, ніж би міг був дати. Зрештою звір'я жие ціле життя весело з дня на день і оминувшим ані о будучім не думає — бо оно взагалі не думає — а его смерть триває по найбільшій часті одну хвилю.

Б. Що до болю чоловіка, то справа має ся інакше. Дійсно чоловік терпить найбільше з поміж всіх сотворіння. Тіло людське підлягає ріжним слабостям. До того приходять ріжні соціальні нещастя, внутрішні душевні терпіння, притім терпіння его триває не одну хвилю як у звірят, бо чоловік памятає минувшє нещастє, передчуває будучє, а дальше він відчуває тугу за спокоєм, за щастєм. — Однак шож доказують ті всі безчисленні терпіння? Ті терпіння доказують наглядно, що то булаби божєвільність, життя людське, повне мук, ограничити на ту планету. Ціль чоловіка видко єсть там, де зміряє его туга за щастєм, десь поза тим світом. То саме доказує життя переповнене найбільшим щастєм. От возьмім пр. дитину якого мільонера, що выросла в можливім люксусі; здорова она, щасливо подружилась, ніяка катастрофа в житю не поразила єї — притім як звичайно має певну дозу гордості, заразумілости. Чи она така дуже щаслива? Власне серед таких найбільше самоубійств викликаних переситом життя! Як би всім судилось таке жите переповнене тим „щастєм“ нещасним і якби ми мали ще до того жити вічно ту на землі, попали би хіба усі у варіацію.

Иныша отже ціль чекає чоловіка. А если точка тягости людського життя лежить в лушім, нескінченім єствованю, то вартість життя туземного не лежить ані в нім самім, ані для него самого, лише в відношеню до вічного єствования. І чи може в та-

ким разі туземне терпінє йти в пдрівнанє з щасливістю по смерти? І чиж Бог не єсть найдобротливіший, коли перед тамтою щасливістю вічною, дав нам се коротке терпінє? Певно що Бог міг був нам дати ту щасливість даром, але чи мусїв? І чи та щасливість не єсть обильною нагородою за всяку можливу журбу туземну? Фактично Бог зарядив інакше спершу, але то земске щастє стратив Адам для себе і для цілої людскости, і людскість впала назад лиш в той стан природний, в який Бог міг поставити єї і без гріха первородного, бо наші терпінєя суть природними наслідками нашої власної природи. Людскість стратила в Адамі щастє зовсім їй не належне, котрого Бог міг зовсім не несправедливо не дати, навіть і без гріха первородного. — А вже не говорити о тім, що біль гартує і ублагородняє чоловіка, або о тім, що найбільше горя справляє чоловікови не Бог, а другий чоловік.

„А пекло — вічне відкиненє! Чи достойне оно найдобротливішого Творця?“ — Кажє невірний. — Було-би оно негідним, єсли би Бог призначив єго і злому і доброму. Злий чоловік мусить прецінь одержати десь і колись заслужену кару: ту або на другім сьвітї. Величина кари мусить відповідати величинї провини, а кара ту на землі не булаби справедлива, бо за мала в порівнаню до провини. — Впрочім злий і не гризби ся карою туземною, як би він знав, що по смерти чекає єго щастє. Там отжеж мусить наступити кара. Справедливість Божа вимагає пекла. Зрештою Бог не призначив пекла за ціль чоловікови, оно єсть лише тим каменем граничним, котрий остерігає чоловіка перед пропастию. Уважає на ту пересторогу, то добре, не вважає — то єго вина. — А чому Бог не сотворив всіх людей добрими, щоб кождий добровільно ділав лише добре? Чи не міг? — Міг, але не хотїв. Не хотїв вязати свободної волї чоловіка. А чи Бог не єсть свободний в роздаваню дарів? Всім усього дати — до того не обовязує єго доброта зовсім. —

Впрочім трудности які підносять вільнодумцї що до уладженєя сьвіта Богом, лежать не в голові о скілько они єї мають — але в серци. На конгресї в Празї, один з бесїдників реасумуючи докази проти істнованєя Бога, сказав: „Ми не хочєма вашого Бога, ані вашого Христа, ані вашої релїїї“. — От тут причина всего, а не в *dysteleologi*-ях. На то вже ради нема, бо всякі докази суть для розуму, а не для волї.

Вольнодумцї своїми *dysteleologi*-ями і нападами на Боже впорядкованє сьвіта не доказують зовсім того, що хотїли би доказати, лише впрост противне, а іменно правдивість християнства: лише християнство може розвязати квестию сьвіта, а не материялізм, ані пантеїзм, ані атеїзм. Бо єсли нема Бога особового поза сьвітом, то природа єсть паном і Богом людскости, навіть не людскість сама, бо она підлягає правам природним. І що за добротливий і премудрий Бог ся природа! О-

на видає мільйони людей, пригортає їх до своєї „божої“ груди, потім зовсім поглищує їх і дає хробам на жир. По божому то?

А розв'язка християнська: природа не є ані божественна, ані совершенна, ані вічна; ми очікуємо ліпшої. Нюка же несе і нюки землі по об'їтоканію его часам, кх ннхже правда жикетх. (2. Петр. 3. 13.) А біль туземний стає св'ятим крестом, тим знаком, на котрім кождому виписане: *In hoc signo vinces!*

Христос не учив нас ані одної букви з наук природних, а квестію св'їта розв'язав красше, як всі модерні слїдители природи. Зовсім природно. Бый отх земан, отх земан есть и отх земан глаголетх, градый сх несеє нахх ксман есть. (Іоан 3. 30).

Сокаль, 27. II. 1908.

о. І. С.

Де сидить схізма?

(Конець).

Третою нашою сепаратністю від латинян, є брак апостольської ревності в нашій св'ященстві около спасеня душ людей нашого обряду. Єсть вправді якась ревність і то досить інтензивна, але ще не повної вистарчаюча. Нпр. Наша руска, св'їдка інтелігенція, єсть майже в повній зрадикалізована і схізматичена. А питаю, котрий же наш доктор св. Богословія написав щось для еєї інтелігенції релігійного, щоб она не згинула в крайнім безвірю. Працює ся майже виключно коло хлопа але також не хосенно, бо его псує словом і дисьмом безвірна інтелігенція. По більших наших галицких містах от як у Львові до латинських церков кождого буденного дня а тим більше в неділі і св'ята, о много більше стосунково вірних сходиться ся, як до руских церков. А чому? Бо ті латинські церкви вже від пятої години рано. суть отворені. Там вже о тій годині правлять св'ященники Служби Божі для слуг і робітників. Там вже о тій годині св'ященники ревно сповідають своїх вірних. І так Служби Божі о означених годинах відправляювані і слуханє св. сповіди тревають майже до полудня, а в неділі і св'ята позапершу годину пополудни. По полудни вечером також в будень і в св'ята в тихже латинських церквах також можуть вірні сповідатись і бути присутними на якімсь Богослуженю, бо св'ященники-сповідники вже в сповідальницях очікують на своїх каїтників; а Богослуженє вечірне або пополуднє звичайно з виставленєм Найсв. Тайн в означеній годині відправляє ся.

Щож тоді діє ся по наших руских церквах нпр. у Львові в церкві волоскій Успенія М. Бож., Преображеньській, св. Николая, св. Пятниць? В будень справді правлять ся Служби Божі вжеж то сьпівані вжеж то читані десь зачинаючи по шестій годині зрана, але в котрій будь годині, — а сповідники-священники зовсім в сповідальницях не очікують каянників, лиш сповідають десь в кутику на кріслі або в закрестії, і то лиш тих, котрі самі устно дуже до сповіди допрошують ся. По девятій же годині рано в будні дни, а найдалше від пів до десятої або від десятої аж до самого вечера церков наша єсть замкнена. Хиба випаде нашим сьвященникам яке парохіяльне сьвященнодійство, як крещенє або шлюб; в таким разі в будні дни мусять наша церков бути отворена. Отже вірні руского обряду, не могучи в своїх церквах в відповідній хвилі для себе знайти в сповідальниці на церкві сьвященника, спішають тоді до св. сповіди до поблизьких церков латиньских, а з часом тамже і до св. Причастія. Щож отже дивного що наші люди, видячи велику ревність латиньских сьвященників, спішають до них і до їх церков і поволи на латиньский обряд переходять. Латинники же, видячи у Русинів католиків східного обряду духову студенність, посуджують о якусь там схізму або приклонність до схізми.

Четверта наша сепаратність від литинян оказує ся в варварській поневірці нашого дуже красного східного обряду через наших сьвященників і дяків. Хотяй наш східний руский обряд єсть о много красший і більше потягающий душу християнина як латиньский, помимо сего в практичнім уживаню щоденнім десь на селі або в місточках нераз і в більших містах через наших сьвященників і дяків стає ся так огидним, що переходить всяке понятє. Сей обряд роблять огидним в очах бодай трохи просьвіченого чоловіка і маючого бодай в найменшій скількості змисл естетичний слідуючі похибки і браки через сьвященників і дяків заподіяні: не однообразність церемоній і брак належитої поваги і внїшної побожности сьвященнодійствующих і півців, поспіх при богослуженю сьвященників і дяків, в сьпіві великий крик так сьвященників як дяків; сьвященники наші звичайно високо дійствуют, а дяки мусять ще висше відповідати; чим дяки з більшим криком в високих тонах дивачними арпами охриплими баранячими і козячими голосами вигукують мов в лісі, тим тільше видає ся їм, що се має бути красний і принаднійший сьпів. А тим часом се є гідь погана не до описаня. Ті знов наші обрядові богослужєбні наші як: ірмольогіон, подобні, самогласні, тропарі, сїдалні, прокімени і прочі так мелодийні, так музикально-артистичні, так до глубини кожного християнина своєю ніжною християнською чутливістю проникаючі, наші учені і переучені дяки своїм поспіхом недокладностями, невикінченєм зрий, ріжними своїми гідкими додатками і невиразним виговором сьпіваних богослужєбних слів, до сего стєпеня з'огиджують, що ціле богослужєне, всеноч-

ні, вечірні і утрєві, стає послідною гидотою і іронією побожності вірних руского обряду в Галичині. І знов латинник, бачучи наш обряд в своїй цілій гидоті, видить в нїм якби якусь схізму або слід схізми. Тій гидоті мож дуже легко зарадити через впровадженє до наших церков музики клявішової. Але щож, наші сьвященники а за ними і дяки піднеслиби великий дуже крик на цілий сьвіт, що музика, інструмент музичний в церкві, се має бути щось противного нашому обрядови, се латинізация. Се так само виглядає якби хто сказав, що мармурова підлога, мармурові престоли і на стїнах фрески і красні мозаїки се латинізация, се противне нашому обрядови, бо по наших церквах сего ще може не ма. А тим часом музика в церкві, получена з сьпівом, прикрашає і улекшає пініє церковне. Се щось просьвітнього і практичного. Щож отже дивного, коли наші люди видячи свій обряд з'огиджений любують ся в латиньскім обряді, де видять в богослуженю однообразність, торжественність, повагу і побожність, а чують сьпів при акомпанїяменті органів спокійний, побожний і приятно ділающий на душу.

Пяту нашу сепаратність видять латиняне в женитьбі наших сьвященників. Хотяй женитьба наших сьвященників має много додатних сторін, однак латиняне, передовсім духовенство латиньске, більше добачує в ній уймаючих сторін. І туть також видить латинник слід схізми або схізму.

Коли так латиняне роздивляють ся в сих п'ятьох точках нашої сепаратности, се все приписують нашому придержуваню ся східних богослужебних церемоній і уважають наш обряд яко боляк римо-католицької церкви, з котрим не знають що зробити, чи его відразу витяти, чи его до якогось часу терпіти і систематично, поволи підтинати. Коли же він сам від римо-католицької церкви відриває ся і пристає до схізми, то для латинян ся обстаина єсть ще тим більше на руку, вигіднійша і навіть пожадана, бо ще тим успішнійше своє латиньство поміж вірними східних обрядів мають надію і можуть сміло розширяти. Доказом сего суть пізнійше фундовані латиньські єпископії і парохії в Греції, Константинополи, в Болгарії, Альбанії, Румунії і Брусалимі, перехід теперішній наших Холмчаків з примусового російского цареславія на латиньство; коли поодинокі Росіяне переходять з цареславія до римо-католицької церкви, то неостають они на дальше при своїм східнім обряді але заразом приймають і обряд латиньский. —

Рим вже віддавна стремить до всякої централізації навіть і обрядової. Доказом сего єсть, що давні літургії латиньські галіканська і мозарабська пощезали а позістали лиш територіяльна літургія амврозияньська або мадиоланська. Натомість на цілім западі запанувала латиньська літургія римска с. є. літургія початково територіяльна церкви римської. Хотяй і та літургія латиньско-римска нині в кождім народі западного обряду зі своїми найріжнїйшими виговорами церковної латини і найріжнїйшими

територіяльними с. є. місцевими властивими якомусь народови богослужбними додатками, відповідними застосуваннями і звичаями століттями узаконеними вже дуже ріжний вид прибрала. Се дуже наглядно доказує, що віра і церков Христова мусить бути лиш одна на євриті, але обряди с. є. зверхні способи виражання тої одної віри Христової і способи почитання одного Бога во Пресв. Тройци мусять бути доконче ріжні. І против сеї коначности ріжности обрядів жадні людські заходи нічого не вдіють.

Коли я собі так о сій обусторонній схізмі сходу і западу розмишляю, приходить мені дуже цікава гадка. І ось така. Най всі східні церкви порозуміють ся, най приймуть всі догми римокатолицької церкви, най стануть таки настоящими римокатоликами і тогді най постарають ся, щоб всі римські в Римі мешкаючи кардинали і сам папа Римський були лиш тільки східних обрядів, а тоді східного обряду римокатолики християне моглиби дуже легко всіх западних християн переробити схизматиками, силуючи їх до переходу на східний обряд. *Par ratio*. Так як они нам роблять, так ми можемо їм віддавати, бо Ісус Христос сказав: „Якою мірою мірите, такою возмірит ся вам“. Так показує історія.

Як робили Русинам Поляки, так знов віддавали Росіяне Полякам, коли загорнули Польщу. Так як Поляки Русинів з насилували до латинства, так потім Росіяне ще більше знасилували Поляків до свого цареславія.

А з сего слідує от що: Правдиві християне католики не можуть других християн католиків за для внішньої зверхної відмінної форми обрядової угнітати і по варварски, чи то надуживати своєї власти церковної, змушуючи підданих своїх до неправного і кривдячого послугу, чи то знов вирафінованою дипломатією їх гнобити, але щирою християнською любовію повинні до себе горнути, бо на сій лиш тільки любові, котра після заповіту Господа нашого Ісуса Христа має бути особлившою відзнакою християнства, може то одно Христове стадо і его один пастир безпечно спочивати.

о. Йоан Йосиф Мельницький.

Лист з Америки.

С. І. Хр.

New York 11/II. 1908.

Досить часу проминуло від посліднього мойого листа до Вас. Не раз збирала мене охота написати, та огірчене і моральне пригноблене вбивали охоту, і я постановив ждати, може новий день принесе нові надії, нові факти, нову щасливішу зміну на нашій церковій та народній ниві в Америці. Та надія мене завела! Я надто вірив людям, я глядів на світ через рожеві скла, бо не знав як далеко посунув ся єгоїзм, як глибоко закоренина людська злоба. Мені болюче порушувати се, болючійше тому, що тут на арені борби правди з кривдою передові ролі ведуть сьвященники як приклонники останньої. Мені се болюче; та обовязок вірного сина Церкви і народа змушує мене піддати справу під осуд загалу, змушує мене викрити перфідію та здемаскувати підлу роботу тих, що сміють називати себе учениками Христа!

Поминаю се з яким ентузіазмом повитали номінацію Пресьв. Сотера на Американського Владику приклонники справи Христа і народу в Галичині. Поминаю з якими радіщами та надіями витав його американський клер і народ; — зазначую лиш, що в день Успенія Пресьвятої Богородиці зложили в церкві сьв. Вм. Юрія в New-York-у присягу на вірність і слухняність всі наші сьвященники. Те саме повторили вони і на духовній конвенції в днях 15 і 15 жовтня з загальною апробатою, щоб ніхто не посьмів містити в часописах статей, якіб нарушували повагу і честь сьвященників, якіб вели до роздору на шкоду Церкви і народу.

І душа радувалась на вид синівської любови і пошани. В серце вступала надія що при добрій щирій охоті, під вмілою енергічною рукою вичистять скоро невсипущі робітники Христовий виноград з буряну, та каміня.

Та стало ся інакше!...

Ті саме люди, що перші торжественно витали Владику довгими бесідами, що радо горнулись до Него, щоб поруч з Ним стати до тяжкої праці над запустілою нивою — ті, що ще так недавно, (бо ледви пів року минуло) співали Йому гімне „Осанна“ — ті самі тепер вказуючи Владику пересяклій корупцією і матеріалізмом товпі кричать ще грімкіше: „розпни, розпни Його!“ Перед Його власними вірними дітьми вказують вони на Владику як на зрадника і переступника, який поклав собі за мету загирити русько-католицьку церкву в Америці.

І се сини церкви, се сини народу, се ті до котрих попередно сказав Христос, щоби любили друг, друга, — а се буде знамя що они учениками Христа.

І не буде се обмовою коли подам до загального свідома імена тих Юдів, тим більше, що знані вони загально в Америці, а історія нашої церкви увіковічить їх так, як зрадників, як Юдів, як Єфіяльтів:

Перед ведуть тут о. Обушкевич і Лавришин, вузкоглядні егоїсти, амбітники, для яких найвищим ідеалом і стремлінням їхнє „я“. Загально говорять в Америці, що оба вони ладилися на американських Архиєреїв, а один з них *ut fama fert* мав справити собі навіть Архиєрейські відзнаки.

Надія їх завела, тож вони з запасом злоби і перфідії, станули до борби з тим, який сьмів стати на заваді їх егоїстичним замірам.

Для характеристики Обушкевича, подам коротенько його душпастирську діяльність. За мниму ревність до русько-католицької Церкви в Америці одержав навіть згаданий крилошанські відзнаки. На ділі однак показалося, що його радше губителем, чим ревнителем русько-кат. Церкви назватиб треба.

Наводжу факти:

В місцевости Майфільд Па, був він парохом, та так примірно сповняв апостольську свою місію, що всі парохіяне по його відході перейшли у ворожий табір схизматиків. Тепер став Обушкевич духовником одної схизматичької організації, що видає схизматичьку часопись „Правду“, яка разом з „Поступом“ та „Рус. Ам. Вістником“ чернить Преосв. Сотера в найординарніший спосіб. Хоч сам Обушкевич з „чесною“ своєю компанією, що має нагляд над видавництвом наведених висше часописий, з'обов'язався на духовній конвенції, на случай безосновних нападів на Владику протестувати в тих самих, або других часописах, — мимо сего він ломить з'обов'язане не лиш не протестуючи, але навіть стаючи в ряди завзятих ворогів всего що руське, солідаризуючи ся з ними ба навіть ведучи перед у їхній анти-церковній роботі.

В Галичині звіснабула загально свого часу брошура про „попиків радикалів.“ Тепер довідався я, що моральним автором і коректором тих письм був не хто дргий, лиш Обушкевич. Отже не лиш на свого Владику вмів він накинути ся, — він в безличний спосіб накидає ся також на своїх співбратів, взагалі на всіх і на все, що не хоче стати в їх ряди, що не хоче стати до борби проти руської Церкви і народности.

Громади зорганізовані „попиками радикалами“ розбиває він пивом і горівкою. В своїй роботі посуває ся він так далеко, що одного разу пр. коли старенький гр. кат. св'ященник був вже хорий, майже близький смерті, їде Обушкевич до його парохії і намовляє людей щоб усунули свого пароха, а на його місце прийняли його, Обушкевича, або його свояка. чи приятеля.

Не менше добру славу лишає по собі і Лавришин, котрого згадують загально як безсовісного дируна та пакосника.

І такі люди з артистично виконаною облудою витали щиро Преосв'ященого в надії, що туй туй прикрасять свої голо-

ви мітрами, що з'їмуть в свої руки кирму русько-кат. Церви в Америці. А коли побачили, що надія їх завела,— показали хто вони і перейшли явно до ворожого табору.

Мимоходом вчислю для комплекту тут і тих сьвящеників, які вступають в сліди гідних своїх проводирів, які згідно з ними викрикують, помагають чернити свого Владика та підкопують його вплив і повагу.

Се отци (о скільки їх отцями називати ще годить ся) Н. Г. Чопей, М. Яцкович, А. Костей, І. М. Сабов, Г. Г. Чопей, О. А. Обушкевич, А. І. Камінський, Д-р. Г. Восовчик, М. Бендас, Ф. В. Сабов, Голошний, та може ще один, двох мені незнаних.

Наведені ті отци дібравши до свого товариства крайно підле індивідуум Жатковича, який поповнивши крадіж більшої грошової суми утік з Угорщини в Америку, де став редактором: „Русско-Американського Вістника“, та ще другого москаля Гладика редактора часописи, що на свою власну іронію називає ся „Поступь“ накидають ся на Преосьв. Сотера, атакуючи його в згаданих часописах, та чорносотеньських виданнях схизматицького „Свѣта“.

Така пошана, таке зрозумінє чоловіка, якого девізом: двигненє русько-кат. Церкви в Америці. Та нѣсть счєнііх надъ счѣтєла скогого нижє рабѣх надъ господіна скогого. (Мат. 10. 24.)!

З черги згадаю ще про другу дорогу нам ниву народню. І ту не менший застій, не менша погань. Духовий стан нашонароду низкий, материяльний не вищий духового. В цілій Америці, особливо в Нью Йорку, тепер страшене безробітє. В Сполучених державах видалили фабрики три мільйони робітників, в самім Нью Йорку 150 000 людей остало без роботи. Сотки людей мерзнуть на дворі, примірають з голоду та ждуть, очікують милостині. Найгірше хіба терплять ту наші земляки, що не вміють собі ніяк порадити. З горя та нужди заливають собі знищений тяжкою працею організм алькоголем і вбивають його. І гинуть на чужій землі — далеко від рідного краю „забуті чужими — і не оплакувані своїми“. Безробітє тревати буде мабуть ще з пів року.

Я від 20. січня перебуваю в Нью Йрку, яко сотрудник з припорученя Преосьвященого при церкві Сьв. Юрія. Парохія молодя заложена в 1905 р. розвиває ся гарно. Моє місце при Преосьвященім заняв тепер о. Михайло Лисяк, який дістав останнє сьвященє разом з Омеляном Бартошом 14. січня с. р.

Нью Йорк зробив на мене велике вражінє. Рух ту о много більший чим в Філядельфії. Жадне місто не має такого щасливого географічного положеня, тож не диво, що панує в йому найбільший рух в сьвітї. Збудований в вилах (себто дельті) ріки Гудзон так глибокої, що найбільші велити морські як кораблі Льюйда, віжджають вигідно в пристань і пускають своїх подорожних впрост на сушу без посередництва суден.

В неділю 9. лютого їздив я по вечірні на побликий острів, де живе кільканайцять руських родин, щоб відвідати їх,

та понести слово розради та потіхи. Кораблем плив я з пів години. Сонце заходило вже... тонуло в морі, озолочувало морські філі та кригу, яку надніс був саме Гудзон. Море грало якусь тужливу мельодию...

Такий прегарний образ... Я удушевляв ся ним... Та знов прийшло мені на гадку критичне наше положенє в Америці... Нужда... голод і холод рідних земляків... з одної сторони..., а вигідне безжурне житє капіталістів з другої. Колиж прийде вже час що запанує ідея Христа? Колиж запалить огонь його серця всіх?... Тоді... тоді не мерти муть з голоду одні, коли другі божеволіють з розпусного та марного житя!...

Та знов прийшло мені на гадку місце з книги „Откровенія“ (І. глава, стих. 7. 13.) яка дуже відповідає положеню нашої Церкви в Америці.

В серце всупила надія...

Так! треба було доперва смерти Йосафата, щоби вибороти горожанство нашій Церкві в Польщи, треба буде і терпінь, мук, може навіть смерти першого Владики, щоби отворити очи засліпленим, щоби усмирити злобу ворогів!...

Письмо своє до Вас кінчу — горячим зазивом: Молитесь брата, молітесь щоби Всевишній дав щасливо проминути тій тучі, що зібрала ся над нашою Церквою в Америці і візвіт до молитви народ; — Господь вислухає молитву вірних, і як висвободив з оків сьв. Петра, так висвободить і нашу Церкву з пут, які кують на ню вороги — свої і чужі.

о. Володимир Петрівський.

New-Jork

317 F. 18 str. N. Y. City.

По виборах!

Старосамбірщина.

Минулась виборча кампанія і полишила за собою добре і зле, т. є. розбудженє сьвідомости національної а також велику деморалізацію народу. — Коли так згадати, що послали бути вибрані з волі народу а взглядно его представителів, та що при виборах мала бути свобода, то справді треба дивинути раменами і з болем серця усміхнутись над доптанєм всякої справедливости, етики і морали. На цілій лінії вів ся

завзятий бій виборчий, та з нерівними силами і средствами. По одній стороні станули Поляки з цілою машиною урядовою, комісарів, жандармів, рад повітових а навіть з писарями судовими та старостами на чолі і цілою силою терору, фалшу, надужить та підкупств, ударили на підростаючу дитину — Русинів — позбавлених всякого права справедливости, всякого средства до оборони. — Безкарно уходили Полякам всякі надужиття, а голос вопіющий Русинів о заховане бодай крихтунку справедливости лунав цілковито без відгомону, без успіху. (Подрібний опис ярких надужитть поминаємо для недостаті місця. Ред.)

Річ певна, що против насильства ніхто не може устоятись, тим більше як нема где рекурсувати, бо і там таке саме. Але се конституція т. є. вільно кожному робити що хто хоче, але сильніший все побіджає, бо до борби має багнети і карабіни — а слабшого карають, якби лиш приніс з собою для підпори паличку в руці! — іронія!

І тим способом страшно здеморалізовано нарід, бо він побачив, що ті що стоять на сторожи права, самі его нехтують — а лучалось, що нарід покривджений аж плакав (в Стрілках). Справді треба подивляти ся терпеливість народа! — Той що працював, сів зерно просвіти пішов в дубину, а той що сів бурю зібрав плоди. Та то всьо лиш хвиливе! Народ добре знає в якій спосіб вибрано посла і цілком не зражаєсь на будуче станути до праці. Хотий нарід руский не вибрав такого числа послів яке ему правно належить ся, то всеж таки можна бачити великий поступ національної свідомости, на коли зміг вибрати помимо таких перепон більше послів, як попередними каденціями. Чи посол в Старосамбірщині вибраний з волі народа може посвідчити велике огірчене в цілім повіті на такий вибір? — Тому немають чого тішитись вороги, бо їх побіда штучна, використана невіжеством народа, та поперта всілякими нелегальними способами! Се ще не послідні вибори! а кождий розумний політик повинен уважати на се мemento: „*Quidquid agis respice finem*“! Якжеж тепер не гармонійно звучить так часто висказувана Поляками фраза „*Kochaćmy się*“. Та сталося! і се не перший раз; історія ся повторяєсь цілими віками.

Тепер треба вглянути на инші причини, які склались на нашу неудачу!

Другою причиною нашої неудачі се темнота народу. В деяких селах нема школи, або існує від недавна, та взагалі наші школи не відповідають належито цілі. У них багато учить ся а мало знає ся, так що дитина по укінченю народної школи ледво уміє добре читати і писати. А неграмотного чоловіка тяжко переконати, та ему пояснити про важність вибору свого посла, та про користі такого вибору. Він хоче бачити ся користь в одній хвилі і сейчас єї мати і тим дасть ся пояснити ся обставину, що він при нагоді виборів лакомить ся на гроші, і хто пофорсує грішми той звичайно виходить вибраним послом. Пер-

ша і реальна користь для денних наших людей се п'ятка, десятка, дриглі і ковбаса виборча, та панське цигаро. — Жаль було дивитись як нерозумні виборці позакурювали собі „куба“ і т. д. а певно що не за свої гроші і він лиш жде того дня виборів, бо се для него празник. Сумне але правдиве і ще довго треба ждати, заким се опідлюване ся счезне поміж нашим селянством. А всему причина темнота і той віковий гнет, вікова неволя!

Та найважнішою і безпосередною причиною нашої неудачі се роздор партійний, брак солідної праці над осявідомленем народа і майже цілковите полишене праці агітаційної на самого кандидата!

До чого доведе ся партійна заїлість межі руским народом а передовсім межі духовенством, можна наперед предвидіти. Межі народом ся борба перетресє, але найбільше потерпить на сїм оуховенство! Прошу собі представити як впливає демокралізує на нарід, наколи сьвященик сьвященика називає перед людьми „самим люципером“ *modli się pod figurą a ma diabła za skórą*“, „чого будеш на него голосувати, коли він голову вже давно зломив“ се сьуть правдиві факти! Через сварку між духовенством нарід тратить до духовенства пошану, а з сего користають радикали і соціялісти, ударяючи в сю струну, що піп чи твердий чи м'який а все дирун, а если котрий з них троха працює між народом то на се щоби єму ліпше було, щоби мав більші доходи, а о нарід єму байдуже, ану скажіть чи не бере так само твердий як і м'який за функції? (се писане на підставі Громад. Голосу). Колиж додамо до сего тоє, що говорять ся по вічах, где сьвященик публично називає (Самбір) сьвященика народовця „безбожником“ „гіршим від жида“ „він не варта реверенди носити“ то з сего видно, що напружене доходить до неможливих границь. За такі вискази власти церковні повинні остро карати. Если вже хто хоче агітувати, то найагітує чесно!

Дальше треба лучше взятись до праці над народом. Першим обовязком сьвященика виповнити совісно свої обовязки сьвященичі, а опісля вглянути в жите своїх парохіян і дати їм провід. Если ми є горожанами і то з родинами, то мусимо занятись працею над народом бо ми перші з ним стикаємо ся. А то на жаль звичайно кількох рушаєсь і через недбальство другого сьвященика мусять впливати на другі села, коли противно, як би то красно виглядало, наколиб кождий сьвященик осявідомив і з'організував своє село. Через се, що лиш деякі з сьвящеників працюють а другі або боять ся своєї тіні, щоби не стратити ласки п. старости, або сьуть недбалі, сьуть перші уважані „za niespokojnych duszów“ а другі сьуть „rozgadnusi“. Чи заложити читальню, склец, шпихлір і провадити товариство в дусі християнським є чимєь заказаним? Сьмішне!

І если хто дає найбільшу причину до ширення радикалізму і соціялізму, то саме духовенство через своє надбальство і свар-

ню. — Если ми не зробимо, зроблять за нас, але против нас. — Уважаймо, що в нинішніх часах „піп“ взагалі починає мати ворогів у всіх. Ми маємо докази, що против „попа“ виступали деякі люди навіть там, где той піп як раз найбільше поступовий і працювний, рухливий — а лиш тому против него виступили що він „піп“. Зрефлектуймось, щоб не було за пізно! Ми мусимо звернути, еще на се увагу, що навіть польске правительство в Галичині є нам вороже, бо знає о тім, що ми маємо будь що будь еще великий вплив між народом. Погляньмо як то правительство виступило против кандидатури о. Яворского і поборювало его всіляким способом. Та правительство забуває на се, що колись того духовенства може потребувати для успокоєня умів. Але трудно, хто сіє бурю, той збирає громи! Ми не хочемо ласки від правительства лиш справедливости, ми є за справедливим і спокійним розвитком народів, а противні всяким експесам. Однак ми бачимо що така політика кривдяча наш нарід веде до чого иншого і о се ми побоюємось. Остатні вибори дали нам яко духовенству наглядний доказ, яким віє духом против нас, тому най се буде для нас причиною до опам'ятання ся, до праці і згоди.

ВСЯЧИНА.

НА РУСЬКІ ШКОЛИ!

Марки і телеграми

Руського Товариства педагогічного

можна дістати у всіх Філіях і в Головнім

Виділі у Львові ул. Сикстуска ч. 47.

В школі наша будучність!

Руське Товариство педагогічне у Львові видало марки на 2, 5 і 10 сотиків. Весь дохід призначений на удержане шкіл Товариства. З артистичного боку виглядають марки дуже гарно, так що будуть окрасою кожного листу. Ще гарнійшою чим виїшний вигляд є її ціль і тому не сумніваємо ся, що загал

дуже радо розкупить їх, чим допоможе много заслуженому Товариству осягнути ціль, яка є підвалиною кожного культурного народа.

Рівнож видало Товариство телеграми по 40 сот. які належить посилати вмісто всяких привітних телеграм. Хто раз побачить отсі телеграми, сей певно вже ніколи не буде викидати гроший на банальні привітні телеграми, а вмісто них купувати ме блянкети Товариства і на них пересилати привіти. Дістати можна у всіх Філіях Тов. педагогічного і в Головнім Виділі у Львові ул. Сикстуска ч. 47.

3 шематизму Станисл. Епархії р. 1908. Деканатів 21. Парохій 433. Парохів 389. Завідателів 44. Експозитів 22. Сотрудників екс. 10. Сотрудників сист. 40. Сотрудників приватних 31. Катехитів 19. Св'ящеників жонат. 426. Св'ящеників вдівців 89. Св'ящеників безженних 17. Монахів ЧСВВ. 16. Церков материчних 430. Церков дочерних 293. Каплиць 59. Парохій над. ціс. 67. Парохій над. орд. 42. Парохій приват. 324. Членів тов. св. А. Петра 3020. Питомців в семінарії Львівск. 35. Питомців в семінарі Станисл. 40. Питомців в семінар. в Римі 5. Дім пресвіт. 8. Монастирів ЧСВВ 4. Монахів ЧСВВ. 14. Монастирів інокінъ 2. Інокінъ ЧСВВ. 10. Домів сестер Служебниць Пр.Д. М. 11. Сестр. Служебниць 55. Шкіл з язиком викл. руским, однокласових 337 двокласових 162. трикласових 11. чотирокласових 17. Разом 527 (?) не всюда точно подано, є много парохій о півторатисячі душ, де нема зазначеної шлоли. Читальні Просв'іти: до голова душпастир 264. де голова мірський 120. де голова невідомо 121. Разом 405. Чит. Об. Качковского, де голова душпастир 70. мірський 24. Разом 94. Тов. Сокіл 37. Тов. Січ 16. (?) Шпихлірів 94. крамниця 80. Кас систему Reifeisen-a 57. інших брацких, читальняних громадских 163. Разом 220. Брацтв Апостолства Серця Ісусового 63. (1) бр. „Біла Лелія“. (1) бр. „найсв. Тайн“. (1) бр. украшення богослуження і церкви. (1) бр. Божого Серця“. (1) бр. „Пресв. Родини“. (1) бр. „для вспомагання бідних учеників“ (1) бр. „милосердія св. Іоана Крест.“. (2) бр. „св. Іоана Милостивого“. (1) тов. жіноче для украшення церкви. (1) бр. „діяльної милости ближнього“. 3 читальні парохіяльні. 2 читальні св. Володимира 1 читальня св. Петра і Павла. (3) Рускі читальні. (1) читальні народна самостійна. (1) читальня (з власними стат.) (3) читальні народні 2 читальні міщанські. (10) народна Спілка (здаєся втрое більше) 6. тов. „Народний Дім“. 2. тов. Власна Поміч. 1. тов. Жіноче (200) чл. 4. тов. Родина. 6. тов. „Руска Бесіда“. 2. тов. „Клюб“ 1 тов. „Воскресенє“ (екон-госп). 1. тов. Руска хата. 1. тов. „Спілка господарска“ 5. тов. Боян. 8. Тов. Педагогічне 2. тов. Гостинниці христ. 1. тов. Молочарня уд. 2. тов. „Пожарна дружина“. 1. тов. „Кружок Драмат“. *Ів. П.*

Вже вийшла і розсилає ся книжка „Із днів Месії“, поезії о. П. Штоколка. Книжка на веліновому папері, оправлена в англійське кольорове полотно з золотими витисками, з прегар-

ним портретом Ісуса Христа, коштує 1 кор. 50 сот. Брошурований примірник на звичайному папері коштує 70 сот. на рекомандоване порто належить долучити 45 сот. — Прошу спішити з замовленнями, бо наклад невеликий! Замовлення полагоджують ся тільки за попереднім надісланем належитости під адресою: А. Веретельник Львів, ул. Петра Скарги ч. 2 а.

Через адм. „Ниви“ можна замовляти Видання Товариства сьв. Ап. Павла: Аполюгія християнської віри, Duilke de Sanit Proiet в перекладі о. Яр. Левицького 4-50 к. Перші основи економії Косса-Мормайстер в перекладі о. Яр. Левицького 1-50 к. Росія і вселенська церков. Волод. Соловй в перекл. о. Герасимовича 50 с. Чоловік а звірина. о. Т. Лежагубський 30 с. Віра і наука. Перер. Яр. Левицького 20 с. „Хощу очистися“! або приступна наука о св. Тайнї Покаянія о. Донарович 20 с. Наука о Службі Божій о. Атаназій Левинський 20 с. Наука о Найсв. Тайнї Евхаристії. Др. К. Сарницкий 20 с. Духовна лікарня. Е. М. Мілер-Др. К. Сарницкий 20 с. Борба Дрепера з вірою 40 с. Нива річник 1904. брошур. 4к. Богословський Вїстникъ, річник 1900 і 1901 по 2 к. При замовленнях треба долучити гроші на поchtovu пересилку.

З нинішнім числом „Ниви“ висилаємо два дальші аркуші „Розважань о терпінях Іс. Христа“.

Загальні Збори Т-ва сьв. Ап. Павла відбули ся д. 5. марця. Народи, які тревали понад три години, були — мимо невеликого числа присутних членів — дуже оживлені. Вислідом їх суть важні ухвали і проєкти, які поручено до виконання новому Виділові Т-ва. В его склад увійшли: о. Е. Гузар, о. Д-р Н. Жук, о. Д-р Д. Дорожинський, о. Т. Лежагубський, о. Л. Лужницький, о. Я. Левицкий, о. Д-р Д. Яремко, о. В. Семків (яко виділові) — о. В. Лиско, о. М. Галаянт і о. М. Щепанюк (яко заступники виділових).

Точне справозданє із сих нарад подамо в слїдуючім ч. „Ниви“.

Накладом редакції „Ниви“ вже вийшли з друку — і починаючи від 20. с. м. замовляти можна через адміністрацію „Ниви“ або книгарню Т-ва ім. Шевченка:

1) Розважання о терпінях Іс. Христа — написав о. Е. Гузар. Ціна 1. кор.

2) Розважання о терпінях Іс. Христа для шкільних дітїй — написав о. Е. Гузар. — 50 сот.

3) Сьв. Іван Златоустий на Руси — істор. літер. начерк Дра В. Шурата. (Відбитка з „Ниви“) — 20 сот.

4) Спільне посланє німецького Епископату з нагоди енциклїки про модернізм — вже вичерпане.

Просимо о вирівнанє залеглостий і відновленє предплати. Адм.

Видає „Комітет редакційний.“ — За редакцію відповідає
свйц. Д-р. Д. Яремко.

З друкарні Ставропигійської під упр. М. Рефця.